

KATOLICKI UNIWERSYTET LUBELSKI
JANA PAWŁA II
WYDZIAŁ TEOLOGII
INSTYTUT NAUK TEOLOGICZNYCH

Ks. Łukasz Dziezic

Nr albumu: 154026

KATECHIZACJA W ARCHIDIECEZJI PRZEMYSKIEJ
W OKRESIE POSŁUGI ARCYBISKUPA IGNACEGO
TOKARCZUKA W LATACH 1965-1993

Rozprawa doktorska
napisana na seminarium
z katechetyki fundamentalnej
pod kierunkiem
ks. prof. dr. hab. Mariana Zająca

Lublin 2024

SPIS TREŚCI

WYKAZ SKRÓTÓW	4	
WSTĘP	6	
ROZDZIAŁ I		
HISTORYCZNE UWARUNKOWANIA FUNKCJONOWANIA ARCHIDIECEZJI PRZEMYSKIEJ		20
1.1. Okoliczności powstania i rozwoju archidiecezji przemyskiej	20	
1.2. Życie i funkcjonowanie archidiecezji w latach 1965-1993.....	35	
1.3. Arcybiskup Ignacy Tokarczuk, jako duszpasterz i katecheta archidiecezji.....	42	
ROZDZIAŁ II		
ZAKRES I ZRÓŻNICOWANIE KATECHIZACJI W KONTEKŚCIE DEFICYTU WOLNOŚCI RELIGIJNEJ		52
2.1. Organizacja i praktyka katechezy parafialnej	52	
2.2. Założenia i realizacja katechezy okazjonalnej	61	
2.3. Implikacje katechetyczne pielgrzymki Jana Pawła II do diecezji.....	70	
ROZDZIAŁ III		
KATECHECI W ARCHIDIECEZJI PRZEMYSKIEJ		78
3.1. Formacja humanistyczna, naukowa i teologiczna katechetów	78	
3.2. Działalność Diecezjalnego Urzędu Katechetycznego.....	86	
3.3. Sytuacja personalna katechetów w archidiecezji	94	

ROZDZIAŁ IV

ADRESACI KATECHEZY W ARCHIDIECEZJI PRZEMYSKIEJ	107
4.1. Katecheza dzieci.....	107
4.2. Katecheza młodzieży	115
4.3. Katecheza dorosłych	127

ROZDZIAŁ V

CAŁOŚCIOWA WIZJA KATECHIZACJI W ARCHIDIECEZJI W OMAWIANYM OKRESIE.....	138
5.1. Wartości katechizacji inspirowane inicjatywami arcybiskupa Tokarczuka.....	138
5.2. Zauważalne trudności katechizacji	149
5.3. Postulaty na przyszłość wynikające z doświadczeń katechetycznych.....	160
ZAKOŃCZENIE	171
BIBLIOGRAFIA	175
SPIS TABEL I WYKRESÓW	209
ANEKSY	211

WYKAZ SKRÓTÓW

APIT	Archiwum prywatne Ignacego Tokarczuka.
APŁD	Archiwum prywatne Łukasza Dziedzica.
AWDO	Archiwum Wydziału Duszpasterstwa Ogólnego Archidiecezji Przemyskiej.
AWNK	Archiwum Wydziału Nauki Katolickiej Archidiecezji Przemyskiej.
ChL	Jan Paweł II. <i>Posynodalna adhortacja apostolska o powołaniu i misji świeckich w Kościele i świecie Christifideles laici</i> . 30 grudnia 1988.
ChV	Franciszek. <i>Posynodalna adhortacja apostolska Christus Vivit Do młodych i całego Ludu bożego</i> . 25 marca 2019.
CT	Jan Paweł II. <i>Posynodalna adhortacja apostolska o katechizacji w naszych czasach Catechesi tradendae</i> . 16 października 1979.
DA	Sobór Watykański II. <i>Dekret o apostołstwie świeckich Apostolicam actuositatem</i> . 18 listopada 1965.
DCG	Kongregacja do spraw Duchowieństwa. <i>Directorium Catechetisticum Generale. Ogólna instrukcja katechetyczna</i> . 11 kwietnia 1971.
DK	Sobór Watykański II. <i>Dekret o posłudze i życiu kapłanów. Presbyterorum ordinis</i> . 7 grudnia 1965.
DOK	Papieska Rada ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji. <i>Dyrektorium o katechizacji</i> . 23 marca 2020.
EG	Franciszek. <i>Posynodalna adhortacja o głoszeniu Ewangelii w dzisiejszym świecie Evangelii gaudium</i> . 24 listopada 2013.
EN	Paweł VI. <i>Adhortacja apostolska o ewangelizacji w świecie współczesnym Evangelii nuntiandi</i> . 8 grudnia 1975.
FC	Jan Paweł II. <i>Posynodalna adhortacja apostolska o zadaniach rodziny chrześcijańskiej w świecie współczesnym. Familiaris consortio</i> . 22 listopada 1981.

- KEP Konferencja Episkopatu Polski.
- KK Sobór Watykański II. *Konstytucja dogmatyczna o Kościele Lumen gentium*. 21 listopada 1964.
- KKK Katechizm Kościoła Katolickiego. 9 grudnia 1992.
- KO Sobór Watykański II. *Konstytucja o liturgii świętej Sacrosanctum concilium*. 4 grudnia 1963.
- KPK *Kodeks Prawa Kanonicznego*. 25 stycznia 1983 (27 listopada 1983).
- KSM Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży.
- LF Franciszek. *Encyklika Lumen Fidei*. 29 czerwca 2013.
- PDK Konferencja Episkopatu Polski. *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce*. 20 czerwca 2001.
- RAM Ruch Apostolstwa Młodzieży Archidiecezji Przemyskiej.
- SDP *Synod Diecezji Przemyskiej odprawiony w dniach 13 i 14 kwietnia 1955 roku w Przemyślu pod przewodnictwem dra Franciszka Bardy biskupa przemyskiego ob. łac.*
- VS Jan Paweł II. *Encyklika o niektórych podstawowych problemach nauczania moralnego Kościoła Veritatis Splendor*. 6 sierpnia 1993.
- WSD Wyższe Seminarium Duchowne.

Zastosowane cytaty z Pisma świętego według: *Biblia Tysiąclecia*. Wyd. 3. Poznań-Warszawa 1980 łącznie z zawartymi tam skrótami; Dokumenty Soboru Watykańskiego II według edycji: Sobór Watykański II. *Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*. Nowe tłumaczenie: Poznań 2002 łącznie z przyjętymi tam skrótami.

WSTĘP

Przemiany polityczno-społeczne, a także religijne po zakończeniu II wojny światowej i pozostawienie Polski w strefie wpływów komunistycznego systemu totalitarnego sprawiły, że Kościół w Polsce stanął przed nowymi wyzwaniami. Polacy jak najszybciej chcieli odbudować kraj. Nie ułatwiał tego fakt, że sytuacja demograficzna kraju zmieniła się w stosunku do tej przed wojny o około 30%. Największe straty w wyniku wojny i emigracji w porównaniu do innych grup społecznych poniosła inteligencja¹.

Zniszczenia oraz następujące po nich przemiany systemowe w latach 1939-1950 doprowadziły do znacznej reorganizacji struktury społecznej Polski. Komuniści, idąc za terminologią marksistowską dzielili społeczeństwo na trzy grupy: klasę robotniczą, chłopów i inteligencję „pracującą”. Istniała jeszcze jedna grupa społeczna, choć pomijana w oficjalnych badaniach tamtego czasu, którą stanowili ludzie zajmujący ważne stanowiska państwowe, będący zazwyczaj członkami PZPR. W efekcie funkcjonowanie każdej klasy społecznej w mniejszym lub w większym stopniu było uzależnione od relacji z funkcjonariuszami partyjnymi, którzy starali się kontrolować wszystkie dziedziny życia polskich obywateli².

Druą połowa XX wieku to okres wielu przemian w polskim Kościele, zwłaszcza jeśli chodzi o problem katechizacji. Trudnym momentem dla Kościoła w Polsce stało się zagadnienie obecności religii w polskich szkołach. Chociaż po wojnie, na mocy konstytucji religia pozostała w placówkach oświatowych, to równocześnie rozpoczął się proces jej systemowego usuwania, który nasilił się pod koniec lat czterdziestych i początku pięćdziesiątych XX wieku³. Po wielu zabiegach ze strony Episkopatu Polski, w roku 1956 decyzją ministra oświaty przywrócono naukę religii do polskich szkół. Nie miała ona jednak charakteru przedmiotu obowiązkowego, a wolę uczestnictwa dzieci w tych lekcjach mieli na piśmie wyrażać rodzice⁴.

¹ Por. W. Roszkowski. *Przekształcenia społeczne i gospodarcze w Polsce w latach 1944-1989*. W: „Polski Wiek XX” t. 3. Bellona i Muzeum Historii Polski. Warszawa 2010 s. 81-106.

² Por. tamże.

³ Por. H. Konopka. *Nauczanie religii w szkołach Polski ludowej (1944-1950)*. „Studia Podlaskie” 10:2000 s. 89-106.

⁴ Zob. *Zarządzenie ministra oświaty z 8 XII 1956 r. w sprawie nauczania religii w szkołach*. Dz. Urz. M. Ośw. 1956 nr 16 poz. 156; Pojawił się tam również zapis o możliwości prowadzenia katechezy poza szkołą w salkach czy lokalach nie należących do szkół. Por. J. Doppke. *Katechizacja w Polsce*. Pelplin 1998 s. 86.

Mimo to działania władz komunistycznych nieustannie dążyły do laicyzacji społeczeństwa m.in. poprzez utrudnianie uczniom nauki religii. Była ona często sytuowana w planie lekcji na końcu zajęć, co nierzadko stanowiło problem dla uczniów dojeżdżających z obszarów wiejskich. Zdarzały się również szykany ze strony władz w stosunku do rodziców, których dzieci uczęszczały na lekcje religii. Jednak po przywróceniu nauczania religii w szkołach nastąpił proces mający na celu jego systemowe i administracyjne usunięcie z placówek oświatowych. Pierwsze takie działania prawne zostały poczynione przez komunistyczny rząd 4 sierpnia 1958 r. wraz z ukazaniem się okólnika w sprawie nauczycieli religii⁵. Na mocy tego dokumentu została w poważnym stopniu ograniczona kadra nauczycieli religii, ze względu na wykluczenie z jej szeregów osób zakonnych. W roku szkolnym 1957/58 zakazem nauczania religii zostało objętych przeszło dwa tysiące osób zakonnych, kapłanów i zakonnice. Pociągnęło to za sobą znaczące braki kadrowe, co z kolei uniemożliwiało realizację nauki religii w wielu miejscach w Polsce⁶.

W niedługim czasie działania te przyniosły komunistom pożądaną efekt, ponieważ 15 lipca 1961 r. na mocy *Ustawy o rozwoju systemu oświaty i wychowania* religia została usunięta ze szkół⁷. Komunistyczna władza uzurpowała sobie również prawo do kontroli nauki religii poza szkołą⁸. Władze PRL zdawały sobie sprawę, że indoktrynację ideologią marksistowską należy zacząć od najmłodszego pokolenia Polaków, dlatego dokładały wszelkich starań, aby zdyskredytować i wyrugować naukę religii z polskich szkół. Były świadome tego, że Kościół i jego nauczanie stoi w sprzeczności z ideologią marksizmu, a więc stanowi realne zagrożenie dla nowego ładu politycznego.

Działania komunistów miały negatywne skutki dla wyborów moralnych Polaków. Działo się tak za sprawą rewolucji społecznej, opartej na nienawiści klasowej oraz coraz trudniejszych warunków życia. W takich okolicznościach zaradzanie podstawowym potrzebom życiowym, wiązało się często z przekraczaniem zasad moralnych. To wszystko zaowocowało osłabieniem wartości obywatelskich, a także postawami

⁵ Zob. *Zarządzenie ministra oświaty z 4 VIII 1958 r. w sprawie nauczycieli religii*. Dz. Urz. M. Ośw. 1958 nr 9 poz. 121.

⁶ Por. M. Dobrucka. *Nauka religii poza szkołą na terenie diecezji kieleckiej w latach 1961-1973*. „Archiwa Biblioteki i Muzea Kościelne” 92:2009 s. 54.

⁷ Zob. *Ustawa z 15 VII 1961 o rozwoju systemu oświaty i wychowania*. Dziennik Ustaw PRL 1961 nr 32 poz. 160.

⁸ Zob. *Zarządzenie ministra oświaty z 19 VIII 1961 w sprawie prowadzenia punktów katechetycznych*, Dz. Urz. M. Ośw. nr 10 z 20 VIII 1961 poz. 20.

donosicielstwa, pogardy dla drugiego człowieka oraz strategią zaspokajania własnych potrzeb kosztem innych. Zarówno te postawy, jak i jawne przyzwolenie na nie władz, nie pozwalały na właściwe kształtowanie się postaw u poszczególnych osób, jak również całego narodu. W tym miejscu należy zwrócić uwagę na istotne zadanie, jakie spełniał w tym czasie Kościół katolicki, który stał na straży wartości chrześcijańskich. W podjętym nauczaniu został położony nacisk na szacunek dla życia, ukazywanie wartości rodziny, pracy i uczciwości w życiu codziennym⁹.

System totalitarny i działania jego przedstawicieli były obecne w każdej dziedzinie życia, nie tylko jego duchowym wymiarze, ale również materialnym. Powszechnie panujące zakłamywanie rzeczywistości i walka z ludźmi walczącymi o prawdę i wolność, były codziennością dla obywateli Polski. W tym miejscu należy po raz kolejny zaznaczyć, że w tym czasie Kościół stał się strażnikiem moralności, wolności i prawdy. Zgodnie z przekazem ewangelicznym głosił godność każdego człowieka i prawo do wolności¹⁰.

Lata siedemdziesiąte XX wieku, to czas nauczania religii wyłącznie w salkach katechetycznych. Komuniści na różne sposoby zabiegali o ograniczenie wpływu katechetów i zindoktrynowanie młodego pokolenia. Jednym z nich było wydawanie nowych programów szkolnych, przepełnionych treściami marksistowskimi. Kościół próbował zapobiegać temu, dlatego w sposób jawny wydawał szereg memoriałów i listów poświęconych tej tematyce. Wszystkie jednak spotykały się z dezaprobatą, bądź krytyką władzy. Robiono to jednak w sposób bardziej wyważony niż dotychczas, w obawie przed protestami i otwartą dezaprobatą katolickiej opinii publicznej¹¹.

Ważną z punktu widzenia katechetycznego odpowiedzią Episkopatu na postępujące działania laicyzacyjne komunistycznych władz było ogłoszenie nowego programu katechetycznego. Został on opracowany przez Podkomisję Katechizmową przy Konferencji Episkopatu Polski. Program został zatwierdzony 1 kwietnia 1971 r. Powstały również dwa programy szczegółowe dla szkół podstawowych i szkół średnich. Położono w nich akcent na odpowiedzialność rodziców za wychowanie religijno-moralne dzieci i młodzieży. Zaznaczono również potrzebę merytorycznego przygotowania i formacji katechetów. Zwrócono także uwagę na szczególne znaczenie podręczników,

⁹ Por. W. Roszkowski. *Przekształcenia społeczne* s. 97.

¹⁰ Por. M. Zając. *Katechizacja w diecezji tarnowskiej w okresie posługi biskupiej Jerzego Ablewicza (1962-1989)*. Tarnów 2000 s. 11.

¹¹ Por. A. Dudek. R. Gryz. *Komuniści i Kościół w Polsce (1945-1989)*. Kraków 2006 s. 334.

katechizmów i środków dydaktycznych używanych w katechizacji. W dokumencie pojawiło się również zalecenie, aby poszczególne kurie biskupie dostosowały plan ramowy do warunków swoich diecezji, opracowując roczne diecezjalne programy katechetyczne. Pomocą w ich realizacji miały być wewnętrzne instrukcje wydawane przez te same urzędy diecezjalne¹².

W 1973 r. władze PRL zrezygnowały z kontrolowania punktów katechetycznych, co należy ocenić jako konsekwencję działania władz kościelnych i wiernych świeckich na rzecz katechizacji. Należy podkreślić również, że w 1973 r. zostały zidentyfikowane 18 254 punkty katechetyczne w całej Polsce. Fakt ten wskazuje na troskę Kościoła katolickiego o dzieło katechizacji¹³.

Znaczący wpływ na sytuację w kraju miał wybór kard. Karola Wojtyły na papieża. Koniec lat siedemdziesiątych i lata osiemdziesiąte, były związane również ze strajkami robotników i powstaniem ruchu społecznego *Solidarność*. Wydarzenia te wzmocniły w Polakach poczucie tożsamości narodowej oraz zacieśniły więź i współpracę między Kościołem, a jego pasterzami. Należy również pamiętać o nauczaniu prymasa Polski kard. Stefana Wyszyńskiego, które stanowiło punkt odniesienia w wyborach religijno-moralnych znaczącej liczby Polaków. W komunikacie wydanym przez Konferencję Episkopatu Polski przed wybuchem strajków lipcowo-sierpniowych w 1980 r. biskupi podkreślili, że Kościół nieprzerwanie przez swoje struktury i naukę będzie stał na straży wartości. Wezwano również do mężnego przeciwstawiania się złu i krzywdzie ludzkiej, a także usilnie zachęcano do postaw wynikających z chrześcijańskiej miłości i miłosierdzia¹⁴.

Upadek komunizmu i zmiany społeczno-gospodarcze następujące po nim sprawiły, że Kościół stanął przed nowymi wyzwaniami. Jednym z najważniejszych w kontekście działalności katechetycznej był powrót katechezy do szkół. Z jednej strony trzeba było zaadaptować się do nowej rzeczywistości, a z drugiej dołożyć wszelkich starań, aby przeniesienie lekcji religii do szkoły nie ograniczyło jej tylko do przekazu wiedzy. Władze kościelne zaapelowały wtedy, aby katecheza szkolna spełniała również funkcję wychowawczą oraz przynajmniej częściowo mistagogiczną¹⁵.

¹² Zob. *II Synod Plenarny Polski*. Poznań-Warszawa 1991 s. 214-228; M. Dobrucka. *Nauka religii poza szkołą* s. 64.

¹³ Por. tamże s. 55; J. Godlewski. *Obywatel a religia*. Warszawa 1977 s. 120.

¹⁴ J. Żaryn. *Państwo-Kościół katolicki w Polsce 1956-1989 (wybrane zagadnienia)*. W: *Polski wiek XX*. red. K. Persak. P. Machcewicz. Warszawa 2010 t. 4 s. 77.

¹⁵ Por. R. Chałupniak. *Szkolne nauczanie religii w Polsce w kontekście europejskim. W: XXV lat nauczania religii w polskiej szkole*. Red. M. Zajac. Lublin 2015 s. 20.

Również dziś nietrudno zauważyć postępujący proces dechrystianizacji narodów i społeczności, które niegdyś były miejscem życia chrześcijańskiego. Coraz szerzej rozpowszechniane, przyjmowane i uznawane za normę postawy i tendencje relatywistyczne, utylitarystyczne i subiektywistyczne stają się zagrożeniem dla wiary i moralności ludzi. Dobra Nowina o zbawieniu w Jezusie Chrystusie jest niezmienna od dwóch tysięcy lat, jednak jej adresaci żyją już w nowych warunkach. To z kolei powoduje, że należy ją głosić nowymi sposobami, korzystając z naukowych dokonań i techniki multimedialnej oraz doświadczenia pastoralnego. Posiłkując się nowoczesnymi zdobyczami techniki, nie wolno zmieniać istoty Objawienia. To jedno z najważniejszych działań przed jakimi staje współczesny Kościół (zob. VS 106).

Ważnym problemem dzisiejszego świata jest kwestionowanie wszelkich autorytetów, a czasem ich upadek w przestrzeniach życia społecznego. To jednak w żaden sposób nie neguje prawdy o ich potrzebie w życiu człowieka na każdym etapie jego rozwoju. Wzięcie odpowiedzialności za drugiego człowieka jest nieodzowną częścią wszelkich relacji, zwłaszcza tych wpisanych w proces socjalizacji oraz przekazu wiary. To szczególne zadanie zostało postawione przed wszystkimi przed tymi, którzy są odpowiedzialni za wychowanie i właściwe ukształtowanie człowieka, zwłaszcza młodego. Kościół, a więc wierni świeccy, osoby życia konsekrowanego, kapłani i biskupi spełniają w tej materii szczególną rolę. Wymaga ona jednak zaangażowania, szczerości i poświęcenia (por. ChV 99).

„Żywe spotkanie z Chrystusem”, to pierwszorzędny cel katechezy, jaki został wyartykułowany w najnowszym *Dyrektorium o Katechizacji*. W dokumencie zostały zapisane cele katechezy, którymi są: prowadzenie do wiary, wtajemniczenie w sprawowanie misterium, formacja do życia z Chrystusem, nauka modlitwy, wprowadzanie do życia wspólnotowego (DOK 75-89). Wszystkie one realizowane są w Kościele oraz nakierowane przez Chrystusa na konkretnego człowieka. To sprawia, że nie mogą być realizowane inaczej jak w osobowych relacjach. Tylko w taki sposób przekazywana może być wiara. Szczególne miejsce w tym duchowym procesie spełniają autorytety osobowe (LF 37).

Kościół w swojej praktyce duszpasterskiej od zawsze korzystał z dokonań i metod oddziaływania duszpasterskiego poprzednich pokoleń, zwłaszcza działań z zakresu katechizacji. Są one wciąż na nowo odczytywane w świetle Objawienia Bożego i Magisterium Kościoła, aby zaradzić potrzebom jakie stawia przed Kościołem rzeczywistość, w której obecnie się on znajduje. Autorzy *Dyrektorium o Katechizacji*

zwracają uwagę, że należy pamiętać, aby w oddziaływaniu katechetycznym dostosowanym do współczesnego człowieka nie zatracić własnej tożsamości (DOK 110-129). Dla realizacji tego celu konieczna jest ciągła refleksja, zarówno nad współczesnymi uwarunkowaniami katechizacji, jak i nad sposobami, metodami i strategiami katechetycznymi stosowanymi w przeszłości. Dlatego podjęcie badań nad tym zagadnieniem wydaje się być w pełni uzasadnione.

Dla właściwego przedstawienia katechizacji w archidiecezji przemyskiej konieczne jest wyjaśnienie czym jest katecheza. Najnowsze dokumenty posoborowe wskazują na katechezę, jako istotny element odnowy, który wynika z posłannictwa samego Chrystusa do głoszenia Ewangelii. Jest wpisana w proces ewangelizacji, w którym spełnia doniosłą rolę pomocy w rozwoju wiary oraz czynienia jej bardziej dojrzałą. W końcu ma prowadzić do uzewnętrznienia jej w życiu codziennym poprzez styl życia na miarę ucznia Chrystusa (por. DOK 1).

Termin ten obecny jest już w nauczaniu starożytnego Kościoła. Jako jeden z pierwszych używa go św. Łukasz rozpoczynając swoją Ewangelię (zob. Łk 1,4). Św. Paweł w pierwszym liście do Koryntian stosuje go w miejscu, gdzie mówi o głoszeniu słów, które są poprzedzone rozeznaniem, a więc modlitwą i merytoryczną refleksją (1 Kor 14,19). W końcu ten sam apostoł w liście do Galatów wskazuje na instytucję katechety, który naucza drogi Bożej zgodnej z Ewangelią (Ga 6,6). Problematyka katechezy pojawia się również w pismach patrystycznych. Można ją odnaleźć choćby w pismach papieża św. Klemensa¹⁶.

Autorzy *Dyrektorium o Katechizacji* wskazali na powiązanie natury katechezy z etymologią samego słowa „katecheza”. Greckie *katēchein* oznacza dosłownie: „wybrzmiewać”, „rozgłosić”. To z kolei ukazuje, że katecheza ze swojej natury jest aktem eklezjalnym. Owo „wybrzmiewanie” poprzez głoszenie orędzia o zbawieniu w Jezusie Chrystusie, ma dokonywać się w sercach wiernych. Tym samym ma prowadzić do przemiany ich życia w duchu przyjętego nauczania (por. DOK 1).

Należy również zwrócić uwagę, że Kościół w swoim posoborowym nauczaniu przedstawia katechezę, jako chrystocentryczną. Wynika bowiem ona z nakazu misyjnego, a także powinna prowadzić wiernych do zażyłej relacji z Chrystusem. Ma również za

¹⁶ Zob. J. Kochel. *Katechetyka*. W: *Leksykon katechetyczny*. Red. J. Kochel. J. Kostorz. Kielce 2022 s. 225.

zadanie wychowanie i kształtowanie uczniów Chrystusa do misji, która w sposób szczególnie ma się wyrażać w budowaniu Kościoła (por. KKK 4).

W to nauczanie wpisuje się również definicja katechezy zaproponowana przez św. Jana Pawła II w adhortacji *Catechesi tradendae*. Papież wskazując na adresatów katechezy podaje dzieci, młodzież i dorosłych. Można doszukać się tu podwójnego znaczenia. Po pierwsze, katecheza powinna być skierowana do każdej grupy wiekowej i nikt nie może być jej pozbawiony. Po drugie, jest potrzebna człowiekowi w każdym okresie życia. Jako treść katechezy, papież podaje doktrynę chrześcijańską, która przekazywana w sposób syntetyczny i całościowy ma prowadzić do głębokiej relacji z Chrystusem i życia ewangelicznego (CT 18).

Podjęty w niniejszej dysertacji temat katechizacji domaga się wyjaśnienia i usystematyzowania składających się na nią zagadnień. W *Dyrektorium o Katechizacji* podejmując temat procesu katechizacji w kościołach partykularnych zwrócono uwagę na kilka jego elementów. W przypadku realizowanego przez autora tematu należy zwrócić uwagę na niektóre z nich. Kościół partykularny jakim jest diecezja, powinien być wszczepiony w organizm Kościoła powszechnego, co nie zmienia jednak faktu, że będą go cechowały przymioty właściwe tylko dla niego. Z tego względu, aby proces katechizacji przebiegał owocnie potrzebna jest nieustanna refleksja nad nimi (DOK 293-303).

Badania nad specyfiką kościoła partykularnego, jego historią, uwarunkowaniami społecznymi, zwyczajami i religijnością są niezbędne do wyznaczenia właściwych kierunków w procesie katechizacji (por. DOK 295). To z kolei stanowi fundament do pracy w mniejszych jednostkach administracyjnych, jakimi są parafie. Analiza wspomnianych uwarunkowań pomaga w dostosowaniu i utworzeniu odpowiednich programów katechetycznych realizowanych w ramach diecezji przy okazji katechezy parafialnej, czy okazjonalnej (por. DOK 297. 300). Do realizacji procesu katechizacji niezbędni są katecheci, których ks. K. Mielnicki nazywa „współtwórcami katechezy”¹⁷. Oprócz misji kanonicznej, jaką muszą otrzymać od swojego biskupa diecezjalnego, konieczna jest odpowiednia formacja, którą za *Dyrektorium o Katechizacji* można streścić w trzech wymiarach: formacja ludzka (DOK 139-142), formacja intelektualna (DOK 143-147) oraz formacja pedagogiczna i metodologiczna (DOK 148-150).

¹⁷ Zob. K. Mielnicki. *Katecheta współtwórcą katechezy*. W: *Leksykon katechetyczny*. Red. J. Kochel, J. Kistorz. Kielce 2022 s. 214.

Konieczne z perspektywy procesu katechetycznego jest poznanie i dostosowanie go do odpowiednich grup społecznych takich jak rodziny, dzieci, młodzież, dorośli czy osoby z niepełnosprawnościami (DOK 224-272).

Uzasadnienie przywołania w temacie dysertacji osoby ks. arcybiskupa Ignacego Tokarczuka można uargumentować w podwójny sposób. Po pierwsze, jako biskup diecezjalny, był odpowiedzialny za kształt katechizacji diecezji mu powierzonej. Po drugie, lata początku i końca jego posługi (1965-1993) stanowią cezurę czasową, w której w zdecydowanej mierze proces katechizacji realizowany był przy parafiach w ramach katechezy szkolnej, a także parafialnej¹⁸. Ostatnie dwa lata jego posługi jako ordynariusza diecezji to czas, kiedy katecheza mogła być organizowana w szkołach, do czego w zdecydowanej mierze przyczynił się abp Tokarczuk¹⁹.

Refleksje naukowe związane z archidiecezją przemyską podejmowane były w ciągu dziesięcioleci, zwłaszcza od drugiej połowy XX wieku. Wśród nich podejmowano problematykę związaną z katechezą. W pierwszym rzędzie należy wymienić kapłanów ściśle związanych przez swoje katechetyczne wykształcenie z wyznaczaniem kierunków i realizacji procesu katechetycznego. Należy zaliczyć do nich: ks. Bronisława Twardzickiego²⁰, ks. Tadeusza Białego²¹, ks. Konrada Dyrde²², ks. Tadeusza Kocóra²³,

¹⁸ Zob. J. Draus, J. Musiał. *Diecezja przemyska w latach 1966-1991*. W: „*Księga jubileuszowa 25 lat pasterskiego posługiwania ks. biskupa Ignacego Tokarczuka*”. Red. J. F. Adamski, M. Rudnicka. Brzozów-Stalowa Wola. 1991 s. 235-285.

¹⁹ Por. W. Janiga. *Curriculum vitae księdza prałata Bronisława Twardzickiego*. W: *Katecheza w służbie wiary. Księga pamiątkowa dedykowana księdzu prałatowi doktorowi Bronisławowi Twardzickiemu*. Red. W. Janiga, T. Kocur, Przemyśl 2014 s. 20-21

²⁰ B. Twardzicki. *U źródeł katechezy. Podstawowe zagadnienia z katechetyki fundamentalnej i materialnej*. Przemyśl 2011; B. Twardzicki. *Katechetyka formalna w służbie wiary*. Przemyśl 2001; B. Twardzicki. *Wkład księdza biskupa Tadeusza Błaskiewicza w odnowę katechezy w diecezji przemyskiej*. „*Biuletyn Katechetyczny*” 13:2011 s. 168-172;

²¹ T. Biały. *Wzajemny stosunek katechezy i ruchów odnowy religijnej. Próba oceny i postulaty*. „*Biuletyn katechetyczny*” 8:2006 s. 72-76; T. Biały. *Duszpasterstwo młodzieży Archidiecezji Przemyskiej*. W: *Z ludu wzięty, dla ludu postanowiony. Księga pamiątkowa dedykowana Metropolicie Przemyskiemu Księdzu Arcybiskupowi Józefowi Michalikowi w 50. rocznicę święceń kapłańskich*. Red. A. Szal. Przemyśl 2014 s. 449-458; T. Biały. *Małe kroki w Roku Wiary. W kierunku liturgicznego wtajemniczenia. Msza święta – dynamiczna przestrzeń ewangelizacyjna*. „*Biuletyn katechetyczny*” 14:2012 s. 108-110; T. Biały. *Pielgrzymkowe zapiski*. „*Królowo Polski przed Twym tronem odnowić śluby nasze chcemy!*”. „*Biuletyn katechetyczny*” 19:2017 s. 194-196; T. Biały. „*To, że żyję zawdzięczam Tej*” – *lekcja geografii*. „*Biuletyn katechetyczny*” 21:2019 s. 80-82; T. Biały. *Wielkopostne rekolekcje szkolne*. „*Biuletyn katechetyczny*” 22:2020 s. 54-56.

²² K. Dyrda. *Modlitewna formacja katechetów*. Tarnów 2008.

²³ T. Kocór. *Cele i zadania wizytacji katechetycznej*. W: *aktywizowanie katechizowanych*. Red. S. Kulpaczyński. Lublin 1977 s. 159-167; T. Kocór. *Model parafialnych spotkań przygotowujących do małżeństwa i rodziny w Archidiecezji Przemyskiej*. „*Biuletyn katechetyczny*” 7:2005 s. 88-98; T. Kocór. *Realizacja programu katechezy parafialnej dla młodzieży szkół ponadgimnazjalnych w Archidiecezji Przemyskiej*. „*Biuletyn katechetyczny*” 7:2005 s. 99-104.

ks. Waldemara Janigę²⁴, ks. Mirosława Grendusa²⁵ ks. Jerzego Gałązkę²⁶ oraz ks. Łukasza Nycza²⁷. Analizując publikacje dotyczące problematyki katechezy w archidiecezji przemyskiej należy również wspomnieć o opracowaniach kapłanów i osób świeckich pochodzących z tejże archidiecezji, zajmujących się na co dzień innymi dziedzinami teologicznymi, którzy okazjonalnie podjęli również tematy związane z katechizacją w archidiecezji przemyskiej²⁸.

²⁴ W. Janiga. *Krótką historia Olimpiady Wiedzy o Wielkich Polakach*. „Biuletyn katechetyczny” 6:2004 s. 195-196; W. Janiga. *Formy ewangelizacji środowiska szkolnego*. W: *Miejsca katechezy. Rodzina, Parafia, Szkoła*. Red. S. Kulpaczyński. Lublin 2005 s. 313-333; W. Janiga. M. Grendus. *Rekolekcje szkolne – ocena doświadczenia katechetycznego*. W: *Katechizować dzisiaj. Problemy i wyzwania*. Red. J. Skala. Kielce 2004 s. 357-388; W. Janiga. *Rekolekcje szkolne w wymiarze duszpastersko – wychowawczym*. „Zeszyty Formacji Katechetów”. 1:2011 s. 71-85; W. Janiga. *Rekolekcje szkolne, a program katechezy*. „Biuletyn Edukacji Medialnej”. 1:2013 s. 48-61; W. Janiga. *Aktualny stan katechizacji w Archidiecezji Przemyskiej*. „Biuletyn katechetyczny”. 8:2006 s. 51-8; W. Janiga. *Katecheza szkolna: kryzysy i... nadzieja*. W: *Współczesna katecheza: kryzysy i nadzieja*. Red. R. Chałupniak. Opole 2011 s. 87-116; W. Janiga. *Panorama działań Wydziału Nauki Katolickiej Kurii Metropolitalnej w Przemyślu w latach 1993-2013*. W: *Z ludu wzięty* s. 411-431; W. Janiga. *Programowanie duszpasterskie w Archidiecezji Przemyskiej w latach 1993-2013*. W: *Z ludu wzięty* s. 137-146; W. Janiga. *Rekolekcje szkolne jako wydarzenie duszpastersko-wychowawcze*. W: *Katecheza w szkole współczesnej*. Red. M. Zajac. Lublin 2010 s. 65-90; M. Grendus. W. Janiga. J. Podlaszczak. R. Wszolek. *Szkolenie nauczycieli religii*. Rzeszów 2010 ss. 99; W. Janiga. *Wartości podstawowe w środowisku młodzieży, a proces katechizacji*. W: *Wychowanie do patriotyzmu*. Red. W. Janiga. Rzeszów-Przemysł 2006 s. 385-397; W. Janiga. *Patriotyzm w katechezie*. W: *Wychowanie patriotyczne*. Red. W. Janiga. M. Grendus. Przemysł 2005 s. 45-57; W. Janiga. *Przesłanie patriotyczne Jana Pawła II. Wybrane aspekty*. W: „*Obejmując sercem tę ziemię...*”. *Pamięci Ojca Świętego Jana Pawła II*. Red. J. S. Gruchała. Krosno 2005 s. 29-46; W. Janiga. „*Jeden drugiego brzemiona noście...*” *Refleksja o wspólnotowym wymiarze patriotyzmu*. W: *Wychowanie...* s. 399-407; W. Janiga. *O potrzebie patriotycznego wychowania*. „*Premisla Christiana*” 14:2010/2011 s. 287-297; W. Janiga. *Model katechezy komplementarnej*. „*Premisla Christiana*” 9:2001 s. 283-301; W. Janiga. *Katecheza w służbie obrony wiary*. W: *Matka Boża Murkowa Obrończyni Wiary. Ku głębszemu rozumieniu tytułu*. Red. W. Siwak. W. Janiga. Krosno-Przemysł 2011 s. 139-166; W. Janiga. *Katechizm katolicki w służbie Kościoła i wiary*. „*Premisla Christiana*” 15:2012/2013 s. 53-60; W. Janiga. M. Grendus. *Innowacyjne środki dydaktyczne w pracy katechetycznej*. „*Świat i Słowo*” 2:2013 s. 197-212; W. Janiga. *Katecheza szkolna: kryzys i... nadzieja*. „*Biuletyn katechetyczny*” 13:2011 s. 100-132; W. Janiga. *Abp I. Tokarczuk: Pasterz zatroskany o katechezę*. „*Biuletyn katechetyczny*” 19:2017 s. 116-120.

²⁵ W. Janiga. M. Grendus. *Dla kogo perły? W poszukiwaniu rekolekcji szkolnych*. Przemysł 2003; W. Janiga, M. Grendus. *Rekolekcje szkolne* s. 357-388; M. Grendus. *Nowe dokumenty katechezy w Polsce*. „*Biuletyn katechetyczny*” 14:2012 s. 49-60.

²⁶ J. Gałązka. *Fundacja Dzieło Nowego Tysiąclecia w Archidiecezji Przemyskiej*. „*Biuletyn katechetyczny*” 16:2014 s. 198-202; J. Gałązka. *Katecheza przedmałżeńska dla narzeczonych*. „*Biuletyn katechetyczny*” 11:2009 s. 81-88.

²⁷ Ł. Nycz. *Katechizacja w Archidiecezji Przemyskiej w latach 1990-2015. Studium katechetyczne*. Lublin 2018 (mps BKUL); Ł. Nycz. *Nowa Ewangelizacja – wciąż niedoceniana*. „*Biuletyn katechetyczny*” 16:2014 s. 52-60; Ł. Nycz. *Religijność uczestników rekolekcji RAM. Prezentacja wybranych wyników ankiety dotyczącej religijności uczestników rekolekcji organizowanych przez Ruch Apostolstwa Młodzieży Archidiecezji Przemyskiej*. „*Biuletyn katechetyczny*” 18:2016 s. 136-148; Ł. Nycz. *Sakrament pokuty i pojednania w odbiorze młodzieży. Omówienie wybranych wyników badań empirycznych członków RAM Archidiecezji Przemyskiej*. „*Biuletyn katechetyczny*” 19:2017 s. 160-180.

²⁸ A. Szal. *Udział duchowieństwa diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego w katechizacji dzieci i młodzieży w okresie międzywojennym*. W: *Katecheza w służbie...* s. 285-304; A. Szal. *Duchowieństwo diecezji przemyskiej o. ł. w latach 1918-1939*. Przemysł 2005; W przypadku ks. abp. Adama Szala należy również przywołać jego nauczanie pasterskie związane z katecheza w archidiecezji przemyskiej: *List pasterski po Świątyni Dniach Młodzieży i na początek roku szkolnego 2016/2017*. „*Biuletyn katechetyczny*” 18:2016 s. 13-18; *List pasterski Metropolity przemyskiego z okazji rozpoczęcia roku szkolnego 2019/2020*. „*Biuletyn katechetyczny*” 21:2019 s. 9-17; *List Metropolity Przemyskiego na*

Przywołane wyżej pozycje bibliograficzne mogą przyczynić się do wzbogacenia wiedzy, dotyczącej katechizacji w archidiecezji przemyskiej. Dzięki nawiązaniu do jej bogatego dziedzictwa, zwłaszcza z okresu drugiej połowy XX wieku, stanowią przydatne źródłem informacji, nie wyczerpują jednak niniejszej problematyki. Nie dają one jednak możliwości całościowego spojrzenia na problem katechizacji w okresie, kiedy w zdecydowanej mierze, była ona realizowana przy parafiach. Tym samym nie są wystarczające do perspektywicznego planowania działań katechetycznych w oparciu o dokumenty, doświadczenie i praktykę duszpasterską minionych lat.

Biorąc pod uwagę powyższą analizę stanu badań nad katechizacją w archidiecezji przemyskiej można dostrzec wyraźną potrzebę ich uzupełnienia. W związku z powyższym w niniejszej dysertacji zostanie podjęta próba odpowiedzi na pytanie: W jaki sposób realizowany był proces katechizacji w archidiecezji przemyskiej w okresie posługi arcybiskupa Ignacego Tokarczuka w latach 1965-1993? Pytanie to pociąga za sobą szereg szczegółowych pytań dotyczących przywołanego procesu katechizacji w

zakończenie wakacji i na rozpoczęcie roku szkolnego 2020/2021. „Biuletyn katechetyczny” 22:2020 s. 15-20; *Katechizujemy z rodziną i w rodzinie. List pasterski Metropolity Przemyskiego z okazji rozpoczęcia roku szkolnego 2022/2023.* „Biuletyn katechetyczny” 24:2022 s. 11- 17; H. Borcz. *Archidiecezja Przemyska ob. łac. w latach 1993-2013. Jej stan i organizacja.* W: *Z ludu wzięty* s. 295-328; H. Borcz. *Kościelno-diecezjalne tło życia i działalności służby Bożego ks. Jana Balickiego (1868-1948).* W: *Pasterz według Serca Bożego. Materiały sympozjum naukowego poświęconego słudze Bożemu ks. Janowi Balickiemu (10-11 marca 1993).* Red. S. Harężga. Przemysł 1993 s. 32-46; H. Borcz. *Archidiecezja przemyska - zarys dziejów.* Rocznik Archidiecezji Przemyskiej 1997. Album. Red. W. Partyka, B. Rajnowski. Przemysł 1997 s. 5-19; S. Nabywaniec. *Katechizacja w diecezji przemyskiej „pod specjalnym nadzorem”.* W: *Katecheza w służbie* s. 305-324; K. Bełch. *Program rekolekcji pielgrzymkowych.* W: *W duchu dziękczynienia 25 lat Przemyskiej Pieszej Pielgrzymki na Jasną Górę 1981-2005.* Przemysł 2005 s. 131-144; S. Harężga. *Z niwy Dzieła Biblijnego im. Jana Pawła II w Archidiecezji Przemyskiej.* Red. P. Łabuda, A. Paciorek, A. Tronina. W: *Zmartwychwstał prawdziwie.* Tarnów 2010 s. 616-619; J. Mazurek. *Ruch Apostolstwa Młodzieży Archidiecezji Przemyskiej.* W: *Z ludu wzięty* s. 475-495; T. Śliwa. *Diecezja przemyska w połowie XVI wieku.* Przemysł 2015. T. Śliwa. *Rozwój protestanckiej reformacji w diecezji przemyskiej w XVI wieku.* „Kronika Diecezji Przemyskiej” 1:1972 s. 16-31; D. Dziadosz. *Wyższe Seminarium Duchowne w Przemysłu w dwudziestoletniej pasterskiej posłudze ks. abpa Józefa Michalika (1993-2013).* W: *Z ludu wzięty* s. 329-349; M. Wolicki. *Kolegium (Studium) Teologiczno-Katechetyczne w Archidiecezji Przemyskiej w latach 1975-2002.* W: *Z ludu wzięty* s. 433-448; J. Szelaż. *O komunii świętej osób niepełnosprawnych.* „Biuletyn katechetyczny” 14:2012 s. 123-128; P. Kandefer. *Wyzwania pastoralno-duszpasterskie w kontekście Świętego Roku Miłosierdzia oraz Jubileuszu 1050 chrztu Polski.* „Biuletyn katechetyczny” 17:2015 s. 57-71; M. Kapłon. *Zarys historii katechezy w Polsce po II wojnie światowej na przykładzie Parafii pw. Bożego Ciała w Jarosławiu.* „Biuletyn katechetyczny” 18:2016 s. 101-124; A. Lichoń. *Formacja duchowa i dydaktyczna nauczycieli i katechetów w Archidiecezji Przemyskiej.* „Biuletyn katechetyczny” 20:2018 s. 119-122; M. Kapłon. *„Złudzenie na normalność” – nauczanie religii w Polsce w latach 1956-1963.* „Biuletyn katechetyczny” 20:2018 s. 123-143; M. Kapłon. *Represje administracji komunistycznej wobec katechetów zakonnych – na przykładzie s. Elizy Malczyk z Komańczy.* „Biuletyn katechetyczny” 21:2019 s. 149-164; M. Kapłon. *Epizod z pracy duszpasterskiej Ks. inf. Juliana Pudło – przyczynek do biografii.* „Biuletyn katechetyczny” 22:2020 s. 134- 142; M. Kapłon. *Dobrze, sługo dobry i wierny! ...wejdź do radości twojego Pana (Mt 25,21) – wspomnienie o ks. Tadeuszu Białym.* „Biuletyn katechetyczny” 23:2021 s. 173-179; S. Pałkus. *Teresa Szczepkowska (1930-2020). Pionierka posługi katechetów świeckich w Archidiecezji Przemyskiej.* „Biuletyn katechetyczny” 22:2020 s. 143-147; B. Lipian. *Życie zbudowane na skale. O Annie Jenke (1921-1976). Szkic biograficzny.* „Biuletyn katechetyczny” 23:2021 s. 121-142.

archidiecezji przemyskiej. Jak przedstawiał się kontekst historyczno-społeczny w omawianej jednostce eklezjalnej? Jaki był zakres i zróżnicowanie katechizacji w kontekście deficytu wolności religijnej we wspomnianej archidiecezji? W jaki sposób i w jakim stopniu realizowany był wtedy proces katechetyczny? Jak wyglądał stan personalny i formacja katechetów w archidiecezji przemyskiej? W jakim stopniu zmieniła się ich sytuacja po powrocie religii do szkół? Kto w tym czasie był adresatem działań katechetycznych na terenie archidiecezji przemyskiej? W jaki sposób realizowana była katechizacja poszczególnych grup społecznych: dzieci, młodzieży, dorosłych i osób z niepełnosprawnościami? Jaki wpływ na rozwój, kształt i proces katechizacji w archidiecezji miała osoba ks arcybiskupa Ignacego Tokarczuka? Jakie były zauważalne trudności towarzyszące temu procesowi? Wreszcie jakie modele i sposoby pracy katechetycznej, w oparciu o przeprowadzone badania, należy zastosować w obecnych uwarunkowaniach pracy katechetycznej i duszpasterskiej?

Odpowiedź na wyżej postawione pytania zostanie dokonana w oparciu o analizę źródeł archiwalnych Archiwum Wydziału Nauki Katolickiej²⁹, Archiwum Wydziału Duszpasterstwa Ogólnego³⁰ oraz Archiwum Prywatnego Ignacego Tokarczuka³¹. Istotnym źródłem dla niniejszej dysertacji będą informacje ukazujące się na łamach *Kroniki Archidiecezji Przemyskiej*³². W celu dokonania zestawień statystycznych wykorzystane zostaną informacje zawarte w przytaczanych powyżej archiwach diecezjalnych, *Rocznikach i Schematyzmach Archidiecezji Przemyskiej*³³, a także dane *Głównego Urzędu Statystycznego*³⁴.

²⁹ Archiwum Wydziału Nauki Katolickiej (AWNK) zawiera dokumentację ogólną z terenu archidiecezji przemyskiej dotyczącą katechizacji m.in. teczki personalne i stan katechetów w archidiecezji, sprawozdania katechetyczne, sprawozdania dotyczące katechizacji w salkach katechetycznych, stan i rozmieszczenie salek katechetycznych, sprawozdania z konkursów katechetycznych, pisma urzędowe adresowane do katechetów itd.

³⁰ Archiwum Wydziału Duszpasterstwa Ogólnego (AWDO) zawiera dokumentację z pracy duszpasterskiej w archidiecezji przemyskiej, sprawozdania *Ad limina apostolorum* itd.

³¹ Jest to prywatne archiwum arcybiskupa Ignacego Tokarczuka (APIT), zawierające jego rękopisy, korespondencję, nieopublikowane dokumenty prywatne.

³² Oficjalne, archidiecezjalne pismo urzędowe, w którym publikowane są dokumenty, dekrety i innej rangi zarządzenie i informacje Stolicy Apostolskiej, biskupa diecezjalnego i innych dykasterii kurii diecezjalnej. Znajdują się w nim również informacje dotyczące najważniejszych wydarzeń z życia diecezji.

³³ *Rocznik Diecezji Przemyskiej Obrządku Łac.* Przemyśl 1938; *Rocznik diecezji przemyskiej na rok 1966.* Przemyśl 1966; *Rocznik diecezji przemyskiej.* Przemyśl 1979; *Rocznik Diecezji Przemyskiej na rok 1984.* Przemyśl 1984; *Schematyzm Diecezji Przemyskiej 1990. Terytorium-Duchowieństwo-Instytucje (Stan w dniu 30 VI 1991r.).* Przemyśl 1991; *Rocznik Archidiecezji Przemyskiej na rok 1997.* Przemyśl 1997;

³⁴ *Kościół Katolicki w Polsce 1918-1990. Rocznik statystyczny.* Red. L. Adamczuk. W. Zdaniewicz. Warszawa 1991; *Kościół Katolicki w Polsce 1991-2011. Rocznik statystyczny.* Red. P. Ciecieląg. P. Łysoń. W. Sadłoń. W. Zdaniewicz. Warszawa 2014.

W trakcie procesu badawczego przedmiotem refleksji staną się również publikacje związane z osobą ks. abp. Ignacego Tokarczuka podejmujące tematykę duszpasterstwa w archidiecezji przemyskiej, a zwłaszcza procesu katechizacji, w czasie trwania jego posługi biskupiej, które będą stanowić część materiału źródłowego. Na szczególną uwagę zasługują wywiady i publikacje ks. abp. Ignacego Tokarczuka³⁵ oraz publikacje i opracowania ks. Stanisława Nabywańca³⁶, ks. Józefa Wołczańskiego³⁷, ks. Andrzeja Garbarza³⁸, Sabiny Bober³⁹ i Mariusza Krzysztofińskiego⁴⁰.

Ważny punkt odniesienia dla niniejszej dysertacji będą stanowił materiały źródłowe zawarte w posoborowych dokumentach kościelnych: *Directorium Catechetisticum Generale* (1971)⁴¹, *Dyrektorium o katechizacji* (2020)⁴², adhortacja apostolska *Evangelii nuntiandi*⁴³, adhortacja apostolska *Catechesi tradendae*⁴⁴, *Katechizm Kościoła Katolickiego*⁴⁵, adhortacja apostolska *Evangelii gaudium*⁴⁶, encyklika *Lumen fidei*⁴⁷, adhortacja apostolska *Christus vivit*⁴⁸.

Istotnymi materiałami źródłowymi będą również dokumenty Kościoła katolickiego w Polsce oraz dokumenty ustawodawstwa państwowego, dotyczące

³⁵ I. Tokarczuk. *Z przemyskiej „twierdzy”*. Oprc. L. Żbikowska. T. 1 i 2. Marki-Struga 1999; I. Tokarczuk. *Od Zbaraża do Przemysła*. oprc. L. Żbikowska. Marki-Struga 1998; I. Tokarczuk. *Kazania pod specjalnym nadzorem*. oprc. L. Żbikowska. Marki-Struga 1996; I. Tokarczuk. *Moc i wytrwałość*. Kraków 1988; I. Tokarczuk. *Kazania pasterskie 1966 – 1992*. Red. J. Twardy. Przemysł 1992;

³⁶ S. Nabywaniec. *Korzenie i dziedzictwo chrześcijaństwa na Podkarpaciu*. „Resovia Sacra. Studia Teologiczno-Filozoficzne Diecezji Rzeszowskiej” 7:2000 s. 291-300; S. Nabywaniec. *Działania biskupa Ignacego Tokarczuka na rzecz ratowania cerkwi greckokatolickich*. „Studia Rzeszowskie”. 10:2003 s. 129-139.; S. Nabywaniec. *Sprawa Obiektywna nr 1: Kościół. Kościół przemyski w świetle akt rzeszowskiej bezpieki (1944-1989)*. T. I i II. Rzeszów 2011.

³⁷ I. Tokarczuk. *Kochałem tych ludzi całym sercem i oddaniem. Wspomnienia z lat 1918-1976*. Oprc. J. Wołczański. W: „Biblioteka historyczna archiwum metropolii lwowskiej obrządku łacińskiego w Krakowie”. Seria A. *Źródła i materiały*. t. 16. Red. J. Wołczański. Lwów-Kraków 2014;

³⁸ A. Garbarz. *Działalność duszpastersko-społeczna Arcybiskupa Ignacego Tokarczuka*. Rzeszów 2006; A. Garbarz. *Działalność duszpasterska biskupa Ignacego Tokarczuka*. „Studia Rzeszowskie”. 10:2003 s. 29-47.

³⁹ S. Bober. *Persona non grata. Biskup Ignacy Tokarczuk i władze PRL*. Lublin 2005.

⁴⁰ M. Krzysztofiński. *Arcybiskup Ignacy Tokarczuk (1918-2012). Metropolita przemyski obrządku łacińskiego*. Rzeszów 2019.

⁴¹ Kongregacja do spraw duchowieństwa. *Directorium Catechetisticum Generale. Ogólna instrukcja katechetyczna*. W: *Katecheza po Soborze Watykańskim II w świetle dokumentów Kościoła*. Cz. 1. Red. W. Kubik. Warszawa 1985 s. 91-192.

⁴² Papieska rada ds. krzewienia nowej ewangelizacji. *Dyrektorium o katechizacji*. Kielce 2020.

⁴³ Paweł VI. *Adhortacja apostolska o ewangelizacji w świecie współczesnym Evangelii nuntiandi*. AAS 68:1976 s. 5-76.

⁴⁴ Jan Paweł II. *Posynodalna adhortacja apostolska o katechizacji w naszych czasach Catechesi tradendae*. W: *Adhortacje Ojca Świętego Jana Pawła II*. Kraków 1996 t. 1 s. 1-64.

⁴⁵ *Katechizm Kościoła Katolickiego*. Poznań 1994.

⁴⁶ Franciszek. *Posynodalna adhortacja o głoszeniu Ewangelii w dzisiejszym świecie Evangelii gaudium*. Kraków 2013.

⁴⁷ Franciszek. *Encyklika o wierze Lumen Fidei*. Kraków 2013.

⁴⁸ Franciszek. *Posynodalna adhortacja apostolska Christus Vivit Do młodych i całego Ludu bożego*. Kraków 2019.

poruszanej w dysertacji problematyki: *Ramowy program katechizacji w zakresie szkoły podstawowej*⁴⁹ i *Ramowy program katechizacji w zakresie szkoły średniej*⁵⁰, *Zarządzenie ministra oświaty z 8 XII 1956 r. w sprawie nauczania religii w szkołach*⁵¹, *Ustawa z 15 VII 1961 o rozwoju systemu oświaty i wychowania*⁵², *Zarządzenie ministra oświaty z 19 VIII 1961 w sprawie prowadzenia punktów katechetycznych*⁵³.

Odpowiedzi na pytania postawione w problemie badawczym niniejszej dysertacji oraz pytania szczegółowe zostaną zawarte w pięciu rozdziałach. W pierwszym rozdziale zostanie zaprezentowany kontekst dziejowy archidiecezji przemyskiej do roku 1993. W sposób syntetyczny zostaną przedstawione również uwarunkowania i sposób funkcjonowania archidiecezji w latach posługi biskupiej Ignacego Tokarczuka. W końcu zostanie przedstawiona jego osoba jako duszpasterza i pierwszego katechety diecezji.

Dzięki temu w drugim rozdziale można będzie dokonać analizy sposobu organizacji procesu katechetycznego w archidiecezji przemyskiej po wyrzuceniu religii ze szkoły. Badaniom zostaną poddane również strategie katechezy okazjonalnej, wynikającej z wydarzeń ogólnopolskich i diecezjalnych. Refleksji naukowej zostaną poddane również implikacje katechetyczne wizyty apostolskiej Jana Pawła II w diecezji przemyskiej.

Trzeci rozdział będzie stanowił syntezę badań na temat formacji podstawowej i permanentnej katechetów, a także instytucji odpowiedzialnych za ten proces. Dokonana zostanie również analiza instytucji wspierających prace katechetów w archidiecezji oraz ich działań. Badaniom zostanie poddana również sytuacja personalna katechetów, a także jej wymiar jakościowy i ilościowy. Badania będą dotyczyły również sytuacji katechetów po powrocie religii do szkoły.

Kolejny rozdział poświęcony będzie badaniom skupionym wokół duszpasterstwa poszczególnych grup społecznych: dzieci, młodzieży, dorosłych oraz osób z niepełnosprawnościami. Analizie i syntezie zostaną poddane formy duszpasterstwa w poszczególnych grupach z wyszczególnieniem przygotowania do sakramentów i formacji permanentnej.

Ostatni rozdział będzie stanowił próbę syntetycznego ujęcia katechezy w archidiecezji przemyskiej w proponowanym przez autora okresie. W pierwszej kolejności

⁴⁹ *Ramowy program katechizacji w zakresie szkoły podstawowej*. Warszawa 1971.

⁵⁰ *Ramowy program katechizacji w zakresie szkoły średniej*. Warszawa 1971.

⁵¹ *Zarządzenie ministra oświaty z 8 XII 1956 r.*

⁵² *Ustawa z 15 VII 1961 o rozwoju systemu oświaty i wychowania*.

⁵³ *Zarządzenie ministra oświaty z 19 VIII 1961 w sprawie prowadzenia punktów katechetycznych*.

przedstawione zostaną wartości katechizacji wynikające z inicjatyw inspirowanych przez abp. Ignacego Tokarczuka. Następnie zostaną opisane trudności, które były obecne w tamtym czasie w procesie katechetycznym w archidiecezji przemyskiej. Jako ostatnie zostaną sformułowane postulaty do dalszej pracy katechetycznej w archidiecezji, które będą zaczerpnięte z bogatego dziedzictwa pastoralnego stanowiącego przedmiot badań niniejszej dysertacji.

Biorąc pod uwagę temat dysertacji i jej główny problem, w pracy zostaną wykorzystane metoda analizy źródeł, metoda syntezy oraz metoda porównawcza. Metoda analizy zostanie w sposób szczególny zastosowana w przypadku badania przemówień, kazań i oficjalnych dokumentów ordynariusza oraz dykasterii kurii, dotyczących duszpasterstwa, a zwłaszcza procesu katechetycznego. Metoda ta będzie również pomocna w przypadku badań nad sprawozdaniami katechetycznymi, konkursami katechetycznymi czy sprawozdaniami parafialnymi dotyczącymi stanu katechizacji: liczby katechetów, salek katechetycznych. Przy użyciu metody syntezy uzyskane wyniki badań zostaną usystematyzowane. Będzie ona pomocna również przy badaniach nad uogólnieniem informacji zawartych w pismach diecezjalnych: *Kronika Archidiecezji Przemyskiej*, *Biuletyn katechetyczny*, *Rocznik Diecezji Przemyskiej*, *Schematyzm Diecezji Przemyskiej*.

Dzięki metodzie porównawczej możliwe będzie przeprowadzenie porównania wytycznych zawartych w oficjalnych dokumentach Kościoła katolickiego dotyczących katechezy z działaniami duszpasterskimi w opisywanym kościele partykularnym. To pozwoli na dokonanie merytorycznej oceny działań katechetycznych w archidiecezji przemyskiej w okresie posługi biskupiej abp. Ignacego Tokarczuka.

ROZDZIAŁ I

HISTORYCZNE UWARUNKOWANIA FUNKCJONOWANIA ARCHIDIECEZJI PRZEMYSKIEJ

Analiza katechizacji w archidiecezji przemyskiej, w okresie posługi abp. Ignacego Tokarczuka, wymaga przedstawienia jej różnych uwarunkowań historycznych. Dlatego w pierwszym paragrafie będą zaprezentowane zagadnienie związane z jej powstaniem i rozwojem. Kolejny paragraf będzie poświęcony analizie uwarunkowań funkcjonowania archidiecezji przemyskiej w okresie deficytu wolności religijnej w drugiej połowie XX wieku. W trzecim paragrafie zostanie zaprezentowana osoba abp. Ignacego Tokarczuka, jako duszpasterza i katechety w archidiecezji.

1.1. Okoliczności powstania i rozwoju archidiecezji przemyskiej

Sześciowiekowe dziedzictwo archidiecezji przemyskiej sprawia, że przedstawienie jej historii w ramach jednego paragrafu nie jest możliwe. W związku z powyższym, zostaną zaprezentowane jedynie wybrane jej fragmenty: powstanie oraz najważniejsze fakty z okresu jej funkcjonowania na przestrzeni sześciu wieków.

Chociaż erygowanie diecezji przemyskiej nastąpiło dopiero w połowie XIV wieku, to chrześcijaństwo na ziemiach przemyskich pojawiło się już pod koniec X wieku¹. Było to związane z dominacją czeską nad niektórymi ziemiami polskimi, m.in. Śląskiem, ziemiami krakowskimi oraz obszarami na wschód od Krakowa. W skład tych ziem wchodziły również tereny plemienia Lędzian, którzy to mieszkali nad Bugiem i Sanem oraz w górnym dorzeczu Dniestru. Tym samym na ziemiach przemyskich, które leżały na wspomnianym terytorium również odnotowano wpływy chrześcijańskie². Od 967 roku ziemie te przynależały do diecezji morawskiej. Nie zmieniło tego nawet przyłączenie ich przez Mieszka I do Polski pod koniec X wieku. W 1000. roku utworzono metropolię w

¹ Por. A. Koperski. *Początki chrześcijaństwa w Przemyślu w świetle źródeł archeologicznych*. „Premisla Christiana” 10:2003 s. 231.

² Por. H. Borcz. *Archidiecezja Przemyska. Zarys dziejów i organizacji*. „Archiwa Biblioteki i Muzea Kościelne” 79:2003 s. 33-34.

Gnieźnie, w skład której wchodziły również diecezje podległe m.in. krakowska, której częścią stały się ziemie przemyskie³.

Wraz ze wzrostem znaczenia chrześcijaństwa w Polsce, podejmowano nowe misje chrystianizacyjne. Na początku XI wieku pod patronatem króla Bolesława Chrobrego dotarły one również na tereny przemyskie, na co wskazywać może fakt odkrycia rotundy grodowej na wzgórzu zamkowym, pochodzącej ze wspomnianego okresu⁴.

Mimo wspomnianego rozwoju chrześcijaństwa, koniec okresu panowania Bolesława Śmiałego określa się czasem jego zahamowania. Miało to związek z kryzysem monarchii, spowodowanym utraceniem przez króla panowania w kraju. To ułatwiło zdobywanie na tych ziemiach coraz większych wpływów przez prawosławnych książąt kijowskich. Tym samym pod koniec XI wieku, tereny te znalazły się pod władzą ruskich książąt Rościszowiczów, a po niedługim czasie przeszły pod władanie książąt włodzimiersko-halickich z siedzibą w Przemyślu. Przez ponad dwa i pół wieku ziemie te znajdowały się pod władarstwem ruskim. Wywarło to wpływ na ich sytuację etniczną, która zmieniała się w związku z przesiedleniami ludności ruskiej. Również wpływy Kościoła prawosławnego oddziaływały w znaczący sposób na charakter religijny miejscowej ludności⁵.

Przełom wieków XII i XIII dla chrześcijaństwa łacińskiego na tych terenach był znaczący. Wraz z rozwojem osadnictwa, zaczęły rozrastać się także ośrodki miejskie. Fakt ten, a także rozwój szlaków handlowych sprawiły, że zwiększyła się tu liczba katolików. Kupcom i rzemieślnikom nierzadko towarzyszyli katolicycy duchowni. Ich obecność wiązała się również z rozbudową infrastruktury sakralnej⁶. Na tym etapie badań należy również wspomnieć, że duży wpływ na polepszenie sytuacji wiernych wyznania katolickiego na wschodnich ziemiach Rzeczypospolitej, miały zakony żebracze:

³ Por. W. Abraham. *Organizacja Kościoła w Polsce w połowie XII wieku*. Poznań 1962 s. 283- 291; Ł. Nycz. *Katechizacja w Archidiecezji Przemyskiej w latach 1990-2015. Studium Katechetyczne*. Lublin 2018 (mps BKUL) s. 21-22; J. Kolczowski. *Dzieje chrześcijaństwa polskiego*. Warszawa 2000 s. 17-37; D. H. Wyczawski. *Diecezja Przemyska w 600 rocznicę bulli Grzegorza IX Debitum pastoralis officii z 13 II 1375 r.* „Studia Theologica Varsaviensia” 2:1974 s. 161-208; Tenże. *Problem początków diecezji przemyskiej*. „Studia Theologica Varsaviensia” 1:1976 s. 133-144.

⁴ Por. H. Borcz. *Archidiecezja Przemyska. Zarys dziejów* s. 34-35; A. Kunysz. *Wyniki badań archeologicznych na terenie Przemyśla w rejonie starego miasta*. „Rocznik Przemyski” 2:1961 s. 352-363; Tenże. *Przemysł w pradziejach i wczesnym średniowieczu*. Przemyśl 1981 s. 93-97; A. Żaki. *Najstarsze relikty archiwalne na zamku w Przemyślu. Sprawozdanie z posiedzenia Komisji Naukowych PAN Oddział w Krakowie w 1960*. Kraków 1960 s. 6-10.

⁵ Por. Z. Sułowski. *Diecezja przemyska w średniowieczu*. „Nasza Przeszłość” 46:1976 s. 20-22; H. Borcz. *Archidiecezja Przemyska. Zarys dziejów* s. 35-36.

⁶ Por. H. Borcz. *Archidiecezja Przemyska. Zarys dziejów* s. 36.

dominikanie i franciszkanie. One to z zapałem, cechującym nowopowstałe zgromadzenia przyczyniły się do utwierdzenia w wierze współwyznawców, a także do polepszenia wizerunku duchowieństwa⁷.

Wraz z rozwojem na Rusi chrześcijaństwa zachodniego zaczęto czynić zabiegi zmierzające do utworzenia na tych ziemiach biskupstwa⁸. Pierwszą z prób była fundacja kolegiaty w Opatowie przez króla Kazimierza Sprawiedliwego, z zamiarem erygowania tam kapituły katedralnej z przeznaczeniem dla przyszłego biskupa. W tym czasie książę Roman za namową papieża Innocentego III, zgodził się na delegowanie na ziemie ruskie katolickiego biskupa. Ze względów politycznych wybrano Arnolda, biskupa lubuskiego, dotychczasowego opata w Mogilnie. Jednak sytuacja zmieniła się dynamicznie po śmierci zarówno króla Kazimierza, jak i Romana księcia halickiego, których łączyły dobre stosunki dyplomatyczne. To zatrzymało starania i przyczyniło się to walki o wpływy na tych ziemiach pomiędzy Polską i Węgrami. Po opanowaniu przez Węgrów księstwa zaczęto znowu sprowadzać na te tereny duchownych katolickich. Jednak brak władzy kościelnej doprowadził do degradacji moralno-duchowej części kleru. Fakt ten wskazywał na palącą potrzebę ustanowienia biskupa dla Rusi⁹.

O tej sytuacji został powiadomiony przez arcybiskupa elekta Pełkę papież Grzegorz IX. W związku z tym zlecił prowincjałowi dominikanów zbadanie sprawy i powzięcie odpowiednich kroków, celem zaradzenia problemom. Nie było jednak decyzji co do ustanowienia biskupa dla Rusi. Mimo, że miała tam już miejsce działalność wspomnianego wcześniej biskupa Arnolda. To dopiero Gerard, duchowny z zakonu cystersów, był pierwszym wyświęconym (w 1233 r.) biskupem misyjnym dla Rusi. Jego siedzibą biskupią stał się Opatów. Nominacja doszła do skutku za sprawą wspomnianej zgody Grzegorza IX, a także przy protekcji Daniela – syna księcia Romana oraz Konrada mazowieckiego. Staraniem nowego biskupa w Przemyślu powstały dwa konwenty wcześniej wspomnianych franciszkanów i dominikanów. W tym czasie czyniono również zabiegi o utworzenie na ziemiach ruskich stałego biskupstwa wzorem ziem pruskich.

⁷ Por. W. Sarna. *Dzieje diecezji przemyskiej o. ł. cz. 1: Episkopat przemyski o. ł.* Przemyśl 1902 s. 8. Duchowieństwo przybyłe na te ziemie nierzadko zapominało o swojej tożsamości, co wiązało się z niemoralnym, często gorszącym trybem życia. Tamże.

⁸ Należy podkreślić fakt, że ustanowienie biskupa w obrządku łacińskim było dużo bardziej skomplikowane, aniżeli na wschodzie. Decyzja tej wagi wymagała ze strony łacinników zgody papieża, niekiedy wiązała się z przybyciem legatów. Tymczasem na Rusi powołanie nowego biskupa dokonywało się z inicjatywy władcy za aprobatą miejscowego episkopatu. Zob. Z. Sułowski. *Diecezja przemyska* s. 20.

⁹ Por. J. Szymański. *Kanonicy opatowscy w planach polityki ruskiej z przełomu XII i XIII w.* „Przegląd Historyczny” 56:1965 s. 392; J. Kwolek. *Początki biskupstwa przemyskiego.* „Nasza przeszłość” 43:1975 s. 8-11.

Jednak sytuacja po raz kolejny skomplikowała się, wraz ze śmiercią biskupa Gerarda. Nowo koronowany król Rusi Daniel wrócił do schizmy będąc pod silnymi wpływami tatarskimi. Tym samym Ruś, za aprobatą papieża Aleksandra IV, powróciła do strefy wpływów biskupów lubuskich¹⁰.

Mimo nieudanych prób nie zaprzestano starań o utworzenie stałego biskupstwa na Rusi. W niedługim czasie pojawiły się ku temu sprzyjające okoliczności. W 1323 r. swoje panowanie zakończyła dynastia Romanowiczów, po których rządy objął Jerzy II. Faktem przemawiającym na korzyść katolików, zarówno w sprawie utworzenia struktur kościelnych, jak i kierowania i rozwoju życia duchowego wiernych, były jego przyjazne stosunki z królem Władysławem Łokietkiem oraz Kazimierzem Wielkim. Cechowała go życzliwość względem katolików, co przyczyniło się do gniewu, a w konsekwencji morderstwa księcia i jego rodziny dokonanego przez bojarów. Mimo niedługiego okresu panowania księcia, historycy są zgodni co do faktu, że choć nie zachowały się na ten temat żadne dowody, to z inicjatywy Jerzego II miało dojść do utworzenia biskupstwa łacińskiego nie później jak w 1340 r. Stolicą nowopowstałego biskupstwa miał stać się Przemyśl. Można stwierdzić, że fakt ten był potraktowany jako jeden z powodów zamordowania księcia i jego rodziny¹¹.

Po przyłączeniu Rusi do Korony Polskiej Kazimierz Wielki czynił starania o utworzenie tam stałego biskupstwa. W bulli nominacyjnej z 1351 r. można znaleźć informację o dwóch biskupach, którzy w tym czasie mieli sprawować swoją posługę na tych ziemiach. Pierwszym z nich był Iwan, a drugim Mikołaj z przydomkiem „Rusin”. Nie byli to jednak duchowni pochodzący z tych terenów. Mimo obecności biskupów diecezja nie przynależała do żadnej metropolii, najprawdopodobniej miała status biskupstwa tytularnego¹².

Starania króla Kazimierza nie doszły do skutku za jego życia. Po przejściu Rusi Czerwonej przez Ludwika Węgierskiego wznowiono starania o utworzenie odrębnej metropolii. Zabiegi zakończyły się sukcesem 13 lutego 1375 r., kiedy to papież Grzegorz XI bullą *Debitum pastoralis officii* formalnie erygował metropolię halicką, w której struktury jako sufragania weszła diecezja przemyska. Bulla nie określała konkretnych

¹⁰ Por. J. Kwolek. *Początki biskupstwa s.* 9-10; W. Abraham. *Powstanie i organizacja Kościoła łacińskiego na Rusi.* Lwów 1904 s. 195-211; A. Gieysztor. *Początki misji ruskiej biskupa lubuskiego.* „Nasza przeszłość” 4:1948 s. 83-102; D. H. Wyczawski. *Diecezja Przemyska* s. 165; A. Weiss. *Organizacja diecezji lubuskiej w średniowieczu.* „Studia Kościelno-Historyczne”. T. 1. Lublin 1977 s. 79-80.

¹¹ Por. Z. Sułkowski. *Diecezja przemyska w średniowieczu.* „Nasza przeszłość” 46:1976 s. 24-25. J. Grabowski. *Dynastia Piastów mazowieckich,* Kraków 2012 s. 442-443.

¹² Por. W. Abraham. *Powstanie* s. 238-271; Z. Sułowski. *Diecezja przemyska* s. 25-26.

granic nowych diecezji, można jednak założyć, że mieściły się one w dotychczasowych granicach diecezji prawosławnych, natomiast administracja kościelna najprawdopodobniej funkcjonowała w granicach administracji terytorium państwa. Stan ten jednak nie trwał długo, ponieważ już pod koniec XIV wieku dokonano ustaleń dotyczących terytorium diecezji, które w tej formie, z niewielkimi korektami, utrzymało się do czasów pierwszego rozbioru Polski¹³.

Pierwszym biskupem przemyskim został Eryk z Winsen, którego wybrano 13 kwietnia 1377 r. Czas jego posługi można określić jako okres znacznego rozwoju, zwłaszcza w dziedzinie budowania struktur i infrastruktury kościelnej. Należy zauważyć, że już u początku swojej działalności z własnych środków wyremontował kościół katedralny pod wezwaniem Najświętszej Maryi Panny i św. Jana Chrzciciela. Powołał do życia kapitułę działającą przy tymże kościele. Poczył wiele starań w związku z uposażeniem materialnym diecezji. W tym celu niejednokrotnie zabiegał u władz kościelnych i świeckich o przyznanie beneficjów. Jego działalność nie ograniczała się tylko do materialnej troski o diecezję. Istotnym wymiarem jego posługi w powierzonym mu Kościele lokalnym, był wymiar religijny. Biskup czynił wiele starań o zwiększenie liczby wiernych i duchowieństwa. Dbał także o jednolitość kultu sprawowanego przez duchownych¹⁴.

Okres średniowiecza można określić jako pełen skrajności. Z jednej strony można mówić o sakralizacji wszystkich przestrzeni życia, a z drugiej o widocznym analfabetyzmie religijno-duchowym. Zjawisko to można było zaobserwować w całym chrześcijańskim świecie, a co za tym idzie, także i na ziemiach polskich. Podobnie rzecz się miała w stosunkowo młodej diecezji przemyskiej. U podłoża tego stanu stało przede wszystkim niewystarczające wykształcenie duchowieństwa, to z kolei przekładało się na jakość nauczania, które obok wspomnianych szkół parafialnych, odbywało się głównie w ramach niedzielnych kazań.

Odpowiedzią na tę sytuację stał się rozwój szkół parafialnych. Jednym z głównych czynników wpływających na tenże rozwój był nakaz tworzenia szkół przy parafiach wprowadzony w 1215 r. na IV Soborze Laterańskim. Niemały wpływ miał również rozwój

¹³ Por. S. Nabywaniec. *Korzenie i dziedzictwo chrześcijaństwa na Podkarpaciu*. „Resovia Sacra. Studia Teologiczno-Filozoficzne Diecezji Rzeszowskiej” 7:2000 s. 298; Ł. Nycz. *Katechizacja* s. 24; A. Potocki. *Diecezja przemyska w swe 600-lecie*. T. 1. Przemysł 1986 s. 104.

¹⁴ Por. W. Sarna. *Dzieje diecezji przemyskiej o. ł.* s. 23-30; W. Müller. *Organizacja terytorialna diecezji przemyskiej w okresie przedrozbiorowym*. „Nasza przeszłość” 44:1976 s. 30-31; Ł. Nycz. *Katechizacja* s. 24; D. H. Wyczawski. *Problem początków* s. 142.

handlu i osadnictw na tych ziemiach, co sprawiało, że pierwsze szkoły parafialne powstawały w większych ośrodkach miejskich. Pierwsza wzmianka o takiej instytucji szkoły parafialnej pojawia się już w roku 1380, w związku z pismem wójta sanockiego, w którym mowa o Marku, rektorze szkoły. W późniejszym czasie w dokumentach pojawiają się imię Jakuba, pisarza i rektora tejże szkoły¹⁵. W XV wieku na 43 miasta i miasteczka w diecezji jest już mowa o 25 szkołach parafialnych, m.in. w: Krośnie, Przeworsku, Mościskach i Jarosławiu. W późniejszym czasie można zaobserwować znaczny wzrost liczby szkół parafialnych. W pierwszej połowie XVII już w 81% istniejących parafii funkcjonowały takie placówki, a wiek później przy okazji jednej z wizytacji biskupich, biorąc pod uwagę rozwój sieci parafialnej odnotowano 7% wzrost liczby szkół parafialnych. Regulacje prawne dotyczące tworzenia tego rodzaju szkolnictwa miały raczej charakter powszechny¹⁶. Pierwsza normatywna wzmianka tego charakteru pojawiła się dopiero na synodzie diecezjalnym z 1723 r.¹⁷.

Szkolnictwo parafialne miało znaczący wpływ na kształt i rozwój Kościoła w diecezji przemyskiej. Jego rozwój wiązał się również z doбором odpowiedniej kadry nauczycielskiej, wśród której znajdowali się absolwenci m.in. Uniwersytetu Krakowskiego, a także innych renomowanych w tamtym czasie ośrodków naukowych. Grono uczniów uczęszczających do tychże szkół tworzyli wyłącznie chłopcy w wieku 5-20 lat, którzy pochodzili z różnych warstw społecznych. Odpowiedzią na potrzebę kształcenia także dziewcząt, były szkoły klasztorne prowadzone przez siostry zakonne, które w diecezji przemyskiej znajdowały się w: Jarosławiu i Przemyślu (s. benedyktyнки), Samborze (s. brygidki) oraz Przeworsku (s. szarytki). Treści nauczania były dobierane tak, aby można było przygotować młode pokolenie do piastowania różnych stanowisk w strukturach państwa. Czyniono to poprzez naukę czytania, pisanie oraz kaligrafii. Nauczanie zawierało w sobie również wydźwięk religijno-moralny, czego dowodem są choćby zarządzenia synodu diecezjalnego z 1723 r., w których zawarto m.in. nakaz czytania Ewangelii oraz dzieł hagiograficznych, a także uczestnictwo w praktykach religijnych. Podobnie jak i w wielu innych dziedzinach, w tym obszarze również istniał rozdział między poziomem nauczania w szkołach miejskich i wiejskich. Niemniej

¹⁵ Por. A. Fastnacht. *Pochodzenie społeczne studentów Uniwersytetu Jagiellońskiego z diecezji przemyskiej w latach 1400-1642*. „Rocznik Zakładu Narodowego im. Ossolińskich”. t. 5. Wrocław 1957 s. 200.

¹⁶ Sobór Trydencki w 1563 r. nałożył taki obowiązek na poszczególne parafie.

¹⁷ Zob. H. Błażkiewicz. *Szkolnictwo parafialne w diecezji przemyskiej w latach 1636-1757 w świetle wizytacji biskupich*. „Nasza przeszłość” 44:1976 s. 154-206.

jednak rozwój szkolnictwa parafialnego, był swego rodzaju krokiem milowym w rozwoju społeczeństwa¹⁸.

Wiek XVI w chrześcijańskiej Europie upłynął pod znakiem rozłamu w Kościele katolickim. Reformacja dotknęła, choć w niewielkim stopniu, również diecezję przemyską. Zaledwie wśród kilkudziesięciu rodzin szlacheckich, niewielkiej liczby duchownych i mieszczan, znaleźli się jej zwolennicy. Konsekwencją tego było odebranie przez protestantów ok. 20 – 30 kościołów katolikom, gdzie utworzono zbory protestanckie i kalwińskie¹⁹.

Odpowiedzią na aktualne problemy Kościoła lokalnego, a także ruchem kontr reformatorskim stał się synod diecezjalny zwołany w 1554 r.²⁰. Statuty synodu można podzielić na cztery zasadnicze części. W pierwszej z nich podjęto najważniejsze zagadnienia dotyczące wiary jako odpowiedź na coraz powszechniejsze ruchy reformatorskie. W drugiej części zajęto się m.in. zagadnieniami: dyscypliny wewnątrzkościelnej, liturgii, z uwzględnieniem lokalnych zwyczajów, głoszenia kazań²¹, modlitwy, ascezy, sprawowania sakramentów oraz szeroko rozumianej pobożności ludowej wyrażanej zwłaszcza w kulcie maryjnym.

Należy zauważyć, że szczególnym rysem pobożności diecezji przemyskiej był kult związany z tajemnicami Paschy Chrystusa. Ośrodkiem kultu związanego z męką Pańską stała się Kalwaria Paclawska. Duży wpływ na jego promocję miały również wspólnoty pasjonistów oraz franciszkanów²². Na uwagę zasługuje również obecność w diecezji Kanoników Regularnych Stróżów Grobu Jerozolimskiego, nazywanych w Polsce miechowitami lub bożogrobcami²³, którzy także mieli udział w krzewieniu tejże

¹⁸ Por. Ł. Nycz. *Katechizacja* s. 21-22; J. Kołczowski, *Dzieje* s. 27; H. Błażkiewicz. *Szkolnictwo parafialne* s. 155-194.

¹⁹ Por. T. Śliwa. *Rozwój protestanckiej reformacji w diecezji przemyskiej w XVI wieku*. „Kronika Diecezji Przemyskiej”. 58:1972 nr 1 s. 16-31.

²⁰ Zob. J. Sawicki. *Z dziejów ustawodawstwa synodalnego diecezji przemyskiej o. ł.* „Nasza przeszłość” 3:1947 s. 14.

²¹ W tej materii ojcowie synodalni kładli wielki nacisk na spójność nauki głoszonej w kazaniach z doktryną kościoła katolickiego, w celu uniknięcia wpływów reformacji. Miało się to wyrażać również w zakazie sprawowania Mszy Świętej w obecności heretyków.

²² Por. D. M. Synowiec. *Życie religijno-moralne w diecezji przemyskiej w XVII-XVIII wieku*. „Nasza przeszłość” 43:1975 s. 86-89.

²³ Nazwa Miechowici, pochodzi od miasta Miechowa, gdzie Kanonicy rozpoczęli swoją działalność na ziemiach polskich. Najważniejszym ośrodkiem związanym z Bożogrobcami w archidiecezji przemyskiej było i nadal jest miasto Przeworsk i powstały tu kościół i kanonia Kanoników Regularnych Stróżów Grobu Jerozolimskiego. Wprawdzie budowa Kaplicy Bożego Grobu w tymże kościele rozpoczęła się dopiero w 1697 r., jednak zakonnicy przybyli na te ziemie już w XIV wieku. Natomiast kult związany z tajemnicami Paschy Chrystusa w tym miejscu trwa do dziś. Por. F. Mróz. *Sanktuaria i kaplice Bożego Grobu w Polsce*. „Peregrinus Cracoviensis” 8:2000 s. 80.

pobożności, zwłaszcza poprzez budowanie kaplic i kultu Bożego Grobu²⁴. Tematyka pasyjna pojawiała się również w teatrach religijnych, dzięki którym ludzie uczestniczący w przedstawieniach mogli zgłębiać tajemnice wiary²⁵.

Kolejna grupa statutów traktowała głównie o dyscyplinie dotyczącej duchowieństwa. Zawierała zalecenia dotyczące m.in. troski o rozwój intelektualny kleru poprzez czytanie dzieł religijnych²⁶, obowiązku rezydencji, a także o przestrzeganiu szeroko rozumianego etosu życia kapłańskiego w celu unikania zgorszeń. W końcu czwarta grupa statutów zawierała zarządzenia dotyczące celebracji liturgicznych w intencji wspólnoty Kościoła w obliczu różnych doświadczeń, a także położono nacisk na aplikację niniejszych statutów do życia wspólnot lokalnych oraz wiernego ich przestrzegania. Analiza treści dokumentów synodalnych prowadzi do przekonania, że dotyczyły one głównie aktualnych problemów, z którymi borykał się Kościół zarówno powszechny jak i lokalny, a także tego, że wobec tych wyzwań podejmowano konkretne działania mające na celu głównie dobro duchowe wiernych diecezji przemyskiej²⁷.

Badacze podają, że obok reformacji, która w diecezji przemyskiej, w stosunku do zachodniej Europy, miała dość łagodny przebieg, dużym problemem były najazdy obcych państw. Jednym z najbardziej dotkliwych w skutkach był ten z 1624 r. dokonany przez wojska tatarskie. Spustoszenie dokonane przez Tatarów dotknęło terytorium całej diecezji. Spora część ludności została wzięta w jasyr lub pomordowana, a wiele wiosek i kościołów spłonęło. Również wojny kozackie, potop szwedzki i najazdy Rakoczego przyniosły ze sobą na teren diecezji przemyskiej szereg zniszczeń. XVII wiek na tych ziemiach, to także kryzys demograficzny i ekonomiczny, spowodowany głównie epidemiami, które dziesiątkowały ludność. Na początku kolejnego wieku sytuacja nabrała jeszcze tragiczniejszych obrotów. Było to związane z wojną północną, a co za tym idzie przemarszami wojsk²⁸, ciągle trwającymi i na nowo powracającymi epidemiami,

²⁴ Por. tamże.

²⁵ Por. Ł. Nycz. *Katechizacja* s. 25.

²⁶ W statutach synodu jako wyraz troski o trwanie w jedności z Kościołem znalazł się również zakaz posiadania i przetrzymywania dzieł uważanych za heretyckie. Duchowni mieli również zakaz bliższego kontaktu z heretykami. Por. J. Sawicki. *Z dziejów ustawodawstwa synodalnego* s. 17-18

²⁷ Por. tamże; T. Śliwa. *Stan religijno-moralny wiernych w diecezji przemyskiej w połowie XVI wieku*. „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 11:1956 z. 4 s. 136-137.

²⁸ III wojna północna 1700-1721, pomiędzy Rosją, Danią, Prusami, Hanowerem i Saksonią, a Szwecją. Por. H. Borcz. *Archidiecezja przemyska - zarys dziejów*. W: Rocznik Archidiecezji Przemyskiej 1997. Album. Red. W. Partyka, B. Rajnowski. Przemyśl 1997 s. 11-12.

powszechnym problemem głodu i licznymi rabunkami. Sytuacja zaczęła się normalizować w drugiej dekadzie XVIII wieku²⁹.

Istotny dla rozwoju diecezji przemyskiej był czas rządów bp. Wacława Hieronima Sierakowskiego³⁰. Na dynamikę rozwoju duchowego i materialnego diecezji, z jednej strony miała wpływ znacząca pozycja społeczna nowo mianowanego biskupa³¹, a z drugiej gorliwość i świątobliwe życie hierarchy. Bp Wacław odznaczał się niezwykłą erudycją i pobożnością, a w nauczaniu prostotą przekazu, który dostosowywał do możliwości percepcyjnych swoich wiernych. Świadczą o tym jego dokonania na ziemiach przemyskich oraz we wcześniejszych miejscach jego pasterskiego posługiwania. Jedną z pierwszych decyzji, którą wydał jako ordynariusz przemyski było rozporządzenie dotyczące respektowania świątecznego charakteru niedzieli i dni świątecznych, zakazujące m.in. handlu i zaniechania wykonywania prac niekoniecznych³².

Ważną cechą rządów bp. Sierakowskiego były wizytacje kanoniczne³³. Niedługo po objęciu urzędu przemyskiego biskupa diecezjalnego, bp Wacław rozpoczął swoją pierwszą wizytację kanoniczną diecezji przemyskiej, która łącznie trwała 3 lata. Był to dla diecezji przemyskiej czas znacznej rozbudowy sieci parafialnej, a co za tym idzie dokonano również reorganizacji dekanatów. W efekcie w celu jeszcze sprawniejszego

²⁹ Por. tamże.

³⁰ Historycy są zgodni co do stwierdzenia, że był to jednej z najwybitniejszych biskupów przemyskich. Jego posługa przypadła na lata 1742-1760 i odznaczała się wieloma decyzjami i działaniami, które miały duży wpływ na rozwój wiary na ziemiach przemyskich. Zob. W. Sarna. *Dzieje diecezji przemyskiej o. l.* s. 425-452.

³¹ Bp Wacław Hieronim Sierakowski w swoim życiu piastował wiele wysokich godności i funkcji społecznych. Po powrocie ze studiów w Rzymie papież Benedykt XIII obdarzył go tytułem kanonika krakowskiego. Następnie piastował urząd audytora sądu nadwornego bp. Felicjana Szaniawskiego. Mimo młodego wieku zwrócił na siebie uwagę króla Augusta i tym samym został przez niego mianowanym kustoszem koronnym, czyli stróżem koron i pozostałych insygniów królewskich. W 1737 roku został wyświęcony na biskupa, a także mianowany koadiutorem z prawem następstwa bp. inflanckiego Konstantego Moszyńskiego. W 1738 r., po jego śmierci objął po nim biskupstwo. W rok później z powodu wakatu na kamienieckiej stolicy biskupiej, papież Klemens XI po zatwierdzeniu królewskiej nominacji skierował tam bp. Wacława. Po czterech latach gorliwej i owocnej posługi bp. Sierakowskiego król August III mianował go biskupem przemyskim, którą to nominację zatwierdził papież Benedykt XIV. Tym samym 24. września 1742 r. bp Wacław Hieronim Sierakowski objął stolicę biskupią w Przemyśl. Za swoją gorliwą pracę i cnotliwe życie, 1. lipca 1754 r. otrzymał order białego orła. W 1759 roku został mianowany arcybiskupem lwowskim. Zob. Tamże.

³² Por. Tamże.

³³ Obowiązek wizytacji kanonicznych parafii został nałożony na biskupów na soborze trydenckim. Były jedną z niewielu okazji, w której biskup mógł poznać życie i funkcjonowanie jego diecezji, zarówno pod kontem terytorialnym oraz personalnym. Stawały się one sposobnością do pogłębienia życia sakramentalnego wiernych, choćby przez sprawowane przez biskupa sakramenty bierzmowania, eucharystii czy pokuty i pojednania. Były również okazją do poświęcenia nowych kościołów w diecezji. Każda wizytacja kończyła się stosownym opisem, co w efekcie pomagało w późniejszej refleksji nad stanem diecezji i wprowadzeniu odpowiednich dla niech reform. Były prowadzone bardzo skrupulatnie i zawierały w sobie informacje dotyczące zarówno historii parafii, jej położenia geograficznego, stanu majątkowego oraz liczbę i wiadomości dotyczące kondycji duchowej wiernych i duchowieństwa. Zob. Tamże.

funkcjonowania diecezji utworzono trzy archidiakonaty: przemyski, jarosławski i brzozowski. Powstawały nowe kanonie, bractwa modlitewne Trójcy Przenajświętszej i św. Józefa, nastąpił również wzrost kultu maryjnego. W 1759 r. obok św. Walentego ustanowiono dla diecezji przemyskiej drugorzędneho patrona, św. Dyzmę, znanego powszechnie jako Dobrego Łotra.³⁴

Na szczególną uwagę zasługuje fakt, iż pierwsza połowa XVIII wieku, to czas kryzysu szkolnictwa na ziemiach przemyskich. Wskazują na to zwłaszcza sprawozdania z przeprowadzonych w tym czasie wizytacji kanonicznych. Szczególnie cenne w tej materii są dokumenty pozostawione przez wspomnianego bp. Sierakowskiego, będące pokłosiem dwóch wizytacji. Mimo usilnych starań bp. Szembeka (1719-1724 r.) oraz bp. Fredry (1724-1736 r.) o poprawę sytuacji szkolnictwa na ziemiach przemyskich, funkcjonowanie tychże placówek pozostawiało wiele do życzenia³⁵. Bp Sierakowski w swoich sprawozdaniach wyszczególnia zaniedbania i braki z jakimi borykało się szkolnictwo w diecezji przemyskiej w tamtym czasie³⁶.

Odpowiedzią na ten stan rzeczy była wystosowana w 1752 r. odezwa do rodziców i właścicieli ziem, aby ci pierwsi posyłali dzieci do szkoły, a panowie nie stawiali swoim poddanym przeszkód w zdobywaniu wiedzy. Refleksja nad powizytacyjnymi spostrzeżeniami, wpłynęła na decyzję o przekazywanie części beneficjów na odbudowę infrastruktury szkolnej. Z woli biskupa w Przemyślu utworzone studium teologii spekulatywnej³⁷, które znajdowało się przy kolegium oo. Jezuitów. Zakon ten miał duży wpływ na rozwój szkolnictwa w diecezji przemyskiej. Towarzystwo Jezusowe prowadziło tu pięć szkół publicznych, które powstały w latach 1574-1702 r.³⁸.

³⁴ Por. Tamże; B. Kumor. *Organizacja terytorialna diecezji przemyskiej 1772-1850*. „Nasza przeszłość” 43:1975 s. 141-142. 147; D. M. Synowiec. *Życie religijno-moralne* s. 73-100.

³⁵ Genezy tej sytuacji należy szukać o wiele wcześniej, m. in. na sejmie piotrkowskim w 1496 r. Przyjęto wtedy uchwały dotyczące m. in. kształcenia dzieci chłopskich, które tylko w przypadku wielodzietnej rodziny zezwalały jednemu synowi chłopskiemu na pobieranie nauk. W XVII w. stało się to już niemal niemożliwe, ponieważ wymagało to pisemnej zgody dziedzica ziemi, do której dany chłop był przypisany, panowie niechętnie wydawali takie zgody. Podjęto również uchwałę odsuwającą chłopów i mieszczan od wyższych urzędów kościelnych, które miały być przeznaczone wyłącznie dla szlachty. Zob. H. Błażkiewicz. *Szkolnictwo parafialne* s. 175.

³⁶ Wśród głównych trudności bp Sierakowski wymieniał zniszczoną infrastrukturę szkolną, zaniedbania duchowieństwa oraz brak kadry pedagogicznej. Tamże.

³⁷ Studium teologii spekulatywnej powstało z dwóch zasadniczych motywów: 1) Zdolna młodzież diecezji przemyskiej, nie widząc perspektywy dla dalszego rozwoju na rodzimych ziemiach często wyjeżdżała do innych miast, nierzadko tam pozostając; biskup tworząc wspomnianą jednostkę oświatową choć w części chciał zapobiec temu zjawisku; 2) Wynikało to również z troski biskupa o jakość i poziom wykształcenia prezbiterium przemyskiego. Zob. Tamże.

³⁸ Por. Tamże; W. Sarna. *Dzieje diecezji przemyskiej o. l.* s. 445.

Koniec drugiej połowy XVIII w. to dla Polski czas rozbiorów, a więc szeroko zakrojonych zmian we wszystkich dziedzinach życia, także kościelnego. W 1772 r. podczas pierwszego rozbioru polski diecezja przemyska w całości padła łupem Austriaków. Stosunkowo dobrze rozwinięta diecezja obejmowała wtedy 177 parafii oraz 270 tysięcy wiernych, z czego na każdego posługującego duchownego przypadało około 900 katolików obrządku łacińskiego. W czasie zaborów zmieniała swoje terytorium jeszcze pięciokrotnie (w latach 1782, 1786, 1805, 1809 i 1821). Przyniosło to ze sobą również zmiany demograficzne³⁹, ponieważ w tym czasie liczba parafii wzrosła od stanu wyjściowego o niespełna 45%, a liczba wiernych o 144%. Ten stan granic został utrzymany w diecezji do 1925 r.⁴⁰.

Zmiany terytorialne diecezji oraz system józefiński panujący w tym czasie, a także podział na dekanaty i parafie z lat 1784-1788 przyczyniły się również do zmian organizacyjnych i strukturalnych Kościoła przemyskiego. W pierwszej kolejności doszło do załamania struktury archidiakonalnej, która przestała funkcjonować już w 1785 r.⁴¹. Dwa lata później, 23 listopada wydano dekret rządowy, na mocy którego nastąpiła redukcja kapituły przemyskiej oraz całkowite rozwiązanie prałatury archidiakonalnej⁴². Inaczej rzecz miała się z organizacją dekanalną diecezji, która spotkała się z aprobatą władzy zaborczej. Można było interpretować ten sposób organizacji życia wewnątrzkościelnego przyjętego przez zaborców jako przystępny, pozwalający na prowadzenie względnie normalnego duszpasterstwa. Jednak z drugiej strony mogło ono rodzić w mentalności duchowieństwa i wiernych formalizm we wzajemnych stosunkach, przez utożsamianie kapłana z urzędnikiem państwowym⁴³.

³⁹ 13 stycznia 1782 r. Józef II wydał dekret, w którym przyłączono do diecezji przemyskiej galicyjską część diecezji chełmskiej. Por. Ł. Nycz. *Katechizacja* s. 29-30.

⁴⁰ Por. tamże.

⁴¹ Por. B. Kumor. *Organizacja terytorialna diecezji przemyskiej* s. 143.

⁴² Por. *Zbiór dokumentów Kolegiaty i Kapituły Zamojskiej (c.d.)*. Oprc. B. Kumor. „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”. 28:1974 s. 412-413.

⁴³ Por. B. Kumor. *Organizacja terytorialna diecezji przemyskiej* s. 143; W memoriale z dnia 14. marca 1781 r. przedłożonym Józefowi II zawarto aprobatę dla organizacji dekanalnej diecezji. W dokumencie stwierdzono, że kler, a w tym i dziekani powinni być urzędnikami państwowymi. Znajduje się tam również propozycja powiększenia liczby dekanatów w celu usprawnienia duszpasterstwa, wewnętrznej organizacji kościelno-państwowej, a także realizowania rozporządzeń państwowych, w tym także ogłaszania do publicznej wiadomości dekretów cesarskich. W sposób szczególny w dokumencie podkreślono, że dziekani mieli otrzymywać z kasy państwowej subwencję w wysokości 1000 flor. Do ich głównych obowiązków miało należeć nie tylko sprawy kościelne, ale j. w. stwierdzono także sprawy państwowe, m. in.: piecza nad pracą duszpasterską i moralnością księży, raz do roku wizytacja dziekańska w parafiach wchodzących w skład dekanatu, instalacja nowo mianowanych proboszczów, odprawianie pogrzebów zmarłych w dekanacie kapłanów oraz stały kontakt z biskupem, w celu przekazywania mu ważniejszych informacji dotyczących spraw dekanatu. W 1806 roku został wydany patent, na mocy, którego dziekani zostali zamianowani również inspektorami dekanalnymi szkół elementarnych.

Ingerencja władzy świeckiej w życie i funkcjonowanie Kościoła przyczyniła się do znacznego spadku liczby powołań do kapłaństwa, a także do redukcji klasztorów zarówno męskich jak i żeńskich⁴⁴. Zniesiono seminaria duchowne w Brzozowie i Przemyślu, a także kolegiaty brzozowską i jarosławską. Znacznie ograniczono w tym czasie liczbę świąt, nabożeństw i innych form pobożności, jak np. pielgrzymki. Władze ingerowały w cały obszar duszpasterstwa, choćby przez cenzurowanie kazań czy konfiskatę mienia kościelnego, w tym cennych paramentów liturgicznych. Skutki systemu józefińskiego były odczuwalne nawet po jego zniesieniu. Jednak największy problem, zwłaszcza dla wschodnich części diecezji stanowił znaczący brak kapłanów. W niektóre miejsca duchowni mogli dotrzeć tylko kilka razy w ciągu roku, co nie pozostawało bez wpływu na życie moralne i religijne wiernych⁴⁵.

Wiek XIX to dla diecezji przemyskiej czas odwilży, a co za tym idzie możliwości bardziej wzmożonej pracy duszpasterskiej. Duszpasterstwo dotyczyło wszystkich dziedzin życia wiernych, w sposób szczególny zajęto się pracą nad poprawą moralności i obyczajów rozluźnionych przez powszechne pijaństwo. Tym samym bp Franciszek Zachariasiewicz z dniem 8 października 1844 r. w liście pasterskim poświęconym tej tematyce powołał do życia bractwa trzeźwościowe, które miały być zakładane na terenie całej diecezji⁴⁶.

Do ożywienia pobożności przyczyniło się wprowadzanie nowych nabożeństw, zwłaszcza związanych z kultem maryjnym. Nie bez znaczenia okazały się coraz powszechniejsze rekolekcje i misje parafialne, a także bractwa działające przy parafiach. To również czas, w którym na powrót zaczęły powstawać nowe parafie, domy zakonne, a także infrastruktura kościelna⁴⁷. W tym czasie dla ułatwienia i poszerzenia możliwości katechizacji, powstały w diecezji przemyskiej dwa podręczniki do nauczania religii: *Katechizm dla dzieci wiejskich, ku parochów wygodzie spisany przez księdza Michała Korczyńskiego, Teologii Doktora, Dziekana Katedralnego Przemyskiego, Examinatora Dyecezalnego*⁴⁸, oraz *Katechizm nauki wiary i obyczajowości chrześcijańskiej dla ludu*

⁴⁴ Na przełomie XVIII i XIX w. w diecezji przemyskiej zmarło 152 księży, a 26 nowych kandydatów przyjęło święcenia prezbiteratu. Zniesiono w tym czasie 28 zakonów męskich i 3 żeńskie. Por. H. Borcz. *Archidiecezja Przemyska. Zarys dziejów* s. 44.

⁴⁵ Tamże.

⁴⁶ Por. W. Sarna. *Dzieje diecezji przemyskiej o. l.* s. 537.

⁴⁷ Por. H. Borcz. *Archidiecezja Przemyska. Zarys dziejów* s. 46.

⁴⁸ Zob. M. Korczyński. *Katechizm dla dzieci wiejskich, ku parochów wygodzie spisany przez księdza Michała Korczyńskiego, Teologii Doktora, Dziekana Katedralnego Przemyskiego, Examinatora Dyecezalnego*. Lwów 1822.

*katolickiego w zastosowanym do pojęcia każdego wykładzie księdza Antoniego Załuskiego, Proboszcza Brzozowskiego, byłego Plebana parafii Łużeńskiej obrządku łac*⁴⁹.

Innym miejscem duszpasterskiego działania była szeroko rozumiana posługa caritas, która była skierowana w sposób szczególny do najuboższych i chorych. Przy parafiach zaczęły powstawać tzw. „szpitale” z przeznaczeniem dla ludzi w podeszłym wieku bądź dotkniętych różnymi schorzeniami czy inwalidztwem. Zakony, zarówno żeńskie jak i męskie, często zajmowały się opieką nad młodzieżą i dziećmi⁵⁰. Swego rodzaju novum stanowiły wspólnoty świeckich zajmujące się posługą charytatywną. Zostały one zainicjowane przez Stowarzyszenie Pań Miłosierdzia św. Wincentego á Paulo i Towarzystwo Panów św. Wincentego á Paulo.

Koniec XIX wieku wiązał się z wzmożoną pracą społeczną duchownych, zwłaszcza wśród młodych chłopców⁵¹. Główną intencją tychże działań było zaradzenie problemowi biedy na wsi poprzez organizowanie w tych środowiskach miejsc pracy takich jak: mleczarne, kółka rolnicze, sklepy. Za aprobatą biskupów przemyskich tworzone były związki zawodowe, które miały charakter samopomocowy. Zakładane były również mieszczańskie stowarzyszenia oświatowe, także niemała liczba kapłanów była zaangażowana w życie polityczne⁵².

Kolejny wiek, mimo zaborów był czasem ożywionych zmian w diecezji przemyskiej, zwłaszcza za sprawą bp. Józefa Sebastiana Pelczara, dziś świętego Kościoła katolickiego. Z jego polecenia zostało założone niższe seminarium duchowne, co dokonało się przy jednoczesnej reformie kształcenia przyszłych kandydatów do kapłaństwa. W czasie jego posługi miały miejsce trzy synody diecezjalne, a także w dużym stopniu rozbudowano sieć parafialną⁵³.

W czasie I wojny światowej diecezja przemyska poniosła dotkliwe straty, zniszczonych zostało ponad 20 kościołów, a inne poważnie uszkodzone. Również starty wśród ludności były liczne. Był to jednak czas, w którym Kościół diecezjalny gorliwie

⁴⁹ Zob. A. Załuski. *Katechizm obyczajowości chrześcijańskiej*. Sanok 1858.

⁵⁰ Sierocińce dla dziewcząt były prowadzone głównie przez siostry felicjanki, służebniczki, michalitki i serafitki. W sposób szczególny zaznaczyła się tu działalność bł. ks. Jana Wojciecha Balickiego, który zajmował się dziewczętami, które znalazły się na marginesie społecznym. Por. H. Borcz. *Archidiecezja Przemyska. Zarys dziejów* s. 46.

⁵¹ Wychowaniem i opieką nad chłopcami zajmowali się m. in. księża Michalici. Na szczególną uwagę zasługuje posługa bł. ks. Bronisława Markiewicza, który w Miejscu Piastowym zajmował się wychowaniem chłopców. Por. H. Borcz. *Archidiecezja Przemyska. Zarys dziejów* s. 46.

⁵² Por. tamże.

⁵³ Por. J. Ataman. *Zarys dziejów diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego*. Przemyśl 1985 s. 38.

odpowiadał na potrzeby i biedę swoich wiernych⁵⁴. Po wojnie w diecezji przemyskiej nastąpiły spore zmiany terytorialne⁵⁵. Był to jednak czas rozkwitu i odrodzenia po odzyskaniu niepodległości. Powstawały nowe kościoły, zniszczone zostały odbudowane, tworzono nowe parafie⁵⁶. Przy użyciu nowych metod duszpasterskich z nowym zapałem prowadzono grupy działające w diecezji, zwłaszcza Akcję Katolicką. Powstawały również katolickie jednostki oświatowe, takie jak Katolicki Uniwersytet Ludowy (1935 r.) w Ujeznej koło Przeworska oraz Instytut Wyższej Kultury Religijnej (1938 r.) w Przemyśle.

Ważnym wydarzeniem diecezjalnym był również Kongres Eucharystyczny, który miał miejsce w 1936 roku w Przemyśle. To także czas powstania związku „Caritas” diecezji przemyskiej o. ł. utworzonego z inicjatywy bp. Franciszka Bardy. Z jego woli od 1934 roku wydawano tygodnik *Rola Katolicka*⁵⁷.

Niemalże postępy można było zauważyć również w dziele katechizacji. Należy zwrócić szczególną uwagę na kolejne podręczniki i pomoce dydaktyczne do nauki religii autorstwa przemyskich duchownych⁵⁸, oraz zaangażowanie duszpasterskie katechetów. Katechizacją wówczas zajmowało się tylko i wyłącznie duchowieństwo diecezjalne i były nią objęte wszystkie dzieci i młodzież szkolna⁵⁹.

Po wybuchu II wojny światowej tereny diecezji przemyskiej zostały podzielone pomiędzy okupantów wzdłuż linii Sanu. Stan ten utrzymywał się przez dwa lata okupacji, po czym w 1941 roku całość diecezji znalazła się pod okupacją niemiecką. Nauczanie religii stało się trudniejsze, ale nie niemożliwe. Początkowo w sowieckiej strefie wpływów pozwalano na naukę religii w szkołach na wyraźną prośbę rodziców. Stan ten nie trwał jednak długo, ponieważ w krótkim czasie wprowadzono zakaz nauczania religii w szkołach i umieszczania w nich obrazów i symboli o treściach religijnych. Tym sposobem nauka religii została przeniesiona do kościołów. Nieco inaczej rzecz miała się w niemieckiej

⁵⁴ W tym czasie z inicjatywy bp. Józefa Sebastiana Pelczara powstały w diecezji: Komitet biskupi do opieki nad biednymi rodzinami oraz Komitet diecezjalny opieki nad sierotami wojennymi.

⁵⁵ Stolica Apostolska w 1925 roku dokonała reorganizacji diecezji polskich.

⁵⁶ Por. A. Szal. *Duchowieństwo diecezji przemyskiej o. ł. w latach 1918-1939*. Przemyśl 2005 s. 27-500.

⁵⁷ Por. H. Borez. *Archidiecezja Przemyska. Zarys dziejów* s. 48-49.

⁵⁸ Mowa o katechizmach: *Katechizm religii katolickiej dla szkół powszechnych* (W. Tomaka). *Katechizm religii katolickiej dla młodzieży*; *Katechizm religii katolickiej, czyli nauka katolicka o służbie Bożej dla starszej młodzieży szkół powszechnych* (K. Marciak). *Zasady wiary katolickiej na tle dziejów biblijnych* (Cześć I i II), *Zasady wiary katolickiej na tle dziejów biblijnych* (podręcznik dla klasy II gimnazjum; T. Gunia). *Wiara w Boga i czym z wiary. Opowiadania katechizmowe z przykładami* (A. Czastka).

⁵⁹ Por. A. Szal. *Udział duchowieństwa diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego w katechizacji dzieci i młodzieży w okresie międzywojennym*. W: *Katecheza w służbie wiary. Księga pamiątkowa dedykowana księdzu pralutowi doktorowi Bronisławowi Twardzickiemu*. Red. W. Janiga, T. Kocur. Przemyśl 2014 s. 296-297.

strefie wpływów. Zaraz po ustaniu działań wojennych bp Franciszek Barda nakazał księżom organizację nauki religii w parafiach, przy okazji nabożeństw majowych i niedzielnych Eucharystii. W 1940 r. Niemcy pozwolili na nauczanie religii w podobnym wymiarze, jak przed wojną. Nauczanie obejmowało katechezę mistagogiczną, uczono katechizmowych prawd wiary i Pisma Świętego⁶⁰.

W czasie działań wojennych działalność duszpasterska, w tym również katechizacja sprowadzały się do szeroko pojętej posługi caritas. Udało się rozwinąć szeroko zakrojoną działalność charytatywną, którą zostali objęci ranni, uchodźcy, żołnierze poszkodowani w działaniach wojennych oraz mieszkańcy terenów należących do diecezji przemyskiej. Istotny wkład w tę działalność miały zakony męskie i żeńskie. Do działań, jakie prowadzili można zaliczyć organizowanie zbiorów żywności i odzieży, zapewnienie schronienia uchodźcom, organizacja i prowadzenie sierocińców i ochronek dla sierot⁶¹.

Po wojnie terytorium diecezji uległo znaczącym zmianom. Kościół przemyski utracił około 30% dotychczasowego terytorium. Znaczący wpływ na kształtowanie się stanu demograficznego tego terenu miały napady nacjonalistów ukraińskich z UPA. Także władza ludowa narzucona przez Sowieców rozpoczęła walkę z Kościołem⁶². Nauka religii odbywała się jeszcze w szkole, jednak nie bez prób oczerniania i inwigilowania duchownych. Po kilku latach publicznej nagonki na katechetów od 1952 r. nasila się proces pozbawiania duchownych praw do nauczania w szkole i wyprowadzania z nich lekcji religii⁶³. 15 lipca 1961 roku Sejm PRL uchwalił ustawę, w której zniesiono nauczanie religii w polskich szkołach. W tych niełatwych warunkach po śmierci bp. Franciszka Bardy w 1965 r. nowym ordynariuszem został mianowany ks. Ignacy Tokarczuk.

Analiza bogatej historii archidiecezji przemyskiej prowadzi do stwierdzenia, że mimo wielu trudności jakie przynosiły zmiany polityczne i wewnętrzne Kościoła, misja głoszenia Dobrej Nowiny, zwłaszcza w katechezie zawsze była jednym z priorytetów przemyskich pasterzy. Fakt ten pozwala twierdzić, że katechizacja na tych terenach

⁶⁰ Por. S. Zych. *Diecezja przemyska obrządku łacińskiego w warunkach okupacji niemieckiej i sowieckiej 1939-1944/1945*. Przemyśl 2011 s. 185-187.

⁶¹ Por. M. Kapłon. *Działalność charytatywna rzymskokatolickiego duchowieństwa diecezjalnego i zakonników na obszarze dekanatów przemyskich (miejskiego i ziemskiego) w czasie II wojny światowej*. W: *Super omnia veritas. Księga dedykowana księdzu profesorowi Tadeuszowi Śliwie w 90 rocznicę urodzin i 50-lecie pracy naukowej*. Red. J. Wołczański. Lwów-Kraków 2015 s. s. 347-372.

⁶² Należy wspomnieć tu morderstwo dokonane przez Urząd Bezpieczeństwa na ks. Michale Pilipcu w 1944 roku, czy pokazowe procesy przemyskich księży. Por. M. Kapłon. *Diecezja przemyska w latach 1944-1964*. Rzeszów-Przemyśl 2015. s. 34-48

⁶³ Por. tamże; H. Borcz. *Archidiecezja Przemyska. Zarys dziejów* s. 50-53.

przyczyniła się do zachowania katolickiej wiary i tożsamości w trudnych dla Kościoła katolickiego czasach.

1.2. Życie i funkcjonowanie archidiecezji w latach 1965-1993

„Uważajcie na samych siebie i na całe stado, nad którym Duch Święty ustanowił was biskupami, abyście kierowali Kościołem Boga, który On nabył własną krwią” (Dz 20,28). To jedno ze wskazań, udzielonych przez św. Pawła starszym Efezu odnośnie troski o Kościół powszechny, który w tym wypadku realizował się w Kościele partykularnym (zob. Dz 20,14-38). Idąc za nauczaniem Vaticanum II i KKK, Kościół taki uzewnętrznia się w diecezji, w której wierni są zjednoczeni wokół wyznawania tej samej wiary i przyjmowania sakramentów, pod przewodnictwem swojego biskupa (por. KKK 833). Oba teksty jednoznacznie wskazują jak ważną postacią dla wspólnoty Kościoła jest osoba biskupa, będącego z jednej strony tym, który naucza, a z drugiej jest gwarantem jedności z Kościołem powszechnym.

Prawda o jedności Kościoła w żaden sposób nie zostaje zachwiana przez jego różnorodność wyrażającą się w Kościołach partykularnych. Każda diecezja, nawet w ramach jednego kraju, ma swoją specyfikę i historię, wpływającą na uwarunkowania religijne ludności. Nie inaczej rzecz się ma w przypadku archidiecezji przemyskiej, której bogata historia przez wieki kształtowała umysły i sumienia wiernych. Historia dzieje się na naszych oczach, dlatego podejmując temat katechizacji w archidiecezji przemyskiej w czasie posługi biskupiej Ignacego Tokarczuka, należy dokonać analizy wydarzeń, które miały znaczący wpływ na istnienie i funkcjonowanie archidiecezji oraz uwarunkowań społeczno-religijnych omawianego okresu. Ksiądz arcybiskup obejmując rządy w przemyskim Kościele miał głęboką świadomość tego faktu. W kazaniu podczas swojej sakry biskupiej i ingresu do katedry przemyskiej zaznaczył, że staje przed ludem mu powierzonym jako pasterz i współbrat, świadomy obowiązków jakie na nim spoczęły, a zarazem mając świadomość jakie wyzwania będą przed nim we współczesnych czasach⁶⁴. Świadomość tego kim jest, połączona z poczuciem obowiązku o zbawienie własne i ludzi mu powierzonych zaowocowała tym, że arcybiskup Ignacy z wielką pieczołowitością poznawał archidiecezję, jej mocne i słabe strony. Wiedział o jej wielowiekowym dziedzictwie i głębokiej religijności ludzi zamieszkujących te ziemie. Miał również

⁶⁴ Zob. I. Tokarczuk. *Kazanie w dniu ingresu i konsekracji na biskupa przemyskiego*. W: I. Tokarczuk. *Kazania pasterskie 1966 – 1992*. Red. J. Twardy. Przemysł 1992 s. 14-16.

świadomość trudnych momentów historii, jakie na niej ciążyły. To wszystko pomogło mu w byciu dobrym pasterzem, na wzór Najwyższego Pasterza (zob. J 10,11).

W latach 1965-1993 w archidiecezji przemyskiej miało miejsce wiele wydarzeń przeżywanych zarówno w wymiarze ogólnopolskim, jak i diecezjalnym. Spośród tych o charakterze duszpasterskim należy wymienić najbardziej znaczące. Pierwszym z nich były obchody Wielkiej Nowenny Tysiąclecia i nawiedzenia kopii obrazu Matki Bożej Częstochowskiej, które były związane z obchodami 1000-lecia chrztu Polski. Miały one nie tylko charakter ewangelizacyjny, ale w dużej mierze apologetyczny, ponieważ władze komunistyczne chciały całkowicie pozbawić pierwiastka religijnego odchody milenijne istnienia państwa polskiego⁶⁵.

Analizując opisywane wydarzenia pod kontem implikacji katechetycznych można stwierdzić, że w pełni wpisują się w nauczanie Kościoła na temat katechezy. KKK wymienia kilka istotnych elementów misji pasterskiej Kościoła, są nimi: głoszenie orędzia ewangelicznego zawartego w kerygmacie, a więc nauczanie prowadzące do wzbudzenia żywej wiary, odnajdywanie celu i sensu wiary, zakorzenienie wyznawanych wartości i wiary w życiu chrześcijańskim oraz doświadczanie w codzienności, sprawowanie zbawczych misterii Chrystusa w sakramentach, działania na rzecz trwałości i autentyczności życia we wspólnocie eklezjalnej, świadectwo życia chrześcijańskiego, zawierającego w sobie wymiar apostołski i misyjny (por. KKK 6; CT 18). Każdy z nich znalazł swoje miejsce w opisywanych wydarzeniach przez proklamację słowa Bożego i sprawowanie sakramentów. Poprzez rekolekcje i misje głoszona była Ewangelia. „Manifestacja wiary”, jaką stanowiły te wydarzenia z pewnością miała w sobie zarówno charakter misyjny dla niewierzących, jak również świadectwa, które umacniały w wierze uczestniczących w nich i tych, którzy nie mogli być tam fizycznie. Wreszcie, wydarzenia te miały swoje implikacje katechetyczne pod względem wychowawczo-formacyjnym młodego pokolenia polskich katolików, którzy przez uczestnictwo w nich, mogli rzeczywiście doświadczyć wspólnoty jaką jest Kościół oraz siły jaką stanowi wiara. Było to ważne zwłaszcza w atmosferze systemu totalitarnego, który blokował wszelką aktywność religijną.

⁶⁵ Por. J. Żaryn. *Dzieje Kościoła Katolickiego w Polsce (1944-1989)*. Warszawa 2003 s. 226; T. Bednarz. *Obchody Milenium Chrztu Polski w diecezji przemyskiej i tysiąclecia Polskiej państwowości w województwie rzeszowskim*. Rzeszów 2019. (mps BURZ); J. Rogula. *Królowa Polski odwiedza przemyską ziemię. Pierwsze nawiedzenie Obrazu Matki Bożej Częstochowskiej w diecezji przemyskiej w latach 1970-1971 w świetle źródeł kościelnych*. Sandomierz 2010; P. Stachowiak. *Uroczystości Milenium Chrztu Polski jako przejaw „kościelnej polityki pamięci”*. „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne”. 3:2014 s. 129-144; Z. Zieliński. *Kościół w Polsce w latach 1939-2003*. „Symposium” 1:2004. t. 8 s. 49-58.

Do wyżej wymienionych działań duszpasterskich z pewnością można zaliczyć uroczystości upamiętniające 1000-lecie chrztu Polski w diecezji przemyskiej w dniach 20-21 sierpnia 1966 r.⁶⁶. Innym wydarzeniem, które miało duże znaczenie dla życia i funkcjonowania archidiecezji, a przy tym ważne implikacje katechetyczne, była peregrynacja obrazu Matki Bożej Częstochowskiej, która miała miejsce w dniach od 8 marca 1970 do 11 lipca 1971 r.⁶⁷. W czas posługi biskupiej Ignacego Tokarczuka wpisał się również jubileusz 600-lecia diecezji⁶⁸. Tematy te zostaną szerzej rozwinięte w ramach jednego z paragrafów niniejszej pracy.

Innym ważnym wydarzeniem dla archidiecezji przemyskiej, którego katechetyczne implikacje także szerzej zostaną opisane w dalszej części niniejszej dysertacji, była pielgrzymka papieża św. Jana Pawła II w dniach 1-9 czerwca 1991 r.⁶⁹. Zanim jednak papież odwiedził Przemyśl, 2 czerwca 1991 r. w Rzeszowie miało miejsce bardzo ważne wydarzenie, czyli beatyfikacja sługi Bożego bp. Józefa Sebastiana Pelczara⁷⁰, przy którego relikwiach później modlił się w przemyskiej katedrze św. Jan Paweł II. W homilii wygłoszonej w Rzeszowie podczas beatyfikacji Sługi Bożego, papież dokonał krótkiej charakterystyki diecezji, w której podkreślił, że ziemia przemyska przez swoje przywiązanie do wiary katolickiej i tradycję wiele razy w historii dawała Kościołowi nowych świętych. To świadczy o stabilnym fundamencie wiary i nauczania katechetycznego budowanym przez wieki. Papież zaznaczył również wielką rolę

⁶⁶ Zob. *Sprawozdanie z przemyskich obchodów Tysiąclecia chrześcijaństwa w Polsce*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 6:1966 s. 127-142; S. Bober. *Persona non grata. Biskup Ignacy Tokarczuk i władze PRL*. Lublin 2005 s. 163-172;

⁶⁷ Zob. J. Rogula. *Królowa Polski odwiedza przemyską ziemię* s. 26.190-197.214-224; B. Kumor. *Historia Kościoła*. t. 8. *Czasy współczesne 1914-1992*. Lublin 1995 s. 480; *Początek nawiedzenia Matki Bożej w Diecezji Przemyskiej*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 2:1970 s. 72-74.

⁶⁸ Zob. A. Garbarz. *Działalność duszpastersko-społeczna Arcybiskupa Ignacego Tokarczuka*. Rzeszów 2006 s. 184-196; *Kongregacja księży dziekanów Diecezji Przemyskiej*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 2-3:1975 s. 68-69; *Kongregacja księży dziekanów Diecezji Przemyskiej*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 4:1975 s. 87-88; *Koronacja Obrazu Matki Bożej Pocieszenia w Jodłówce początkiem jubileuszu 600-lecia Diecezji Przemyskiej*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 5-6:1975 s. 121-122; Paweł VI. *List Ojca św. Pawła VI do Bpa Przemyskiego*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 4:1976 s. 73; I. Villot. *Pismo przewodnie Kard. Villot z Listem Ojca św.* „Kronika Diecezji Przemyskiej” 4:1976 s. 74; *Komunikat ze 153 Konferencji Plenarnej Episkopatu Polski*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 4:1976 s. 74-75; *Kazanie Prymasa Polski S. Kard. Wyszyńskiego*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 4:1976 s. 76-82; I. Tokarczuk. *List Pastorski na 600-lecie Diecezji Przemyskiej*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 4:1976 s. 83-87; E. Chrzanowski. *Sprawozdanie z Jubileuszu 600-lecia Diecezji w Przemyślu*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 4:1976 s. 87-95; *Kardynałowie, arcybiskupi i Biskupi Polscy obecni na Jubileuszu 600-lecia w Przemyślu*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 4:1976 s. 95.

⁶⁹ Por. *Program szczegółowy wizyty papieskiej w Rzeszowie*. AWDO. *Teczka: Pielgrzymka Jana Pawła II 1991 r. – Rzeszów; Program IV wizyty Ojca Świętego Jana Pawła II w Polsce 1991*. „Kronika Archidiecezji Przemyskiej” (Wydanie okolicznościowe) 1993-1994 s. 120.

⁷⁰ Zob. T. Śliwa. *Pelczar Józef Sebastian (1842-1924)*. W: *Przemyski słownik biograficzny*. t. 2. Red. L. Faca. T. Pudłocki. A. Siciak. Przemyśl 2011 s. 92-103.

duchowieństwa, na czele z jej ówczesnym pasterzem Ignacym Tokarczukiem i jego biskupami pomocniczymi⁷¹.

Implikacje katechetyczne tych wydarzeń stały się ważne zarówno dla Kościoła polskiego, jak i lokalnego z kilku powodów. Jednym z nich było ukazanie jedności biskupów ze swoimi wiernymi, na co wskazywała frekwencja jednych i drugich. W tej samej materii ukazana została jedność Episkopatu polskiego i jego autorytet, pod przewodnictwem prymasa, szczególnie ważna zważywszy na czasy i ustrój panujący w Polsce. Wierni mogli doświadczyć siły wiary i wspólnoty, która w obliczu planowej ateizacji pozwalała na otwarte wyrażanie swoich przekonań religijnych. Z całą pewnością wydarzenia te przekładały się na życie i funkcjonowanie archidiecezji w późniejszych latach.

Podejmując badania nad katechizacją w konkretnej diecezji, a także jej życiem i funkcjonowaniem, należy uwzględnić istotny czynnik jakim jest tożsamość danego regionu. Jest ona ważnym elementem kształtującym jego postawy religijne i społeczne. Dzięki niej można poznać preferencje poszczególnych ludzi lub grup społecznych zamieszkujących dany teren⁷². Podkarpacie, i leżąca na jego terenie archidiecezja przemyska, przez wieki charakteryzowały się różnorodnością zamieszkującej tam ludności, pod względem narodowym, etnicznym i kulturowym. Ziemię tę były zamieszkiwane głównie przez Polaków, ale także przez Łemków, Bojków, Żydów, Niemców i Czechów⁷³. Należy nadmienić również, że sytuacja ta była efektem wielowiekowej migracji ludności i przemian kulturowych. Wpływy poszczególnych wyznań i kultur przez wieki miały swoje asocjacje w kształtowaniu się mentalności mieszkańców archidiecezji przemyskiej⁷⁴.

⁷¹ Szczegółowy opis tych wydarzeń, a także implikacji katechetycznych z nim związanych zostanie przedstawiony w dalszej części niniejszej dysertacji. Por. Jan Paweł II. *Homilia w czasie Mszy św. beatyfikacyjnej biskupa Sebastiana Józefa Pelczara*. W: *Drogowskazy dla Polaków Ojca Świętego Jana Pawła II*. T. 3. Kraków 1999 s. 24-27; tenże. *Przemówienie wygłoszone w czasie nawiedzenia katedry*. W: tamże. s. 30-33; *Wizyta Ojca św. Jana Pawła II w diecezji przemyskiej*. „Kronika Archidiecezji Przemyskiej” (Wydanie okolicznościowe) 1993-1994 s. 119-133.

⁷² Por. D. Hajda. *Kształtowanie tożsamości regionalnej mieszkańców Podkarpacia – zarys problematyki*. „Dydaktyka Polonistyczna” 4:2018 s. 163.

⁷³ Przełom XIX i XX wieku charakteryzował się dużym zróżnicowaniem etnicznym i wyznaniowym. Większość stanowili wyznawcy obrządku rzymskokatolickiego (w 1870 r. 51,2% ludności, a w 1931 r. 50,2%), zamieszkiwali głównie środkowe i zachodnie części diecezji. Na drugim miejscu co do liczebności byli grekokatolicy (w 1870 r. 41,1% populacji, a w 1931 r. 40,2%), zamieszkiwali głównie południowo-wschodnie części diecezji. Na trzecim pod względem liczebności miejscu byli Żydzi (w 1870 r. 7,2% populacji, a w 1931 r. 9%) najczęściej osiedleni w miastach. Inne wyznania stanowiły w tym czasie od 0,4-0,6% całej ludności, z których najliczniejszą grupę stanowili prawosławni. D. Hajda. *Kształtowanie tożsamości regionalnej* s. 45.

⁷⁴ Zob. D. Synowiec. *Życie religijno-moralne* s. 73-100.

Na wspomniane zróżnicowanie etniczne i kulturowe wskazuje również architektura sakralna tych terenów. Do najliczniejszych należą świątynie rzymskokatolickie oraz cerkwie greckokatolickie i prawosławne, najczęściej drewniane⁷⁵. To dowód na sporą liczbę zamieszkujących tu grekokatolików⁷⁶, a także na żywą religijność mieszkańców Podkarpacia. Wiele z nich zostało zniszczonych i opuszczonych przez wyznawców obrządków wschodnich, zwłaszcza po akcji „Wisła”. Część z nich w późniejszym czasie została zaadaptowana do kultu w rycie rzymskim⁷⁷. W opisywanym przez autora okresie funkcjonowały również wyznania niekatolickie, które stanowiły nieznaczny odsetek pozostałych wyznań⁷⁸. Opisywane wyżej wydarzenia historyczne sprawiły, że archidiecezja przemyska w okresie rządów bp. Ignacego Tokarczuka była bardzo jednolita pod względem wyznaniowym.

Opisując profil pobożności w archidiecezji przemyskiej należy stwierdzić, że z całą pewnością, jest to diecezja maryjna. Na fakt ten wskazuje liczba koronowanych obrazów i figur NMP, która w stosunku do pozostałych polskich diecezji plasowała się na szczycie

⁷⁵ Sakralna drewniana architektura Podkarpacia, to przede wszystkim dawne cerkwie Łemków i Bojków m. in. w Krępnej, Turzańsku, Wisłoku, Czerteżu, Bałciance, Chyrowej, Smolniku, Chotyńcu, Bystrem czy Równi. Należy również wspomnieć drewniane świątynie rzymskokatolickie, wśród nich do najpiękniejszych należą kościoły w Iwoniczu, Średniej Wsi, Haczowie czy Bliznem. Zob. M. i A. Michniewscy [i in.]. *Kościół drewniany Karpat i Podkarpacia: przewodnik*. Pruszków 2001; *Leksykon drewnianej architektury sakralnej województwa podkarpackiego*. Red. K. Zieliński. Rzeszów 2015; M. Rudnicka. *Cerkwie unickie własnością Kościoła*. W: „*Księga jubileuszowa 25 lat pasterskiego posługiwania ks. biskupa Ignacego Tokarczuka*”. Red. J. F. Adamski. M. Rudnicka. Brzozów-Stalowa Wola. 1991 s. 99-103;

⁷⁶ Zob. *Rocznik Diecezji Przemyskiej Obrządku Łac.* Przemyśl 1938; I. Tokarczuk, *Z przemyskiej „twierdzy”*. Oprc. L. Żbikowska. T. 1. Marki-Struga 1999. s. 61.

⁷⁷ Cerkwie greckokatolickie odzyskane dla celów duszpasterskich w okresie posługi biskupa diecezjalnego Ignacego Tokarczuka znajdowały się w miejscowościach: Bandrów (z Jasienia), Brzegi Dolne, Chmiel, Cieplice, Czerteż, Dobra, Dwernik (z Lutowisk), Górzanka, Hoszowczyk, Hoszów, Jałowe, Jarosław (dla grekokatolików) Jureczkowa (z Nowosielec Kozickich), Koniusza, Kopyšno, Korytniki, Kramarzędka, Kremarna, Krościenko, Krzemienna, Krzywe, Leszczowate, Laszczyny, Leżajsk, Lipie, Liskowate, Łodyna, Łodzina, Manasterzec, Mnichowiec, Międzybrodzie, Myczków, Obarzym, Orelec, Polana, Polany, Przekopana, Rabe, Równia, Rudawka, Rudenka, Rzepedź, Sieniawa (dekanat Rymanów), Skopów, Smolnik (dekanat Czarna), Smolnik (dekanat Rzepedź) Strwiązek, Stubienko, Szyperki, Ustianowa, Ustrzyki Dolne (dla grekokatolików), Wańkowa (z Ropienki), Węgierka, Witryłów, Wojtkowa, Zwierzyń, Żłobek. Por. D. Hajda. *Kształtowanie tożsamości regionalnej* s. 166. (162-170); A. Nałęcz. *Cerkwie greckokatolickie w Diecezji Przemyskiej po roku 1945. Zarys problematyki*. Przemyśl 1988 ; I. Tokarczuk, *Z przemyskiej „twierdzy”* T. 1 s. 73-74; S. Nabywaniec. *Działania biskupa Ignacego Tokarczuka na rzecz ratowania cerkwi greckokatolickich*. „*Studia Rzeszowskie*”.10:2003 s. 138-139.

⁷⁸ Wyznania niekatolickie funkcjonujące w diecezji przemyskiej do roku 1991: Adwentyści Dnia Siódmego, Badacze Pisma Świętego, Baptyści, Metodyści, Kościół Chrystusowy, Kościół Chrześcijańców dnia sobotniego, Kościół Ewangelicko-Augsburski, Kościół Prawosławny, Kościół Wolnych Chrześcijańców, Polski Kościół Narodowy, Świadkowie Jehowy, Świecki Ruch Misyjny Epifania, Zjednoczony Kościół Ewangeliczny, Zrzeszenie Wolnych Badaczy Pisma Świętego, Związek religijny Wyznania Mojżeszowego. Ich liczba wahała się od 5-6 tysięcy wyznawców. Zob. *Schematyzm Diecezji Przemyskiej 1990. Terytorium-Duchowieństwo-Instytucje (Stan w dniu 30 VI 1991r.)*. Przemyśl 1991 s. 497; S. Nabywaniec. *Sprawa Obiektywna nr 1: Kościół. Kościół przemyski w świetle akt rzeszowskiej bezpieki (1944-1989)*. T. II. Rzeszów 2011 s. 792-883.

zestawień pastoralnych⁷⁹. Kult maryjny wyrażał się również w tytułach kościołów, zarówno tych nowo wybudowanych, jak i starszych oraz parafii, które za główną patronkę obierały sobie Matkę Bożą. W roku 1990 na 595 parafii, 223 były pod wezwaniem Matki Bożej, czczonej w różnych tytułach⁸⁰. Do dziś istnieje również zwyczaj śpiewania Litanii Loretańskiej przy kapliczkach znajdujących się przy domach lub przy drogach, kultywowany w maju.

Pobożność mieszkańców archidiecezji przemyskiej, to głównie pobożność tradycyjna, często związana z tradycjami ludowymi. Wskazują na to liczne obrzędy i zwyczaje powiązane głównie z obchodem Świąt Wielkanocnych. Bogactwo tychże tradycji wskazuje na fakt, iż wiara przeplatała się z codziennością ludzi zamieszkujących te tereny, wyznaczając im niejako rytm życia⁸¹. Wpływ na to miał też fakt, że archidiecezja przemyska składała się w zdecydowanej mierze z małych wiejskich parafii. Do roku 1991 na 595 istniejących parafii tylko 68 z nich przekraczało 5 tys. wiernych, a zaledwie w 16 z nich liczba wiernych przekraczała 10 tys. Były to wyłącznie parafie miejskie⁸².

Należy również zauważyć, że archidiecezja przemyska należała do jednej z najbardziej płodnych w powołania do służby w Kościele, zwłaszcza w powołania kapłańskie⁸³. Na podstawie zestawień statystycznych można stwierdzić, że na przełomie lat 80-tych i 90-tych, przemyskie seminarium było najliczniejsze w Polsce, i jako jedyne przekroczyło liczbę 400 alumnów. Wskazuje na to poniższa tabela, w której zawarto liczbę alumnów przebywających w WSD w Przemyśle w latach 1966-1993⁸⁴.

⁷⁹ Koronowane obrazy lub figury Matki Bożej na terenie archidiecezji przemyskiej znajdowały się w: Leżajsku, Jarosławiu, Rzeszowie, Przemyśle (w Katedrze oraz w kościele oo. Franciszkanów), Starej Wsi, Kalwarii Paławskiej, Tarnobrzegu, Tuligłowach, Borku Starym, Rudkach, Tarnowcu, Hyżnem, Domaradzu, Jodłówce, Niechobrzcu, Radomyślu na Sanem oraz Łańcucie. Zob. I. Tokarczuk, *Z przemyskiej „twierdzy”*. T. 2 s. 281-282.

⁸⁰ Por. I. Tokarczuk, *Z przemyskiej „twierdzy”*. T. II. s. 284; A. Garbarz. *Działalność duszpasterska biskupa Ignacego Tokarczuka*. „Studia Rzeszowskie” 10:2003 s. 29-35.

⁸¹ W świetle badań diecezja przemyska charakteryzowała się nieco wyższym współczynnikiem aktywności religijnej na tle całego kraju ok. 25% przy 18% aktywności religijnej w całej Polsce. Zob. *Kościół Katolicki w Polsce 1918-1990. Rocznik statystyczny*. Red. L. Adamczuk. W. Zdaniewicz. Warszawa 1991 s. 187; por. K. Strycharz-Bogacz. *Obrzędy, zwyczaje i śpiewy wielkanocne w życiu i pobożności ludowej mieszkańców Podkarpacia*. „Roczniki Teologiczne” 13:2017 s. 97-114.

⁸² Zob. *Schematyzm Diecezji Przemyskiej 1990* s. 484-490.

⁸³ Na podstawie badań statystycznych przeprowadzonych w 1985 r. diecezja przemyska zaraz po diecezji tarnowskiej cieszyła się największą liczbą kapłanów co do urodzenia na terenie diecezji. Było ich 1346 z czego 1015 pracowało w diecezji, pozostali poza jej granicami. Zob. *Kościół Katolicki w Polsce 1918-1990* s. 134.

⁸⁴ Zob. tamże s. 243.

Tabela 1. Alumni WSD Przemyśl w latach 1966-1993⁸⁵.

Lp.	Rok	Liczba alumnów WSD w Przemyślu
1.	1966	130
2.	1971	184
3.	1974	176
4.	1979	285
5.	1984	355
6.	1988	419
7.	1991	370
8.	1993	203

Na uwagę zasługuje również fakt, że w okresie rządów ks. abp. Ignacego Tokarczuka została znacznie powiększona liczba parafii i kościołów. Tych pierwszych powstało ponad 220, a liczba nowo powstałych kościołów parafialnych liczyła ok. 200. Należy również wspomnieć o nowo wybudowanych kościołach filialnych, których liczba sięgała 170. W końcowym okresie pasterskiej posługi abp. Tokarczuka (1991 r.) diecezja przemyska obejmowała 14 913 km², 1385 miejscowości, w których zamieszkiwało niespełna 1 520 000 wiernych. Na jej terenie znajdowało się 595 kościołów parafialnych, 354 kościoły filialne. Katechizacja odbywała się oprócz plebanii w domach i salkach katechetycznych, których było odpowiednio 124 i 1398. Kadra katechetyczna liczyła 1269 osób w tym: 907 księży diecezjalnych, 108 księży zakonnych, 204 katechetek zakonnych, 50 katechetek świeckich⁸⁶.

Reorganizacja diecezji nastąpiła w 25 marca 1992 wraz z bullą Ojca świętego Jana Pawła II *Totus tuus Poloniae populus*, na mocy której utworzono metropolię przemyską, której pierwszym metropolitą został mianowany abp Ignacy Tokarczuk. W jej skład weszły diecezja rzeszowska i zamojsko-lubaczowska. W wyniku tych zmian diecezja przemyska

⁸⁵ Na podstawie: *Rocznik diecezji przemyskiej na rok 1966*. Przemyśl 1966 s. 29-33; *Rocznik diecezji przemyskiej*. Przemyśl 1979 s. 54-62; *Rocznik diecezji przemyskiej*. Przemyśl 1984 s. 49-62; *Schematyzm Diecezji Przemyskiej 1990* s. 424-432; *Święcenia kapłańskie w diecezji przemyskiej*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 3-6:1989 s. 137; B. Żołnierczyk. S. Potocki. *Sprawozdanie z działalności Wyższego Seminarium duchownego w Przemyślu w roku 1974/75*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 5-6:1975 s. 126; *Inauguracja Roku Akademickiego w Przemyskim Seminarium Duchownym*. „Kronika Archidiecezji Przemyskiej” 1:1994 s. 127; *Kościół Katolicki w Polsce 1918-1990* s. 242.

⁸⁶ Zob. *Relatio Quinquennalis. Archidiecesis Premisliensis Latinorum 1987-1992*. AWDO. *Teczka: Sprawozdania Ad limina apostolorum 1987-1992.*; *Schematyzm Diecezji Przemyskiej 1990* s. 498-499.

straciła 21 dekanatów i przeszło 220 parafii na rzecz diecezji sandomierskiej i rzeszowskiej. Wraz z reorganizacją do innych diecezji przeszło ok. 500 kapłanów diecezjalnych i niespełna 100 zakonnych⁸⁷.

Archidiecezja przemyska w opisywanym czasie należała do jednej z najprężniej działających w Polsce. Bez wątplenia była to również zasługa abp. Ignacego Tokarczuka. Kolejny paragraf będzie stanowił potwierdzenie tej tezy oraz stanie się okazją do zobrazowania w jaki sposób i w jakiej mierze posługa abp. Tokarczuka wpłynęła na duszpasterstwo i katechizację w archidiecezji przemyskiej.

1.3. Arcybiskup Ignacy Tokarczuk, jako duszpasterz i katecheta archidiecezji.

Sobór Watykański II w swoim nauczaniu na temat osoby i posługi biskupów wskazuje na trzy zasadnicze zadania wynikające z ich apostołskiej misji: posługa nauczania, uświęcania i kierowania. Ponadto dekret zawiera wskazania, aby ich nauczanie i działanie miało zawsze na względzie dobro i godność osoby ludzkiej oraz były dostosowane do panujących czasów. W sposób szczególny ojcowie soborowi położyli nacisk na pieczę biskupów diecezjalnych nad katechizacją w ich diecezjach. Ma ona prowadzić wiernych do tego, aby ich wiara stawała się coraz bardziej klarowna, a także żywa, wyraźna i wyrażająca się w życiu codziennym. Adresatami katechezy wg tego dokumentu mają być: dzieci, młodzież oraz dorośli. Ważnym wymiarem tej posługi jest wtajemniczenie wiernych w Misterium Chrystusa, zwłaszcza, jak zaznacza Sobór w tajemnicę Eucharystii. Do pomocy w tej misji każdy biskup diecezjalny ma swoje prezbiterium, o które powinien się troszczyć i ściśle z nim współpracować (DB 11-15). Zatem dokonując oceny posługi biskupa diecezjalnego, należy wziąć pod uwagę kryteria, które wskazują na niego, jako na nauczyciela prawd zawartych w Piśmie Świętym i Tradycji Kościoła, szafarza Bożych misterii oraz tego, kto nadaje kształt i rytm życiu religijnemu w diecezji⁸⁸.

⁸⁷ W efekcie według badań socjologicznych w 1993 roku archidiecezja przemyska liczyła 365 parafii i 676 księży diecezjalnych. Zob. Jan Paweł II. *Bulla Totus Tuus Poloniae populus*. „Kronika Archidiecezji Przemyskiej” (Wydanie okolicznościowe) 1993-1994 s. 114-117; T. Moskal. *Bulla „Totus tuus Poloniae populus” – geneza i konsekwencje*, „Kościół w Polsce. Dzieje i Kultura” 12:2013, s. 159-165; H. Borcz. *Archidiecezja Przemyska. Zarys dziejów* s. 53; *Schematyzm Diecezji Przemyskiej 1990* s. 492-494; Zob. *Kościół Katolicki w Polsce 1991-2011. Rocznik statystyczny*. Red. P. Ciecieląg. P. Łysoń. W. Sadłoń. W. Zdaniewicz. Warszawa 2014 s. 60. 95.

⁸⁸ M. Zajac. *Katechizacja w Diecezji Tarnowskiej w okresie posługi biskupiej Jerzego Ablewicza (1962-1989)*. Tarnów 2000. s. 58-59.

Abp Ignacy Tokarczuk w swojej posłudze biskupa diecezjalnego archidiecezji przemyskiej w pełni wpisał się w przytoczone wyżej nauczanie soborowe. Zanim jednak to nastąpiło, jego charakter i powołanie kształtowane było przez wiele czynników. Życie abp. Tokarczuka można podzielić na trzy etapy: dzieciństwo i młodość, droga do kapłaństwa i życie kapłańskie oraz posługa biskupa diecezjalnego w archidiecezji przemyskiej. Każdy z nich naznaczony był jakąś specyfiką, niekiedy wielkim trudem, doświadczeniem wojny i ustroju komunistycznego, zmienianiem się nastrojów społecznych. Dla młodego Ignacego, a później księdza i arcybiskupa przemyskiego, były to nie tyle przeszkody, co raczej kolejne wyzwania do podjęcia przy współpracy z łaską Bożą.

Ignacy Marcin Tokarczuk, późniejszy arcybiskup metropolita przemyski urodził się 1 lutego 1918 r. we wsi Łubianki Wyżne⁸⁹ w pow. Zbaraż, jako czwarte dziecko⁹⁰ Szymona i Marii z domu Junka. Młody Ignacy został ochrzczony w tym samym dniu, w kościele pw. św. Antoniego w Zbarażu. Wychowywał się i wzrastał, jak sam zaznaczał, w rodzinie ludzi prostych, ale cechujących się prawością życia i głęboką wiarą. W tymże duchu wychowywali swoje dzieci przekazując im wartości, które w późniejszych latach owocują szacunkiem ludzi i nagrodą życia wiecznego⁹¹. Kiedy z przyczyn niezależnych od siebie (z reguły warunki atmosferyczne i odległość od kościoła) nie pozwalały na uczestnictwo we Mszy św. i nabożeństwach, wspólnie w domu odmawiali teksty liturgiczne. W domu Tokarczuków wychowanie było pełne miłości, a co za tym idzie, nie

⁸⁹ Ważnym dla niniejszej dysertacji jest fakt, iż abp Tokarczuk urodził się i wychował w środowisku zróżnicowanym pod względem etnicznym. W latach 20-tych i 30-tych XX wieku w Łubiankach Wyżnych znajdowało się 369 zagród z czego 75% ludności stanowili Ukraińcy, a pozostałą część Polacy. Ludność zajmowała się głównie rolnictwem, ze względu na wysokiej klasy glebę oraz brak jakiegokolwiek przemysłu. Zob. I. Tokarczuk. *Od Zbaraża do Przemysła*. oprc. L. Żbikowska. Marki-Struga 1998 s. 75-76; A Garbarz. *Działalność duszpastersko-społeczna biskupa* s. 35.

⁹⁰ Ks. J. Wołczański w swoich badaniach podważa tę tezę, argumentując, że w księgach metrykalnych parafii Zbaraż nie ma wzmianki o starszym rodzeństwie Ignacego, przy czym widnieje w nich zapis, że po 11 latach małżeństwa urodził się i został ochrzczony Ignacy Marcin Tokarczuk. Wg ks. Wołczańskiego może to wskazywać jeszcze na fakt, iż trzy starsze siostry, które pojawiają się we wspomnieniach abp. Tokarczuka zmarły jeszcze przed przyjęciem chrztu, bądź przy lub przed narodzeniem. Sam abp Ignacy podkreśla, że zmarły w młodym wieku, nie precyzując dokładnie, kiedy miałyby to być. Na fakt potwierdzający starsze rodzeństwo abp. Ignacego wskazuje jedno z jego wspomnień, w którym mówi o ślubie złożonym Matce Bożej przez jego rodziców, w którym po śmierci trzech córek prosili o zdrowe potomstwo. Po urodzeniu syna Ignacego, który rósł i rozwijał się prawidłowo, rodzice wystawili Matce Najświętszej figurę. Zob. I. Tokarczuk. *Kochałem tych ludzi całym sercem i oddaniem. Wspomnienia z lat 1918-1976*. Oprc. J. Wołczański. W: „Biblioteka historyczna archiwum metropolii lwowskiej obrządku łacińskiego w Krakowie”. Seria A. *Źródła i materiały*. t. 16. Red. J. Wołczański. Lwów-Kraków 2014 s. 23; I. Tokarczuk. *Od Zbaraża do Przemysła* s. 75-76.

⁹¹ Abp Tokarczuk zauważa również, że to właśnie wiara i poczucie odpowiedzialności owocowały w życiu rodziców ich pracowitością sumiennością wykonywania zadań i uczciwością. To sprawiało, że w ich życiu nie było dysonansu pomiędzy wyznawaną wiarą, a życiem codziennym. Por. I. Tokarczuk. *Od Zbaraża do Przemysła* s. 77-78

mogło być pozbawione wymagań. To nauczyło młodego Ignacego samodyscypliny i dało fundamenty pod pierwsze samodzielnie dokonywane sądy i wybory moralne⁹². Były one szczególnie pomocne po rozpoczęciu przez niego nauki w szkole⁹³.

We wrześniu 1937 r. złożył podanie do seminarium duchownego we Lwowie. Po trzech tygodniach otrzymał pozytywną odpowiedź. Formacja przyszłego ordynariusza przemyskiego przebiegała w cieniu wojny i represji z nią związanych. W wyniku prześladowań reżimu komunistycznego ZSRR musiał przerwać formację i ukrywać się w rodzinnej miejscowości. Po około rocznej przerwie wrócił do tajnego wtedy seminarium we Lwowie. 21 czerwca 1942 roku wraz z czterema kolegami otrzymał święcenia kapłańskie, których udzielił mu bp Eugeniusz Baziak. Następnie został skierowany jako wikariusz do pracy w parafii Złotniki koło Podhajec⁹⁴.

Bardzo ważny z punktu widzenia niniejszego paragrafu jest kolejny okres życia abp. Tokarczuka. Pomoże on w głębszym spojrzeniu na jego osobę jako duszpasterza i katechety, dzięki przygotowaniu naukowemu i duszpasterskiemu, które zdobył w opisywanym poniżej okresie.

Ze względu na przemiany geopolityczne, które nastąpiły w Rzeczypospolitej po II wojnie światowej, przyłączenie terenów, na których żył i pracował późniejszy metropolita przemyski do ZSRR oraz zagrożenie ze strony ukraińskich nacjonalistów spowodowało, po wielu konsultacjach wyjechał na Śląsk. Przez niespełna rok pracował jako wikariusz parafii pw. Chrystusa Króla w Katowicach. Doświadczenie pracy wśród robotników pogłębiło jego zainteresowanie problematyką społeczną. Jednak jego

⁹² Por. tamże; Zob. I. Tokarczuk. *Kochałem tych ludzi* s. 46-87.

⁹³ Jesienią 1925 r. Ignacy Tokarczuk rozpoczął naukę w trzyklasowej szkole podstawowej w Łubiankach Wyżnych. Niemal od razu bernardyni o. Bartłomiej Głowacki i o. Tymoteusz Teter zauważyli zdolności chłopca i po ukończeniu edukacji początkowej namawiali Szymona Tokarczuka, aby wysłał syna do gimnazjum w celu dalszego kształcenia. Rodzice dość długo opierali się pomysłowi, obawiając się, że syn jako dziecko chłopskie może nie poradzić sobie w gimnazjum, a tym samym narazić siebie i rodzinę na kompromitację. Jednak po namowach zakonników zgodzili się. Po wcześniejszym przygotowaniu Ignacy został przyjęty do II klasy gimnazjum. Tam również oprócz zdolności widać było solidne moralne wychowanie chłopca, który potrafił wyrazić swoje zdanie i nie bał się konsekwencji. Jednym z wyrazów tego była dezaprobata i odmowa uczestnictwa w spektaklu szkolnym ośmieszającym postać św. Mikołaja. Kształtował w sobie również postawę uczciwości oraz rzetelności w pracy, które wyrażały się w stronienu od używania niedozwolonych pomocy naukowych, w celu uzyskania lepszych stopni. Z tytułu swoich przekonań i moralności doświadczał również nieprzyjemności np. przy próbie wypożyczenia Biblii w bibliotece szkolnej został wyśmiany przez bibliotekarza przy rówieśnikach. W 1937 r. zdał egzamin dojrzałości. Por. M. Krzystofiński. *Arcybiskup Ignacy Tokarczuk (1918-2012). Metropolita przemyski obrządku łacińskiego*. Rzeszów 2019. s. 15-19; Z. K. Wójcik. *Młodość i pierwsze lata kapłaństwa*. W: *Księga jubileuszowa 25 lat pasterskiego posługiwania* s. 19-20.; A Garbarz. *Działalność duszpastersko-społeczna biskupa* s. 38-47; I. Tokarczuk. *Od Zbaraża do Przemyśla* s. 84-90.

⁹⁴ Por. Z. K. Wójcik. *Młodość*. W: *Księga jubileuszowa 25 lat pasterskiego posługiwania* s. 20-24.

marzeniem, które towarzyszyło mu od początku drogi seminaryjnej i przez pierwsze lata kapłaństwa była praca wśród ludności wiejskiej⁹⁵. W październiku 1946 r., chcąc pogłębić swoją wiedzę we wspomnianej wyżej dziedzinie rozpoczął dwuletnie Studium Zagadnień Społecznych i Gospodarczych Wsi na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim⁹⁶. W tym samym roku rozpoczął również studia na Wydziale Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych tegoż uniwersytetu. Istotny na tym etapie badań jest fakt, że czas studiów abp. Tokarczuka, to nie tylko okres zdobywania wiedzy, ale również wytężonej pracy duszpasterskiej. Na uwagę zasługuje jego posługa we wsi Łebunia na Pomorzu Kaszubskim⁹⁷. Studia na KUL-u zwieńczyła obrona pracy doktorskiej z filozofii pt. „Zależność rozwoju indywidualno-społecznego człowieka od dóbr materialnych w nauce św. Tomasza”, obronionej z wynikiem bardzo dobrym⁹⁸.

⁹⁵ Idąc za tym pragnieniem zaczął pogłębiać swoją wiedzę w tej dziedzinie kierując swoją prośbę do redakcji miesięcznika „Wieś i Państwo” o nadesłanie mu literatury traktującej o socjologii wsi. Prośba spotkała się z wielką życzliwością redakcji miesięcznika, w odpowiedzi prof. Inglot przesłał wówczas ks. Tokarczukowi spis wspomnianej literatury oraz wyrazy serdecznego zainteresowania w stronę młodego księdza. Por. W. Wierzbieniec. *Duszpasterz, naukowiec, rządcą diecezji*. W: „*Księga jubileuszowa 25 lat pasterskiego posługiwania*” s. 30-31.

⁹⁶ Studium dawało solidne i merytoryczne przygotowanie do pracy wśród i z ludnością wiejską. W jego ratio studiorum wchodziły takie przedmioty jak: ekonomia gospodarstwa wiejskiego, ekonomia społeczna, ogólna historia wsi, historia wsi w Polsce, statystyka rolnicza, zarys prawa cywilnego, prawo handlowe, ustawodawstwo skarbowe, polityka agrarna, spółdzielczość ogólna, socjologia ogólna, księgowość ogólna i spółdzielcza, etyka zawodowa, handel rolniczy, towaroznawstwo rolnicze, ekonomika gospodarstw wiejskich z księgowością rolniczą, naukowa organizacja pracy, socjologia wsi, organizacja gospodarki spółdzielczej na wsi, ekonomia społeczna, organizacja społeczna i gospodarza wsi, organizacja oświaty i kultury na wsi, sztuka ludowa, przemysł ludowy, literatura ludowa, higiena na wsi, budownictwo wiejskie, samorząd terytorialny i prawo samorządowe, administracyjne prawo rolnicze. Jak sam podkreślił, był to dla niego niezwykle owocny czas. Studium nauczyło go realizmu w patrzeniu na zagadnienia dotyczące wsi. Ponadto pogłębiło to jego wiedzę na wspomniane tematy, które wprawdzie znał z autopsji, jednak była to tylko wiedza poparta własnymi obserwacjami, dzięki Studium stała się ona usystematyzowana i pogłębiona. To z kolei stało się przyczynkiem do głębszego spojrzenia i zrozumienia natury ludzkiej. Zob. *Indeks ks. Ignacego Tokarczuka. Katolicki Uniwersytet Lubelski. Studium Zagadnień Społecznych i Gospodarczych wsi*. W: *Od Zbaraża do Przemysła* s. 178-182; tamże s. 190.

⁹⁷ Z powodu braku proboszcza posługiwał tam w czasie ferii świątecznych, letnich i zimowych, co dawało niemal 6 miesięcy w skali roku. Fakt ten spotkał się z entuzjazmem władz kościelnych, które wg jego relacji mianowały go tamtejszym proboszczem. Fakt ten jednak nie jest potwierdzony żadną dokumentacją. Idąc za argumentacją ks. J. Wołczańskiego można mniemać, że było to nieformalne powierzenie opieki nad wiernymi obrządku łacińskiego. Arcybiskup wspominał, że było to dla niego doświadczenie wprost ewangeliczne, przyrównujące tych ludzi do biblijnych owiec nie mających pasterza, którym on jako pasterz powinien posłużyć. Jak sam stwierdził praca, która trwała tam do 1950 r. mimo zmęczenia i trudności, które napotykał dawała mu wiele satysfakcji i radości zarówno kapłańskiej, jak i czysto ludzkiej. Niezwykle wymowne jest jego stwierdzenie, że kochał tych ludzi całym swoim sercem. Fakt ten jest o tyle ważny, że pokazuje duszpasterską troskę i zaangażowanie abp. Ignacego w pracę z ludźmi. Tym większą miało to wartość, ponieważ znacząco odbiegało od ogólnie przyjętego modelu księdza studenta, który na ogół zajmował się wyłącznie pracą naukową. Por. I. Tokarczuk. *Kochałem tych ludzi* s. 119-132.

⁹⁸ Zob. *Świadek ks. Ignacego Tokarczuka ukończenia Studium Zagadnień Społecznych i Gospodarczych*. AAP. Teczka: *Zbiory Arcybiskupa Ignacego Tokarczuka; Indeks ks. Ignacego Tokarczuka, studentka KUL, Wydział Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych*. AAP. Teczka: *Zbiory Arcybiskupa Ignacego Tokarczuka; Zaświadczenie wydziału Filozofii Chrześcijańskiej KUL z dnia 30 czerwca 1951 r. o uzyskaniu stopnia doktora filozofii przez ks. Ignacego Tokarczuka*. W: W. Wierzbieniec. *Duszpasterz*.

Ostatni przed objęciem biskupstwa w Przemyślu okres życia abp. Tokarczuka, to praca dydaktyczno-naukowa oraz duszpasterska na KUL-u, w Olsztynie i na Warmii. To niezwykle pracowity i bogaty w doświadczenia czas w życiu późniejszego metropolity przemyskiego. Można stwierdzić, że stanowił on bezpośrednie przygotowanie do objęcia tej odpowiedzialnej i niełatwej funkcji w Kościele przemyskim⁹⁹.

Szeroki opis lat młodzięcych, drogi do kapłaństwa, pracy naukowo-dydaktycznej i duszpasterskiej abp. Ignacego Tokarczuka wydaje się być konieczny w kontekście ukazania go jako duszpasterza i katechety w archidiecezji przemyskiej. Doświadczenia, zarówno naukowe, jak i duszpasterskie, zainteresowania i pasje z całą pewnością przyczyniły się do troski wyrażającej się w jego posłudze biskupiej na płaszczyźnie organizacji i starania o dzieło katechizacji w archidiecezji przemyskiej, co zostanie przedstawione w dalszej części niniejszego paragrafu.

Nowy rozdział w życiu ks. dra Ignacego Tokarczuka nastąpił wraz z bullą papieża Pawła VI z dnia 3 grudnia 1965 r., na mocy której został mianowany biskupem przemyskim obrządku łacińskiego. Jako swoje zawołanie biskupie przyjął słowa „Bóg jest Miłością”, widniejące w herbie biskupim, w którym zostały umieszczone także tablice Dekalogu oraz gołębica symbolizująca Ducha Świętego¹⁰⁰. Były to jego drogowskazy w posłudze biskupiej. Podczas jej sprawowania kierował się głęboką miłością do ludzi sobie powierzonych, światłem Ducha Świętego w niełatwych decyzjach, które przychodziło mu podejmować oraz Prawem Bożym, które w jego życiu miało pierwszeństwo ponad prawem stanowionym przez człowieka.

W: *Księga pamiątkowa w 100. Rocznice urodzin śp. Arcybiskupa Ignacego Tokarczuka zawierająca reprint książki pt. „Księga jubileuszowa 25 lat posługiwania ks. Biskupa Ignacego Tokarczuka”*. Rzeszów 2018 s. 51-55; I. Tokarczuk. *Kochałem tych ludzi* s. 119-132; M. Krzysztofiński. *Arcybiskup Ignacy Tokarczuk (1918-2012). Metropolita przemyski obrządku łacińskiego* s. 139.

⁹⁹ Abp Tokarczuk został zatrudniony na KUL-u w charakterze adiunkta, do jego zadań należało m. in. prowadzenie wykładów z takich dziedzin jak: Przemiany współczesnej religijności polskiej, Ateizm, Teologia dla świeckich, Apostolstwo laikatu. Rozpoczął również pracę nad habilitacją, która miała nosić tytuł: „Przemiany współczesnej religijności wiejskiej w Polsce”, jednak nie została ukończona ze względu na nominację biskupią. W tym czasie pełnił również funkcję profesora w Wyższym Seminarium Duchownym we Wrocławiu, Duszpasterza akademickiego w Kortowie k. Olsztyna, wykładowcy filozofii w Warmińskim Seminarium Duchownym, sędziego prosynodalnego Sądu Biskupiego w Olsztynie, członka Komisji dla spraw asystenckich na KUL-u, zastępcy dyrektora Konwiktu Księży Studentów KUL, miał również propozycję objęcia parafii Serca Jezusowego w Olsztynie, jednak decyzja została zablokowana przez komunistyczne władze. W czasie swojego pobytu w Lublinie organizował również spotkania dla młodzieży podczas, których podejmowano tematy z zakresu socjologii, teologii, rodziny, a także dyskutowano na tematy związane z sytuacją społeczno-polityczną w Polsce. Por. I. Tokarczuk. *Od Zbaraża do Przemyśla* s. 223-236; I. Tokarczuk. *Kochałem tych ludzi* s. 132-164; A. Garbarz. *Działalność duszpastersko-społeczna Arcybiskupa* s. 133-137; S. Bober. *Persona non grata* s. 45-56.

¹⁰⁰ Zob. M. Krzysztofiński. *Arcybiskup Ignacy Tokarczuk (1918-2012)* s. 3.

Abp Ignacy Tokarczuk w kazaniu podczas swojej sakry biskupiej i zarazem ingresu do katedry przemyskiej nakreślił zasadnicze kierunki swojej pracy duszpasterskiej w diecezji. Jako pierwsze z nich wskazał nauczanie ludzi o Bogu, formowanie ich w duchu Ewangelii i wskazywanie drogi ku Niemu. Drugim, niemniej ważnym kierunkiem jego pracy miało stać się rzetelne wprowadzanie zarządzeń Vaticanum II, w którym dostrzegał wolę Bożą względem Kościoła zarówno powszechnego, jak i przemyskiego, którego stał się pasterzem¹⁰¹.

Nauczanie katechetyczne zawsze powinno być oparte na słowie Bożym i Tradycji Kościoła, w których zawarta jest jego treść. Ponadto Objawienie zawarte w słowie powinno być odczytywane i wyjaśniane w Nim i zgodnie z Jego nauczaniem (KO 10; CT 26-27). Fakt ten, w zestawieniu z słowami wypowiedzianymi w przemyskiej katedrze wskazuje na silne implikacje katechetyczne posługi abp. Tokarczuka. Kilukrotnie podkreślił, że chce być pasterzem, który zna problemy wiernych, tworzy z nimi i kapłanami swojej diecezji żywą i autentyczną wspólnotę. Zaakcentował również wzajemną odpowiedzialność duchowieństwa za wiernych i wiernych o swoich duchownych. Tym samym ukazał principia w budowaniu Kościoła i wzajemnej egzystencji w Nim¹⁰².

Żeby zbudować wspólnotę, którą można nazwać domem potrzebne są relacje, oparte na wzajemnym zaufaniu i coraz głębszym poznawaniu się nawzajem. To właśnie w takiej wspólnocie powinno przekazywać się wiarę, katechizować. O takich relacjach mówił nowy pasterz diecezji podczas swojego ingresu i już od pierwszych dni swojej posługi rozpoczął poznawanie każdego zakątka diecezji. Po dwóch latach posługiwania odwiedził wszystkie jej parafie. W 10. rocznicę kierowania diecezją stwierdził, że żadne miejsce, żadna parafia nie jest mu nieznana, ponieważ w tym okresie odwiedził wszystkie kilkukrotnie¹⁰³.

Skuteczność katechezy zależy od wierności Słowu i Kościołowi. To źródło, z którego powinno wypływać całe jego nauczanie o Bogu (por. CT 27). Pierwszy ze wskazanych przez siebie podczas ingresu kierunków duszpasterskich abp Tokarczuk realizował na kilku płaszczyznach. Jedną z nich było głoszenie Słowa Bożego w homiliach.

¹⁰¹ I. Tokarczuk. *Kazanie w dniu ingresu* s. 14-16

¹⁰² Tamże.

¹⁰³ Por. I. Tokarczuk. *Kochałem tych ludzi* s. 246-247.

Jego słowa stanowiły komentarz do Biblii proklamowanej podczas Mszy świętych i nabożeństw okolicznościowych, niekiedy były słowami upomnienia, pasterskiej troski o lud sobie powierzony, a nade wszystko przekazem prawdziwej nauki Kościoła o Bogu, człowieku i otaczającym go świecie. Za ks. Janem Twardym można podzielić je wg tematów: Bóg, Chrystus, Kościół, dom Boży, człowiek, rodzina, powołanie stanowe, powołanie zawodowe, naród – ojczyzna¹⁰⁴.

Kolejną egzemplifikacją postaci abp. Tokarczuka jako pierwszego katechety w archidiecezji, wyrażonej w jego posłudze słowa stały się jego listy pasterskie. Kierował je do różnych grup społecznych w archidiecezji i podejmował w nich tematy dotyczące wiary, moralności i życia codziennego duchowieństwa i wiernych. Na wybranych przykładach można wskazać, że treść podejmowanych przez ordynariusza przemyskiego listów była związana z wydarzeniami ogólnopolskimi mającymi swoje implikacje w diecezji¹⁰⁵, a także z wydarzeniami o charakterze i zasięgu diecezjalnym¹⁰⁶. Zajmował się w nich również tematami związanymi z okresami i wydarzeniami w ramach roku

¹⁰⁴ Zob. I. Tokarczuk. *Kazania pasterskie 1966 – 1992*; I. Tokarczuk. *Kazania pod specjalnym nadzorem*. oprc. L. Żbikowska. Marki-Struga 1996 s. 190-296; I. Tokarczuk. *Kazanie wygłoszone 28 V 1978 r. podczas uroczystości poświęcenia kościoła w Kraczkowej*. W: I. Tokarczuk. *Moc i wytrwałość*. Kraków 1988 s. 75-79; I. Tokarczuk. *Kazanie wygłoszone 23 XI 1980 r. podczas uroczystości odsłonięcia w katedrze przemyskiej tablicy ku czci żołnierzy 38 pułku piechoty Strzelców Lwowskich, poległych w obronie Ojczyzny*. tamże. s. 159-163; I. Tokarczuk. *Kazania pod specjalnym nadzorem* s. 190-296;

¹⁰⁵ Zob. I. Tokarczuk. *List Pasterski Biskupa Ordynariusza z okazji uroczystości milenijnych w Przemyślu*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 4:1966 s. 96-99; I. Tokarczuk. *Odezwa Ks. Bpa Ordynariusza na rozpoczęcie Nawiedzenia Matki Bożej w diecezji przemyskiej*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 2:1970 s. 71; I. Tokarczuk. *Słowo Pasterskie do Duchowieństwa z okazji Nawiedzenia naszej Diecezji przez Matkę Bożą*. Tamże. s. 72; I. Tokarczuk. *Odezwa do Kapłanów*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 6:1970 s. 205; I. Tokarczuk. *Słowo Pasterskie Ordynariusza Przemyskiego Arcybiskupa Ignacego Tokarczuka po wizycie Ojca Św. Jana Pawła II w Diecezji*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 1990 i 1991 s. 21; I. Tokarczuk. *List Ordynariusza Diecezji abp. Ignacego Tokarczuka do Młodzieży po spotkaniu z Ojcem Świętym w Częstochowie*. tamże. s. 22-25.

¹⁰⁶ Zob. I. Tokarczuk. *List Pasterski Księdza biskupa Ordynariusza Przemyskiego z okazji Roku Eucharystycznego diecezji przemyskiej*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 1-2:1988 s. 26-29; I. Tokarczuk. *List pożegnalny Biskupa Metropolity Przemyskiego Ignacego Tokarczuka do Diecezji w związku z przejściem na emeryturę*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 3:1993 s. 285-286.

liturgicznego¹⁰⁷, posługą caritas¹⁰⁸, troską o moralność życia, rozwojem duchowym i walką z wadami narodowymi¹⁰⁹.

Jedną z jego pierwszych odezwo, skierowanych do kapłanów, rodziców oraz młodych diecezjan wyrażała wielką troskę o dzieło katechizacji najmłodszej części narodu. Z wielkim naciskiem podkreślił w niej, że zadanie katechizacji najmłodszych, to jedna z najważniejszych funkcji kapłańskich, którą należy spełniać gorliwie i z zaangażowaniem, przygotowując się do niej merytorycznie i organizacyjnie. Podkreślona została również wzniosła i odpowiedzialna rola rodziców w formowaniu i przekazywaniu wiary ich dzieciom. Ordynariusz zaznaczył, że od ich postawy wiele zależy, a ewentualne zaniedbania w tej materii stanowią poważną winę moralną¹¹⁰.

Swoje nauczanie, które miało szerokie następstwa katechetyczne, abp Tokarczuk realizował zarówno w kraju jak i za granicą. W czasie swojej posługi wygłosił szereg rekolekcji skierowanych do kapłanów różnych diecezji polskich, rekolekcje dla młodzieży i innych grup społecznych, wykłady dla duchowieństwa i świeckich,

¹⁰⁷ Zob. I. Tokarczuk. *Orędzie Ks. Biskupa Ordynariusza na W. Post.* „Kronika Diecezji Przemyskiej” 2:1966 s. 48-50; I. Tokarczuk. *Odezwa Biskupa Ordynariusza na „Tydzień Misyjny”*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 5:1967 s. 148-149; I. Tokarczuk. *List Pasterski Bpa Ordynariusza na I Niedzielę W. Postu.* „Kronika Diecezji Przemyskiej” 2:1969 s. 46-47; I. Tokarczuk. *Słowo Arcypasterskie na W. Post.* „Kronika Diecezji Przemyskiej” 1-2:1986 s. 4; I. Tokarczuk. *List Pasterski Ks. Arcybiskupa Ordynariusza na I Niedzielę Wielkiego Postu.* „Kronika Diecezji Przemyskiej” 2:1992 s. 8-12.

¹⁰⁸ Zob. I. Tokarczuk. *List Biskupa Ordynariusza do Chorych.* „Kronika Diecezji Przemyskiej” 5-6:1969 s. 172; I. Tokarczuk. *Słowo Pasterskie Biskupa Ordynariusza na Tydzień Miłosierdzia.* „Kronika Diecezji Przemyskiej” 5:1974 s. 108; I. Tokarczuk. *Słowo Pasterskie Biskupa Ordynariusza na Tydzień Miłosierdzia.* „Kronika Diecezji Przemyskiej” 5-6:1975 s. 120-121; I. Tokarczuk. *Słowo Pasterskie Biskupa Ordynariusza na Tydzień Miłosierdzia.* „Kronika Diecezji Przemyskiej” 4:1977 s. 73; I. Tokarczuk. *Słowo Pasterskie Biskupa Ordynariusza z okazji 44 Tygodnia Miłosierdzia.* „Kronika Diecezji Przemyskiej” 3-6:1988 s. 114-115; I. Tokarczuk. *Słowo Pasterskie Biskupa Ordynariusza z okazji 45 Tygodnia Miłosierdzia.* „Kronika Diecezji Przemyskiej” 3-6:1989 s. 126-127; I. Tokarczuk. *Słowo Pasterskie Arcbpa Ignacego Tokarczuka do Wiernych Diecezji Przemyskiej z okazji XLVII Tygodnia Miłosierdzia (6-12 październik 1991).* „Kronika Diecezji Przemyskiej” 1990 i 1991 s. 25.

¹⁰⁹ Zob. I. Tokarczuk. *Słowo Pasterskie biskupa Ordynariusza z okazji rozpoczęcia Tygodnia Modlitw o Trzeźwość Narodu (12. II. Do 18. II 1975 r.).* „Kronika Diecezji Przemyskiej” 1:1975 s. 11-12; I. Tokarczuk. *Słowo Pasterskie biskupa Ordynariusza z okazji rozpoczęcia Tygodnia Modlitw o Trzeźwość Narodu (28. II. do 6. III 1979 r.).* „Kronika Diecezji Przemyskiej” 3:1979 s. 51-53; I. Tokarczuk. *Zachęta do udziału w rekolekcjach zamkniętych.* tamże. s. 53-54; I. Tokarczuk. *Słowo Pasterskie biskupa Ordynariusza z okazji rozpoczęcia XXIV Tygodnia Modłów o Trzeźwość Narodu.* „Kronika Diecezji Przemyskiej” 1990 i 1991 s. 20; I. Tokarczuk. *Słowo Pasterskie Arcybiskupa Ordynariusza z okazji rozpoczęcia XXV Tygodnia Modłów o Trzeźwość Narodu.* „Kronika Diecezji Przemyskiej” 1:1992 s. 10-11; I. Tokarczuk. *Komunikat Arcybiskupa Metropolity Przemyskiego na miesiąc sierpień.* „Kronika Diecezji Przemyskiej” 4:1992 s. 33; I. Tokarczuk. *Słowo Pasterskie Arcybiskupa Metropolity Przemyskiego z okazji rozpoczęcia XXVI Tygodnia Modłów o Trzeźwość Narodu 24 II – 2 III 1993.* „Kronika Diecezji Przemyskiej” 2:1993 s. 144-145.

¹¹⁰ Por. I. Tokarczuk. *Odezwa Biskupa Ordynariusza przed nowym rokiem szkolnym do Kapłanów, Rodziców, Młodzieży i Działwy.* „Kronika Diecezji Przemyskiej” 4:1966 s. 99-101.

przedłożenia do rektorów polskich seminariów duchownych. Prowadził również szeroko zakrojoną współpracę z Klubami Inteligencji Katolickiej¹¹¹.

Drugim filarem pracy duszpastersko-katechetycznej abp. Tokarczuka było wprowadzanie zaleceń Soboru Watykańskiego II. To wiązało się ze zmianami w kurii diecezjalnej, mającymi na celu nadanie jej charakteru nie tylko administracyjnego, ale przede wszystkim duszpasterskiego. Niezwykle znacząca w skutkach, wpisująca się w ww. reorganizację kurii, była decyzja o mianowaniu nowo wyświęconego biskupa Tadeusza Błazkiewicza przewodniczącym Wydziału Nauki Chrześcijańskiej¹¹².

W związku z powyższymi postanowieniami oraz ogłoszeniem przez Jana Pawła II nowego KPK, nastąpiły zmiany personalne i reorganizacja pracy kurii. Duszpasterstwo, w tym katecheza, zostały skoncentrowane w ramach dwóch agend: Wydziału Duszpasterskiego¹¹³ i Wydziału Nauki Chrześcijańskiej¹¹⁴. Kolejna zmiana została dokonana w 1990 r. i miała na celu usprawnienie działania poszczególnych instytucji kurialnych. W Wydziale Nauki Chrześcijańskiej dokonana została jedna zmiana, został powołany urząd Dyrektora Wydziału¹¹⁵.

¹¹¹ Zob. *Z Arcybiskupem w nowe tysiąclecie*. oprc. Lucyna Żbikowska. cz. 1. Marki 2001 s. 221-321.

¹¹² Bp Tadeusz Błazkiewicz urodził się 21.09.1916 r. w Przemyślu. Swoją młodość spędził w Husowie, gdzie jego ojciec pełnił funkcję kierownika szkoły i zajmował się szeregami oświaty i był zaangażowany w wiele prac społecznych. W 1935 r. ukończył szkołę średnią w Chyrowie, a po niej odbył służbę wojskową w 24. Dywizji Piechoty w Jarosławiu. W 1936 r. rozpoczął studia filozoficzne na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie. W 1939 r. został zmobilizowany do armii i brał czynny udział w kampanii na froncie południowym, oraz w konspiracyjnej Armii Krajowej, a także angażował się w tajne nauczanie, aż do ukończenia działań wojennych. W 1944 r. wstąpił do Seminarium Duchownego w Przemyślu, a w 1949 r. przyjął święcenia kapłańskie. Pracował jako wikariusz w Rakszawie, po czym został skierowany na studia pedagogiczne na KUL, po ich ukończeniu piastował funkcje prefekta i wykładowcy języków łacińskiego i greckiego, psychologii wychowawczej i pedagogiki w Seminarium Duchownym w Przemyślu. Prace w Seminarium łączył z pracą duszpasterską, głosząc nauki, rekolekcje i konferencje. 2 czerwca 1970 r. został mianowany biskupem pomocniczym diecezji przemyskiej. Postać bp. Tadeusza Błazkiewicza jest niezwykle istotna przy omawianiu tematu niniejszej dysertacji, ponieważ w znaczący sposób przyczynił się on do reformy pracy duszpasterskiej w Kościele przemyskim oraz skrupulatnego jej wdrażania. Owoce współpracy abp. Tokarczuka i bp. Błazkiewicza zostaną opisane szerzej w dalszej części dysertacji. Por. *Ks. Tadeusz Błazkiewicz biskupem sufraganiem w Przemyślu*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 5:1970 s. 183-184; B. Twardzicki. *Wkład księdza biskupa Tadeusza Błazkiewicza w odnowę katechezy w Diecezji Przemyskiej*. „Biuletyn Katechetyczny” 13:2011 s. 168-172.

¹¹³ W skład tego wydziału wchodziły następujące duszpasterstwa: Duszpasterstwo charytatywne, Duszpasterstwo głuchoniemych, Duszpasterstwo maryjne, Duszpasterstwo pomocników „Matki Kościoła”, Duszpasterstwo mężczyzn i kobiet oraz rodzin, Duszpasterstwo świeckiej rodziny franciszkańskiej, Duszpasterstwo rodzin różańcowych, Duszpasterstwo młodzieży pracującej, Duszpasterstwo służby liturgicznej i ruchu „Światło Życie”, Duszpasterstwo ds. powołań, Duszpasterstwo służby zdrowia, Duszpasterstwo trzeźwościowe, Duszpasterstwo ds. rolników, Duszpasterstwo akademickie, Duszpasterstwo niewidomych. *Rocznik Diecezji Przemyskiej na rok 1984*. Przemyśl 1984 s. 38-39.

¹¹⁴ Wydział składał się z Przewodniczącego, Członków wydziału i wizytatorów nauki religii. tamże. s. 40-41.

¹¹⁵ Od czasu promulgowania wspomnianej zmiany w skład Wydziału Duszpasterskiego wchodziły następujące duszpasterstwa: Akademickie, Głuchoniemych, Młodzieży, Niewidomych, Powołań, Rodziny,

W opisywanym okresie czasowej, dzięki owocnej współpracy Ordynariusza i bp. Błaszkwicza oprócz opisywanych innowacji miały miejsce jeszcze inne, istotne dla katechizacji w diecezji zmiany, które zostaną rozwinięte i wyjaśnione w dalszej części dysertacji. Były nimi: wprowadzenie pierwszej wersji programu odnowy katechetycznej, podtrzymanie nauczania religii klasami, wyegzekwowanie nauczania religii w szkole podstawowej w wymiarze dwóch godzin tygodniowo, zaopatrzenie diecezji w podręczniki metodyczne i podręczniki ucznia, zainicjowanie sierpniowych spotkań katechetycznych, opracowanie formularzy sprawozdawczych z katechizacji w parafiach oraz organizacja Referatu Katechetycznego. Istotną instytucją utworzoną w opisywanych latach było również „Diecezjalne Studium Katechetyczne przy Instytucie Teologicznym w Przemyślu”. Abp Ignacy Tokarczuk w sposób znaczący przyczynił się także do powrotu lekcji religii do polskich szkół¹¹⁶.

Jak nie trudno zauważyć w czas posługi abp. Tokarczuka wpisało się wiele wydarzeń i działań mających znaczące implikacje katechetyczne zarówno w Kościele lokalnym, jak i polskim. Wiara w to, że Opatrzność Boża kieruje losami świata i Kościoła pomaga w zrozumieniu, jak wielkim darem dla archidiecezji przemyskiej była osoba abp. Ignacego Tokarczuka. Z jego posługi, której owocami są opisywane dzieła, do dziś korzystają wierni archidiecezji przemyskiej wdzięczni Bogu za dar wielkiego pasterza.

Rodzin Różańcowych, Rolników, Służby Liturgicznej i Ruchu Światło Życie, Służby Zdrowia, Świeckiej Rodziny Franciszkańskiej, Trzeźwościowe, Więźniów, Wojskowe. Zob. *Schematyzm Diecezji Przemyskiej 1990* s. 40-43; J. Gołąb. *Działalność prawodawcza Arcybiskupa Ignacego Tokarczuka w Diecezji Przemyskiej (1965-1993)*. Krosno 2002 s. 104-108.

¹¹⁶ Por. B. Twardzicki. *Wkład księdza biskupa Tadeusza Błaszkwicza* s. 168-172; W. Janiga. *Curriculum vitae księdza pralata Bronisława Twardzickiego*. W: *Katecheza w służbie wiary* s. 20-21; M. Wolicki. *Kolegium (Studium) Teologiczno-Katechetyczne w Archidiecezji Przemyskiej w latach 1975-2002*. W: *Z ludu wzięty, dla ludu postanowiony. Księga pamiątkowa dedykowana Metropolicie Przemyskiemu Księdzu Arcybiskupowi Józefowi Michalikowi w 50. rocznicę święceń kapłańskich*. Red. A. Szal. Przemyśl 2014 s. 433-448.

ROZDZIAŁ II

ZAKRES I ZRÓŻNICOWANIE KATECHIZACJI W KONTEKŚCIE DEFICYTU WOLNOŚCI RELIGIJNEJ

Refleksja nad podwójnym celem katechezy, którym jest doprowadzenie wiary do dojrzałości oraz poznanie osoby Jezusa Chrystusa w relacji uczeń – Mistrz, wyartykułowanym przez Jana Pawła II (por. CT 19) prowadzi do pytania, w jaki sposób realizować to zadanie w niesprzyjających warunkach deficytu wolności religijnej? Dlatego w pierwszym paragrafie zostanie zaprezentowana kwestia organizacji katechezy po jej usunięciu ze szkoły. Kolejny paragraf będzie stanowił próbę analizy katechezy związanej z ogólnopolskimi i diecezjalnymi wydarzeniami religijnymi. Trzeci paragraf w całości zostanie poświęcony implikacjom katechetycznym pielgrzymki Jana Pawła II do diecezji przemyskiej.

2.1. Organizacja i praktyka katechezy parafialnej

Przełomowym momentem dla katechizacji w Polsce był rok 1961. Wtedy to na mocy *Ustawy o rozwoju systemu oświaty i wychowania* usunięto religię ze szkół¹. Zaistniała sytuacja stawiała przed władzami Kościoła w Polsce uzasadnione pytania, które wymagały jak najszybszej i merytorycznej odpowiedzi: w jakiej formie, gdzie i przy użyciu jakich środków w zaistniałej sytuacji powinna być prowadzona katecheza? Na tym etapie badań należy przekrojowo nakreślić sytuację organizacji i praktyki katechezy parafialnej w diecezji przemyskiej, która zaistniała w okresie od 1961 do 1965 roku, a więc do rozpoczęcia okresu przyjętego w niniejszej dysertacji².

¹ Por. *Ustawa z dnia 15 lipca 1961 r. o rozwoju oświaty i wychowania*. Dz.U. 1961 nr 32 poz. 160.

² Podczas rekolekcji dla przemyskich kapłanów w 1962 roku, organizacja i przebieg procesu katechetycznego w diecezji stał się jednym z tematów tychże rekolekcji. Ks. Józef Kielar w swoim przedłożeniu zatytułowanym „Duszpasterski obowiązek katechezy” zwrócił uwagę na liczne trudności związane z działaniami o charakterze katechetycznym. W swoim referacie, który został przygotowany w oparciu o materiał zgromadzony przez niego podczas wizytacji katechetycznych w diecezji wymienia m. in. trudności związane z wynagradzaniem katechetów przez organy państwowe, braki lokalowe i liczne przeszkody stawiane stronie kościelnej w przypadku prób tworzenia nowych punktów katechetycznych, a także represje władz państwowych w stosunku do uczniów wyrażających chęć uczęszczania na katechezę. Por. S. Nabywaniec. *Sprawa Obiektywna nr 1: Kościół. Kościół przemyski w świetle akt rzeszowskiej bezpieki (1944-1989)*. T. I. Rzeszów 2011 s. 369.

Analiza dokumentów wydawanych przez Kurię Diecezjalną w Przemyślu we wspomnianym wyżej okresie poprzedzającym posługę abp. Ignacego Tokarczuka w archidiecezji³, dotyczących opisywanego zaganiań pozwala na sformułowanie następujących wniosków. Obowiązek głoszenia Ewangelii młodemu pokoleniu Polaków, zwłaszcza w przekazy katechetycznym, uznano w archidiecezji za jedno z działań priorytetowych w założeniach strategii duszpasterskiej. Jednym z kluczowych argumentów był fakt, że dzieło katechizacji ma strategiczny wpływ na przyszły kształt Kościoła diecezjalnego, a w dalszej perspektywie Kościoła w Polsce⁴.

W dalszej kolejności analiza tychże dokumentów prowadzi do stwierdzenia, że działania władz diecezjalnych w zakresie organizacji katechezy parafialnej były prowadzone dwubiegowo. Pierwszym jego kierunkiem było zapewnienie odpowiednich warunków lokalowych do prowadzenia katechezy. Oczywistym jest fakt, że nie istniała jeszcze w pełni rozwinięta sieć sal katechetycznych. Pierwszymi miejscami katechizacji, oprócz nielicznych sal katechetycznych stawały się kościoły, kaplice, plebanie oraz prywatne pomieszczenia udostępniane przez wiernych świeckich do tego celu⁵.

Drugi kierunek, to działania o charakterze duchowym. Dokonywało się to poprzez nauczanie kapłanów, a także władzy kościelnej. W tym miejscu należy przywołać wystąpienie ówczesnego ordynariusza bp. Franciszka Bardy⁶ z 1963 roku, w którym zwracając się do kapłanów diecezji przemyskiej, podkreślał potrzebę przypomnienia

³ Archiwum Wydziału Duszpasterstwa Ogólnego (dalej: AWDO). *Przypomnienie powakacyjne*. AWDO. *Teczka: Kongregacja księży dziekanów*; AWDO. *Teczka: Instrukcje w sprawie nauczania katechetycznego*; AWDO. *Teczka: Instrukcje w sprawie Tygodnia Modlitw o chrześcijańskie wychowanie dzieci i młodzieży*; AWDO. *Teczka: Duszpasterskie nauczania dziatwy i młodzieży*; *Notatka z zakresu nauczania religii*. AWDO. *Teczka: Kongregacja księży dziekanów*.

⁴ Na fakt ten wskazuje choćby jeden z punktów *Instrukcji w sprawie nauczania katechetycznego* z 1963 roku: „Nigdzie nie wolno zawieszać nauki religii, lecz choćby na plebanii jeden pokój przeznaczyć na salę katechetyczną.” Zob. AWDO. *Teczka: Instrukcje w sprawie nauczania katechetycznego*.

⁵ W dokumentach znajdują się również wzmianki o młodzieży i dzieciach dojeżdżających, dla których uczestnictwo w katechezie niejednokrotnie stanowiło problem. Zdarzały się również z tego powodu zaniedbania duchownych, którzy nie przykładali do tego problemu zbytnej uwagi. W takich przypadkach Kuria diecezjalna zobowiązała duszpasterzy, zwłaszcza proboszczów do zorganizowania dla nich nauki religii w niedziele przed południem bezpośrednio po jednej z Mszy świętych lub po południu po Mszy świętej przeznaczonej dla nich. Na uwagę zasługuje trzeci sposób jaki zaproponowano duchownym, nauki dzieci przez rodziców. Duszpasterz miał przerobić partię materiału najpierw z rodzicami uczniów, którzy po powrocie do domu katechizowali swoje dzieci. Ten sposób przynosił podwójne korzyści, ponieważ rodzice dzięki temu mogli przypomnieć sobie prawdy wiary oraz mieli czynny udział w wychowaniu do wiary swoich dzieci. Do weryfikacji realizowania w parafiach tychże założeń katechetycznych zostali zobowiązani księża dziekani. Zob. AWDO. *Notatka z zakresu nauczania religii; Przypomnienie powakacyjne*. AWDO. *Teczka: Kongregacja księży dziekanów*.

⁶ Bp Franciszek Barda pełnił funkcję ordynariusza diecezji przemyskiej w latach 1933-1964. Był sześćdziesiątym czwartym biskupem przemyskim. Zob. *Rocznik Diecezji Przemyskiej Obrządku Łac.* Przemyśl 1966 s. 15.

rodzicom w czasie kazań o obowiązku i prawie uczestnictwa w niedzielnej Mszy świętej podczas wakacyjnego wypoczynku dzieci w ramach kolonii. Zwrócił uwagę również na konieczność opieki duszpasterskiej sprawowanej przez księży na terenie parafii, w których odbywały się ww. formy wypoczynku⁷.

W posoborowym nauczaniu Kościoła podkreśla, że biskupi, jako pierwsi katecheci powinni troszczyć się o przekaz katechetyczny, który jest jednym z istotnych wymiarów ich posługi (por. CT 63). W 1965 roku diecezja przemyska otrzymała nowego pasterza w osobie bp. Ignacego Tokarczuka. Nowy ordynariusz kontynuując dzieło poprzednika z troską i zaangażowaniem zajął się tematem katechizacji w archidiecezji⁸. Na tym etapie badań należy nadmienić, że w okresie posługi biskupiej abp. Ignacego Tokarczuka w

⁷ Do jednego z najważniejszych w wymiarze duchowym działania o charakterze katechetycznym należy zaliczyć organizację „Tygodnia modlitw o chrześcijańskie wychowanie dzieci i młodzieży”. Trwał w dniach 30.08-06.09.1963 r. i bezpośrednio poprzedzał rozpoczęcie roku katechetycznego. W czasie jego trwania postawiono potrójny cel: 1. Uświadomienie i przypomnienie rodzicom obowiązku katolickiego wychowania ich dzieci i ciężkiej na nich odpowiedzialności przed Bogiem w tej materii w przypadku jego niedopełnienia; 2. Przypomnienie dzieciom i młodzieży o konieczności kierowania się w życiu zasadami chrześcijańskimi oraz o wartościach płynących z życia w zgodzie z prawdami objawionymi; 3. Aspekt przebiegalny prosby o błogosławieństwo Boże dla dzieci, młodzieży, rodziców i katechetów na zbliżający się nowy rok katechetyczny. Dla realizacji ww. celów Kuria Biskupia przedstawiła trzy propozycje celebracji w parafiach, na które należało zaprosić dzieci, młodzież i rodziców: 1. Codzienne uroczyste nieszpory z kazaniem i wystawieniem Najświętszego sakramentu lub Msza Święta; 2. Wykorzystanie tygodniowego rytmu duszpasterskiego w parafii włączając w nie treści związane ze wspomnianym wydarzeniem. Propozycje w tym wypadku przedstawiały się następująco: niedziela – nieszpory z kazaniem, poniedziałek lub wtorek – uroczyste rozpoczęcie roku szkolnego, środa – wykorzystanie Nowenny do Matki Bożej Nieustającej Pomocy, czwartek – Godzina święta, piątek – nabożeństwo pierwszopiątkowe, sobota – nabożeństwo pierwszosobotnie, niedziela – uroczyste nieszpory z kazaniem i zakończenie; 3. Organizacja „Tygodnia Modlitw” w formie grupowej w połączeniu ze spowiedzią i Komunią św. z okazji rozpoczęcia roku dla danej grupy: niedziela – wszystkie dzieci, poniedziałek – rozpoczęcie roku szkolnego, wtorek – klasy III, środa – klasy IV, czwartek – klasy V, piątek – klasy VI, sobota – klasy VII, niedziela – wszystkie dzieci, zakończenie. W każdy dzień dzieci i młodzież mieli uczestniczyć z rodzicami. Wśród informacji duszpasterskich znalazło się również zalecenie, aby w zbliżającym się roku katechetycznym położyć nacisk na rozbudzenie i odnowienie w dzieciach i młodzieży na nowo praktyki odmawiani różańca. Por. S. Nabywaniec. *Sprawa Obiektywna*. T. I. s. 370; AWDO. *Teczka: Instrukcje w sprawie Tygodnia Modlitw o chrześcijańskie wychowanie dzieci i młodzieży*.

⁸ Jednym z jego pierwszych dokumentów dotyczących katechezy była odezwa biskupa Ordynariusza do kapłanów, rodziców i dzieci w związku z rozpoczynającym się rokiem szkolnym 1966. Analiza odezwy pozwala na wyartykułowanie kilku istotnych kwestii dotyczących katechezy, na które nowy ordynariusz chciał położyć nacisk. W pierwszej kolejności abp Tokarczuk zwrócił się do kapłanów, prosząc ich o gorliwość w sprawowaniu posługi katechetycznej, zaznaczając, że choć jest ona wymagająca, należy jednak do istoty powołania kapłańskiego. Tym samym kładł duży nacisk na mistagogiczny charakter katechezy, która jedno ze swoich źródeł ma w liturgii Kościoła i zawsze powinna do niej prowadzić. W dalszej kolejności Ordynariusz skierował słowo do rodziców, podkreślając ich doniosłą rolę zarówno w procesie socjalizacji młodego pokolenia Polaków, jak i w przekazywaniu im wiary. W odezwie zostały zawarte trzy prosby do rodziców. Pierwsza z nich dotyczyła sumiennego posyłania dzieci na lekcje religii. Druga - troski o pilność nauczania dzieci i młodzieży. Trzecia dotyczyła troski o materialny aspekt nauczania katechetycznego, zwłaszcza salek katechetycznych oraz prosby o moralne wsparcie duszpasterzy. Na koniec abp Tokarczuk skierował swoje słowo do dzieci i młodzieży z prośbą, aby pozytywnie odpowiedziały na zaproszenie samego Boga, który chce, aby wzrastały w mądrości, człowieczeństwie i wierze. Por. I. Tokarczuk. *Odezwa Biskupa Ordynariusza na rozpoczęcie roku szkolnego 1966*. AWDO. *Teczka: Listy pasterskie*.

archidiecezji przemyskiej sprawy dotyczące procesu katechetycznego regulowane były przez zarządzenia Synodu Diecezjalnego z 1955 roku⁹. Jednak ze względu na Sobór Watykański II i zmieniające się w tym czasie uwarunkowania, unormowania wymagały niektóre kwestie prawne, które nie zostały zawarte w statutach synodu lub uległy zmianie z powodu wyżej opisywanych wydarzeń¹⁰. Drogowskazem w tej dziedzinie stała się wydana w 1971 roku *Ogólna instrukcja katechetyczna – Directorium Catechisticum Generale*, normująca sprawy dotyczące katechizacji w Kościele powszechnym¹¹.

Obok wspomnianych dokumentów od strony materialnej proces katechetyczny w archidiecezji przemyskiej normowany był przez: *Program nauki religii rzymsko-katolickiej w szkole podstawowej (kl. I-VII)*¹², *Ramowy program katechizacji w zakresie szkoły podstawowej (I-VIII)*¹³ oraz *Ramowy program katechizacji w zakresie szkoły średniej (I-IV)*¹⁴. Szczegóły i realizacja ww. programów zostanie omówiona w dalszej części dysertacji.

Istotne wskazania dla organizacji katechezy w parafii w ww. okresie zawierała również instrukcja Kurii Diecezjalnej zatytułowana: „Nauczanie religii w parafii”. Była złożona z pięciu punktów, z których każdy dotyczył innego obszaru katechizacji. Analiza tego dokumentu pozwoli na syntetyczne ukazanie strategii katechetycznej zaproponowanej przez władze diecezjalne¹⁵.

Instrukcja została podzielona na pięć części. Każda z nich dotyczyła innej przestrzeni katechetycznej. Pierwsza część obejmowała zagadnienie wychowania religijno-moralnego w ramach nauczania religijnego. Zawierała praktyczne wskazania i propozycje działań duszpasterskich¹⁶. W drugim punkcie znalazły się szczegółowe

⁹ Zob. SDP. Przemysł 1957 s. 149-153.

¹⁰ Por. J. Gołąb. *Działalność prawodawcza* s. 181.

¹¹ Zob. *Ogólna instrukcja katechetyczna wydana przez Kongregację do Spraw Duchowieństwa. W: Katecheza po Soborze Watykańskim II w świetle dokumentów Kościoła*. Red. W. Kubik. T. 1. Warszawa 1985 s. 91-192.

¹² *Program nauki religii rzymsko-katolickiej w szkole podstawowej (kl. I-VII)* zatwierdzony przez Ministerstwo Oświaty pismem z dnia 22 maj 1958 roku (NR P03-630/58), Poznań 1958.

¹³ *Ramowy program katechizacji w zakresie szkoły podstawowej (I-VIII)*. „Katecheta” 9:1998 s. 4-13 (dalej RPK I-VIII).

¹⁴ *Ramowy program katechizacji w zakresie szkoły średniej (I-IV)*. „Katecheta” 9:1998 s. 13-26 (dalej RPK I-IV).

¹⁵ *Instrukcja „Nauczanie religii w parafii”*. AWDO. *Teczka: Katecheza parafialna*.

¹⁶ W pierwszym punkcie „Instrukcji” zawarto takie propozycje duszpasterskie jak: Msze św. dla dzieci i młodzieży z odpowiednimi egzortami lub kazaniami; okresowe Msze św. lub krótkie nabożeństwa dla dzieci przedszkolnych; w przypadku obecności na parafii więcej jak jednego księdza proponowano co jakiś czas wieczorną Mszę św. dla poszczególnych klas lub grup; wielkopostne rekolekcje szkolne dla dzieci i młodzieży; co najmniej trzy razy w ciągu roku szkolnego zorganizowanie spowiedzi; Triduum do św. Stanisława Kostki dla młodzieży męskiej; Triduum do Niepokalanej dla młodzieży żeńskiej; zachęta do praktykowania I piątków miesiąca; Wychowanie do odpowiedzialności za drugich, trzeźwości i

wskazania odnośnie nauczania religii. W dokumencie wzięto pod uwagę wszystkie szczeble nauczania. Ujęto również młodzież pozaszkolną oraz rodziców¹⁷. Kolejny punkt „instrukcji” dotyczył bezpośrednio katechetów. W pierwszej kolejności podkreślono doniosłość posługi katechety nawiązując do jego tożsamości. W dalszej części w dokumencie znalazły się praktyczne uwagi dotyczące organizacji i prowadzenia zajęć z nauczania religii¹⁸. Czwarta część dokumentu została poświęcona tematowi punktów katechetycznych. Wyjaśniono jak należy rozumieć nazwę „punkt katechetyczny” oraz jakie powinien spełniać kryteria. W piśmie poruszono również sprawy związane z wyposażeniem punktu katechetycznego¹⁹. „Instrukcja” stanowiła też podstawę przy wizytacjach katechetycznych, dlatego ostatni punkt został poświęcony szczegółowym uwagom wizytującego²⁰.

Obok ww. dokumentu sprawy organizacji katechezy w archidiecezji podejmowane były osobiście przez ordynariusza lub przez Referat Katechetyczny Kurii

wstrzeźliwości od tytoniu; „Żywy różaniec” dla dzieci i młodzieży; Liturgiczna służba ołtarza; „Bielanki”, prowadzenie na sposób ministrancki dziewcząt asystujących przy procesjach. Tamże.

¹⁷ Wskazania zawarte w drugim punkcie „Instrukcji” dotyczyły: dokształcania religijnego i nauki wychowania dzieci przy okazji działań duszpasterskich; urządzania lekcji pozaszkolnych; współpracy z rodzicami w prowadzeniu punktów katechetycznych. Dokument regulował również takie kwestie jak: ilość godzin katechezy (2 godziny tygodniowo w każdym oddziale); liczbę uczniów w oddziałach łączonych nie mogła przekraczać pięćdziesięciu; nauczanie miało odbywać się wg programu ustalonego przez odpowiednią komisję Episkopatu, obowiązek prowadzenia przez uczniów zeszytu przedmiotowego z lekcji religii; określenie czasu trwania roku katechetycznego (równoległe z rokiem szkolnym, miła rozpoczynać się i kończyć odpowiednim nabożeństwem); obowiązek urządzania wywiadówek cztery raz w ciągu roku; świadectwa na koniec roku katechetycznego. Tamże.

¹⁸ W trzecim punkcie dokumentu zostało zaznaczone, że do obowiązków katechety należy: prowadzenie dziennika (ogólny rozkład materiału, spis podręczników, numeracja lekcji, lista obecności, tematy katechez, rejestr frekwencji i ocen uczniów, spostrzeżenia i uwagi katechety na temat klasy, miejsce na notatkę wizytującego katechezę); obowiązek korzystania z podręczników katechetycznych, zaopatrywania się w pomoce dydaktyczne; w przypadku niedoświadczonych katechetów obowiązek przygotowywania konspektów; naukowa formacja permanentna prenumeratę i zgłębianie treści periodyków („Katecheta”, „Msza św.”, „Ruch biblijny i liturgiczny”, „Biuletyn apologetyczny”); udział w kursach i spotkaniach dla katechetów; punktualność; zgłaszanie ewentualnych absencji u proboszcza odpowiedzialnego za katechezę w parafii oraz w miarę możliwości nadrobienie tejże lekcji; dostosowanie swoich obowiązków w tym wizyty kolędowej oraz spowiedzi okresowych tak, aby nie kolidowały z katechezą. Tamże.

¹⁹ Wg „Instrukcji” punkt katechetyczny to „pomieszczenie w obrębie kościoła lub na zewnątrz przystosowane do nauczania religii. Punktem katechetycznym nie jest kościół i zakrystia. Punkt znajdujący się w zespole budynków kościelnych nie podlega obowiązkowi zgłoszenia w Wydziale Oświaty. Punkt znajdujący się poza kościelnymi obiektami powinien być zgłoszony. Punkt katechetyczny powinien być tam, gdzie znajdują się szkoły, szczególnie te wyżej zorganizowane. Punkt posiada odpowiednią kubaturę, dobre światło dzienne i oświetlenie elektryczne czy podobne oraz ogrzewanie”. Do wyposażenia punktu katechetycznego należało: tablica, kreda, ławki z oparciem i pulpitemi w ilości dostosowanej do liczby uczniów, pomoce naukowe, wieszadła poza salą lekcyjną, umywalnia, apteczka, urządzenia sanitarne, stół dla uczącego, dekoracje (na głównej ścianie powinien być umieszczony krzyż i obraz Matki Bożej Częstochowskiej, na bocznych mogły być umieszczane portrety papieża i biskupa diecezjalnego, z tyłu klasy różnego rodzaju plansze tematyczne oraz kącik liturgiczny z materiałami dostosowanymi do przeżywanego okresu liturgicznego. Tamże.

²⁰ Autorzy dokumentu w tym wypadku nie podali wzoru wg którego należało zapisać uwagi. Tamże.

diecezjalnej. Niekiedy miały one charakter normatywny, innym razem miały formę zachęty lub propozycji duszpasterskich. W swojej treści zawierały konkretne wskazania cd. organizacji procesu katechetycznego oraz aktualizację norm Kościoła powszechnego do warunków diecezjalnych²¹.

Organizacja nauczania katechetycznego po usunięciu nauki religii ze szkoły w całej Polsce, w tym także w diecezji przemyskiej w dużej mierze skupiała się wokół infrastruktury, która umożliwiłaby naukę poza szkołą. Jak wykazano powyżej, miejsca w których organizowano katechizację nosiły nazwę „punktów katechetycznych”. Dane statystyczne zawarte w poniższej tabeli przedstawiają ich ilość i lokalizację według wybranych lat w diecezji przemyskiej.

Tabela 1. Punkty katechetyczne w diecezji przemyskiej według lat i lokalizacji²².

Rok	1966	1971	1974	1979	1983	1988	1990
Ogółem	881	1019	1109	1136	1262	1404	1424
Kościelne	604	653	713	794	956	1126	1137
Prywatne	277	366	396	342	218	155	116
Publiczne	-	-	-	-	88	123	171

Do przeprowadzenia analizy powyższej tabeli pomocne będą również dane statystyczne zawarte w Tabeli 2. w której autor dokonał zestawienia ilości punktów katechetycznych z ilością parafii w diecezji w wybranych latach.

²¹ Autor w celu potwierdzenia tezy podaje wybrane dokumenty diecezjalne: *Pismo 1919/66*. AWDO. *Teczka: Instrukcje dla duchowieństwa – katecheza; Pismo 4222/66*. AWDO. *Teczka: Instrukcje dla duchowieństwa – katecheza; Pismo 200/69*. AWDO. *Teczka: Instrukcje dla duchowieństwa – katecheza; Obowiązki dziekana wobec katechezy duszpasterskiej dzieci i młodzieży*. AWDO. *Teczka: Kongregacje dziekańskie; Sprawozdanie z katechizacji, wskazania ogólne*. AWDO. *Teczka: Kongregacje dziekańskie; Uwagi dotyczące wprowadzenia w diecezji Przemyskiej obowiązującego programu katechizacji*. AWDO. *Teczka: Sprawozdania I; Pismo w sprawie zatrudnienia siostry zakonnej na terenie parafii w charakterze katechetki*. AWNK. *Teczka: Korespondencja 1968*; I. Tokarczuk. *Odezwa do Kapłanów*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 6:1970 s. 205; *List Pastorski Księdza biskupa Ordynariusza Przemyskiego z okazji Roku Eucharystycznego diecezji przemyskiej*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 1-2:1988 s. 26-29; *Zachęta do udziału w rekolekcjach zamkniętych*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 3:1979 s. 53-54.

²² Na podstawie: *Relatio Quinquennalis. Archidioecesis Premisliensis Latinorum 1970-1977*. AWDO. *Teczka: Sprawozdania Ad limina apostolorum 1970-1977; Relatio Quinquennalis. Archidioecesis Premisliensis Latinorum 1983-1988*. AWDO. *Teczka: Sprawozdania Ad limina apostolorum 1983-1988; Sprawozdanie katechetyczne za rok 1968/69*. AWNK. *Teczka: Sprawozdania katechetyczne 1968/69; Rocznik diecezji przemyskiej*. Przemysł 1979 s. 246-247; *Schematyzm Diecezji Przemyskiej 1990. Terytorium-Duchowieństwo-Instytucje (Stan w dniu 30 VI 1991r.)*. Autor rozpoczyna opis powyższej tabeli od roku 1966 ze względu na fakt, że kanoniczne objęcie diecezji przez bp. Tokarczuka miało miejsce 21 grudnia 1965 roku, a konsekracja biskupa 6 stycznia 1966 roku. Uznano więc za zasadne przyjęcie takiej daty jako granicznej.

Tabela 2. Ilość punktów katechetycznych w stosunku do ilości parafii w diecezji przemyskiej²³.

Rok	1966	1971	1974	1979	1983	1988	1990
Punkty kat.	881	1019	1109	1136	1262	1404	1424
Parafie	384	438	447	489	550	588	595
Punkt/parafia	2,3	2,3	2,5	2,3	2,3	2,4	2,4
Średnia	2,4						

W momencie rozpoczęcia pracy w diecezji abp. Ignacego Tokarczuka funkcjonowało 881 punktów katechetycznych. W opisywanym przez autora pracy okresie, kiedy katecheza nie funkcjonowała w siatce godzin szkolnych, liczba punktów zwiększyła się o 62%. Nastąpił również rozwój sieci parafialnej, która od 1966-1990 r. rozrosła się o 55%. W przypadku punktów kościelnych (punktów w kościołach i salkach katechetycznych), można zaobserwować znaczący wzrost o 88% w stosunku do 1966 r. Taka tendencja miała miejsce również w sytuacji punktów katechetycznych zlokalizowanych w pomieszczeniach prywatnych, ale tylko do pierwszej połowy lat 70. XX wieku. Od drugiej połowy lat 70. tendencja tworzenia punktów w pomieszczeniach prywatnych zaczęła znacząco maleć. W pierwszej połowie lat 80. można zauważyć również rodzącą się praktykę tworzenia punktów katechetycznych w pomieszczeniach publicznych (świetlice, domy ludowe, sale szkolne). Do momentu powrotu nauki religii do szkoły liczba takich punktów zwiększyła się niemal dwukrotnie. Przez cały okres katechizacji poza szkołą na jedną parafię przypadało średnio 2,4 punktów katechetycznych. Również zestawienie liczby parafii w diecezji z liczbą punktów wskazuje na niemal symetryczny wzrost punktów katechetycznych wraz z rozbudową sieci parafialnej.

Analiza danych zawartych w Tabeli 1 i 2 pozwala na sformułowanie kilku wniosków dotyczących organizacji katechezy w diecezji przemyskiej na płaszczyźnie tworzenia punktów katechetycznych w latach 1966-1990. Już pięć lat po tym, jak nauczanie religii zostało usunięte ze szkół w diecezji przemyskiej udało się stworzyć szeroką sieć punktów katechetycznych, co umożliwiło nieprzerwaną kontynuację nauczania religii. Ich ilość jest dowodem na troskę władz diecezjalnych o proces katechizacji. Istotne od strony nauczania posoborowego (KKK 897-913) są punkty

²³ Na podstawie danych statystycznych z Tabeli 1.

katechetyczne tworzone przez ludzi świeckich w należących do nich lokalach. Wskazuje to na troskę laikatu o proces przekazu wiary młodemu pokoleniu oraz na ich żywą wiarę, ponieważ w czasach deficytu wolności religijnej takie działanie spotykało się z represjami ze strony władz komunistycznych. Jako kolejny wniosek można podać holistyczne spojrzenie władz Kościoła lokalnego w tworzeniu nowych parafii w archidiecezji. Wskazuje na to fakt, że na każdą nowopowstałą parafię przypadał nowy punkt katechetyczny.

Na tym etapie badań należy również rozwinąć wyżej wspomniana kwestię tworzenia punktów katechetycznych w palcówkach oświatowych. Pierwszy przełom nastąpił w 1981 r. wraz z *Zarządzeniem Ministra Oświaty i Wychowania z dnia 23.10.1981 roku w sprawie umożliwienia dzieciom i młodzieży szkolnej uczestnictwa w katechezie parafialnej*²⁴. Znaczący wpływ miały na to również przemiany ustrojowe, które dokonały się w Polsce w 1989 r. Nowa rzeczywistość dawała nowe możliwości w organizowaniu katechizacji w diecezji. Nauczanie religii wciąż realizowane było w punktach katechetycznych, jednak coraz częściej odbywało się ono w budynkach szkolnych. Proces ten miał miejsce do momentu powrotu nauczania religii do szkoły²⁵. W celu wynajęcia sali szkolnej do celów katechetycznych zawierano umowę²⁶ pomiędzy parafią odpowiedzialną za katechezę na danym terenie, a szkołą znajdującą się na terenie parafii²⁷. W celu zawarcia lub przedłużenia takiej umowy proboszcz parafii był zobowiązany wystosować pismo do Kurii Diecezjalnej²⁸, aby ta zwróciła się z oficjalna

²⁴ Zarządzenie dawało możliwość organizowania katechizacji w budynkach szkół i placówek wychowawczych w dwóch wypadkach: 1. Jeśli nie istniała żadna inna możliwość organizacji katechezy parafialnej na danym terenie. W takim wypadku ordynariusz diecezji zobowiązany był wystąpić do wojewody o możliwość wynajęcia pomieszczeń na potrzeby punktu katechetycznego. Wojewoda w drodze wyjątku mógł takiego pozwolenia udzielić. Umowę należało zawierać co roku, miała zostać sporządzona na określone dni tygodnia i godziny. Do jej zawarcia ustawodawca upoważniał inspektora oświaty i wychowania, gminnego dyrektora szkół, ze strony kościelnej miał to być administrator parafii. 2. W przypadku uczniów niepełnosprawnych uczących się w specjalnych zakładach wychowawczych. Zarządzenie dawało takim uczniom możliwość uczestnictwa w katechezie w tychże placówkach oświatowych. Ustawodawca wskazał na to, że katecheza może odbywać się w wyznaczonych pomieszczeniach, nie mogąc przy tym przekraczać 2 godzin tygodniowo. Do ustalenia tychże palcówek zostali zobowiązani kuratorzy oświaty, którzy mieli działać w porozumieniu z ordynariuszem diecezji. Zob. *Zarządzenie Ministra Oświaty i Wychowania z dnia 23.10.1981 r. w sprawie umożliwienia dzieciom i młodzieży szkolnej uczestnictwa w katechezie parafialnej*. Dz. Urz. MOiW Nr 10, poz. 76.

²⁵ Por. W. Janiga. A. Mezglewski. *Nauczanie religii w szkołach publicznych*. „Rocznik Nauk Prawnych” 9:2001 z. 1 s. 132-133.

²⁶ Zob. Aneks 1. *Umowa dzierżawy*. AWDO. *Teczka: Parafialne umowy – punkty katechetyczne*.

²⁷ *Umowa 1/89*. AWDO. *Teczka: Parafialne umowy – punkty katechetyczne; Zgoda na przedłużenie umowy 56/89*. AWDO. *Teczka: Parafialne umowy – punkty katechetyczne*.

²⁸ *Wniosek 12/89*. AWDO. *Teczka: Wnioski parafialne – punkty katechetyczne; Wniosek 17/89*. AWDO. *Teczka: Wnioski parafialne – punkty katechetyczne; Wniosek 22/89*. AWDO. *Teczka: Wnioski parafialne – punkty katechetyczne; Wniosek 23/89*. AWDO. *Teczka: Wnioski parafialne – punkty katechetyczne; Wniosek 24/89*. AWDO. *Teczka: Wnioski parafialne – punkty katechetyczne; Wniosek*

prośbą do odpowiedniego Kuratorium Oświaty przy Urzędach Wojewódzkich w Krośnie²⁹, Przemyślu³⁰ lub Rzeszowie³¹ dotyczącą możliwości wynajęcia pomieszczeń szkolnych na potrzeby punktów katechetycznych³². Następnie zgłaszano utworzenie takiego punktu³³.

W celu usprawnienia pracy katechetycznej i kontroli dotychczasowych działań duszpasterskich w tym zakresie Referat Katechetyczny w 1971 r. sporządził ankietę, która została rozesłana do urzędów dziekańskich³⁴. W tym samym celu na terenie archidiecezji przeprowadzane były również wizytacje katechetyczne³⁵. Analiza

25/89. AWDO. Teczka: Wnioski parafialne – punkty katechetyczne; Wniosek 27/89. AWDO. Teczka: Wnioski parafialne – punkty katechetyczne; Wniosek 31/89. AWDO. Teczka: Wnioski parafialne – punkty katechetyczne; Wniosek 33/89. AWDO. Teczka: Wnioski parafialne – punkty katechetyczne; Wniosek 35/89. AWDO. Teczka: Wnioski parafialne – punkty katechetyczne; Wniosek 41/89. AWDO. Teczka: Wnioski parafialne – punkty katechetyczne; Wniosek 42/89. AWDO. Teczka: Wnioski parafialne – punkty katechetyczne; Wniosek 64/89. AWDO. Teczka: Wnioski parafialne – punkty katechetyczne; Wniosek 67/89. AWDO. Teczka: Wnioski parafialne – punkty katechetyczne; Wniosek 85/89. AWDO. Teczka: Wnioski parafialne – punkty katechetyczne;

²⁹ Zezwolenie nr 1/89. AWDO. Teczka: Urząd Wojewódzki w Krośnie – punkty katechetyczne; Zezwolenie nr 2/89. Teczka: Urząd Wojewódzki w Krośnie – punkty katechetyczne; Zezwolenie nr 3/89. Teczka: Urząd Wojewódzki w Krośnie – punkty katechetyczne.

³⁰ Zezwolenie nr 1/89. AWDO. Teczka: Urząd Wojewódzki w Przemyślu – punkty katechetyczne; Zezwolenie nr 2/89. AWDO. Teczka: Urząd Wojewódzki w Przemyślu – punkty katechetyczne; Zezwolenie nr 3/89. AWDO. Teczka: Urząd Wojewódzki w Przemyślu – punkty katechetyczne.

³¹ Zezwolenie nr 1/89. AWDO. Teczka: Urząd Wojewódzki w Rzeszowie – punkty katechetyczne; Zezwolenie nr 2/89. AWDO. Teczka: Urząd Wojewódzki w Rzeszowie – punkty katechetyczne; Zezwolenie nr 5/89. AWDO. Teczka: Urząd Wojewódzki w Rzeszowie – punkty katechetyczne; Zezwolenie nr 6/89. AWDO. Teczka: Urząd Wojewódzki w Rzeszowie – punkty katechetyczne; Zezwolenie nr 7/89. AWDO. Teczka: Urząd Wojewódzki w Rzeszowie – punkty katechetyczne; Zezwolenie nr 8/89. AWDO. Teczka: Urząd Wojewódzki w Rzeszowie – punkty katechetyczne; Zezwolenie nr 9/89. AWDO. Teczka: Urząd Wojewódzki w Rzeszowie – punkty katechetyczne; Zezwolenie nr 10/89. AWDO. Teczka: Urząd Wojewódzki w Rzeszowie – punkty katechetyczne; Zezwolenie nr 11/89. AWDO. Teczka: Urząd Wojewódzki w Rzeszowie – punkty katechetyczne; Zezwolenie nr 12/89. AWDO. Teczka: Urząd Wojewódzki w Rzeszowie – punkty katechetyczne; Zezwolenie nr 13/89. AWDO. Teczka: Urząd Wojewódzki w Rzeszowie – punkty katechetyczne; Zezwolenie nr 14/89. AWDO. Teczka: Urząd Wojewódzki w Rzeszowie – punkty katechetyczne; Zezwolenie nr 15/89. AWDO. Teczka: Urząd Wojewódzki w Rzeszowie – punkty katechetyczne; Zezwolenie nr 16/89. AWDO. Teczka: Urząd Wojewódzki w Rzeszowie – punkty katechetyczne; Zezwolenie nr 17/89. AWDO. Teczka: Urząd Wojewódzki w Rzeszowie – punkty katechetyczne; Zezwolenie nr 18/89. AWDO. Teczka: Urząd Wojewódzki w Rzeszowie – punkty katechetyczne; Zezwolenie nr 19/89. AWDO. Teczka: Urząd Wojewódzki w Rzeszowie – punkty katechetyczne; Zezwolenie nr 20/89. AWDO. Teczka: Urząd Wojewódzki w Rzeszowie – punkty katechetyczne; Zezwolenie nr 21/89. AWDO. Teczka: Urząd Wojewódzki w Rzeszowie – punkty katechetyczne; Zezwolenie nr 22/89. AWDO. Teczka: Urząd Wojewódzki w Rzeszowie – punkty katechetyczne; Zezwolenie nr 26/89. AWDO. Teczka: Urząd Wojewódzki w Rzeszowie – punkty katechetyczne; Zezwolenie nr 27/89. AWDO. Teczka: Urząd Wojewódzki w Rzeszowie – punkty katechetyczne; Zezwolenie nr 28/89. AWDO. Teczka: Urząd Wojewódzki w Rzeszowie – punkty katechetyczne.

³² Wniosek 1/89. AWDO. Teczka: Wnioski do Kuratorium – punkty katechetyczne (wynajem); Wniosek 2/89. AWDO. Teczka: Wnioski do Kuratorium – punkty katechetyczne (wynajem); Wniosek 3/89. AWDO. Teczka: Wnioski do Kuratorium – punkty katechetyczne (wynajem); Wniosek 4/89. AWDO. Teczka: Wnioski do Kuratorium – punkty katechetyczne (wynajem).

³³ Aneks 2. Załącznik do zarządzenia Ministra Oświaty i Wychowania. Zgłoszenie o utworzeniu punktu katechetycznego. AWDO. Teczka: Parafialne umowy – punkty katechetyczne.

³⁴ Aneks 3. Ankieta 65/71. AWNK. Teczka: Sprawozdania 2.

³⁵ AWNK. Teczka: Sprawozdania katechetyczne.

wybranych ww. dokumentów prowadzi do stwierdzenia, że katechizacja przebiegała w sposób systemowy. Księża dziekani w przeprowadzonych ankietach najczęściej jednak zwracali uwagę na dużą liczbę godzin katechezy, co w nielicznych przypadkach skutkowało ograniczeniem jej do 1 godziny tygodniowo. W każdej z tych sytuacji proszono Referat Katechetyczny o zarządzenie problemowi, nierzadko też katecheci sami proponowali rozwiązanie. W niektórych przypadkach odległość do punktu katechetycznego, czy braki kadrowe nie stanowiły takiego problemu w katechizowaniu, co przeszkody i utrudnienia ze strony placówek oświatowych. Z ww. dokumentów wynika również, że sprawa katechizacji była częstym tematem spotkań i konsultacji kapłańskich w ramach dekanatów³⁶.

Analiza dokonana w niniejszym paragrafie pozwala na stwierdzenie, że organizacja i praktyka katechezy parafialnej w archidiecezji przemyskiej przebiegała w sposób przemyślany i systemowy. Tym samym pozwala na ocenienie jej jako dobrze przygotowanej i odpowiadającej potrzebom jakie stawiała przed nią rzeczywistość. Nie brakowało niedociągnięć, ale te przy współpracy władz diecezjalnych i duszpasterzy były szybko poprawiane i rozwiązywane. Z pewnością katechizacja stanowiła jeden z ważnych filarów przekazu wiary i moralności chrześcijańskiej w Kościele przemyskim.

2.2. Założenia i realizacja katechezy okazjonalnej

Kościół w swoim posoborowym nauczaniu zwrócił uwagę na fakt, że działalność katechetyczna nie może przybrać wyłącznie jednej formy, ale z konieczności powinna dostosowywać się do zmieniających się okoliczności i potrzeb wiernych. Autorzy *Directorium Catechisticum Generale* podkreślili, że aktywność katechetyczna Kościoła biorąc pod uwagę powyższe założenie może być realizowana w różniących się strukturach i formach. W zależności od okoliczności mogą one mieć charakter systematyczny lub okolicznościowy, zorganizowany lub spontaniczny, indywidualny lub wspólnotowy (por. DCG 19).

W literaturze z końca dwudziestego wieku termin katechezy okazjonalnej pojawia się w kontekście duszpasterstwa dorosłych, przygotowania do sakramentów lub celebracji liturgicznych związanych z liturgią świąteczną³⁷. Ks. M. Zając podejmując

³⁶ Tamże; AWNK. *Teczka: Sprawozdania 2*.

³⁷ Por. M. Zając. *Katechizacja w Diecezji Tarnowskiej w okresie posługi biskupiej Jerzego Ablewicza (1962-1989)*. Tarnów 2000 s. 104; G. Kusz. *Zakres i hierarchia treści katechezy*. W: *O katechezie w naszych czasach*. Red. M. Majewski. Kraków 1980 s. 50-57; Z. Narecki. *Katecheza dorosłych*

temat katechezy okazjonalnej, stwierdził, że chcąc zdefiniować katechezę okazjonalną należy to zrobić w sposób opisowy, zwracając uwagę zarówno na jej autonomiczną pozycję w zestawieniu z innymi formami działalności duszpastersko-katechetycznej, jak również ukazując wyraźne różnice między nimi³⁸. Autor powołując się na KKK i CT przywołuje cechy procesu katechizacji systematycznej opisując ją jako proces wychowania ludzi w każdym wieku. Proces ten składa się głównie z wykładu nauki chrześcijańskiej, realizowanego w sposób systematyczny i całościowy mający na celu doprowadzenie do pełni życia chrześcijańskiego. Katecheza systematyczna na gruncie polskim posiada tygodniowy plan zatwierdzony przez Komisję katechetyczną Episkopatu Polski³⁹.

W zestawieniu z tak pojmowaną katechezą systematyczną ks. Zajac definiuje katechezę okazjonalną w następujący sposób: „niesystematyczna i niezaprogramowana, wywodzi się, wiąże i koncentruje na wydarzeniach obyczajowych, kulturalnych i religijnych. Wytwarza specyficzną atmosferę w przyjmowaniu przekazywanych treści, zmusza do aktywności religijnej, tworzy klimat wspólnotowości, ułatwia interioryzowanie poznanych prawd. Jednorazowe wydarzenia nieobecne w planowaniu katechetycznym, nie tylko ożywiają wiarę, pogłębiają życie wewnętrzne, kształtują postawy moralne uczestników, lecz także stają się znakiem odnoszącym się do innej rzeczywistości i są manifestacją religijnych przekonań”⁴⁰.

Definicja ta wpisuje się w nauczanie papieża Jana Pawła II, który w adhortacji *Catechesi tradendae* również zwrócił uwagę na wagę i doniosłość jednorazowych, okazjonalnych wydarzeń w historii Kościoła powszechnego i wspólnot lokalnych, które mają swoje widoczne katechetyczne konotacje. Papież podkreślił, że mają one szczególne znaczenie ze względu na przekaz prawd wiary i wiążące się z nim korzyści duchowe. Dzieje się to właśnie za sprawą wysublimowanej tematyki, która często sprowadza się do jednego zagadnienia, które w ten sposób może być głębiej przedstawione, a przez to dokonuje się jego głębsza percepcja (por. CT 47).

Kościół od samego początku cenił i podkreślał wagę katechezy okazjonalnej, co sprawiało, że była i jest obecna w przekazie wiary przez cały czas jego istnienia (por. KKK 1230). W KKK podkreślony został integralny związek katechezy okazjonalnej ze

formą socjalizacji religijnej. Koncepcja ewangelizacji parafialnej. W: Kościół w służbie człowiekowi. Red. W. Turek, J. Mariański, Olsztyn 1990, s. 232-235.

³⁸ Por. M. Zajac. *Katechizacja w Diecezji Tarnowskiej* s. 106.

³⁹ Por. Tamże s. 106.

⁴⁰ Por. Tamże s. 106-107.

„zmysłem wiary i pobożności” ludu Bożego. Jest on nieustannie obecny w wydarzeniach religijnych o charakterze okazjonalnym (por. KKK 1674). To czyni katechezę okazjonalną uprzywilejowanym miejscem w przekazie wiary, zwłaszcza wtedy, gdy z różnych względów nie ma możliwości realizowania katechizacji w sposób systematyczny i planowany.

Biorąc pod uwagę powyższe przesłanki wydaje się niemożliwe opisanie w ramach jednego paragrafu, całości katechezy okazjonalnej archidiecezji we wskazanych w tytule dysertacji latach. Dlatego w niniejszej części pracy zostaną opisane najważniejsze wydarzenia wypełniające uwarunkowania katechezy okazjonalnej w ramach procesu katechetycznego w archidiecezji przemyskiej. Wspomniane wydarzenia to: obchody 1000-lecia chrztu Polski, peregrynacja kopii obrazu Matki Bożej Częstochowskiej w diecezji przemyskiej oraz 600-lecie istnienia diecezji przemyskiej. Temu ostatniemu, ze względu na wagę wydarzenia dla diecezji, zostanie poświęcone najwięcej uwagi.

Pierwszym w porządku chronologicznym wydarzeniem, mającym z jednej strony ogólnokrajowe, ale również diecezjalne konotacje katechetyczne były uroczystości upamiętniające 1000-lecie chrztu Polski. W diecezji przemyskiej odbyły się w dniach 20-21 sierpnia 1966 r. i miały bardzo uroczystą formę. Termin był ściśle związany z uroczystością Wniebowzięcia NMP i ze wspomnieniem św. Jacka Odrowąża, co z kolei wiązało się z dwusetną rocznicą koronacji figury „Matki Bożej Jackowej” czczonej do dziś w bazylice katedralnej⁴¹. Pozwala to na odczytanie tego faktu z jednej strony jako realizacji katechezy okazjonalnej w wymiarze historio-zbawczym, ale też obecności w niej katechezy maryjnej⁴².

Analiza planu uroczystości milenijnych w diecezji przemyskiej pozwala zauważyć troskę organizatorów zarówno o merytoryczny jak i duchowy wymiar wydarzenia. W uroczystościach w Przemyślu wzięło udział 40 biskupów na czele z Prymasem kard. Stefanem Wyszyńskim oraz 40 000 diecezjan⁴³. W przemówieniu przed rozpoczęciem

⁴¹ Por. D. Bialic. *Sprawozdanie z przemyskich obchodów Tysiąclecia chrześcijaństwa w Polsce*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 6:1966 s. 127-142.

⁴² M. Zając. *Katecheza maryjna w Polsce w latach 1905-2005*. Lublin 2006.

⁴³ Z inicjatywy ordynariusza do organizacji obchodów milenijnych został powołany specjalny komitet organizacyjny, na czele którego stał bp Stanisław Jakiel i zastępca przewodniczącego bp Bolesław Taborski. Program obchodów został przygotowany bardzo starannie z troską o najmniejsze szczegóły. Na fakt ten może wskazywać doprecyzowanie miejsca i czasu wykonywania czynności liturgicznych, śpiewu czy nawet bicia dzwonów. Sumie pontyfikalnej przewodniczył ks. abp Karol Wojtyła, a uroczystą homilię okolicznościową wygłosił ks. kard. Stefan Wyszyński. Por. D. Bialic. *Sprawozdanie z przemyskich obchodów Tysiąclecia* s. 127-142; I. Tokarczuk. *List Pastorski Biskupa Ordynariusza z okazji uroczystości milenijnych w Przemyślu*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 4:1966 s. 96-99; S. Bober. *Persona non grata*.

uroczystej Eucharystii abp Tokarczuk podkreślił wpływ wiary katolickiej i Kościoła na dzieje narodu polskiego oraz zaznaczył, że zadaniem dla każdego chrześcijanina na drugie tysiąclecie jest wdzięczność, która ogarnia przeszłość i jest prośbą skierowaną do Boga i ludzi na przyszłość⁴⁴.

Uroczystości centralne odbywające się zarówno w katedrze, jak i w przemyskich parafiach poprzedzone były Triduum przygotowującym wiernych do ich obchodów. Składały się na nie kazania tematyczne wygłaszane w czasie sprawowanych z tej okazji Mszy św. oraz przystępowanie wiernych do sakramentów pokuty i pojednania i Eucharystii⁴⁵. W pozostałych parafiach obchody i przygotowanie do nich z woli ordynariusza były realizowane przy okazji wydarzeń parafialnych, a szczególnie odpustów, w formie rekolekcji, misji parafialnych czy organizację Triduum przygotowującego⁴⁶. Przygotowanie stanowiło zatem formę katechezy okazjonalnej zawierającej wymiar mistagogiczny.

Istotnym z punktu widzenia katechetycznego był również fakt, że w czasie obchodów centralnych wieczorem 20 sierpnia 1966 r. wybrano w diecezji 15 miejsc, gdzie udali się niektórzy biskupi, którzy przyjechali na główne uroczystości z całej Polski. Wybrani przedstawiciele KEP we wspomnianych miejscach celebrowali uroczyste Msze św. oraz skierowali do wiernych słowo Boże⁴⁷. Podobnie rzecz miała się w przypadku ww. parafii diecezji, w których obchody odbywały się przy okazji wydarzeń parafialnych, celebrowane w późniejszym czasie. Tam niejednokrotnie udawał się osobiście bp Ignacy Tokarczuk, wygłaszając przy tej okazji okolicznościowe kazania⁴⁸.

Innym wydarzeniem, wpisującym się w nurt katechezy okazjonalnej, była peregrynacja obrazu Matki Bożej Częstochowskiej, która miała miejsce w dniach od 8 marca 1970 do 11 lipca 1971 r. Uroczystości rozpoczęcia peregrynacji odbyły się w Jaśle w kościele farnym pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny. Na uwagę zasługuje

Biskup Ignacy Tokarczuk i władze PRL. Lublin 2005 s. 163-172; A Garbarz. *Działalność duszpastersko-społeczna Arcybiskupa Ignacego Tokarczuka*. Rzeszów 2006 s. 163-171.

⁴⁴ Zob. I. Tokarczuk. *Kazanie w czasie obchodów Milenijnych w przemyskiej Katedrze*. W: I Tokarczuk I. *Kazania pasterskie 1966 – 1992*. Red. J. Twardy. Przemyśl 1992 s. 233-234.

⁴⁵ Triduum przygotowawcze w Bazylice Katedralnej i w kościołach na terenie Przemyśla odbyło się w dniach 17-19 sierpnia 1966 r. Program przedstawiał się następująco: Msza św. z kazaniem, wystawienie Najświętszego Sakramentu, Magnificat z okadzeniem ołtarza, Repozycja, Pieśń Maryjna, Apel Jasnogórski. Tematy kazań na poszczególne dni: Dzień 1 – środa 17. sierpnia – Diecezja Przemyska jako cząstka Kościoła w ciągu Tysiąclecia; Dzień 2 – czwartek 18. sierpnia – Przeszłość i teraźniejszość naszej społeczności parafialnej; Dzień 3 – piątek 19. sierpnia – Matka Boża w dziejach Diecezji Przemyskiej. Por. D. Białic. *Sprawozdanie z przemyskich obchodów Tysiąclecia* s. 136.

⁴⁶ Por. Tamże s. 128.

⁴⁷ Por. Tamże.

⁴⁸ Zob. I. Tokarczuk. *Kazania pasterskie*.

fakt, iż w tym wydarzeniu uczestniczyło przeszło 30 000 wiernych z Jasła, a także gości. Miasto to nie przez przypadek zostało przez ordynariusza wybrane jako miejsce powitania i rozpoczęcia peregrynacji obrazu Matki Bożej w diecezji. Zaznaczył on bowiem, że jest to w pewnym sensie wyróżnienie ze względu na to, że podczas II wojny światowej, to właśnie Jasło poniosło największe straty spośród wszystkich miast diecezji przemyskiej, gdyż niemal w całości zostało zniszczone przez okupanta⁴⁹. Fakt ten jest potwierdzeniem, że w przypadku katechezy okazjonalnej duże znaczenie ma znajomość środowiska, w jakim odbywa się proces katechetyczny. Wydarzenie to wpisuje się także w głęboko zakorzoną w tradycji polskiej katechezę maryjną, która realizowana jest również w formie peregrynacji obrazów czy figur Najświętszej Maryi Panny⁵⁰.

W odezwie na rozpoczęcie peregrynacji bp Ignacy Tokarczuk wskazał priorytety wynikające z tego wydarzenia dla życia diecezji, wskazując przy tym na choroby duchowe trawiące Polaków w tym także jego diecezjan. Dokonując syntezy zwrócił uwagę na duchową schizofrenię, która miała wyrażać się z jednej strony w zewnętrznym afiszowaniu się i kreowaniu na przykładowego katolika, głęboko wierzącego człowieka, a z drugiej strony deklaracje te i zewnętrzne praktyki nie miały żadnego odzewu w życiu i wyborach moralnych wiernych. Biskup zgłosił palącą potrzebę nawrócenia, wskazując przy tym na dwie „plamy”, których nie da się pogodzić z żywą relacją z Bogiem: powszechną plagę alkoholizmu i rozwiązłość w życiu małżeńskim. Nawiedzenie obrazu Matki Bożej miało być wg niego rachunkiem sumienia dla diecezji i początkiem odnowy duchowej⁵¹. Peregrynacja miała w sobie także wymiar manifestacji wiary. Ukazała bowiem, że religia

⁴⁹ Wydarzenie to było z jednej strony okazją do pogłębienia wiary i świadomości czynnego uczestnictwa z życiu Kościoła, a z drugiej wielkim wyzwaniem od strony logistycznej. Komitet organizacyjny wraz z ordynariuszem zaplanowali trasę peregrynacji tak, aby obraz mógł odwiedzić jak największą liczbę parafii. Przy ustalaniu przejazdu należało brać pod uwagę takie czynniki jak: wielkość kościołów, potrzeby duszpasterskie wiernych (spowiedź, rekolekcje, misje święte). Wzięto również pod uwagę możliwość nawiedzenia nowopowstałych w tym czasie parafii i świątyń. Zakończenie peregrynacji miało miejsce w Jarosławiu. Zwieńczyła ją uroczysta oprawa przygotowana zarówno przez komitet organizacyjny i duchowieństwo oraz w dużej mierze przez miejscową ludność. Por. J. Rogula. *Królowa Polski odwiedza przemyską ziemię. Pierwsze nawiedzenie Obrazu Matki Bożej Częstochowskiej w diecezji przemyskiej w latach 1970-1971 w świetle źródeł kościelnych*. Sandomierz 2010 s. 26.190-197; A. Potocki. *Posoborowa organizacja Kościoła lokalnego*. W: *Księga jubileuszowa 25 lat pasterskiego posługiwania ks. biskupa Ignacego Tokarczuka*. Red. J. F. Adamski. M. Rudnicka. Brzozów-Stalowa Wola 1991 s. 80; B. Kumor. *Historia Kościoła*. T. 8. *Czasy współczesne 1914-1992*. Lublin 1995 s. 480; zob. *Sprawozdanie z Parafii MB Wniebowziętej w Jasle za rok 1970*. AAP. *Teczka: Jasło Fara*. sygn. 94 a. s. 3; *Początek nawiedzenia Matki Bożej w Diecezji Przemyskiej*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 2:1970 s. 72-74; S. Bober. *Persona non grata* s. 172-186; Garbarz. *Działalność duszpastersko-społeczna Arcybiskupa* s.171-184.

⁵⁰ Por. M. Zając. *Katecheza maryjna w Polsce* s. 301-312.

⁵¹ Por. I. Tokarczuk. *Odezwa Księży Biskupa Ordynariusza na rozpoczęcie Nawiedzenia Matki Bożej w diecezji przemyskiej*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 2:1970 s. 71.

w życiu społeczeństwa nie jest dodatkiem czy sprawą marginalną, ale integralną częścią jego funkcjonowania⁵².

Jednym z najważniejszych wydarzeń w diecezji przemyskiej w okresie posługi biskupiej Ignacego Tokarczuka, mającym szerokie implikacje katechetyczne, było 600-lecie istnienia diecezji przemyskiej. Jemu też, ze względu na obfity materiał źródłowy, jak i wagę wydarzenia zostanie poświęcone najwięcej uwagi w niniejszym paragrafie.

Główne uroczystości związane z tym wydarzeniem były połączone z wieloma inicjatywami i działaniami mającymi katechetyczny wymiar. Obchody odbywały się w latach 1975-1976⁵³. Jednak niektóre inicjatywy katechetyczne miały miejsce również po zakończeniu głównych obchodów⁵⁴. Należy również podkreślić, że ww. obchody jubileuszowe objęły swoim oddziaływaniem wszystkie grupy społeczne, co wskazuje na uniwersalny charakter katechezy okazjonalnej realizowanej w tej formie⁵⁵.

Jednymi z pierwszych były zorganizowane w dniach 3-4 kwietnia i 9-10 grudnia w Przemyśle sesje naukowe poświęcone dziejom diecezji przemyskiej⁵⁶. Kolejną inicjatywą była wystawa zatytułowana: „Jubileuszowi Diecezji w hołdzie”, zorganizowana przez kleryckie Koło Zainteresowań Sztuką⁵⁷. Jubileusz stał się również impulsem do powstania wielu opracowań, które ukazały się drukiem. Do najważniejszych należy trzy tomowe dzieło ks. A. Potockiego: „Diecezja przemyska w swe 600-lecie⁵⁸. Powstało również 17 publikacji wydanych w maszynopisie, głównie kazań autorstwa

⁵² Por. Por. Rogula. *Królowa Polski odwiedza przemyską ziemię* s. 196.

⁵³ Por. A Garbarz. *Działalność duszpastersko-społeczna Arcybiskupa* s. 184-185.

⁵⁴ Jednym z takich działań o charakterze katechetycznym były konkursy szkolne. Temat ten zostanie opisany w dalszej części niniejszego paragrafu.

⁵⁵ Zob. E. Chrzanowski. *Sprawozdanie z Jubileuszu 600-lecia Diecezji w Przemyśle*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 1-2:1976 s. 87-95.

⁵⁶ Pierwsza z nich została zorganizowana z myślą o profesorach i wykładowcach historii Kościoła z całej Polski. Organizacji grudniowej sesji podjęli się alumni Seminarium Duchownego w Przemyśle wraz z ówczesnymi wykładowcami historii Kościoła ks. prof. dr Julianem Atamanem i ks. dr Tadeuszem Śliwą. W sesji uczestniczyli: prof. dr Zygmunt Sułkowski – Dziekan Wydziału Nauk Humanistyczny KUL, ks. prof. dr Bolesław Kumor KUL, ks. dr Jan Rąb, o. dr Jan Bałyk oraz księża profesorowie z Towarzystwa Jezusowego i księża Michalitów z Krakowa. Rozpoczęcie sesji miało miejsce w kościele katedralnym w Przemyśle, gdzie Ordynariusz przemyski przewodniczył uroczystej Mszy świętej i wygłosił z tej okazji okolicznościowe kazanie, w którym dziękując Bogu za 600 lat istnienia diecezji zwrócił uwagę na jej bogaty dorobek. Zob. S. Putyra. *Sesja naukowa w Seminarium Duchownym w Przemyśle*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 1-2:1976 s. 29-33.

⁵⁷ Wystawa składała się z trzech działów, z których każdy poświęcony został innej części historii diecezji. Pierwszy z nich zatytułowany został: „Zanim powstała diecezja”, drugi: „Seminarium w 600-leciu diecezji”, a trzeci: „Sługa Boży, ks. Jan Balicki”. Zob. Z. Bielamowicz. *Jubileuszowi Diecezji w hołdzie*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 1-2:1976 s. 33-35.

⁵⁸ A. Potocki. *Diecezja przemyska w swe 600-lecie*. T. 1-3. Przemyśl 1986.

przemyskich księży, które miały stanowić pomoc duszpasterską oraz inspirację katechetyczną⁵⁹.

Istotna z perspektywy katechezy okazjonalnej była koronacja obrazu Matki Bożej Pocieszenia w Jodłówce, związana z obchodami jubileuszowymi⁶⁰. Fakt koronacji wskazuje na żywy, realizowany w sposób permanentny kult w tym miejscu. Można zatem w tym wypadku mówić o realizacji katechezy okazjonalnej mającej swoje systematyczne akcenty. Jednak samo wydarzenie koronacji niewątpliwie ma charakter jednorazowy i okazjonalny.

Także przemówienia i kazania wygłoszone w czasie obchodów centralnych w diecezji, zawierały liczne odwołania do historii Kościoła lokalnego i liturgii, dzięki temu stanowiły swoisty program pracy, a także rozwoju duchowego na dalsze lata. Ich szczegółowa analiza pozwala na stwierdzenie, że stanowiły one integralną część procesu katechetycznego realizowanego w diecezji. Na szczególną uwagę zasługują: kazanie Prymasa Polski kard. Stefana Wyszyńskiego oraz list pasterski ordynariusza przemyskiego bp. Ignacego Tokarczuka⁶¹.

Kazanie Prymasa wygłoszone 13 czerwca 1976 roku składało się z trzech zasadniczych punktów. W pierwszym z nich hierarcha poruszył temat krzyżowania się dziejów ziemi polskiej, zaznaczając, że w całej historii narodu polskiego można zauważyć „pierwiastki” duchowe, które nie są czym akcydentalnym i pobocznym dla

⁵⁹ Tematy kazań i materiałów: 1. Diecezja i jej Biskup w Kościele; 2. Rozwój sieci parafialnej w dziejach sześciu wieków Diecezji; 3. Bazylika Katedralna świadkiem sześciowiekowej przeszłości; 4. Bazylika Katedralna – Matka kościołów w Diecezji; 5. Sylwetki niektórych Biskupów Przemyskich z przeszłości Diecezji; 6. Duchowieństwo diecezjalne w dziejach Diecezji; 7. Seminarium Duchowne w dziejach Diecezji; 8. Zakony w Diecezji; 9. Kult Matki Bożej w Diecezji; 10. Działalność społeczna Kościoła na terenie Diecezji w jej sześćsetletnich dziejach; 11. Bł. Jan z Dukli; 12. S. B. Biskup Sebastian Pelczar; 13. S. B. Ks. Jan Balicki; 14. S. B. Bronisław Markiewicz; 15. S. B. August Czartoryski; 16. S. B. Wenanty Katarzyniec; 17. Najnowsze kościoły w Diecezji. Zob. E. Chrzanowski. *Sprawozdanie z Jubileuszu 600-lecia* s. 93.

⁶⁰ Koronacja miała miejsce 31 sierpnia 1975 r. w Jodłówce. Dokonał jej ówczesny metropolita krakowski kard. Karol Wojtyła przy asystencji ordynariusza przemyskiego bp. Ignacego Tokarczuka. Koronację poprzedziła Msza św. pod przewodnictwem bp. Tadeusza Błaskiewicza, odprawiona w dzień poprzedzający uroczystość. W dalszej części miał miejsce program słowno-muzyczny, Msza św. o północy z udziałem księży rodaków z Próchnika, Godzinki z objaśnieniami, Msza św., bolesna część Różańca, Msza św. koncelebrzana przez księży kustoszów sanktuariów maryjnych w diecezji. Na uroczystości zgromadziło się ok. 50 tys. wiernych. Zob. *Koronacja Obrazu Matki Bożej Pocieszenia w Jodłówce początkiem jubileuszu 600-lecia Diecezji Przemyskiej*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 5-6:1975 s. 121-122; *Kongregacja Księży Dziekanów Diecezji Przemyskiej*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 2-3:1975 s. 68-69.

⁶¹ Na wagę i znaczenie opisywanego wydarzenia wskazuje m.in. frekwencja przybyłych na uroczystości centralne osób. Wśród nich znaleźli się Prymas Polski kard. Stefan Wyszyński, kard. Karol Wojtyła oraz 60 biskupów, wyżsi przełożeni zakonów sprawujących posługę na terenie diecezji, przedstawiciele uczelni katolickich KUL i ATK, prałaci i kanonicy kapituł działających w diecezji, kilkuset księży i sióstr zakonnych oraz około siedemdziesięciu tysięcy wiernych. Zob. E. Chrzanowski. *Sprawozdanie z Jubileuszu 600-lecia* s. 87-95.

tożsamości Polaków, ale stanowią jej integralną część. Ze względu na to, że wydarzenie miało miejsce w Uroczystość Trójcy Świętej, druga część dotyczyła posłannictwa apostołskiego dokonywanego w imię Trójcy Przenajświętszej. Należy zwrócić uwagę na powiązanie nauczania z liturgią, która stanowi jedno ze źródeł katechezy. Prymas zaznaczył, że owo posłannictwo dotyczy każdego z wiernych, bo nawet przez proste gesty pobożności jest obecne w ich codzienności. W sposób szczególny uwydatnił rolę kapłaństwa hierarchicznego, a zwłaszcza biskupa diecezjalnego w procesie przekazu wiary. Przy tej okazji podkreślił rolę bp. Tokarczuka, prosząc wiernych o wspieranie go w poczuciu, że naucza on nie we własnym imieniu, ale w imię Ojca i Syna i Ducha Świętego. Trzecia, ostatnia, część kazania poświęcona została Kościołowi rozumianemu jako „Rodzina Boża i Matka Narodu”. Prymas podkreśli wagę i rolę poszczególnych stanów w Kościele wskazując, że każdy w sobie wiadomy sposób uczestniczy w posłannictwie Kościoła będącego rodziną. Zaznaczył również, że Kościół miał szczególną rolę w kształtowaniu dziejów narodu polskiego, co stanowi imperatyw w kształtowaniu jego teraźniejszości z perspektywy „Sług Bożych Narodu”⁶².

List pasterski Ordynariusza z okazji jubileuszu diecezji miał zostać odczytany we wszystkich kościołach diecezji 13 czerwca 1976 roku⁶³. Na początku wspomnianego listu bp Tokarczuk w syntetyczny sposób scharakteryzował dotychczasowe sześć wieków funkcjonowania diecezji. Zaznaczył przy tym, że jubileusz powinien skłonić diecezjan przede wszystkim do dziękczynienia za minione wieki. Podkreślił również, że nie można zatrzymać się na rozpamiętywaniu, ale należy skupić się na teraźniejszości, która wiedzie w przyszłość. Hierarcha w dokumencie podał sześć zadań jakie stoją przed Kościołem przemyskim w perspektywie najbliższych lat⁶⁴.

W liście pasterskim jako jeden z ważniejszych pojawił się temat rodziny i praktycznych wskazań dotyczących jej rozwoju duchowego i moralnego. Biskup w części listu poświęconej rodzinie podał cztery czynniki pozwalające na zachowanie i rozwój życia chrześcijańskiego w rodzinach, a także mające wpływ na ich codzienne

⁶² Por. *Kazanie Prymasa Polski Stefana Kard. Wyszyńskiego wygłoszone w Przemyślu – 13 czerwca 1976 r.* „Kronika Diecezji Przemyskiej” 1-2:1976 s. 76-82.

⁶³ Z wyjątkiem dekanatu przemyskiego i żurawickiego, ze względu na uroczystości centralne odbywające się w Przemyślu.

⁶⁴ Miały to być zadania wobec: 1. Kościoła powszechnego; 2. Kościoła w Polsce; 3. Diecezji; 4. Każdej parafii; 5. Każdej rodziny; 6. Każdego człowieka jako osoby ludzkiej powołanej do nieśmiertelności, a której w osiągnięciu pełnego rozwoju powinny służyć społeczności. Por. *List Pastorski Biskupa Ordynariusza z okazji uroczystości milenijnych w Przemyślu.* „Kronika Diecezji Przemyskiej” 1-2:1976 s. 83-86.

funkcjonowanie⁶⁵. Ten sam wymiar nauczania katechetycznego miała ostatnia część listu, w której ordynariusz zwrócił się do wszystkich diecezjan, niezależnie od stanu. Stanowiła ona doprecyzowanie ww. obowiązku odpowiedzialności każdego człowieka za osobisty rozwój duchowy⁶⁶.

Z inicjatywy biskupa ordynariusza w diecezji przemyskiej został także zorganizowany konkurs katechetyczny. Ze względu na objętość i kwestie organizacyjne w pierwszym rzędzie został on przeprowadzony w klasach VIII. Klasy VII w roku szkolnym 1978/1979 zostały objęte przygotowaniem do niego. W zakres wymagań wchodziły historia diecezji i parafii oraz materiał katechetyczny. Ich filarem był materiał katechetyczny dla klasy VII, mający za zadanie pogłębienie wiedzy zdobytej w poprzednich klasach. Program konkursu obejmował osiem bloków tematycznych⁶⁷ i został przeprowadzony w czterech etapach⁶⁸. Pytania szczegółowe przekazywane były

⁶⁵ Wg bp. Tokarczuka są nimi: 1. Wierność obowiązkowi uczestnictwa w niedzielnej i świątecznej Mszy Świętej, która nie ogranicza się tylko do formalnego jego wypełnienia, ale do jak najlepszego i jak najbardziej świadomego w niej uczestnictwa; 2. Postawa wierności porannej i wieczornej modlitwie; 3. Troska o życie w stanie łaski uświęcającej, a co jest z tym nierozdzielnie związane troska o regularną i owocną spowiedź; 4. Dbałość o przekaz wiary młodemu pokoleniu. Jako środki do tego celu biskup wskazał: katechizację parafialną i świadectwo wiary rodziców, bo jak podkreślił, to właśnie na nich w głównej mierze spoczywa ten obowiązek. Por. Tamże s. 86.

⁶⁶ W tym wypadku biskup zaproponował również cztery sposoby na realizację tego celu: 1. Troska o własne zbawienie, co wiąże się z podporządkowaniem swojego życia Panu Bogu, który ma stać się dla człowieka życiowym celem i główną wartością; 2. Sumiennosc w wykonywaniu swoich obowiązków wynikających ze stanu czy zawodu; 3. Duch apostołstwa. Każdy człowiek na mocy chrztu świętego jest odpowiedzialny za głoszenie Dobrej Nowiny. Ordynariusz zaznaczył, że obowiązek ten nie spoczywa tylko i wyłącznie na duchowieństwie, ale powinien być realizowany przez wszystkich wiernych w domach, zakładach pracy i wszędzie tam gdzie się znajdują; 4. Odwaga i męstwo w wyznawaniu wiary. Biskup podkreślił, że tchórzostwo, karierowiczostwo i konformizm, to postawy, którymi gardzą zarówno Pan Bóg jak i ludzie. Por. Tamże s. 86-87.

⁶⁷ 1. Znajomość podstawowych prawd wiary zawartych w KRK (Katechizm religii katolickiej); 2. Znajomość i interpretacja wydarzeń biblijnych zawartych w KRK: a) Co Pan Jezus mówił o danym zagadnieniu czy wydarzeniu? (dobranie odpowiednich tematów – korelacja tekstów); b) Który tekst Pisma św. uważam za ważny i dlaczego?; 3. Znajomość podstawowych tekstów liturgicznych (akt pokuty, Chwała na wysokości, Credo itp.) oraz modlitwy i pieśni (np. Anioł Pański, Różaniec, Stacje Drogi krzyżowej, Przykazania, Prawdy wiary, itp.); 4. Dzieje Ludu Bożego w Zbawczym Planie Bożym (stopniowe przygotowanie i rozwój etapów tworzenia Ludu Bożego Starego i Nowego Przymierza czyli Kościoła); 5. Podstawowe wydarzenia z dziejów Kościoła: a) powszechnego (w oparciu o KRK); b) w Polsce (w oparciu o KRK); c) w Diecezji (w oparciu o skrypt ks. prof. T. Śliwy); d) w Parafii; 6. Życie współczesnego Kościoła: a) Organizacja Kościoła w Polsce; b) Działalność duszpasterska (katechetyczna, charytatywna, misyjna, oazy, itp.); c) Seminaria, zakony, zgromadzenia zakonne; 7. Chrześcijańska kultura Narodu: a) Pisarze i poeci znani z KRK i programu szkolnego; b) Współcześni pisarze katolicy i ich twórczość; c) budownictwo sakralne, kapliczki, muzea, sanktuaria; d) piosenki religijne; e) uczelnie katolickie w Polsce; f) zwyczaje religijne i zwyczaje związane z rokiem liturgicznym; 8. Uczestnicy konkursu mogą zaprezentować własne propozycje np.: znajomość dłuższych tekstów Pisma św. (jak Błogosławieństwa, hymn o miłości), deklamacje, śpiew, inscenizacja, dokumentacja wykonanych na terenie parafii prac, akcji, żywego udziału w liturgii itp. przez reprezentowaną grupę. Zob. *Konkurs z okazji 600-lecia Diecezji – instrukcja dla katechetów*. AWNK. *Teczka: Konkursy katechetyczne*.

⁶⁸ 1. Etap parafialny - konkurs na terenie klasy organizowany i przeprowadzony przez samego katechetę. Ten etap miał na celu wyłonienie trzech osób, które uzyskały najlepsze miejsca, co dawało im możliwość reprezentowania klasy w dalszych etapach; 2. Etap dekanalny – organizowany na terenie

organizatorom poszczególnych etapów⁶⁹. Cele przeprowadzenia konkursu określono w kilku punktach: 1. Upamiętnienie sześćsetlecia diecezji; 2. Zmobilizowanie młodzieży do katechizacji; 3. Pogłębienie świadomości eklezjalnej i narodowej; 4. Zainteresowanie problematyką współczesnego Kościoła (działalnością Ojca św. literaturą i prasą religijną); 5. Czynne włączenie się w życie parafii⁷⁰.

Analiza dokumentów AWDO pozwala na stwierdzenie, że konkurs wywołał duże zainteresowanie wśród dzieci i młodzieży szkolnej. Uczestnicy konkursu wykazali się dobrą znajomością materiału. Niektóre zespoły, jako realizację jednego z bloków tematycznych przedstawiały sprawozdanie z systematycznej pracy charytatywno-duszpasterskiej w swoich parafiach⁷¹.

Wobec powyższych faktów można zauważyć liczne implikacje katechetyczne związane z obchodami 1000-lecia chrztu Polski, peregrynacji obrazu matki Bożej Częstochowskiej oraz jubileuszu sześćsetlecia diecezji przemyskiej. Działania władz diecezjalnych, w tym samego bp. Ignacego Tokarczuka, sprawiły, że wydarzenia mające historyczne znaczenie dla Kościoła lokalnego, z punktu widzenia procesu katechetycznego, miały wymiar katechezy okazjonalnej.

2.3. Implikacje katechetyczne pielgrzymki Jana Pawła II do diecezji

Dotychczasowe badania pozwoliły na spojrzenie na proces katechizacji w archidiecezji przemyskiej od strony katechezy okazjonalnej. Kolejne zagadnienie podejmowane w dysertacji również będzie mieściło się w ramach definicji tejże katechezy. Jednak waga wydarzenia, pielgrzymki Jana Pawła II do diecezji i jej implikacje katechetyczne wymagają poświęcenia mu odrębnej części w niniejszym opracowaniu.

„Pragnę, ażeby moje pielgrzymowanie po ziemi polskiej we wspólnocie z wami stało się żywą katechezą – dopełnieniem tej katechezy, którą zapisały w dziejach całej

dekanatu, do współzawodnictwa stanęły trójki wyłonione w poprzednim etapie; 3. Etap archiprezbiterialny – brały w nim udział zwycięskie trójki z poprzedniego etapu; 4. Etap ogólnodiecezjalny. Zob. Tamże.

⁶⁹ Aneks 4. *Zadania na konkurs katechetyczny z okazji 600-lecia Diecezji Przemyskiej*. AWNK. *Teczka: Konkursy katechetyczne*.

⁷⁰ *Komunikat prasowy do Biura Prasowego KEP – Konkurs katechetyczny w Diecezji Przemyskiej*. AWNK. *Teczka: Konkursy katechetyczne*.

⁷¹ Tamże; *Pismo (17.XII.1979) – par. Świącany*. AWNK. *Teczka: Konkursy katechetyczne; Sprawozdanie z przygotowania dzieci na terenie parafii Hyżne do konkursu wiedzy religijnej z racji 600-lecia Diecezji Przemyskiej*. AWNK. *Teczka: Konkursy katechetyczne; Sprawozdanie z przygotowania dzieci na terenie parafii Świącany k. Biecza do konkursu wiedzy religijnej z racji 600-lecia Diecezji Przemyskiej*. AWNK. *Teczka: Konkursy katechetyczne*.

pokolenia naszych przodków i praojców”⁷². Te słowa papież wypowiedział podczas swojej pierwszej pielgrzymki do ojczyzny. Wprost wskazują na katechetyczny wymiar jego pielgrzymowania. W tym samym duchu należy odczytać także jego pozostałe wizyty apostolskie w Polsce.

W dniach 1-9 czerwca 1991 r. odbyła się czwarta z kolei pielgrzymka papieża Polaka do Ojczyzny. Na trasie tej pielgrzymki ważne miejsce zajmowała diecezja przemyska, która gościła Jana Pawła II w dniu 2 czerwca 1991 r. Papież w tym czasie odwiedził Rzeszów i Przemyśl. Podczas omawianej pielgrzymki miały również miejsce wydarzenia, które zważywszy na powyższe słowa papieża można odczytać w świetle katechetycznym⁷³.

Jako pierwszy w wymiarze katechetycznym należy odczytać znak obecności papieża pielgrzymującego do wybranego Kościoła lokalnego. Idąc za nauczaniem Kościoła papież jest „trwałym i widzialnym źródłem i fundamentem jedności Kościoła” (KKK 181). Było to szczególnie istotne w czasie przemian politycznych, które dokonały się w Polsce w nieodległej przeszłości⁷⁴.

W tę samą retorykę wpisuje się również drugi argument potwierdzający wagę znaku, jakim jest obecność następcy św. Piotra. To fakt, że papież jako głowa kolegium biskupów, wraz z nimi jest „autentycznym i upoważnionym przez Chrystusa nauczycielem”. Ich duchowej opiece powierzeni zostali wierni Kościoła, którym Ci mają obowiązek głosić wiarę zawartą w Słowie Bożym i Tradycji. Ci z kolei, jak naucza Kościół jego członkowie powinni przyjąć i żyć nauką głoszoną im przez pasterzy (por. KKK 2034). Dowodem tego są liczne homilie i przemówienia wygłoszone w czasie trwania pielgrzymki⁷⁵.

⁷² Jan Paweł II. *To jest moja Matka, moja Ojczyzna. Antologia tekstów*. Red. K. Cymanow-Sasin. K. Drag. M. Drożdż. Kraków 2018 s. 44.

⁷³ Zob. *Program IV wizyty Ojca Świętego Jana Pawła II w Polsce 1991*. „Kronika Archidiecezji Przemyskiej” (Wydanie okolicznościowe) 1993-1994 s. 120.

⁷⁴ Na fakt ten wskazał również bp Ignacy Tokarczuk w swoim przemówieniu powitalnym. Ordynariusz zaznaczył, że obecność namiestnika Chrystusa i jego błogosławieństwo jest szczególnym znakiem i darem dla diecezji. Wg hierarchii papieskiej wizyta miała stać się gwarantem owocnej pracy na polu duszpasterskim dla diecezji. Por. I. Tokarczuk, *Z przemyskiej „twierdzy”*. Oprc. L. Żbikowska. T. 2. Marki-Struga 1999 s. 8.

⁷⁵ Zob. Jan Paweł II. *Homilia w czasie Mszy św. beatyfikacyjnej biskupa Sebastiana Józefa Pelczara*. W: *Drogowskazy dla Polaków Ojca Świętego Jana Pawła II*. T. 3. Kraków 1999 s. 24-27; *Rozważanie przed modlitwą „Anioł Pański”*. W: tamże s. 28-29; *Przemówienie wygłoszone w czasie nawiedzenia katedry*. W: tamże s. 30-33; *Przemówienie do wiernych Kościoła Bizantyjsko-Ukraińskiego*. W: tamże s. 34-39; *Przemówienie wygłoszone w czasie nawiedzenia prokatedry*. W: tamże s. 40-42; *Homilia w czasie Mszy św.* W: tamże s. 43-50; I. Tokarczuk, *Z przemyskiej „twierdzy”*. T. 2 s. 5-16.

Analiza dokumentów oraz planu pielgrzymki Jana Pawła II do diecezji przemyskiej, a także działań Stolicy Apostolskiej pozwala na wskazanie obok wspomnianych wcześniej, trzech punktów, które mają szczególne znaczenie dla procesu katechetycznego w diecezji. Są nimi: beatyfikacja bp. Józefa Sebastiana Pelczara⁷⁶, przekazanie kościoła Najświętszego Serca Pana Jezusa w Przemyślu wyznawcom obrządku bizantyjsko-ukraińskiego oraz bulla papieska *Totus Tuus Poloniae populus*, zmieniająca dotychczasowy porządek administracyjny Kościoła w Polsce.

Jako pierwszy zostanie podjęty temat beatyfikacji sługi Bożego bp. Józefa Sebastiana Pelczara i implikacji katechetycznych związanych z tymże wydarzeniem. Była to centralna uroczystość związana z papieską wizytą w diecezji przemyskiej. Należy również nadmienić, że była to pierwsza w dziejach kościoła przemyskiego wizyta papieska. Także to, iż ówczesny Sługa Boży pochodził z Korczyny, miejscowości należącej terytorialnie do diecezji przemyskiej, miał wymiar katechetyczny. Dzięki temu mógł zostać ukazany fakt, że świętość i święci nie są rzeczywistością oddaloną i niedostępną dla człowieka, ale są częścią codzienności otaczającej każdego⁷⁷.

Uroczysta Msza św. beatyfikacyjna miała miejsce 2 czerwca 1991 r. w Rzeszowie. Z tej okazji bp Ignacy Tokarczuk wystosował specjalny list, w którym podkreślając rangę uroczystości dla diecezji i Kościoła w Polsce zapraszał wszystkich wiernych świeckich i duchownych do uczestnictwa w tymże wydarzeniu. Na uwagę zasługują słowa, w których hierarcha podkreśla, że co prawda będzie możliwość uczestnictwa w wydarzeniu za pośrednictwem mediów, ale jest to niewspółmierne z przeżywaniem uroczystości na żywo. Biskup nie deprecjonował wartości przekazu medialnego, ważnego choćby z punktu widzenia osób chorych czy z różnych przyczyn wykluczonych z osobistego

⁷⁶ Św. bp Józef Sebastian Pelczar – ur. 17 stycznia 1842 r. w Korczynie k. Krosna, jako trzecie dziecko Wojciecha i Marii z Mięsołowiczów. Rodzina ta była średniozamożna, ale głęboko religijna, w takim też duchu został wychowany późniejszy biskup przemyski. Ukończył Seminarium Duchowne w Przemyślu i w 1864 r. przyjął święcenia kapłańskie z rąk bp. Józefa Monastyrskiego, po czym rozpoczął prace na swojej pierwszej placówce w Samborze. W latach 1865-1868 ukończył studia w Rzymie, które zwieńczył dwoma doktoratami z teologii i prawa kanonicznego. Już w tym czasie interesował się życiem wewnętrznym i studiował dzieła ascetyczne. Po powrocie do Polski piastował funkcję profesora w Seminarium Duchownym w Przemyślu, a także otrzymał katedrę profesorską na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie. Założył Zgromadzenie Franciszkańskie Służebnic Najświętszego Serca Zbawiciela. W 1899 r. został nominowany na biskupa pomocniczego w Przemyślu, a w 1901 r. na ordynariusza tejże diecezji. Odnaczał się głęboką duchowością i gorliwością apostolską. Wykorzystując swoje prawnicze wykształcenie po 179 latach przerwy zorganizował w diecezji w 1902 r. Synod diecezjalny. W 1924 r. zmarł w opinii świętości. Por. *Błogosławiony Józef Sebastian Pelczar*. „Kronika Archidiecezji Przemyskiej” (Wydanie okolicznościowe) 1993-1994 s. 123.

⁷⁷ Por. *Program szczegółowy wizyty papieskiej w Rzeszowie*. AWDO. *Teczka: Pielgrzymka Jana Pawła II 1991 r. – Rzeszów; Program IV wizyty Ojca Świętego Jana Pawła II*; I. Tokarczuk, *Z przemyskiej „twierdzy”*. T. 2 s. 5.

udziału, ale jak podkreślił „program telewizyjny zaś – choć sam w sobie ważny i cenny – nie zastąpi osobistego kontaktu”⁷⁸. Biorąc pod uwagę współczesną rzeczywistość, słowa te wydają się być prorocze. Ponadto, był to niezwykle istotny głos w kontekście procesu katechetycznego, który mając doprowadzić do realnego spotkania i relacji z Chrystusem musi opierać się na rzeczywistych a nie wirtualnych relacjach i przeżyciach.

Znaczącą wartość nauczania katechetycznego przedstawia homilia papieska wygłoszona podczas Mszy św. beatyfikacyjnej. Szczególnie istotne były kierunki wskazane przez papieża. Pierwszy z nich to przedstawienie osoby błogosławionego jako tego, którego życie jest katechezą dla potomnych, ponieważ patrząc na to w jaki sposób żył i postępował można zobaczyć ewangeliczny wzór postępowania. Kolejny dotyczył prawdy, że święci i błogosławieni ukazują, iż życie i powołanie, jakie człowiek realizuje, mają jeden zasadniczy cel – życie wieczne z Bogiem. Ku niemu – według papieża – mają prowadzić wszelkie działania realizowane w czasie ziemskiego życia, czego przykład dał bp Pelczar⁷⁹.

Kolejny aspekt nauczania papieskiego nawiązywał do godności chrześcijańskiej i wynikającej z niej obowiązków. Ojciec święty podkreślił, że godność jaką został obdarzony każdy chrześcijanin, pociąga za sobą konsekwencje w postaci konieczności kształtowania życia na wzór Jezusa Chrystusa. Przykładami i paradygmatami w tym wymiarze mają być dla wiernych święci i błogosławieni - w tym Józef Sebastian Pelczar. Wpisało się w to również przywołanie kandydatów na ołtarze związanych z archidiecezją przemyską⁸⁰.

Końcowa część papieskiej homilii została skierowana do bp. Ignacego Tokarczuka. Podkreślił w niej nieoceniony wkład przemyskiego pasterza w budowanie Kościoła przemyskiego zarówno w wymiarze duchowym, jak i doczesnym. Papież zwrócił również uwagę na autorytet, jakim przez swoje dokonania oraz gorliwość i niezłomność w czasach komunistycznego reżimu, cieszył się bp Tokarczuk⁸¹. Końcowy aspekt ma szczególne znaczenie w perspektywie autorytetu koniecznego w katechezie.

Zwieńczeniem papieskiej katechezy związanej z bł. Józefem Sebastianem Pelczarem była jego wizyta w katedrze przemyskiej, gdzie Ojciec św. modlił się przy

⁷⁸ Abp Tokarczuk zapewniał w liście o tym, że organizatorzy wydarzenia są przygotowani na przyjęcie nawet miliona pielgrzymów. Por. I. Tokarczuk, *Osobiste zaproszenie księdza biskupa Ordynariusza*. W: I. Tokarczuk, *Z przemyskiej „twierdzy”*. T. 2 s. 4

⁷⁹ Por. Jan Paweł II. *Homilia w czasie Mszy św. beatyfikacyjnej* s. 24-25.

⁸⁰ Papież wymienił: ks. Jana Balickiego, ks. Bronisława Markiewicza, s. Leonię Nastał, s. Kolumbę Białecką, o. Wenantego Katarzyńca i ks. Augusta Czartoryskiego. Por. Tamże s. 25.

⁸¹ Por. Tamże s. 26-27.

grobie błogosławionego. W tym czasie Jan Paweł II skierował do wiernych Kościoła przemyskiego swoje przesłanie. Kolejny raz nawiązał do heroicznego w cnotach życia bł. bp. Pelczara. Podkreślił przy tym, że szczególnym znakiem i świadectwem jego życia i świętości, są siostry Służebnice Najświętszego Serca Jezusowego. Na zakończenie przemówienia Ojciec św. podniósł bp. Ignacego Tokarczuka w uznaniu jego zasług dla Kościoła do godności arcybiskupiej⁸².

Kolejnym rezultatem papieskiej pielgrzymki do diecezji w wymiarze katechetycznym był aspekt dotyczący jedności Kościoła. Należy wspomnieć o trudnościach jakie panowały wówczas w Przemyślu w związku ze sporem polsko – ukraińskim. Abp Tokarczuk wraz z władzami samorządowymi podjął starania o wznowienie budowy katedry unickiej, która rozpoczęła się jeszcze w czasach I Rzeczypospolitej. Jednak po wstępnej aprobacie i entuzjazmie obu podmiotów, strona ukraińska odrzuciła propozycję i domagała się oddania kościoła oo. Karmelitów. Żądania argumentowane były faktem, że w czasie zaborów z nadania austriackiego kościół ten pełnił funkcję katedry unickiej. Oponenti sprawy zgromadzeni w kościele św. Katarzyny nie chcieli dopuścić do ingresu greckokatolickiego biskupa Jana Martyniaka. Mimo zabiegów władz Kościoła przemyskiego sytuacja nie została rozwiązana do przyjazdu Ojca św.⁸³.

Za owoc papieskiej pielgrzymki można uznać rozwiązanie tejże sytuacji. Pomimo trudności i sporów, które wynikły na tym gruncie, udało się zażegnać konflikt. Abp Ignacy Tokarczuk przekazał w darze Janowi Pawłowi II kościół Najświętszego Serca Pana Jezusa (dotychczasowy kościół garnizonowy). Papież przyjął dar ordynariusza i przekazał go na wieczną własność wiernym obrządku bizantyjsko-ukraińskiego, ustanawiając go tym samym katedrą greckokatolicką⁸⁴.

⁸² Por. Jan Paweł II. *Przemówienie w Bazylice Katedralnej w Przemyślu*. „Kronika Archidiecezji Przemyskiej” (Wydanie okolicznościowe) 1993-1994 s. 126-128.

⁸³ Spór wynikał z animozji historycznych uwarunkowanych trudną sytuacją w relacjach polsko-ukraińskich m.in. z powodu mordów band UPA na ludności polskiej na Podkarpaciu. Sytuacja stała się jeszcze bardziej napięta po decyzji władz kościelnych o utworzeniu diecezji greckokatolickiej ze stolicą w Przemyślu oraz w sprawie dzierżawy kościoła pw. Św. Katarzyny w Przemyślu na katedrę tejże diecezji. Por. P. Kowal. *Kwestia ukraińska podczas IV pielgrzymki Jana Pawła II do polski*. „Przegląd Religioznawczy” 3:2018 s. 119-141; A. Zapałowski. *Bezpieczeństwo ludności cywilnej na terenie byłego województwa rzeszowskiego w latach 1944-1947 w odniesieniu do działań OUN – UPA*. W: *Czas i przestrzeń. Czynniki geograficzne w badaniu przeszłości*. Red. L. Sykulski. Częstochowa 2013. s. 55-95; B. Kuźniar. *Dowody zbrodni nacjonalistów ukraińskich na ludności polskiej w latach 1939-1947 oraz ich ocena w świetle prawa krajowego i międzynarodowego*. „Przegląd Geopolityczny” 12:2015 s. 59-71; J. Musiał. *Starania o unicką katedrę w Przemyślu*. „Studia Rzeszowskie”. 10:2003 s. 166-168.

⁸⁴ „Księżę Arcybiskupie – z ogromną radością i wdzięcznością przyjmuję ten dar Twojej diecezji i całego Kościoła obrządku łacińskiego, który jest w Polsce i przekazuję tę świątynię na wieczystą własność Wam drodzy Bracia i Siostry obrządku greckokatolickiego, zwanego od niedawna bizantyjsko-ukraińskim,

Papież w przemówieniu wygłoszonym do wiernych obrządku greckokatolickiego wyraził swoje głębokie pragnienie, aby wierni obu obrządków żyli w zgodzie i budowali w ten sposób wiarę Kościoła powszechnego. Wspomnił przy tej okazji świadectwo nowo beatyfikowanego bp. Józefa Sebastiana Pelczara, który również czynił starania w tej materii w czasie swojej posługi pasterskiej. Jan Paweł II przestrzegł wyznawców obu obrządków, że wzniecanie dawnych sporów nacjonalistycznych jest wykroczeniem przeciwko tożsamości chrześcijańskiej i sprzeniewierzeniem się Chrystusowej Ewangelii⁸⁵.

Analiza niniejszego przemówienia pozwala na stwierdzenie, że orędzie jedności było głównym jego motywem. Niektóre fragmenty zostały wygłoszone przez papieża w języku ukraińskim, co nie było bez znaczenia w wymiarze budowania jedności pomiędzy wyznawcami obu obrządków⁸⁶. Mając na uwadze trudną sytuację i zaszłości historyczne należy stwierdzić, że wizyta i opisywane działania Jana Pawła II w Przemyślu miały znaczące implikacje katechetyczne w wymiarze katechezy okazjonalnej o charakterze lokalnym.

Przywołane wydarzenia spotkały się z aprobatą i wyrazami wdzięczności bp. bizantyjsko-ukraińskiego Jana Martyniaka, który po przemówieniu Ojca św. również zabrał głos. W kilku zdaniach wyraził swoją wdzięczność papieżowi za obecność i za dar w postaci kościoła katedralnego. Tym samym zaznaczył, że jedną z najistotniejszych dla niego, i jak zapewnił dla wyznawców obrządku greckokatolickiego, jest jedność z następcą św. Piotra. Wydarzenia te miały także szczególne znaczenie ze względu na 300. rocznicę unii diecezji ze Stolicą Apostolską⁸⁷.

Ostatnim owocem czwartej papieskiej pielgrzymki do Ojczyzny, pociągającym za sobą zmiany w procesie katechizacji w całej Polsce, a więc także w archidiecezji przemyskiej, była *bull*a *Totus Tuus Poloniae populus*. Na mocy tego dokumentu została zreorganizowana struktura administracyjno-terytorialna Kościoła w Polsce. Jak zaznaczono w nim, kroki te podjęto ze względu na potrzeby religijne i duchowe wiernych oraz wciąż dokonujące się zmiany społeczne i kulturowe. Papież podkreślił w dokumencie, że zdecydował o reorganizacji, aby we wszystkich diecezjach istota

zamiast kościoła, który zgodnie ze wspomnianą umową miał być budowany. Kościół ten ustanawiam dziś Katedrą Diecezji i Biskupa Waszego obrządku”. Jan Paweł II. *Przemówienie wygłoszone w czasie nawiedzenia katedry*. W: *Drogowskazy dla Polaków* s. 38-39.

⁸⁵ Por. Tamże s. 35-36.

⁸⁶ Por. Tamże s. 37-38.

⁸⁷ Por. J. Martyniak. *Fragment przemówienia bp. obrządku bizantyjsko-ukraińskiego J. Martyniaka*. „Kronika Archidiecezji Przemyskiej” (Wydanie okolicznościowe) 1993-1994 s. 132.

Kościół był bardziej przejrzysty. Kolejnym powodem był kwestia podniesienia efektywności pracy biskupów diecezjalnych, którzy dzięki tymże zmianom będą mogli skutecznie i stosownie pełnić swoje obowiązki względem powierzonych im Kościołów lokalnych⁸⁸.

W dokumencie znalazły się wskazania dotyczące reorganizacji diecezji⁸⁹. Ze względu na fakt, że diecezja przemyska stała się od tej pory stolicą metropolii, tworzenie nowych struktur duszpastersko-katechetycznych nie było takim wyzwaniem, jak w diecezjach, w których struktury Kościoła lokalnego musiały zostać budowane od początku. Nie zmienia to jednak faktu, że zmiany, także na gruncie katechetycznym, dotyczyły również Kościoła przemyskiego.

Na mocy wspomnianej bulli została utworzona metropolia przemyska, w skład której wchodziły nowoutworzona diecezja rzeszowska i zamojsko-lubaczowska. Zmiany, które dokonały się po reorganizacji diecezji dotyczyły głównie jej terytorium, które zmniejszyło się na rzecz nowopowstałych. Tym samym od diecezji przemyskiej odłączono 234 parafie, które wchodziły w skład 21 dekanatów. Na rzecz diecezji rzeszowskiej zostało przekazanych 157 parafii składających się na 14 dekanatów. Z kolei do diecezji sandomierskiej włączono 77 parafii wchodzących w skład 7 dekanatów, które do tej pory należały do diecezji przemyskiej⁹⁰.

Od strony organizacji i praktyki katechetycznej w Kościele przemyskim nie stanowiło to problemu. Dzięki dotychczasowej administracji i koordynacji procesu katechetycznego w diecezji wyzwania, które stanęły przed referatem katechetycznym po wejściu w życie papieskiego dokumentu dotyczyły zmian personalnych katechetów. Zarządzenia znajdujące się w bulli od strony formalnej nie wpłynęły w znaczącym stopniu na katechizację w archidiecezji przemyskiej. Raczej miały one charakter personalny, ponieważ wielu wartościowych katechetów oraz katechetyków pozostało poza granicami archidiecezji przemyskiej⁹¹.

Archidiecezja przemyska przez wieki kształtowana była przez wielkie postacie i wielkie wydarzenia. W jej sześciowiekowej historii wpisuje się i zajmuje poczesne miejsce wizyta apostolska Jana Pawła II. Powyższe badania dają podstawy do

⁸⁸ Por. Jan Paweł II. *Bulla Totus Tuus Poloniae populus*. „Kronika Archidiecezji Przemyskiej” (Wydanie okolicznościowe) 1993-1994 s. 114-117.

⁸⁹ Por. Tamże s. 117.

⁹⁰ Zob. *Nowa karta w dziejach Archidiecezji*. „Kronika Archidiecezji Przemyskiej” (Wydanie okolicznościowe) 1993-1994 s. 108-110.

⁹¹ Por. *Relacja ustna T. Gramatyka (25.02.2024)*. APŁD. *Relacje ustne*.

stwierdzenia, że papieska wizyta w diecezji przemyskiej stała się dla niej żywą katechezą, mająca swoje implikacje sięgające współczesności.

ROZDZIAŁ III

KATECHECI W ARCHIDIECEZJI PRZEMYSKIEJ

Analiza najnowszego *Dyrektorium o katechizacji* pozwala na stwierdzenie, że jedna z trzech części dokumentu została poświęcona osobie katechety i jego roli w procesie katechetycznym. To z kolei wskazuje na wagę tejże funkcji i konieczność pochylenia się nad niektórymi jej aspektami w refleksji dotyczącej katechizacji w niniejszej dysertacji. (zob. DOK 11-156) Dlatego w trzecim rozdziale zostanie zaprezentowana sytuacja katechetów w archidiecezji przemyskiej w okresie posługi biskupiej Ignacego Tokarczuka. W pierwszym paragrafie zostanie podjęta próba refleksji nad formacją humanistyczną, naukową i teologiczną katechetów. W kolejnym paragrafie zostanie podjęta analiza instytucji wspierających działalność katechetów. W trzecim paragrafie zostanie zaprezentowana sytuacja personalna katechetów w archidiecezji przemyskiej. Ostatni paragraf będzie zawierał informacje dotyczące sytuacji katechetów po powrocie religii do szkoły.

3.1. Formacja humanistyczna, naukowa i teologiczna katechetów

Kościół w swojej bogatej historii nieprzerwanie wskazywał na potrzebę i wagę formacji, zwłaszcza formacji powołanych do głoszenia Dobrej Nowiny. W tę troskę w szczególny sposób wpisuje się formacja katechetów. Początki tejże formacji oparte były głównie o doświadczenie i żywe spotkanie ze Zmartwychwstałym, co z kolei prowadziło do głoszenia Ewangelii w sposób żywy i autentyczny (por. DOK 130). Również w dokumentach posoborowych położono szczególny nacisk na problematykę formacji katechetów (por. DCG 115). Merytoryczne i duchowe przygotowanie katechetów jest kluczowe dla owocnego przeprowadzenia procesu katechetycznego¹. Metody i pomoce katechetyczne stanowią nieodzowną pomoc dla katechety, jednak nabierają wartości dopiero przy kompetentnym wykorzystaniu przez właściwie uformowanego katechetę².

¹ Por. M. Zajac. *Tożsamość katechety dziś – zagrożenia i wyzwania*. W: *Misja Świętego Pawła trwa*. Red. A. E. Klich. Kraków 2010 s. 70.

² Por. M. Majewski. *Katecheza permanentna*. Kraków 1989 s. 166.

Najnowsze dokumenty Kościoła wskazują, że formację należy rozumieć jako proces permanentny³, który odbywa się pod kierownictwem Ducha Świętego we wspólnocie Kościoła przez całe życie. Dzięki temu procesowi chrześcijanin jest kształtowany, tzn. może odkryć swoją tożsamość dziecka Bożego⁴. To z kolei pozwala na ukierunkowanie jego osoby i życia na misję w tymże Kościele (por. DOK 131). Formację można uważać za owocną, jeśli kształtuje w człowieku odpowiedzialność i umiejętność przekazywania treści wiary (por. DCG 111).

A. Zellma podkreśla, że tak rozumiana formacja katechetów jest bezpośrednim nawiązaniem i podkreśleniem potrójnej misji Kościoła: kapłańskiej, nauczycielskiej i prorockiej wynikającej z tożsamości człowieka ochrzczonego. Wg autorki błędem byłoby ograniczenie jej tylko i wyłącznie do wymiaru praktycznego, czysto naturalnego, ponieważ w jej naturę wpisany jest wymiar nadprzyrodzony. Przez proces formacji katecheta zdobywa niezbędne kwalifikacje, niemniej jednak nie jest to najistotniejszy jej wymiar. Chodzi o wewnętrzną przemianę człowieka przez osobistą interioryzację orędzia zbawczego, którego treść staje się częścią tożsamości katechety, a w konsekwencji wewnętrznym imperatywem działania z Kościołem i dla Kościoła⁵.

Jednym ze źródeł katechezy jest Tradycja Kościoła (zob. DOK 91). Ks. A. Kiciński, powołując się na ten fakt, zauważył, że ma to istotny związek i znaczenie dla problematyki związanej z formacją katechetów. Autor wskazał, że czasy, w których żyli o działali Ojcowie Kościoła, to okres kluczowy dla kształtowania się jego doktryny, ale także tożsamości pasterzy i katechetów. Był to czas niezwykle aktywnej działalności soborowej Kościoła, które określały fundamenty doktryny chrześcijańskiej. Zauważyła również, że okres ten charakteryzował się powstawaniem instytucji formacyjnych, dających swój wyraz choćby w apologiach pierwszych ewangelizatorów i katechetów⁶.

Analiza posoborowego nauczania Kościoła pozwala na sformułowanie odpowiedzi na pytanie: kogo można nazywać katechetą? Św. Jan Paweł II w adhortacji *Catechesi tradendae* wskazał na biskupów, kapłanów, osoby zakonne i wiernych świeckich (zob. CT 63-66). Mówiąc o wiernych świeckich, jako katechetach można

³ Tematyka formacji permanentnej katechetów w archidiecezji przemyskiej zostanie szerzej rozwinięta w kolejnym paragrafie niniejszego rozdziału, ze względu na związki z instytucjami wspierającymi pracę katechetów w archidiecezji.

⁴ Por. M. Zajac. *Wspólnotowe priorytety w dziedzinie edukacji religijnej dorosłych*. „Roczniki Pastoralno-Katechetyczne” 1:2009 s. 79.

⁵ Por. A. Zellma. *Formacja katechetów – inspiracje Dyrektorium o katechizacji*. „Studia Warmińskie” 58:2021 s. 288.

⁶ Por. A. Kiciński. *Źródła formacji katechetów w świetle Dyrektorium o katechizacji. Cz. I. Słowo Boże w Piśmie Świętym i w Tradycji*. „Zeszyty formacji katechetów” 1:2021 s. 72.

odnieć wrażenie, że chodzi tylko i wyłącznie o te osoby, które na mocy misji kanonicznej zostały w sposób urzędowy powołane do tego zadania. Jednak w *Directorium Catechetisticum Generale* zwrócono uwagę również na doniosłą rolę chrześcijańskich rodziców, jako pierwszych i najważniejszych katechetów dla swoich dzieci (por. DCG 115).

Powyższe zaczerpnięte z nauczania św. Jana Pawła II określenie i wskazanie, kogo można nazywać katechetą, wyznacza kierunek refleksji podjętej w niniejszej dysertacji. Jako pierwsi zostali wskazani przez papieża duchowni. Również najnowsze dokumenty Kościoła kierują się podobnym uszeregowaniem osób odpowiedzialnych za katechizację w Kościele (zob. DOK 110-129). Dekret *Christus Dominus* nakłada na biskupów obowiązek troski o odpowiednie przygotowanie katechetów do ich misji w Kościele (zob. DB 14). Konstytutywnym dokumentem dotyczącym formacji katechetycznej osób duchownych jest dekret *Optatam totius*⁷.

Autorzy tego dokumentu wskazali na wagę formacji kandydatów do stanu kapłańskiego. Ma ona być staranna i obejmować całość czasu formacji seminaryjnej. Formacja powinna obejmować również umiejętności korzystania z nauk takich jak pedagogika, psychologia lub socjologia. Odpowiedzialni za formację powinni również zwrócić uwagę na to, aby nie przebiegała ona tylko i wyłącznie w sposób teoretyczny, powinna zawierać w sobie wyraźny rys praktyczny, wyrażający się w zaangażowaniu alumnów w różne dzieła ewangelizacyjne już w czasie pobytu w seminarium. Praktyki w działalności katechetycznej powinny przebiegać pod okiem doświadczonych i gorliwych duszpasterzy, którzy mogą stać się wzorem i inspiracją do dalszego samodzielnego działania duszpastersko-katechetycznego przyszłych kapłanów (por. DFK 19-21).

Wymienione wyżej kryteria można odnieść również do formacji świeckich katechetów. Ks. M. Zajac w swojej refleksji naukowej dotyczącej podejmowanego tematu wskazuje na istotne cechy, które powinny charakteryzować formację katechetów świeckich. Wśród najważniejszych wymienia: wpływ środowiska rodzinnego, permanentną katechizację, wybór katechetów, którzy charakteryzują się odpowiednimi przymiotami ludzkimi niezbędnymi do wykonywania tego zadania, osobistą formację permanentną, na którą w znaczący sposób składa się korzystanie z sakramentów Eucharystii, pokuty i pojednania, kierownictwo duchowe, a także merytoryczne

⁷ Sobór Watykański II. *Dekret o formacji kapłańskiej Optatam totius* (1965). W: *Sobór Watykański II* s. 286-300.

przygotowanie do pełnienia tej funkcji. Autor zaznaczył również, że formacja świeckich do posługi katechety powinna mieć wymiar maryjny. Jako wzór i swego rodzaju przewodnika wskazał osobę i dzieło św. Pawła Apostoła⁸.

W adhortacji *Catechesi tradendae*, papież zwracając się do współpracowników w biskupstwie zaznaczył, że to oni są pierwszymi odpowiedzialnymi za kształt i organizację katechezy w swoich diecezjach, a tym samym także za formację katechetów posłanych do tej posługi. W pierwszym rzędzie wskazano na troskę o odpowiednią kształtowanie przyszłego duchowieństwa, przez merytoryczne przygotowanie i wzbudzanie w nich zapału katechetycznego. Papież zaznaczył również, że od dobrze prowadzonej katechizacji w dużej mierze zależy całokształt duszpasterstwa diecezjalnego (por. CT 63).

Abp Ignacy Tokarczuk, jako pasterz archidiecezji przemyskiej wielką wagę przykładął do formacji przyszłych kapłanów. Porównywał seminarium do rodziny, w której przełożeni mieli na wzór rodziców wprowadzać alumnów we wzajemną odpowiedzialność współpracy na rzecz seminarium i archidiecezji. Jednym z priorytetów dla abp. Tokarczuka była troska o odpowiednie wykształcenie duchowieństwa przemyskiego⁹. W jednej z wypowiedzi argumentował to w następujących słowach: „Pan Jezus nie toleruje partactwa, fuszerki. Z cierpliwością i systematycznością przygotowywał Apostołów do zadań, które mieli podjąć. To jest konkretne zobowiązanie, jakie przyjmuje na siebie każdy kapłan”¹⁰.

Formacja przyszłego duchowieństwa przemyskiego odbywała się w Seminarium Duchownym w Przemyślu¹¹. Dla ordynariusza przemyskiego, było to jedno z najbardziej

⁸ Por. M. Zając. *Duchowa formacja katechetów świeckich w zlaicyzowanym środowisku*. „Roczniki Teologiczne”. T. 62 11:2015 s. 51-64.

⁹ Por. A. Garbarz. *Działalność duszpastersko-społeczna Arcybiskupa Ignacego Tokarczuka*. Rzeszów 2006 s. 209.

¹⁰ I. Tokarczuk. *W starciu z totalitaryzmem*. Paryż 1994 s. 30.

¹¹ W trosce o właściwą formację duchowieństwa, a zarazem o odnowę życia duchowego w Kościele Sobór Trydencki wprowadził nakaz tworzenia seminarium duchownych w diecezjach. Pierwszą próbą odpowiedzi na soborowe zarządzenia w diecezji przemyskiej było utworzenie Szkoły Katedralnej w Przemyślu. Początkowo rozważano utworzenie seminarium w Przemyślu, Jarosławiu lub w jakimś innym mieście. Bp Wawrzyniec Goślicki (1591-1600) wydał szczegółowe wytyczne dotyczące dopuszczania do święceń kapłańskich. Dzięki staraniom bp. Stanisława Sarnowskiego 6 lutego 1687 r. erygowano seminarium duchowne, z siedzibą w Przemyślu na placu pod zamkiem. prowadzenie seminarium powierzono Misjonarzom. Kolejni biskupi starali się o jego rozwój i rozbudowę. Duże zasługi w tej materii miał bp Wacław Hieronim Sierakowski, który w trosce o lepsze wykształcenie duchowieństwa w 1759 r. utworzył w Przemyślu Studium Teologiczne przy kolegium Jezuitów. Wydał także Dekret Reformacyjny i wiele przepisów normujących formację alumnów. Jego staraniem erygowane zostało również drugie seminarium w Brzozowie, które również zostało oddane w ręce Misjonarzy. W 1783 r. oba seminaria zostały zniesione przez cesarza austriackiego Józefa II, a na ich miejsce zostało utworzone Seminarium Generalne we Lwowie z przeznaczeniem dla wszystkich diecezji galicyjskich. Było ono przeznaczone nie tylko dla księży diecezjalnych, ale również dla zakonników. W tym czasie diecezja otrzymała tylko 7 nowych kapłanów. Z uwagi na to bp Antoni Gołaszewski czynił starania, aby utworzono na nowo

priorytetowych zadań, jakie zostało mu postawione jako pasterzowi archidiecezji¹². Na początku jego posługi, normy dotyczące formacji kandydatów do kapłaństwa, a co się z tym nierozdzielnie wiązało, do posługi katechetycznej regulowało prawo kościelne oraz statuty synodu diecezjalnego. W synodzie od strony formacyjnej zwrócono uwagę na takie kwestie jak egzaminy dla katechetów dopuszczające ich do samoistnej posługi katechetycznej po trzech latach od przyjęcia święceń kapłańskich. Kandydaci na katechetów szkół ponadpodstawowych i średnich musieli złożyć osobny egzamin kwalifikacyjny przed komisją biskupią¹³.

W czasie swojej posługi abp Tokarczuk wydał szereg zarządzeń normujących formację seminaryjną. Dotyczyły one następujących kwestii: zadania i obowiązki przełożonych seminaryjnych, statut wykładowców, zakłady naukowe i czytelnia czasopism, status prawny i obowiązki księży studentów, inne formy doskonalenia, przepisy normujące zaangażowanie duszpasterskie zakonników¹⁴.

seminarium diecezjalne pod zarządem biskupa przemyskiego. Dzięki tym zabiegom wydano takie pozwolenie w 1792 r., ale w wyniku innych trudności otworzono je dopiero w 1819. Tym razem pod zarządem biskupa przemyskiego i księży diecezjalnych. Władze jednak nadal ingerowały w wewnętrzne sprawy seminarium. W wyniku epidemii cholery w 1848 r. zajęto budynek seminarium, a uczniowie musieli mieszkać w domach prywatnych. Niedługo później miały miejsce dwie rozbudowy budynku, pierwsza w latach 1898-1899, a druga w 1910-1912. W czasie pierwszej wojny światowej seminarium w Przemyślu było nieczynne, w tym czasie podczas oblężenia Przemyśla (1914-1915) pełniło funkcję szpitala wojskowego. W czasie drugiej wojny światowej seminarium poniosło dotkliwe straty, w konsekwencji formację uczniów przeniesiono do Brzozowa. Mimo zakazów władz niemieckich zajęcia dla przygotowujących się do kapłaństwa odbywały się nieprzerwanie. W 1946 r. seminarium w Przemyślu znów rozpoczęło swoją działalność. Z uwagi na rosnącą liczbę powołań w latach 1981-1984 do użytku mieszkalnego zaadaptowano poddasze i wybudowano dodatkową kaplicę, a w latach 1984-1988 zbudowano obok seminarium Instytut Teologiczny. Por. A. Klisko. *Archidiecezjalne Seminarium Duchowne w Przemyślu*. „Kronika Archidiecezji Przemyskiej” (Wydanie okolicznościowe) 1993-1994 s. 145-147.

¹² „Dla mnie jako biskupa, Seminarium należało do jednego z najważniejszych zadań, obok tworzenia nowych parafii, budowy kościołów czy organizacji życia duszpasterskiego kapłanów. Troska o uczelnię, wychowującą, kształcącą, ale przede wszystkim formującą osobowość Chrystusowego apostoła musiała być pierwszoplanową, by należycie spełnić swoje zadania w czasach wielkiego przełomu, jaki przeżywaliśmy i wciąż przeżywamy. Od momentu przybycia do Przemyśla widziałem jasno, jakie konkretne zadania stoją przede mną, gdy idzie o Wyższe Seminarium Duchowne: sprawy lokalowe i zaplecze gospodarcze, szczególnie ważne przy wzroście liczby kleryków; udoskonalenie warunków pracy intelektualnej i naukowej uczniów; podniesienie wymagań pod względem wykształcenia; staranie o coraz lepiej przygotowaną kadrę profesorską i wychowawczą; udoskonalenie formacji duchowej i pastoralnej”. I. Tokarczuk, *Z przemyskiej „twierdzy”*. Oprc. L. Żbikowska. T. I. Marki-Struga 1999. s. 103.

¹³ W przypadku, kiedy kapłan nie miał zdanego odpowiedniego egzaminu, a otrzymał nominację do uczenia w szkole ponadpodstawowej lub średniej był zobowiązany uzupełnić wspomniany egzamin w ciągu dwóch lat. Doktorzy nauk teologicznych mogli być zwolnieni całkowicie lub częściowo z egzaminu. Zob. SDP. Przemyśl 1957. Statut 238 s. 152.

¹⁴ Wpisywało się to w przekonanie, że kapłan jest najpierw tym, który słucha słowa, sam się formuje, potrafi konfrontować rzeczywistość z Bożym Objawieniem zawartym w Piśmie Świętym i Tradycji. Zob. J. Gołąb. *Działalność prawodawcza Arcybiskupa Ignacego Tokarczuka w Diecezji Przemyskiej (1965-1993)*. Krosno 2002 s. 76-91; Z. Głowacki. *Ustawodawstwo biskupa przemyskiego Ignacego Tokarczuka w latach 1965-1992*. Przemyśl 1992 s. 14-20 (msp); H. Słotwińska. *Ewangelizacyjna działalność parafii*. W: *Katecheza ewangelizacyjna. Poszukiwania koncepcji*. Red. P. Mąkosa. Lublin 2010 s. 199.

Formacja przyszłych kałanów-katechetów zawierała trzy główne wymiary: formację ludzką, duchową i intelektualną. Za wszystkie trzy byli odpowiedzialni w różnym stopniu rektor, przełożeni seminaryjni i ojcowie duchowni. Przyszły kapłan wg wskazań formacyjnych miał odznaczać się i kształtować w sobie takie cechy jak: psychiczna zdolność do znoszenia trudów kapłańskich i wykonywania obowiązków duszpasterskich, cieszyć się dobrą opinią środowiska, w którym wzrastał oraz przełożonych seminaryjnych, a także dobrym zdrowiem fizycznym. Wśród wymagań formacyjnych znalazły się również ćwiczenia dotyczące etyki towarzyskiej i *savoir-vivre*, prowadzone przez wicerektora seminarium¹⁵.

W *Ogólnej instrukcji katechetycznej* zwrócono szczególną uwagę na konieczność tworzenia w diecezjach ośrodków kształcących przyszłych katechetów (zob. DCG 126). W 1971 r. Referat Katechetyczny Kurii Biskupiej w Przemyślu wydał komunikat, w którym poinformowano księży o utworzeniu w Rzeszowie dwuletniego Studium Katechetycznego, zorganizowanego przez Papieski Instytut Teologiczny w Krakowie. Celem utworzenia studium było pogłębienie wykształcenia w zakresie katechetyki oraz przygotowanie do pracy wśród młodzieży w charakterze duszpasterza młodzieży. Program Studium uwzględniał zagadnienia z zakresu katechetyki, teologii oraz zagadnienia pedagogiczno-psychologiczne. Wykłady odbywały się raz w miesiącu. Dyplom ukończenia Studium otrzymywali uczestnicy wykładów po złożeniu odpowiednich egzaminów. Nauka miała być zwieńczona złożeniem odpowiedniej pracy pisemnej, po czym przyznawano stopień magistra teologii. Ukończenie Studium Katechetycznego było jednym z warunków objęcia funkcji duszpasterza młodzieży¹⁶.

Analiza źródeł i publikacji dotyczących archidiecezji przemyskiej w okresie posługi biskupiej Ignacego Tokarczuka pozwala na stwierdzenie, że był to czas, w którym został położony szczególny akcent na intelektualną formację przyszłych duszpasterzy i katechetów. Wskazują na to przytoczone uprzednio fakty i wypowiedzi abp. Tokarczuka.

Kolejną ważną pod względem formacji katechetów decyzją było powołanie do życia Kolegium Teologiczno-Katechetycznego w Przemyślu¹⁷. Pierwszą próbą jego

¹⁵ Zob. APIT. *Teczka nr 9*; Z. Głowacki. *Ustawodawstwo biskupa przemyskiego* s. 14.

¹⁶ *Komunikat „Studium Katechetyczne - Rzeszów”*. AWNK. *Teczka: Studium Katechetyczne*.

¹⁷ Ks. M. Wolicki w badaniach na ten temat stwierdza, że początków wspomnianego Kursu należy doszukiwać się w istniejących od 1950 r. „Kursach dla katechetek”. Po tym jak usunięto siostry zakonne z pracy w *Caritas* Referat Katechetyczny, aby umożliwić im pracę w katechezie zorganizował owe Kursy. W 1961 r. brało w nim udział 37 sióstr zakonnych, a w ostatnim zorganizowanym w 1970 r. wzięło udział 59 katechetek. Miały one jednak charakter doraźny, co nie rozwiązywało problemu i skłaniało do utworzenia możliwości formacji bardziej usystematyzowanej o charakterze akademickim. Por. M. Wolicki. *Kolegium (Studium) Teologiczno-Katechetyczne w Archidiecezji Przemyskiej w latach 1975-2002*.

stworzenia było powołanie przez abp. Tokarczuka systematycznie działającego Zaocznego Studium Katechetycznego, będącego swego rodzaju agendą Referatu Katechetycznego¹⁸. Powołanie go miało na celu formację przygotowującą świeckie katechetki i siostry zakonne do pracy w katechezie. Początkowo studium odbywało się w Gietrzwałdzie, ale z uwagi na niedogodności związane z dojazdem, zostało przeniesione do Przemyśla. Utworzenie Studium zostało powierzone ks. Janowi Staniszowi¹⁹.

W Komunikacie ordynariusza przemyskiego znalazły się instrukcje dotyczące warunków przyjęcia na Studium Katechetyczne²⁰. Kurs był skierowany do kobiet, które chciały poświęcić się posłudze katechetycznej. W celu zgłoszenia, kandydatka miała udać się do proboszcza miejsca, za pośrednictwem którego odbywała się procedura przyjęcia. *Komunikat* zawierał również wskazania dla proboszczów, których zobowiązano do wyłaniania i zachęcania odpowiednich osób do tej posługi spośród wiernych swojej parafii²¹.

W roku akademickim 1975/76 dekretem ordynariusza przemyskiego zostało formalnie powołane do życia Studium Katechetyczne na prawie diecezjalnym. Z inicjatywy ówczesnego rektora Wyższego Seminarium Duchownego w Przemyślu ks. prof. dra hab. Stanisława Potockiego, podjęto decyzję o złączeniu nowego Studium z Instytutem Teologicznym w Przemyślu. Wykłady mieli prowadzić profesorowie tegoż Instytutu²².

W: *Z ludu wzięty, dla ludu postanowiony. Księga pamiątkowa dedykowana Metropoliecie Przemyskiemu Księdzu Arcybiskupowi Józefowi Michalikowi w 50. rocznicę święceń kapłańskich*. Red. A. Szal. Przemyśl 2014 s. 433; S. Bartmiński. *Przemyscy Księża Rocznik 1959. Wspomnienia z okazji 50-lecia kapłaństwa*. T. 1. Krasieczyn 2012 s. 194; Tamże s. 314.

¹⁸ Abp Tokarczuk w komunikacie skierowanym do kapłanów diecezji przemyskiej zwrócił uwagę, że do jednego z najważniejszych zadań Kościoła należy posługa Słowa Bożego w liturgii i na katechezie. W tę posługę zaangażowani są nie tylko duchowni, ale również siostry zakonne i osoby świeckie. Utworzenie Studium miało wg niego zwiększyć ilość sił świeckich, którzy mogliby zastąpić kapłanów potrzebnych i innych przestrzeniach pracy duszpasterskiej. Zob. *Komunikat Ordynariusza – Studium Katechetyczne 5.12.1969 r.* AWNK. *Teczka: Studium Katechetyczne*.

¹⁹ Por. M. Wolicki. *Kolegium (Studium) Teologiczno-Katechetyczne* s. 434; S. Bartmiński. *Przemyscy Księża Rocznik 1959. Wspomnienia z okazji 50-lecia kapłaństwa*. T. 2. Krasieczyn 2013. T. 2 s. 315.

²⁰ Należały do nich: metryka chrztu i bierzmowania średnie wykształcenie potwierdzone świadectwem maturalnym, świadectwo zdrowia i życiorys. Uczestniczki Kursu miały odznaczać się również nienaganna moralnością i poziomem etycznym. Opinia proboszcza i katechety ze szkoły średniej miały zostać przedstawione w Referacie Katechetycznym osobiście przez proboszcza. Zob. *Komunikat 4.06.1974 r.* AWNK. *Teczka: Studium Katechetyczne*.

²¹ Zob. *Komunikat Ordynariusza – Studium Katechetyczne 5.12.1969 r.* AWNK. *Teczka: Studium Katechetyczne*.

²² Dyrektorami Studium byli kolejno: ks. Jan Stanisz (15 lat), ks. Tadeusz Biały (1 rok), ks. Marian Wolicki (11 lat). Por. M. Wolicki. *Kolegium (Studium) Teologiczno-Katechetyczne* s. 434-435.

Studium składało się z dwóch poziomów – podstawowego i wyższego. Kurs podstawowy obejmował rok nauki i nazywany był „Studium Katechetycznym Stacjonarnym”. Stanowił zamknięty cykl 500 godzin wykładów i ćwiczeń, które miały dawać podstawowe przygotowanie do pracy katechetycznej²³. Zawarty był w czterech miesiącach po 7 godzin dziennie, z wyjątkiem sobót (4 godziny). Istotne od strony formacyjnej było to, że przez cały okres trwania kursu uczestniczki mieszkały w Przemyślu, co stanowiło okazję do przeprowadzenia odpowiedniej formacji, nie tylko intelektualnej ale także wspólnotowej. Opiekę duchową nad kursantkami sprawował ks. Tadeusz Szczurek²⁴.

Drugi poziom nazywany był „Studium Katechetycznym Wyższym (pogłębiającym)”. Skierowany był do szczególnie katechetek, które posiadały podstawowe kwalifikacje i mogły wykazać się kilkuletnim stażem pracy. Kurs obejmował trzyletnie studium, które składało się na 150 godzin wykładów i ćwiczeń²⁵. Odbywało się w trybie dziennym, pełny miesiąc w ciągu roku, w trakcie ferii zimowych (2 tygodnie) oraz w czasie wakacji (pierwsze 2 tygodnie po zakończeniu roku szkolnego).

Tabela 1. Liczba uczestniczek Studium Katechetycznego w Przemyślu wg lat²⁶.

Rok Kurs	Kurs I	Kurs II	Kurs III	Kurs IV
1975/76	24	24	-	-
1976/77	9	10	21	-
1977/78	14	15	14	20
1978/79	18	16	3	10
1979/80	10	3	1	5
1980/81	12	2	3	-
1981/82	11	5	1	3
1982/83	11	5	4	-

²³ Aneks 5. *Diecezjalne Studium Katechetyczne przy Instytucie Teologicznym w Przemyślu Kurs podstawowy – wykaz wykładców, przedmiotów i godzin w roku akademickim 1990/91*. M. Wolicki. *Kolegium (Studium) Teologiczno-Katechetyczne w Archidiecezji Przemyskiej* s. 436.

²⁴ Por. *Schematyzm Diecezji Przemyskiej 1990. Terytorium-Duchowieństwo-Instytucje (Stan w dniu 30 VI 1991r.)*. Przemyśl 1991 s. 47; Por. M. Wolicki. *Kolegium (Studium) Teologiczno-Katechetyczne w Archidiecezji Przemyskiej* s. 435.

²⁵ Aneks 6. *Diecezjalne Studium Katechetyczne przy Instytucie Teologicznym w Przemyślu Kurs Wyższy – wykaz wykładców, przedmiotów i godzin w roku akademickim 1990/91*. M. Wolicki. *Kolegium (Studium) Teologiczno-Katechetyczne* s. 437-438.

²⁶ Na podstawie: *Relatio Quinquennalis. Archidioecesis Premisliensis Latinorum 1987-1992*. AWDO. *Teczka: Sprawozdania Ad limina apostolorum 1987-1992*. S. Bartmiński. *Przemyscy Księża*. T. 1 s. 196-203.

1983/84	11	4	2	4
1984/85	23	3	2	-
1985/86	22	4	4	5
1986/87	33	3	3	3
1987/88	20	8	4	3
1988/89	29	8	8	4
1989/90	27	10	10	6
1990/91	48	9	8	8
1991/92	47	13	13	9
Razem	369	142	101	80

Analiza powyższej tabeli pozwala na wyprowadzenie kilku wniosków dotyczących Studium Katechetycznego w Przemyślu. Znacznie większym zainteresowaniem cieszył się kurs podstawowy w stosunku do kursu wyższego. Wskazuje to na fakt, że katechetki dużo chętniej podejmowały pracę w przedszkolach i szkołach podstawowych. Na tym etapie badań należy zaznaczyć, że 38,5% uczestniczek kursu podstawowego rozpoczęło formację na I roku kursu wyższego, a 71% z nich go ukończyło. Największym zainteresowaniem kurs cieszył się pod koniec opisywanego okresu, po 1989 roku. Miało to niewątpliwie związek ze zmianą ustroju społeczno-politycznego w Polsce.

Formacja katechetów, to trudne i odpowiedzialne zadanie, od którego wiele zależy²⁷. Ma ono wpływ na kształt Kościoła powszechnego urzeczywistniającego się w Kościołach partykularnych. Można stwierdzić, że w okresie posługi biskupiej abp. Ignacego Tokarczuka w archidiecezji przemyskiej zadanie to było realizowane z należytą uwagą i pieczołowitością. Bez wątpienia działania podejmowane na rzecz tejże formacji do dziś przynoszą owoce w Kościele przemyskim.

3.2. Działalność Diecezjalnego Urzędu Katechetycznego

Misja głoszenia słowa Bożego powierzona została przez Chrystusa ustanowionym przez Niego Apostołom (zob. Mt 28,19). Już od tej pory można mówić o swego rodzaju strukturach czuwających nad owym przekazem wiary. Na dowód tego, że już w

²⁷ Por. M. Zając. *Jak towarzyszyć wzrastaniu w okresie młodości*. W: *Wychowanie i szkoła pełne nadziei*. Red. J. Kotowski. Łomża 2009 s. 38.

pierwotnym Kościele istniał urząd, który czuwał nad prawowiernością nauki i sposobem jej przekazywania jest zapis w Liście do Galatów, w którym św. Paweł udaje się do Jerozolimy w celu uzyskania aprobaty u starszych Kościoła dla swojego głoszenia (zob. Ga 2,9.18). Pozwala to na stwierdzenie, że Kościół od samego początku uznawał i respektował instytucje, które z jednej strony stały na straży ortodoksji przekazywanej wiary, a z drugiej wspierały pracę tych, którzy zostali do tego zadania powołani i posłani.

Istotnym dla tworzenia i funkcjonowania instytucji wspierających prace katechetów w Kościele był dokument Piusa XI *Provido sane*, w którym zawarto instrukcje dotyczące tejże kwestii. W dokumencie zawarto m.in. wskazania odnoszące się do tworzenia w diecezjach biur katechetycznych. Do ich zadań miały należeć następujące kwestie: troska o to, aby nauczanie katechetyczne realizowane było przez wykwalifikowanych nauczycieli; organizacja cyklicznych spotkań dla katechetów w celu doskonalenia kompetencji; organizacja formacji permanentnej dla katechetów. Na mocy dokumentu zobowiązano również ordynariuszy do mianowania kompetentnych wizytatorów nauki religii²⁸. W odpowiedzi na dyrektywy kościelne w diecezji przemyskiej już w 1936 r. powstał Diecezjalny urząd katechetyczny, na czele którego stał biskup przemyski Franciszek Barda, ponadto bp Wojciech Tomaka, ks. Józef Stachyrak i ks. Franciszek Misiąg²⁹.

Kolejnym ważnym dokumentem normującym sprawy strukturalne troski o proces katechizacji, w tym wspierania katechetów, była *Ogólna instrukcja katechetyczna*. Autorzy dokumentu powołując się na *Provido sane* również wskazują na konieczność tworzenia w diecezjach referatów katechetycznych składających się z wykwalifikowanych w tym kierunku osób. W dokumencie zaznaczono, że referat katechetyczny jest narzędziem każdego biskupa diecezjalnego służącym do kierowania całą działalnością katechetyczną w diecezji (por. DCG 126).

W roku 1966, który można określić jako pierwszy rok posługi biskupiej Ignacego Tokarczuka w diecezji przemyskiej, funkcjonował już Diecezjalny Urząd Katechetyczny. Jego działanie sankcjonowały dotychczasowe przepisy kościelne. Na czele urzędu stał biskup ordynariusz, zaś członkami tegoż urzędu byli: bp Wojciech Tomaka, bp Stanisław Jakiel, ks. Franciszek Misiąg, ks. Antoni Gadatnicki, ks. Tadeusz Wielobób³⁰.

²⁸ Por. Święta Kongregacja Soboru. *Dekret o lepszej trosce o nauczanie katechetyczne Provido sane*. AAS 27:1935 s. 151.

²⁹ Zob. *Schematismus universi cleri saecularis et regularis dioecesis premisliensis rit. lat. pro anno 1937*. Przemysł 1937 s. 19.

³⁰ Por. *Rocznik diecezji przemyskiej na rok 1966*. Przemysł 1966 s. 21.

Znacząca w skutkach była reorganizacja kurii diecezjalnej, która związana była z mianowaniem biskupa Tadeusza Błaszkwicza przewodniczącym Wydziału Nauki Chrześcijańskiej. Jako najbliższych współpracowników powołał on do pracy w wydziale księży katechetów: Bronisława Twardzickiego i Jana Stanisza³¹. Czas kierowania referatem katechetycznym przez bp. Błaszkwicza można określić jako kluczowy dla procesu katechizacji w archidiecezji przemyskiej. Jego zaangażowanie i działania na tym polu miały wpływ zarówno na katechetów jak i na katechizowanych³².

Wśród wielu zasług bp. Błaszkwicza dla katechizacji w archidiecezji przemyskiej należy wymienić kilka. Pierwszą z nich było wprowadzenie w diecezji pierwszej wersji programu katechetycznego, który w potocznej terminologii nazywany był „jezuickim”. Okazało się mieć to duże znaczenie od strony praktycznej, ponieważ możliwy był do przyjęcia również inny program, którego autorem był bp Edward Materski. W założeniu wersji bp. Materskiego program, choć zakładał odnowę soborową miał być realizowany w oparciu o jego przedsoborową formę. Stwarzało to realne zagrożenie, że wszelkie zmiany będą miały symboliczny charakter. Przyjęty przez bp. Błaszkwicza program oparty był na Piśmie świętym, jak zakładała odnowa soborowa, ale także na liturgii. Rozkład materiału opierał się na historii zbawienia³³.

Kolejnym ważnym działaniem bp. Tadeusza Błaszkwicza na gruncie katechetycznym w diecezji była troska o zaopatrzenie katechetów w odpowiednie pomoce dydaktyczne, zwłaszcza w podręczniki. Potwierdzeniem tego, że udoskonalenie procesu katechizacji, a przez to stworzenie dogodniejszych, bardziej profesjonalnych warunków pracy katechetom było dla niego zadaniem priorytetowym jest fakt, że pierwsze podręczniki były przepisywane ręcznie na maszynach przez zespół katechetyczny. Należeli do niego m.in. ks. Bronisław Twardzicki i ks. Jan Stanisław. Staraniem bp. Błaszkwicza w pomoce dydaktyczne w formie rysunków zaopatrzone zostały również przedszkola³⁴.

Ks. B. Twardzicki, wieloletni współpracownik bp. Błaszkwicza w jednym z artykułów potwierdził fakt, że dzięki staraniom bp. Tadeusza katecheci i katechizowani

³¹ Por. B. Twardzicki. *Wkład księdza biskupa Tadeusza Błaszkwicza w odnowę katechezy w Diecezji Przemyskiej*. „Biuletyn Katechetyczny” 13:2011 s. 168-172.

³² Por. *Relacja ustna T. Kocór (16.03.2023)*. APŁD. *Relacje ustne*; S. Nabywaniec. *Sprawa Obiektywna nr 1: Kościół. Kościół przemyski w świetle akt rzeszowskiej bezpieki (1944-1989)*. T. I. Rzeszów 2011 s. 395.

³³ Por. B. Twardzicki. *Wkład księdza biskupa Tadeusza Błaszkwicza* s. 169; J. Kostorz. *Ramowy i szczegółowy program katechizacji z 1971 roku*. W: *Programy nauczania religii i katechetyczne (1920-2020)*. Red. R. Ceglarek, K. Misiaszek, A. Wołkiewicz. Częstochowa 2021 s. 243-270.

³⁴ Por. T. Śliwa. *Tadeusz Błaszkwicz biskup pomocniczy diecezji przemyskiej* s. 18.

byli dobrze zaopatrzeni w podręczniki. Zaznaczył również, że biskup zrezygnował z zaopatrzenia katechetów w podręczniki opracowane przez ks. Wincentego Zalewskiego ze względów praktycznych, gdyż ich nakład został szybko wyczerpany, ale także merytorycznych, ponieważ wg autora artykułu nie odpowiadały normom stawianym przez Sobór Watykański II i ówczesną egzegezę biblijną. Nie uwzględniały też postępu nauk takich jak psychologia, pedagogika czy dydaktyka. Staraniem bp. Błaszkiwicza parafie zaopatrywane były w podręczniki ks. Jana Charytańskiego dla klas I-VIII³⁵.

Na tym etapie badań należy również wspomnieć o kwestii nauczania religii klasami, które były utworzone w szkołach. Bp Błaszkiwicz nie zgodził się na rezygnację z takiej formy katechizowania. Przyczyniło się to do utrzymania wysokiej frekwencji na katechezie, która w szkołach podstawowych dochodziła do 97%, zaś w liceach i technikumach do 94%. Nieco gorzej przedstawiała się frekwencja w szkołach zawodowych, jednak i tak cały czas była bardzo wysoka, bo dochodziła do 85%. Dla porównania w diecezjach, w których zrezygnowano z nauczania klasowego i przyjęto model nauczania parafialnego frekwencja w znaczącym stopniu spadła, niekiedy do 30% w szkołach średnich. Fakt utrzymania wysokiego odsetka uczęszczających na katechezę, był nie bez znaczenia dla samych katechetów, miał wpływ na ich morale, a także pozwalał na usystematyzowaną pracę³⁶.

Jedną z form pomocy w pracy katechetycznej były komunikaty Wydziału Katechetycznego kierowane do katechetów. Stanowiły one wskazania i propozycje dotyczące pracy katechetycznej. Poruszały kwestie dotyczące: zakupu i dostępności pomocy katechetycznych, (w tym podręczników) wskazania ws. organizacji rozpoczęcia i zakończenia roku szkolnego i katechetycznego, troski o sumienność w prowadzeniu katechez, zarówno od strony merytorycznego przygotowania do nich, jak i trzymania się wyznaczonych w planie godzin, troski o dostępność katechezy dla dzieci i młodzieży w każdym przedziale wiekowym, zapewnienie odpowiednich warunków do katechizowania, informacji dotyczących spotkań katechetycznych oraz praktycznych wskazań duszpasterskich³⁷.

³⁵ Por. *Komunikaty 30.05.1973*. AWDO. Teczka: *Komunikaty 1973*; B. Twardzicki. *Wkład księdza biskupa Tadeusza Błaszkiwicza* s. 170.

³⁶ Por. *Relatio Quinquennalis. Archidioecesis Premisliensis Latinorum 1987-1992*. AWDO. Teczka: *Sprawozdania Ad limina apostolorum 1987-1992*; B. Twardzicki. *Wkład księdza biskupa Tadeusza Błaszkiwicza* s. 169.

³⁷ Por. *Komunikat Referatu Katechetycznego do księży katechetów 1967*. AWNK. Teczka: *Komunikaty 1967*; *Komunikat Referatu katechetycznego 1972*. AWNK. Teczka: *Komunikaty 1972*; *Komunikaty do urzędów dziekańskich 24.11.1972*. AWNK. Teczka: *Komunikaty 1972*; *Komunikaty 30.05.1973*. AWNK. Teczka: *Komunikaty 1973*; *Komunikaty do urzędów dziekańskich 18.04.1973*.

Kolejnym narzędziem, który Referat Katechetyczny wykorzystywał dla usprawnienia pracy katechetycznej w diecezji, ale i do pomocy katechetom, były sprawozdania katechetyczne. Bp Tadeusz Błaszkiwicz przywiązywał do nich szczególną wagę³⁸. Analiza wybranych sprawozdań z początkowego okresu posługi bp. Błaszkiwicza pokazuje, że były one prowadzone w sposób wyjątkowo rzeczowy i dokładny. W sprawozdaniach znajdowały się takie kwestie jak: liczba katechizowanych i katechetów, szczegółowe informacje dotyczące kwestii, gdzie dany katecheta prowadzi katechezę, status szkół znajdujących się na terenie danej parafii, ilość punktów katechetycznych oraz to czy jest możliwość i konieczność tworzenia nowych, odległość punktu katechetycznego od szkoły, sprawozdanie z realizacji godzin katechezy w dekanacie, szczegółowe informacje dotyczące trudności w realizowaniu katechezy, informacje dotyczące poruszania tematu katechezy na kongregacjach parafialnych³⁹.

Innym ważnym działaniem podejmowanym z ramienia Referatu Katechetycznego były wizytacje katechetyczne. Odpowiedzialni za nie byli zarówno wizytatorzy diecezjalni⁴⁰, którzy byli mianowani do pełnienia tej funkcji bezpośrednio przez

AWNK. *Teczka: Komunikaty 1973; Komunikaty 06.05.1982.* AWNK. *Teczka: Komunikaty 1982; Kongregacja księży dziekanów wiosna 1982.* AWNK. *Teczka: Komunikaty 1982;*

³⁸ Fakt ten potwierdza powszechna opinia księży, a także jedno ze wspomnień zanotowanych przez ks. S. Bartmińskiego: „Kiedyś pamiętam zwrócił mi [bp Błaszkiwicz] sprawozdanie z nauki religii, składane każdego roku w kurii. O co poszło? W małej, dojazdowej szkole ośmioklasowej w Tarnawcach uczyła siostra zakonna. By zmieścić się w jednym dniu łączyła klasy. (...) Dla niego było to niepojęte: różny okres rozwojowy dzieci, gdzie czas na przerwy? Jak można realizować program i jaki? Przecież, to niedopuszczalne, wbrew zasadom pedagogiki łączyć cztery klasy, dzieci w różnym stopniu rozwoju. Nie szło wytłumaczyć. Złożyłem mu wtedy przysięgę na Ewangelię, że odtąd moje sprawozdania będą odpowiadać wszelkim wymogom kurii. Zaniepokoił się nie na żarty ten doświadczony życiowo, ale niezyciowy skrupulat”. S. Bartmiński. *Przemyscy księży rocznik 1959.* T. 1 s. 165.

³⁹ Zob. *Sprawozdanie z nauczania religii w dekanacie tarnobrzeskim.* AWNK. *Teczka: Sprawozdania katechetyczne za rok 1971; Sprawozdanie z nauczania religii w parafii Hadle Szklarskie.* AWNK. *Teczka: Sprawozdania katechetyczne za rok 1971; Sprawozdanie z nauczania religii w dekanacie Rzeszów II.* AWNK. *Teczka: Sprawozdania katechetyczne za rok 1971; Sprawozdanie z nauczania religii w dekanacie Rzeszów I.* AWNK. *Teczka: Sprawozdania katechetyczne za rok 1971; Sprawozdanie z nauczania religii w dekanacie Frysztak.* AWNK. *Teczka: Sprawozdania katechetyczne za rok 1971; Sprawozdanie z nauczania religii w dekanacie Głogów.* AWNK. *Teczka: Sprawozdania katechetyczne za rok 1971; Sprawozdanie z nauczania religii w dekanacie Jarosław.* AWNK. *Teczka: Sprawozdania katechetyczne za rok 1971; Sprawozdanie z nauczania religii w dekanacie Kańczuga.* AWNK. *Teczka: Sprawozdania katechetyczne za rok 1971; Sprawozdanie z nauczania religii w parafii Sietesz.* AWNK. *Teczka: Sprawozdania katechetyczne za rok 1971; Sprawozdanie z nauczania religii w parafii Pantalowice.* AWNK. *Teczka: Sprawozdania katechetyczne za rok 1971; Sprawozdanie z nauczania religii w parafii Jawornik Polski.* AWNK. *Teczka: Sprawozdania katechetyczne za rok 1971; Sprawozdanie z nauczania religii w dekanacie Sieniawa.* AWNK. *Teczka: Sprawozdania katechetyczne za rok 1971; Sprawozdanie z nauczania religii w dekanacie Leżajsk.* AWNK. *Teczka: Sprawozdania katechetyczne za rok 1971; Sprawozdanie z nauczania religii w dekanacie Przemyśl I.* AWNK. *Teczka: Sprawozdania katechetyczne za rok 1971; Sprawozdanie z nauczania religii w parafii Bolestraszyce.* AWNK. *Teczka: Sprawozdania katechetyczne za rok 1971.*

⁴⁰ W czasie posługi biskupiej Ignacego Tokarczuka funkcję wizytatorów diecezjalnych pełnili: ks. Franciszek Misiąg, ks. Antoni Gadowski, ks. Tadeusz Wielobób, ks. Tadeusz Koński, ks. Jan Stanisław, ks. Bronisław Twardzicki, ks. Stanisław Jackowski, p. Teresa Szczepkowska, ks. Tadeusz Biały, ks. Tadeusz

ordynariusza⁴¹ jak i dziekani poszczególnych dekanatów, którzy pełnili tę funkcję na mocy zarządzeń synodu diecezjalnego i Statutów dziekańskich z dnia 14 stycznia 1984 r.⁴². Wizytacje były przeprowadzane wg wskazanego przez Wydział wzoru ankiety wizytacyjnej⁴³.

Ankieta wizytacyjna składała się z dwóch zasadniczych części (treść ankiety Aneks 7). Pierwsza z części dotyczyła ogólnej charakterystyki parafii, na terenie której odbywała się katecheza. Zawierała szczegółowe informacje dotyczące szkół, punktów katechetycznych, ilości dzieci i młodzieży z podaniem ich przedziału wiekowego, nieuczęszczających na lekcje religii, uczestnictwa w życiu sakramentalnym katechizowanych, rekolekcji, duszpasterstwa parafialnego zrzeszającego dzieci i młodzież. Druga część odnosiła się personalnie do konkretnego katechety i klas, w których uczył. Stanowiła szczegółową charakterystykę jego pracy katechetycznej. Zawierała takie informacje jak: ogólna charakterystyka klasy, frekwencja, sposób prowadzenia dziennika, zgodność nauczania z przyjętym programem katechetycznym, postępy w nauce dzieci i młodzieży, metody prowadzenia katechezy, przygotowanie katechety, ogólna ocena katechety⁴⁴.

Wizytacje pozwalały na dokonanie ewaluacji pracy katechety. To z kolei dawało możliwości na właściwe rozmieszczenie ich w parafiach diecezji, kierując do konkretnych szkół. Ankiety były również pomocnym narzędziem ukazującym potrzeby katechetyczne na terenie diecezji. Jednocześnie wizytacje miały wymiar motywacyjny dla katechetów. Bp Błaszkiwicz stawiał katechetom bardzo wysokie wymagania. Egzekwował zaniedbania na polu katechizacji, co nieraz budziło lęk przed ewentualnymi konsekwencjami. Z tego powodu dochodziło do podawania nieprawidłowych informacji w ankietach wizytacyjnych. Były to jednak odosobnione przypadki⁴⁵.

Dbłość agend Kurii Biskupiej o jak najwyższy poziom procesu katechetycznego w diecezji wyrażała się również przez troskę o formację permanentną katechetów, zarówno duchownych, jak i świeckich. Jednym ze sposobów sprawdzania, egzekwowania

Kocór, ks. Jan Zimny, s. Joanna Wolak (sercanka). Zob. *Rocznik diecezji przemyskiej na rok 1966* s. 21; *Rocznik diecezji przemyskiej*. Przemyśl 1979 s. 43; *Rocznik Diecezji Przemyskiej na rok 1984*. Przemyśl 1984 s. 41; *Schematyzm Diecezji Przemyskiej 1990* s. 43.

⁴¹ *Nominacja ks. dra Stanisława Jackowskiego*. AWNK. *Teczka: Wizytatorzy diecezjalni*.

⁴² Zob. SDP. Przemyśl 1957 s. 153; *Rocznik Diecezji Przemyskiej na rok 1984* s. 41.

⁴³ Aneks 7. *Ankieta wizytacyjna dla Księży Wizytatorów Dekanalnych*. AWNK. *Teczka: Wizytacje katechetyczne*.

⁴⁴ Por. Tamże.

⁴⁵ Po odkryciu takich praktyk, podczas jednej z kontroli bp Błaszkiwicz stanowczo je potępił podczas kongregacji dziekańskich w 1973 r. Por. S. Nabywaniec. *Sprawa Obiektywna*. T. I s. 398.

i zachęty o autoformację były tzw. „kwestionariusze wikariuszowskie”⁴⁶. Jak zaznaczono w kwestionariuszu, miał on na celu przede wszystkim troskę o najmłodszych stażem pracy spośród duchowieństwa. Stanowił także pomoc w kierowaniu duchownego do konkretnych ośrodków duszpasterskich, gdzie mógł podejmować pracę zgodnie ze swoimi predyspozycjami. Autorzy kwestionariusza zaznaczyli również, że rzetelność w jego wypełnieniu jest wyrazem odpowiedzialności za swoje powołanie, wiernych powierzonych jego opiece, a także cały Kościół⁴⁷.

Troska Referatu Katechetycznego o katechetów wyrażała się też w pieczy nad właściwym przydziałem godzin katechezy. Analiza dokumentów archiwalnych pozwala na stwierdzenie, że odpowiedzialni za niniejszą agendę kurii przykładali do tego dużą wagę. Jak podano w komunikacie, wizytacje katechetyczne w roku szkolnym 1977/78 i wcześniejszych wykazały, że niektórzy z księży neoprezbiterów uczyli w roku sprawozdawczym od 28-33 godzin. Wg autorów komunikatu zbyt duża liczba godzin katechizacji w tygodniu stanowi trudność w rzeczowym przygotowaniu się do nich. Niejednokrotnie stanowi również przeszkodę do pisania wymaganych konspektów, a także jest powodem improwizacji, co w efekcie prowadzi do spłykania katechez oraz może być przyczyną utrwalenia postawy lekceważenia nadmiernych obowiązków przez katechetów. Katecheci, aby uzyskać jeden dzień wolny od pracy, byli zmuszeni do kumulacji ośmiu i więcej godzin w jednym dniu, co obniżało poziom katechizacji i jej skuteczność⁴⁸.

W tym samym dokumencie zawarto również troskę o najmłodszych spośród duchowieństwa (1-3 lat kapłaństwa), którzy uczyli młodzież szkół średnich. Stwierdzono, że nie mają oni jeszcze odpowiedniego przygotowania ani doświadczenia do uczenia młodzieży na tym poziomie. Tacy duchowni musieli oprócz pracy w szkołach podstawowych i przedszkolach przygotowywać się do prowadzenia katechez na wyższych poziomach edukacyjnych, to sprawiało, że niektórzy z nich byli zmuszeni do opracowania katechez w bardzo szerokim wachlarzu nawet na 11-13 poziomach. To w połączeniu z brakiem doświadczenia i dojrzałości katechetycznej prowadziło do częstych improwizacji. Konkluzja zawarta w dokumencie brzmiała w następujący sposób:

⁴⁶ Zob. Aneks 8. *Kwestionariusz dotyczący księdza wikariusza*. AWDO. *Teczka: Wikariusze*.

⁴⁷ Por. Tamże.

⁴⁸ Por. *Podsumowanie katechizacji za rok 1977/78*. AWNK. *Teczka: Wizytacje katechetyczne*.

„Wydaje się, że byłoby lepszą rzeczą, aby neoprezbiterzy na początku swojej pracy byli kierowani na placówki o mniejszej ilości godzin katechetycznych”⁴⁹.

Innym wyrazem troski o formację permanentną kapłanów-katechetów były cyklicznie organizowane dni skupienia. Pierwszy z nich w okresie posługi biskupiej Ignacego Tokarczuka zorganizowany został w 1967 r. Jego inicjatorem był biskup ordynariusz, a dzień skupienia nosił tytuł: „Kapłan Soborowy”. Do udziału w nim zostali zobowiązani wszyscy kapłani. Dni skupienia organizowane były w pięciu ośrodkach duszpasterskich w diecezji. Za uczestnictwo kapłanów z poszczególnych dekanatów odpowiedzialni byli księża dziekani⁵⁰. Podobne dni skupienia organizowane były w Przemyślu dla katechetek. Miały one wtedy wymiar dwudniowy i obejmowały cykl wykładów tematycznych⁵¹.

Dni skupienia bardzo szybko przerodziły się w tzw. „Spotkania dla katechetów” organizowane tym razem dla wszystkich katechetów, zarówno duchownych jak i świeckich. Spotkania katechetyczne miały również na celu formację permanentną katechetów. Podejmowano na nich tematy związane z bieżącymi problemami dydaktyczno-katechetycznymi, metodami pracy z dziećmi i młodzieżą, współpracy katechetów z rodzicami, teologiczne aspekty uzasadniania katechezy, przekazywanie orędzia zbawczego w katechezie oraz wychowania do życia chrześcijańskiego.

Prelegentami podczas spotkań byli zarówno księża profesorowie wykładający w Instytucie Teologicznym w Przemyślu, jak i goście zapraszani specjalnie na taką okazję. Stwarzało to możliwości szerszego spojrzenia na problem katechizacji, a co za tym idzie – pogłębionej refleksji nad wybranym tematem. Spotkania organizowane były w większych ośrodkach duszpasterskich diecezji m.in. w Przemyślu, Krośnie, Rzeszowie i Tarnobrzegu. Z czasem spotkania przerodziły się w kongregacje katechetyczne, mające ten sam wymiar formacyjno-informacyjny⁵².

⁴⁹ Por. Tamże.

⁵⁰ Por. *Okólnik*. AWNK. *Teczka: Dni skupienia w pięciu ośrodkach na temat „Kapłan soborowy”*.

⁵¹ Zob. *Program dnia skupienia dla katechetek (2-3.01.1969)*. AWNK. *Teczka: Dni skupienia dla katechetek 1969*.

⁵² Zob. *Program spotkania księży katechetów szkół średnich w Przemyślu*. AWNK. *Teczka: Spotkania katechetyczne; Spotkania katechetyczne diecezji przemyskiej 16-19 sierpnia 1977 r.* AWNK. *Teczka: Spotkania katechetyczne; Program spotkania w dniu 24.10.1972 r. w Seminarium Duchownym*. Tamże; *Program spotkania katechetek*. AWNK. *Teczka: Spotkania katechetyczne; Program spotkania katechetów szkół ponadpodstawowych dn. 28.VIII.1975 r.* AWNK. *Teczka: Spotkania katechetyczne; Spotkanie katechetyczne 1973 r.* AWNK. *Teczka: Spotkania katechetyczne; Tematy referatów na spotkania katechetyczne*. AWNK. *Teczka: Spotkania katechetyczne; Kongregacje katechetyczne*. AWNK. *Teczka: Spotkania katechetyczne; Zawiadomienie o spotkaniu katechetycznym – dekanat Bircza*. AWNK. *Teczka: Spotkania katechetyczne*.

Spotkania/kongregacje katechetyczne były organizowane również na szczeblu dekanalnym. Każdy dziekan zobowiązany był do przeprowadzenia takiego spotkania w swoim dekanacie. Odbywały się one po uprzednim zawiadomieniu Referatu Katechetycznego. Zawiadomienie obejmowało również plan kongregacji oraz wykaz tematów i prelegentów. Spotkanie miało wymiar zarówno informacyjno-edukacyjny, jak i modlitewny⁵³.

Na tym etapie badań można stwierdzić, że troska o wspieranie pracy katechetów w archidiecezji przemyskiej w okresie posługi biskupiej Ignacego Tokarczuka miała charakter systemowy i dobrze zorganizowany. Nie była wola od błędów, jednak ich skutki były eliminowane. Osoby odpowiedzialne za przebieg procesu katechizacji w archidiecezji odznaczały się sumiennością i rozumiały ciężar obowiązku jaki został im powierzony przez Kościół.

3.3. Sytuacja personalna katechetów w archidiecezji

Dokumenty Kościoła powszechnego wskazują, że do misji głoszenia słowa Bożego, szczególnie w procesie katechetycznym, powołani są w pierwszym rzędzie biskupi (por. CT 63) Zarówno Tradycja Kościoła katolickiego wyrażona w Piśmie Świętym, jak i wielowiekowe doświadczenie pastoralne pozwalają wyprowadzić ważny wniosek, że niemożliwe jest zaangażowanie w dzieło głoszenia Dobrej Nowiny i kierowanie wspólnotą eklezjalną wyłącznie przez jednostki. Konieczne wydaje się zaangażowanie większej liczby osób. Pierwsze wzmianki o tego typu problematyce pojawiają się już na kartach Starego Testamentu, kiedy Mojżesz po rozmowie ze swoim teściem Jetrą wyznacza ludzi, którzy mają za zadanie pomóc mu w sprawowaniu jego urzędu w Izraelu (zob. Wj 18). Również Chrystus, który misję ewangelizacji powierzył, swoim apostołom, jako zwierzchnikom, wyznaczył im pomocników do realizacji tego

⁵³ Zob. *Dekanalne spotkania katechetyczne – lista*. AWNK. *Teczka: Dekanalne spotkania katechetyczne; Plan spotkania katechetycznego – Dekanat Raniżów*. AWNK. *Teczka: Dekanalne spotkania katechetyczne - Raniżów; Zawiadomienie o spotkaniu katechetycznym – dekanat Leżajsk*. AWNK. *Teczka: Dekanalne spotkania katechetyczne - Leżajsk; Zawiadomienie o spotkaniu katechetycznym – dekanat Rzeszów*. AWNK. *Teczka: Dekanalne spotkania katechetyczne - Rzeszów; Zawiadomienie o spotkaniu katechetycznym – dekanat Dynów*. AWNK. *Teczka: Dekanalne spotkania katechetyczne - Dynów; Zawiadomienie o spotkaniu katechetycznym – dekanat Krosno-Południe*. AWNK. *Teczka: Dekanalne spotkania katechetyczne - Krosno; Zawiadomienie o spotkaniu katechetycznym – dekanat Jarosław Wschód i Sieniawa*. AWNK. *Teczka: Dekanalne spotkania katechetyczne - Jarosław; Zawiadomienie o spotkaniu katechetycznym – dekanat Lesko*. AWNK. *Teczka: Dekanalne spotkania katechetyczne - Lesko*.

najważniejszego dzieła, kiedy stwierdził: „Żniwo wprawdzie wielkie, ale robotników mało; proście więc Pana żniwa, żeby wyprawił robotników na swoje żniwo” (Łk 10,2).

Nie ulega więc wątpliwości, że liczbę pracujących katechetów należy dostosować do aktualnych potrzeb lokalnego Kościoła. Stąd też obok systematycznej katechizacji obowiązkiem biskupa diecezjalnego i podległych mu agend Kurii Diecezjalnej jest troska o odpowiednią ilość kadry katechetycznej. Dlatego na początku niniejszego paragrafu zostanie podjęta analiza ilościowa stanu personalnego katechetów w archidiecezji przemyskiej⁵⁴.

Według dokumentów Kościoła każdego katechetę należy traktować jako współpracownika biskupa. Na mocy misji kanonicznej jest on upoważniony do katechizowania na terenie archidiecezji. Katechizacja na jej terenie realizowana jest w dużej mierze przez prezbiterów i to oni najczęściej nazywani są współpracownikami biskupa czy katechetami⁵⁵. W myśl tychże dokumentów kapłani powinni pielęgnować w sobie ślub posłuszeństwa biskupowi diecezjalnemu w celu owocniejszej pracy duszpasterskiej, a także troszczyć się o rozeznanie i rozkrzewianie nowych powołań w posłudze katechetycznej.

Wśród prezbiterów dokumenty Kościoła jako pierwszego po biskupie podają proboszcza, jako tego, który w swojej wspólnocie parafialnej jest odpowiedzialny za przekaz katechetyczny (por. DK 115-116; DPK 65). Analiza dokumentów archiwalnych archidiecezji przemyskiej pozwala na stwierdzenie, że w okresie posługi biskupiej

⁵⁴ Należy zaznaczyć, że opisywane w niniejszym paragrafie dane odnośnie stanu personalnego katechetów w archidiecezji przemyskiej pochodzą w znaczącym stopniu z dokumentów przedstawianych w ramach wizyt *Ad limina apostolorum* w Stolicy Apostolskiej. Abp Ignacy Tokarczuk ze względu na swoją nieugiętą postawę wobec reżimu komunistycznego był jednym z najbardziej inwigilowanych biskupów w Polsce Ludowej. Ponieważ sporządzanie i przetrzymywanie danych dotyczących liczby i działalności katechetów stanowiło zagrożenie, stąd niekiedy w archiwum diecezjalnym znajdują się szczątkowe, wybiórcze dane na ten temat. Fakt ten potwierdza adnotacja znajdująca się na jednym z dokumentów archiwalnych, w której zawarto informację tej treści: „W najbliższych dniach osobiście udam się do Świętej Kongregacji, aby dokończyć słownie ten raport przedstawiony na piśmie.” Pozwalają one jednak na sporządzenie ogólnego zarysu stanu liczby katechetów pracujących w archidiecezji w opisywanych latach. Wszystkie dane liczbowe zawarte w niniejszym paragrafie pochodzą z następujących źródeł: *Relatio Quinquennalis. Archidioecesis Premisliensis Latinorum 1965-1973*. AWDO. *Teczka: Sprawozdania Ad limina apostolorum 1965-1973*; *Relatio Quinquennalis. Archidioecesis Premisliensis Latinorum 1970-1977*. AWDO. *Teczka: Sprawozdania Ad limina apostolorum 1970-1977*; *Relatio Quinquennalis. Archidioecesis Premisliensis Latinorum 1983-1987*. AWDO. *Teczka: Sprawozdania Ad limina apostolorum 1983-1987*; *Relatio Quinquennalis. Archidioecesis Premisliensis Latinorum 1987-1992*. AWDO. *Teczka: Sprawozdania Ad limina apostolorum 1987-1992*; *Relatio Quinquennalis. Archidioecesis Premisliensis Latinorum 1993-1997*. AWDO. *Teczka: Sprawozdania Ad limina apostolorum 1993-1997*; AWNK. *Teczka: Stan personalny katechetów [wybrane parafie]. Rocznik diecezji przemyskiej na rok 1966; Rocznik diecezji przemyskiej. Przemyśl 1979; Rocznik Diecezji Przemyskiej na rok 1984; Schematyzm Diecezji Przemyskiej 1990.*

⁵⁵ Kongregacja ds. duchowieństwa. *Dyrektorium o posłudze i życiu kapłanów* 47. Poznań 2003.

Ignacego Tokarczuka największy procent katechetów stanowili księża diecezjalni. Fakt ten obrazuje poniższa tabela.

Tabela 2. Stan personalny kapłanów diecezjalnych – katechetów w archidiecezji przemyskiej w latach 1966-1993.

Rok	Księża diecezjalni	Procent ogólnej liczby katechetów
1966	628	74,7
1973	695	72,9
1984	771	71,1
1985	778	70,4
1986	809	70,4
1987	827	70,6
1988	847	70,6
1989	872	71,1
1990	875	70,7
1991	907	71,5
1992	949	71,6
1993	567	72

Analiza powyższej tabeli pozwala na sformułowanie kilku wniosków dotyczących sytuacji personalnej kapłanów katechetów w archidiecezji przemyskiej w opisywanych latach. W pierwszym rzędzie dziwić może znaczący spadek liczby kapłanów katechetów w 1993 r. Wydaje się on być nienaturalny. Wynikał on z opisywanego we wcześniejszych częściach niniejszej dysertacji podziału diecezji w Polsce, dokonanego w 1992 r. W związku z podziałem diecezja przemyska straciła na rzecz diecezji rzeszowskiej i sandomierskiej 379 kapłanów katechetów, którzy stanowili niemal 40% tego grona oraz niespełna 29% ogólnej liczby katechetów. Kolejne obserwacje pozwalają na stwierdzenie, że w latach 1966-1992 nastąpił znaczący, bo aż o 51%, wzrost liczby kapłanów katechetów. Miało to niewątpliwie związek z rosnącą w drugiej połowie XX w. liczbą powołań kapłańskich.

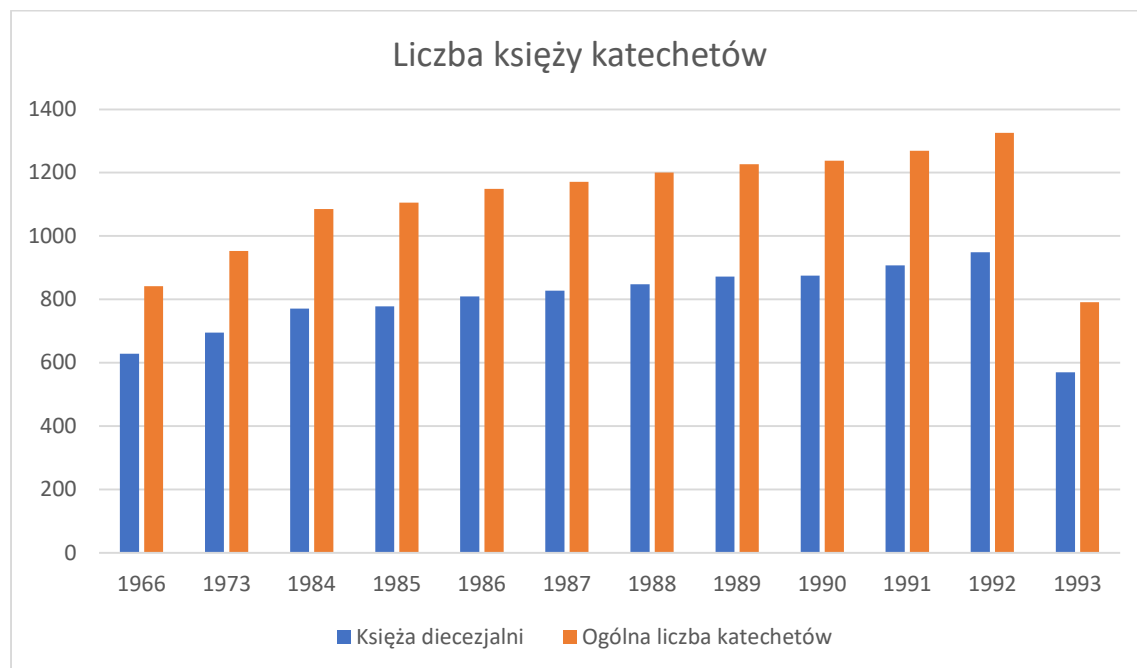
Warto zauważyć również, że w opisywanej granicy czasowej liczba kapłanów katechetów nigdy nie spadła poniżej 70% w stosunku do ogólnej liczby katechetów w archidiecezji. Ukazuje to z jednej strony, że tereny podkarpacia były niezwykle bogate w

nowe powołania kapłańskie. Z drugiej strony środowisko to zostało zdominowane przez duchowieństwo diecezjalne. Nie należy jednak odczytywać tego w sposób pejoratywny, wręcz przeciwnie. Czasy PRL charakteryzowały się dużymi represjami w stosunku do tych, którzy w jakikolwiek sposób utożsamiali się z religią, a co dopiero zajmowali się jej szerzeniem. Dlatego niezłomna postawa wielu kapłanów zaangażowanych w dzieło katechizacji, mimo wielu przeciwności i represji, zasługuje *ex post* na szacunek i podkreślenie w niniejszej dysertacji.

Stały utrzymujący się na poziomie 70% stosunek kapłanów katechetów do ogólnej liczby katechetów w archidiecezji wskazuje również na fakt, że mimo iż liczba księży katechetów powiększała się z roku na rok, to również niemal wprost proporcjonalnie wzrastała liczba innych stanów zaangażowanych w realizację procesu katechetycznego. Godnym zauważenia jest również fakt, że w żadnym z punktów opisujących liczbę kapłanów katechetów nie zaobserwowano spadku. Fakt ten z punktu widzenia odpowiedzialnych za dzieło katechizacji, był pozytywną przesłanką na przyszłość.

Poniższy wykres może posłużyć dla lepszego zobrazowania opisanych powyżej zależności i wysuniętych wniosków.

Wykres 1. Stan personalny kapłanów diecezjalnych – katechetów w archidiecezji przemyskiej w latach 1966-1993.

Kolejną grupą osób zaangażowanych w katechezę w archidiecezji przemyskiej byli księża i bracia zakonni. Dokumenty soborowe w jasny sposób wskazują na

konieczność zaangażowania się zakonników w dzieło szeroko rozumianego apostołatu, formacji religijnej, liturgicznej i duchowej, a zwłaszcza w katechezę prowadzoną w Kościele lokalnym, w którym akurat posługują. Na innym miejscu Kościół w swoim nauczaniu podkreśla, że zakonnicy i zakonnice powinni mieć wyjątkowy udział w działalności katechetycznej, którego nie można zastąpić posługą kapłanów ani osób świeckich (por. DK 228; PDK 131). Również autorzy *Dyrektorium o katechizacji* wskazują, że „Katechizacja stanowi uprzywilejowany obszar apostołstwa osób konsekrowanych” (DOK 119).

Na wartość obecności osób konsekrowanych w katechezie zwrócił również uwagę ks. P. Goliszek w jednej ze swoich publikacji. Katechetyk podkreślił, że analiza posługi katechetycznej zakonników ukazuje ich ogromny wkład i zaangażowanie na rzecz tejże posługi. Autor zwrócił uwagę na świadectwo prorockie zakonników wobec katechizowanych realizowane przez urzeczywistnienie miłości Boga do człowieka. W tym wymiarze zostały podkreślone trzy aspekty: uobecnienie Osoby Chrystusa, świadectwo będące formą katechezy i charyzmaty zakonne w służbie katechezy⁵⁶.

Poniższa tabela zawiera dane statystyczne z lat 1966-1993 ukazujące liczbę zakonników (księży i braci zakonnych) zaangażowanych w katechezę na terenie archidiecezji przemyskiej. Analiza danych zawartych w tabeli nr 2 pozwoli na sformułowanie kilku ważnych na tym etapie badań wniosków.

Tabela 3. Stan personalny zakonników – katechetów w archidiecezji przemyskiej w latach 1966-1993.

Rok	Zakonnicy	Procent ogólnej liczby katechetów
1966	58	6,9
1973	72	7,6
1984	89	8,2
1985	82	7,4
1986	103	9
1987	106	9,1
1988	109	9,1
1989	105	8,6

⁵⁶ Por. P. Goliszek. *Osoby życia konsekrowanego w służbie katechezy*. „Roczniki teologiczne” 11:2015 s. 121.

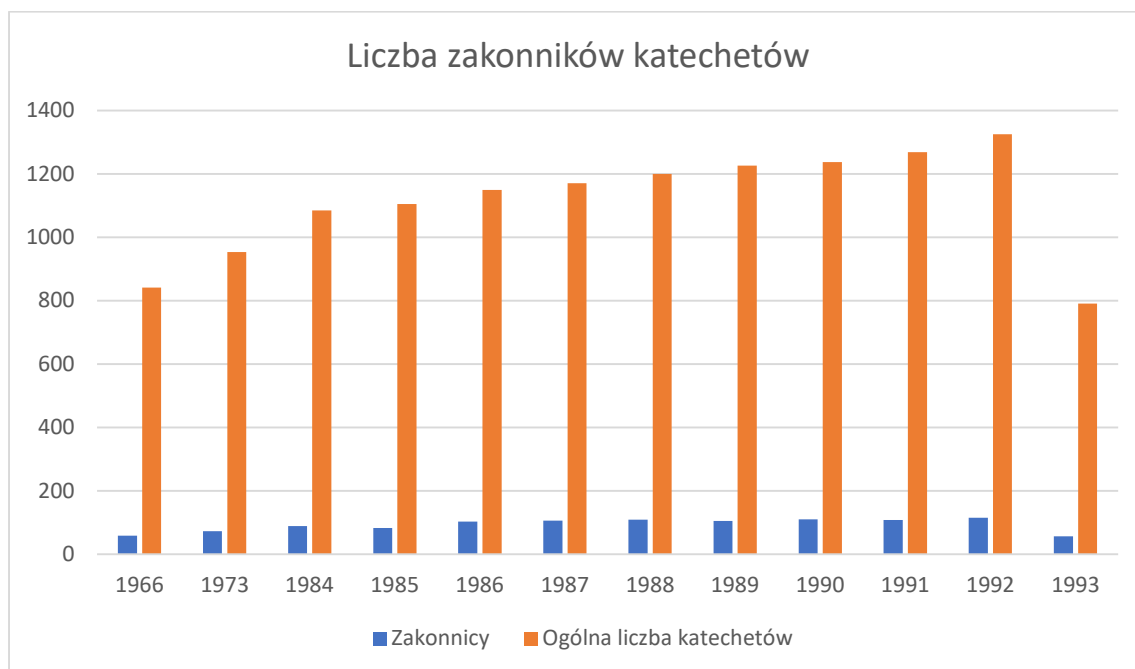
1990	110	8,9
1991	108	8,5
1992	115	8,7
1993	61	7,7

Jako pierwsze nasuwa się stwierdzenie, że liczba katechetów zakonnych (księży i braci) była niewspółmiernie mniejsza od liczby katechetów, wywodzących się spośród księży diecezjalnych. Kluczowym argumentem, który wyjaśnia ten stan rzeczy jest procent udziału księży zakonnych w ogólnej liczbie duchowieństwa archidiecezji przemyskiej⁵⁷. Analiza powyższej tabeli pozwala również na stwierdzenie, że średnia liczba katechetów spośród księży i braci zakonnych w stosunku do ogólnej liczby katechetów stanowiła 8,26% oraz, że utrzymywała się ona stosunkowo na stałym poziomie. Największy udział księży zakonnych wśród katechetów archidiecezji przemyskiej odnotowano w 1987 i 1988 r., najmniejszy natomiast na początku czasy posługi biskupiej Ignacego Tokarczuka w archidiecezji przemyskiej.

Dane zawarte w tabeli nr 2 zostały także przedstawione w sposób graficzny na wykresie nr 2.

⁵⁷ Dla zobrazowania tej sytuacji warto podać dane GUS-u na ten temat pochodzące z lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XX w. W 1971 r. księża zakonnicy stanowili w diecezji przemyskiej 17,8% całości duchowieństwa. Liczba ta zmalała w 1978 r. do 10,8%. Niemal identyczny stan odnotowano w 1987 r. Dane te nie pokrywają się z danymi zawartymi w tabeli nr 2 ze względu na fakt, że nie wszyscy kapłani zakonnicy byli czynnie zaangażowani w katechizację. Zob. W. Zdaniewicz. *Instytuty życia konsekrowanego i stowarzyszenia życia apostołskiego*. W: *Kościół Katolicki w Polsce 1918-1990. Rocznik statystyczny*. Red. L. Adamczuk. W. Zdaniewicz. Warszawa 1991 s. 154.

Wykres 2. Stan personalny zakonników – katechetów w archidiecezji przemyskiej w latach 1966-1993.

Kościół w nauczaniu soborowym podkreślił i docenił posługę, jaką na rzecz katechezy i świadectwa życia chrześcijańskiego świadczą osoby życia konsekrowanego, w tym obok księży i braci zakonnych także siostry zakonne, które są zaangażowane w rozliczne posługi ewangelizacyjne i charytatywne w Kościele katolickim (por. KK 46).

Ks. P. Goliszek we wspomianej publikacji podkreśla, że: „Osoba konsekrowana, to nie tylko nauczający i wychowujący egzaminator, ale przede wszystkim nowy człowiek w Chrystusie, który daje Chrystusa, szczególnie wówczas, gdy obdarza bliźniego autentyczną miłością, prawdą, dobrem, wolnością. Chodzi o to, aby współczesnemu człowiekowi pomóc w jego życiu doświadczyć obecności i działania Boga-Chrystusa”⁵⁸. Przytoczone stwierdzenie może znaleźć swoje potwierdzenie zwłaszcza w działalności sióstr zakonnych. Życie według rad ewangelicznych w połączeniu z cechami i predyspozycjami kobiet, takimi jak empatia, szczególna wrażliwość na słabszych i chorych oraz opiekuńczość sprawiają, że siostry zakonne są szczególnie wartościowymi katechetkami. W poniższej tabeli zostaną zaprezentowane dane dotyczące stanu personalnego sióstr zakonnych pracujących w katechezie w archidiecezji przemyskiej w opisywanym okresie.

⁵⁸ P. Goliszek. *Osoby życia konsekrowanego* s. 123.

Tabela 4. Stan personalny sióstr zakonnych – katechetek w archidiecezji przemyskiej w latach 1966-1993.

Rok	Siostry zakonne	Procent ogólnej liczby katechetów
1966	149	17,7
1973	166	17,4
1984	194	17,9
1985	212	19,2
1986	210	18,3
1987	213	18,2
1988	219	18,3
1989	223	18,2
1990	226	18,3
1991	204	16,1
1992	201	15,2
1993	130	16,4

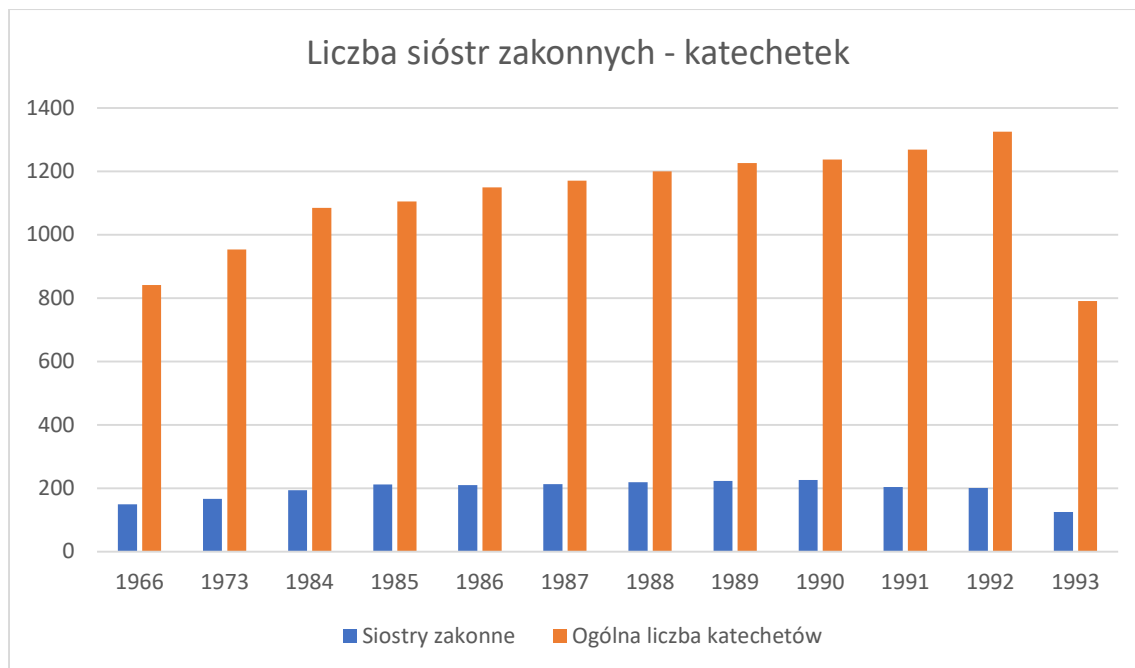
Analiza powyższej tabeli pozwala na stwierdzenie, że w porównaniu z wcześniej przytoczonymi danymi liczba sióstr zakonnych pracujących w katechezie jest o ponad połowę większa od zakonników i braci zakonnych. Należy jednak stwierdzić, że spośród wszystkich sióstr zakonnych pracujących w archidiecezji przemyskiej w katechezę zaangażowanych było jedynie niespełna 15%⁵⁹. Taki stan rzeczy wynikał głównie z tego, że charyzmat zgromadzeń zakonnych znajdujących się na terenie archidiecezji przemyskiej, nie opierał się głównie na nauczaniu katechetycznym dzieci i młodzieży oraz z tego, że część sióstr zakonnych znajdowała się już w wieku emerytalnym. Warto zauważyć, że niemal w tym całym okresie siostry zakonne stanowiły niespełna 20% całości katechetów archidiecezji. To z kolei wskazuje na fakt, że siostry zakonne stanowiły istotną część kadry katechetycznej, po pierwsze, ze względu na swój charyzmat i świadectwo życia, a po drugie na liczbę zaangażowanych w proces katechetyczny.

Podobnie jak w przypadku zakonników, okres w którym katechezy uczyło najwięcej sióstr zakonnych przypadł na lata osiemdziesiąte XX. wieku. Zmniejszenie liczby sióstr uczących katechezy w końcowym okresie posługi biskupiej Ignacego

⁵⁹ W latach 1978-87 w diecezji przemyskiej pracowało 1453 siostry w 162 placówkach, a średnia liczba sióstr pracujących w katechezie wynosiła ok. 210. Zob. W. Zdaniewicz. *Instytuty życia konsekrowanego* s. 159.

Tokarczuka wynikała w dużej mierze ze zmian administracyjnych wywołanych podziałem diecezji polskich.

Wykres 3. Stan personalny sióstr zakonnych – katechetek w archidiecezji przemyskiej w latach 1966-1993.

Ostatnią grupą katechetów pracujących w archidiecezji przemyskiej w okresie posługi biskupiej Ignacego Tokarczuka, opisywanych w ramach niniejszej dysertacji są katecheci świeccy. Posoborowy Kościół dostrzegł i docenił wartość czynnej obecności duszpasterskiej świeckich w Kościele. W swoim nauczaniu Kościół podkreślił: „Ich katechetyczna praca, bardzo często skromna i ukryta, ale pełniona z wielkodusznym zapałem, jest najznakomitszą formą apostołstwa świeckich” (PDK 132). Powołanie świeckich do czynnego udziału w procesie katechetycznym jest poniekąd konsekwencją ich udziału w sakramentach wtajemniczenia chrześcijańskiego, zwłaszcza chrztu i bierzmowania. Chrzest daje każdemu, który go przyjął udział w prorockiej misji Chrystusa, a w bierzmowaniu otrzymują dar Ducha Świętego, który uzdalnia człowieka do dania świadectwa o Chrystusie. Ci, którzy spośród ochrzczonych świeckich zostają przez Kościół posłani do posługi katechetycznej otrzymują Jego błogosławieństwo i mandat do wykonywania tejże posługi w Jego imieniu (por. DK 122; PDK 132; DOK 231; KPK kan. 759; ChL 14).

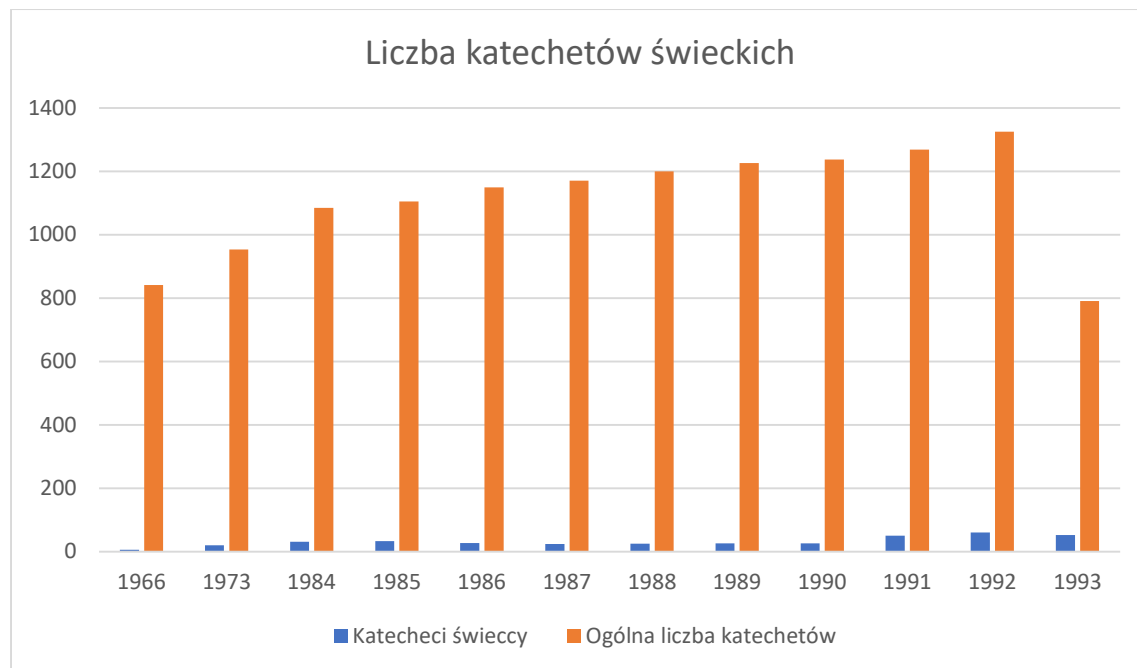
Tabela 5. Stan personalny katechetów świeckich w archidiecezji przemyskiej w latach 1966-1993.

Rok	Katecheci świeccy	Procent ogólnej liczby katechetów
1966	6	0,7
1973	20	2,1
1984	31	2,9
1985	33	3
1986	27	2,3
1987	24	2
1988	25	2,1
1989	26	2,1
1990	26	2,1
1991	50	3,9
1992	60	4,5
1993	52	6,6

Dokonując analizy porównawczej tabeli nr 4 można stwierdzić jednoznacznie, że katecheci świeccy stanowili najmniej liczną grupę spośród wszystkich katechetów. Najmniejszą liczbą katechetów świeckich charakteryzuje się początek badanych lat. Znaczący wzrost w stosunku do poprzedniego stanu nastąpił w pierwszej połowie lat siedemdziesiątych. Taki stan rzeczy należy upatrywać w powstałym w tamtym okresie *Studium Katechetycznym* zajmującym się kształceniem katechetów świeckich. Należy odczytać to jako swego rodzaju sukces tej instytucji, jednak przez znaczącą część opisywanego okresu liczba katechetów świeckich nie przekraczała 30 osób. Sytuację tę można wyjaśnić również liczbą katechetów wywodzących się spośród duchowieństwa czy siostr zakonnych oraz komunistycznym rządem totalitarnym i wiążącymi się z pracą katechety represjami. Fakt ten jest również widoczny w danych zawartych w tabeli i wykresie nr 4. Liczba katechetów świeckich radykalnie zwiększyła się po roku 1989, dokładnie w 1991, co z pewnością miało swoje zakorzenienie w przemianach ustrojowych i odwilży religijnej z nią związaną. Zwiększenie się liczby katechetów świeckich w archidiecezji przemyskiej w okresie posługi biskupiej Ignacego Tokarczuka można odczytać również jako konsekwentne realizowanie przez ordynariusza jego

założeń duszpasterskich, które zawarł i przedstawił w homilii podczas ingresu do katedry przemyskiej⁶⁰.

Wykres 4. Stan personalny katechetów świeckich w archidiecezji przemyskiej w latach 1966-1993.

Biskup diecezjalny, jako ten, którego w dokumentach kościelnych określa się jako pierwszego katechetę w diecezji jest zarazem odpowiedzialny za tenże proces katechetyczny. Obok troski o zgodność nauczania z Pismem Świętym i Tradycją powinien on również zadbać o należyte wykształcenie i duchową formację katechetów. Do jego obowiązków można również zaliczyć logistykę kierowania katechetów na odpowiednie placówki duszpasterskie, a co za tym idzie również troskę o to, aby każda parafia diecezji miała zapewnioną możliwość uczestniczenia w katechezie (por. DOK 114; DK 222). W poniższej tabeli zostanie przedstawione zestawienie liczby placówek duszpasterskich z liczbą katechetów w archidiecezji przemyskiej.

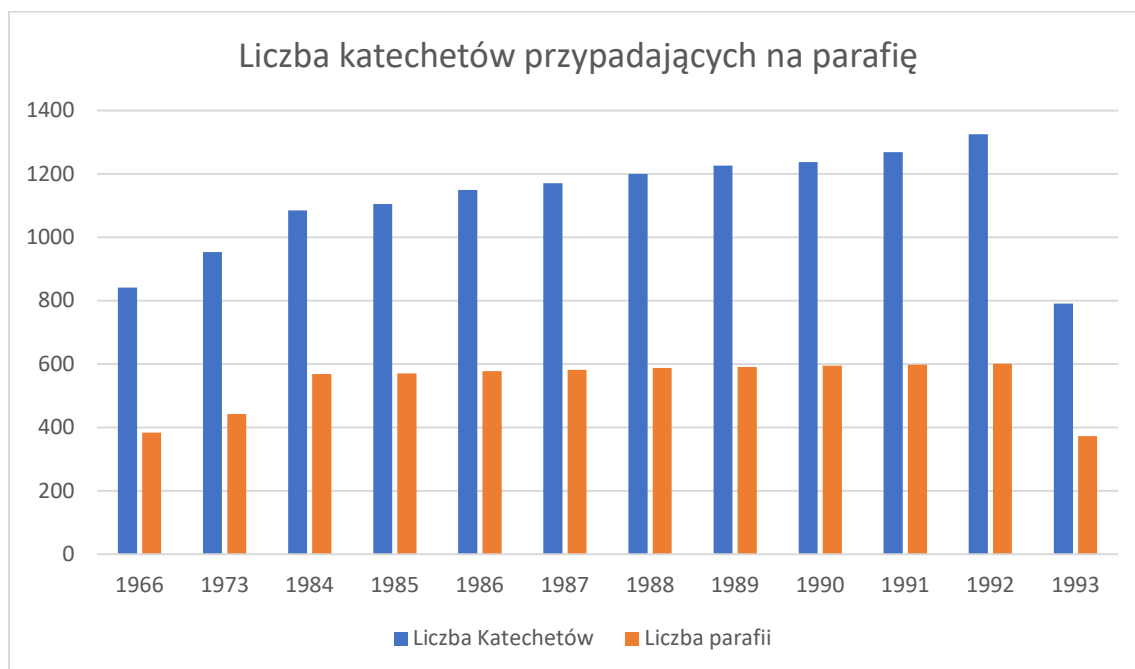
⁶⁰ Zob. I. Tokarczuk. *Kazanie w dniu ingresu i konsekracji na biskupa przemyskiego*. W: I. Tokarczuk. *Kazania pasterskie 1966 – 1992*. Red. J. Twardy. Przemysł 1992 s. 14-16; I. Tokarczuk. *Odezwa w sprawie kursu katechetycznego maturzystek 1969*. AWDO. Teczka: *Kurs katechetyczny dla świeckich*.

Tabela 6. Liczba katechetów przypadających na parafię w archidiecezji przemyskiej w latach 1966-1993.

Rok	Liczba katechetów	Liczba parafii	Katecheta/parafia
1966	841	384	2,2
1973	953	442	2,2
1984	1085	568	1,9
1985	1105	570	1,9
1986	1149	577	2
1987	1171	582	2
1988	1200	588	2
1989	1226	591	2,1
1990	1237	595	2,1
1991	1269	598	2,1
1992	1325	601	2,2
1993	791	372	2,1

Analiza powyższej tabeli pozwala na stwierdzenie, że liczba katechetów rosła wprost proporcjonalnie do liczby parafii, co wskazuje na troskę władz diecezjalnych o zapewnienie możliwości dostępu do katechezy poszczególnym parafiom. W opisywanym w niniejszej dysertacji czasie, na każdą z parafii archidiecezji przemyskiej przypadało średnio dwóch katechetów. Na uwagę zasługuje również fakt, że w stosunku do początku opisywanego okresu liczba katechetów wzrosła o ok. 37% przy niemal identycznym wzroście liczby parafii. Dla lepszego zobrazowania powyższych wyników badań, przedstawiono je również w formie wykresu poniżej.

Wykres 5. Liczba katechetów przypadających na parafię w archidiecezji przemyskiej w latach 1966-1993.

Troska o przekaz wiary w katechezie, to również troska o kadre katechetyczną, która tę wiarę będzie przekazywać. Badania dokumentów archiwalnych przedstawione w niniejszym paragrafie dowodzą, że troska ta była jednym z priorytetów władz archidiecezji przemyskiej. Stan personalny katechetów był w większości przypadków wystarczający, aby sprostać potrzebom duszpasterskim.

Na podstawie zaprezentowanych badań można stwierdzić, że władze diecezjalne dużą wagę przykładają do formacji i wsparcia katechetów w archidiecezji przemyskiej. Miało to również przełożenie na troskę o katechizowanych przez zapewnienie im odpowiedniej liczby katechetów, a także o wysoki poziom nauczania katechetycznego. Można z całą pewnością stwierdzić, że katecheci zarówno świeccy, jak i duchowni byli ważną częścią przemyskiego Kościoła, która permanentnie dbała o jego rozwój.

ROZDZIAŁ IV

ADRESACI KATECHEZY W ARCHIDIECEZJI PRZEMYSKIEJ

W adhortacji apostolskiej *Catechesi tradendae* św. Jan Paweł II zaznaczył, że głównym zadaniem katechezy jest wychowanie w wierze dzieci, młodzieży i dorosłych. Nauczanie to ma obejmować głównie przekazywanie doktryny chrześcijańskiej dokonujące się w sposób syntetyczny i całościowy, mając na celu wprowadzenie wiernych w pełnię życia chrześcijańskiego (por. CT 18). Papież podkreślił również, że niektórzy z nich wymagają specjalnej katechezy, ze względu na ich sytuację życiową. Są to m.in.: niepełnosprawni, młodzi w zlaicyzowanym środowisku, czy dorośli, którzy realizują swoje powołanie w różnych grupach zawodowych, bądź zmagają się z różnymi problemami (zob. CT 40-45). W niniejszym rozdziale zostaną podjęte badania dotyczące ww. tematyki w archidiecezji przemyskiej, w określonym przez autora okresie czasu, a ich wyniki będą przedstawione w poszczególnych paragrafach. W pierwszym paragrafie zostanie podjęta tematyka dotycząca katechizacji dzieci. Kolejny paragraf będzie poświęcony katechizacji młodzieży. W trzeciej części niniejszego rozdziału autor przedstawi wyniki badań dotyczące katechezy dorosłych. Czwarty paragraf w całości zostanie poświęcony specjalistycznemu duszpasterstwu katechetycznemu.

4.1. Katecheza dzieci

Kościół w swoim posoborowym nauczaniu zaznacza, że w momencie kiedy dzieci rozpoczynają katechizację przedszkolną i szkolną, wchodzi w kolejny etap nauki religii. Dotychczas to rodzina spełniała wobec nich misję pierwszych katechetów. W momencie rozpoczęcia katechizacji szkolnej same stają się zdolne do bezpośredniego uczestnictwa w życiu Kościoła, także przez życie sakramentalne. Jak zaznaczono w *Directorium Catechetisticum Generale*, katecheza dzieci ma za zadanie wychowanie człowieka wierzącego, który swoją postawą wynikającą z wewnętrznego imperatywu jest zdolny do dawania swoim życiem odpowiedzi na słowo i dary Boże. Dlatego nie może ograniczyć się do wyuczenia jedynie zewnętrznych aktów religijnych, ale ma prowadzić do

wewnętrznej odpowiedzi serca i dialogu z Bogiem na modlitwie¹. Dlatego w niniejszym paragrafie zostanie przedstawiona problematyka związana z katechizacją dzieci w archidiecezji przemyskiej w okresie posługi biskupiej Ignacego Tokarczuka. Zostaną zaprezentowane dane liczbowe i fakty związane z działaniami podejmowanymi na rzecz katechizacji.

Katecheza dla dzieci przedszkolnych była realizowana w wymiarze jednej godziny tygodniowo. Wyjątek stanowiły niektóre domy zakonne, w których katecheza realizowana była codziennie. Stan ten utrzymywał się również w pierwszej klasie szkoły podstawowej. Od drugiego roku edukacji dzieci miały dwie godziny katechezy tygodniowo oraz dodatkowo jedną katechezę mistagogiczną w niedzielę. Referat katechetyczny kładł nacisk na to, aby spotkania nie były skondensowane w jednym dniu, ale jeśli pozwalały na to warunki, odbywały się co najmniej dwa razy w tygodniu. Katecheza dzieci w drugiej klasie szkoły podstawowej obejmowała przygotowanie do przyjęcia sakramentów pokuty i pojednania i Komunii świętej. W okresie Wielkiego Postu organizowane były rekolekcje².

Analiza danych archiwalnych tylko od połowy opisywanego okresu pozwala na dokładne podanie liczby katechizowanych dzieci. Znaczącą wartość naukową przedstawiają dane zawarte w sprawozdaniu obejmującym okres od 1964 do 1974 r., które zostało przedłożone Stolicy Apostolskiej w roku 1974 z racji wizyty *Ad limina apostolorum* w Rzymie. Z dokumentu wynika, że w tym okresie katechezą objęto 195 360 dzieci szkół podstawowych, co dawało frekwencję rzędu 97,8%. Katechizacją zostały objęte dzieci od szóstego roku życia, a w niektórych przypadkach młodsze³.

Kolejne dostępne dane archiwalne obejmują lata 1983-1988. Można w nich znaleźć dokładną liczbę katechizowanych dzieci oraz dane statystyczne dotyczące tych, które nie uczestniczyły w katechezie.

¹ Por. Kongregacja do spraw duchowieństwa. *Directorium Catechetisticum Generale. Ogólna instrukcja katechetyczna*. W: *Katecheza po Soborze Watykańskim II w świetle dokumentów Kościoła*. Cz. 1. Red. W. Kubik. Warszawa 1985 s. 154-155.

² Zob. *Relatio Quinquennalis. Archidioecesis Premisliensis Latinorum 1965-1973*. AWDO. *Teczka: Sprawozdania Ad limina apostolorum 1965-1973; Komunikat Wydziału katechetycznego Kurii Metropolitalnej 1972 r.* AWNK. *Teczka: Komunikaty 1972*.

³ Zob. *Relatio Quinquennalis. Archidioecesis Premisliensis Latinorum 1965-1973*. AWDO. *Teczka: Sprawozdania Ad limina apostolorum 1965-1973*.

Tabela 1. Liczba dzieci katechizowanych w diecezji przemyskiej w latach 1983-1988⁴.

Rok szkolny	Uczestniczący w katechezie	Procent uczestniczących	Nieobecni na katechezie	Procent nieuczestniczących
1983/84	208 119	99,05%	1 978	0,95%
1984/85	208 062	99,04%	1 991	0,96%
1985/86	217 701	98,77%	2 687	1,23%
1986/87	222 950	99,33%	2 156	0,67%
1987/88	222 615	98,81%	2 701	1,19%

Analiza danych liczbowych z tabeli nr 1 pozwala na stwierdzenie, że największą liczbę katechizowanych, odnotowano w roku szkolnym 1986/87. Był to również rok, w którym odsetek nieuczestniczących na katechezę był najmniejszy, bo wynosił zaledwie 0,67%. Najmniejsza liczba katechizowanych została odnotowana w roku szkolnym 1984/85. Rok szkolny 1985/86 charakteryzował się największym odsetkiem dzieci, które nie brały udziału w katechizacji, wynosił on 1,23%, przy czym można zauważyć wzrost liczby katechizowanych, który wynosił 7%. Wzrosła również liczba tych, którzy nie byli katechizowani, można zauważyć tu znaczący wzrost w stosunku do danych z początku tabeli, wynosił on 26,8%. Na uwagę zatem zasługuje wysoki procent uczestniczących w katechezie dzieci, który nie spada poniżej 98,7%. Fakt ten może wskazywać na troskę rodziców o wychowanie religijne swoich dzieci, ale również na troskę władzy duchownej o zapewnienie możliwości uczestniczenia w katechezie najmłodszym.

⁴ Na podstawie danych z: *Relatio Quinquennalis. Archidioecesis Premisliensis Latinorum 1983-1988*. AWDO. *Teczka: Sprawozdania Ad limina apostolorum 1983-1988*.

Tabela 2. Liczba dzieci katechizowanych w archidiecezji przemyskiej w latach 1987-1992⁵.

Rok szkolny	Uczestniczący w katechezie	Procent uczestniczących	Nieobecni na katechezie	Procent nieuczestniczących
1987/88	222 615	98,81%	2 701	1,19%
1988/89	226 985	98,75%	2 885	1,25%
1989/90	236 048	99,09%	2 159	0,91%
1990/91	239 222	99,38%	1 511	0,62%
1991/92	242 516	99,44%	1 368	0,56%

Dane z Tabeli nr 2 pozwalają na sformułowanie kilku istotnych wniosków. Największa liczba uczestniczących w katechezie została odnotowana w roku szkolnym 1991/92 i wyniosła 242 516 uczniów. Był to zarazem największy odsetek dzieci uczestniczących w katechezie. Najmniejsza liczba uczestniczących w katechezie została odnotowana w roku szkolnym 1987/88. Nie stanowiła ona jednak najmniejszego odsetka katechizowanych, taki został zanotowany rok później i wynosił 1,25%. Mimo to możemy mówić o bardzo wysokim procencie dzieci uczestniczących w katechizacji, który w swoim najwyższym punkcie stanowił aż 98,8%, a w najniższym 99,4%. Analiza tabeli wskazuje na wzrost liczby katechizowanych 8,2% w ciągu 5 lat. Na szczególną uwagę zasługuje fakt, że odsetek dzieci, które na początku wskazanych lat, nie uczestniczyły w katechizacji, spadł o 97,4% czyli niemal o połowę. Wyjaśnienie tego zjawiska należy upatrywać głównie w powrocie lekcji religii do szkoły i przemianach ustrojowych, które zaszły w Polsce w latach 90.

⁵ Na podstawie danych z: *Relatio Quinquennalis. Archidioecesis Premisliensis Latinorum 1987-1991*. AWDO. Teczka: Sprawozdania Ad limina apostolorum 1987-1992.

Tabela 3. Liczba uczniów przypadająca na punkt katechetyczny⁶.

Rok	Punkty katechetyczne	Uczestniczący w katechezie	Uczeń/ punkt katechetyczny
1974	1109	222 615	201
1983	1262	226 985	180
1988	1404	236 048	168
1990	1424	239 222	168

Podobnie jak w tabeli nr 2 analiza powyższych danych pozwala na stwierdzenie, że liczba katechizowanych wzrosła o 7,7%, przy równoległym wzroście liczby punktów katechetycznych o 28,4%. Fakt ten wskazuje na wzrost miejsc przeznaczonych do nauki religii o niemal 1/3. Stwarzało to dogodniejsze warunki do katechizowania zarówno dla dzieci, jak i dla katechetów. Pozwala to na stwierdzenie, że dzieci w czasie katechizacji w diecezji przemyskiej miały zapewnione dobre warunki lokalowe, w których mogły uczyć się religii.

Nauczanie katechezy odbywało się w oparciu o wskazania i wytyczne zawarte w dokumentach przyjętych przez KEP. Do roku 1971 obowiązywał *Program nauki religii rzymskokatolickiej w publicznych szkołach powszechnych trzeciego stopnia z polskim językiem nauczania* z 26 maja 1935 r., z niewielkimi poprawkami wprowadzonymi kolejno w 1947 i 1958 r.⁷. W okresie przed 1971 r. podstawowym podręcznikiem do nauki religii w szkołach podstawowych był głównie podręcznik *Nauka Boża* pod red. W. Zalewskiego.

Niezwykle ważnym wydarzeniem dla katechezy w Polsce, w tym także w diecezji przemyskiej, było wprowadzenie 1 kwietnia 1971 r. *Ramowego programu katechizacji*⁸.

⁶ Na podstawie: *Relatio Quinquennalis. Archidioecesis Premisliensis Latinorum 1965-1973*. AWDO. *Teczka: Sprawozdania Ad limina apostolorum 1965-1973*; *Relatio Quinquennalis. Archidioecesis Premisliensis Latinorum 1983-1988*. AWDO. *Teczka: Sprawozdania Ad limina apostolorum 1983-1988*; *Relatio Quinquennalis. Archidioecesis Premisliensis Latinorum 1987-1992*. AWDO. *Teczka: Sprawozdania Ad limina apostolorum 1987-1992*; *Sprawozdanie katechetyczne za rok 1968/69*. AWNK. *Teczka: Sprawozdania katechetyczne 1968/69*; Przemysł 1991; *Rocznik diecezji przemyskiej*. Przemysł 1979 s. 246-247; *Schematyzm Diecezji Przemyskiej 1990. Terytorium-Duchowieństwo-Instytucje (Stan w dniu 30 VI 1991 r.)*.

⁷ Por. A. Wołkiewicz. *Główne idee polskich programów katechetycznych*. Kraków 2018 s. 190-196.

⁸ *Ramowy program katechizacji* był złożony z dwóch elementów: 1. *Ramowy program katechizacji w zakresie szkoły podstawowej (I-VIII)*; 2. *Ramowy program katechizacji w zakresie szkoły średniej (I-IV)*. Został podzielony na trzy cykle: I – cykl eucharystyczny; II – cykl dojrzałości

Program był praktycznym zastosowaniem wskazań Vaticanum II, w sposób szczególnie dwóch konstytucji: dogmatycznej o Objawieniu Bożym *Dei Verbum* oraz duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*⁹.

Istotne z punktu widzenia realizacji procesu katechetycznego jest używanie i odpowiedni dobór podręczników wykorzystywanych w katechezie. Stanowiły one ważną pomoc katechetyczną, były również praktyczną formą wyrazu programu nauczania religii. Analiza źródeł historycznych, opracowań oraz relacje ustne wybranych przedstawicieli katechetów pozwalają na sformułowanie kilku istotnych wniosków na temat podręczników, z których korzystali katecheci w archidiecezji przemyskiej w opisywanych latach.

Najmłodszą grupę katechizowanych stanowiły dzieci w wieku przedszkolnym. Katecheci uczący w przedszkolach korzystali z kilku rodzajów podręczników. Najpopularniejszy i najczęściej stosowany przez katechetów w archidiecezji przemyskiej były podręczniki *Dziękujemy Ci Boże cz. I* oraz *Z Jezusem do Ojca cz. II* opracowane przez J. Krajdochę. Z tychże podręczników korzystało ok. 35% katechetów. Drugim wykorzystywanym przez katechetów był podręcznik *Jezus Chrystus z nami*, wydany pod redakcją W. Kubika, z którego korzystało ok. 25% katechetów. Księża diecezjalni i siostry zakonne preferowali głównie te dwa rodzaje podręczników w swojej pracy katechetycznej. Wykorzystywano również podręczniki pt.: *Chwalmy Boga cz. I*, a także *Jezus z nami cz. II*, pod redakcją E. Henschke i M. Kreft. Sięgano również do pozycji *Pozwólcie dzieciom przychodzić do mnie*¹⁰.

Specjalną grupę katechizowanych stanowiły dzieci przygotowujące się do pierwszej spowiedzi i komunii św. W tym wypadku katecheci korzystali głównie z dwóch rodzajów podręczników. Pierwszy z nich to podręcznik pod redakcją J. Charytańskiego pt.: *Bóg z nami cz. I i II*. Był najczęściej wybieranym przez katechetów podręcznikiem. Drugim z kolei był *Mały katechizm* wydawany w Opolu¹¹.

Podczas całego procesu katechetycznego w SP wykorzystywano wiele podręczników. Najczęściej w użyciu były pozycje pod redakcją J. Charytańskiego pt.:

chrześcijańskiej (bierzmowanie); III – cykl z przeznaczeniem dla uczniów szkół średnich – chrześcijanin w świecie współczesnym. Zob. A. Wołkiewicz. *Główne idee* s. 198.

⁹ Por. R. Murawski. *Program katechezy w szkołach podstawowych*. W: *Katecheza w szkole*. Red. J. Krucina. Wrocław 1992 s. 93-106.

¹⁰ Por. T. Kocór. *Świadomość i realizacja odnowy katechetycznej w diecezji przemyskiej po soborze Watykańskim II*. Lublin 1993 s. 191-192. (mps BKUL).

¹¹ Por. J. Charytański. *Seria katechetycznych podręczników „Bóg z nami”*. W: *W kierunku prawdy*. Red. B. Bejze. Warszawa 1976 s. 342-358; *Relacja ustna W. Janiga (28.10.2023)*. APŁD. *Relacje ustne*.

Bóg z nami cz. III i IV. Katecheci korzystali również z podręczników metodycznych jego autorstwa. Jak twierdzą sami katecheci, były one bardzo wartościowe pod względem merytorycznym i w znaczącym stopniu przyczyniały się do ułatwienia prowadzenia katechezy. Pomoc stanowiło także opracowanie zbiorowe pt.: *Katechizm Religii Katolickiej*, równie chętnie wykorzystywane przez katechetów. Należy również wymienić podręcznik pt.: *Nauka Boża*, pod redakcją W. Zalewskiego¹².

Ważnym elementem katechizacji były metody stosowane w procesie katechetycznym. Jak zaznaczono w *Catechesi tradendae*, aby katecheza odniosła swoje podstawowe założenie i cel, czyli wychowanie w wierze, katecheci muszą posługiwać się różnymi metodami dostosowanymi do wieku, rozwoju oraz dojrzałości katechizowanych (zob. CT 51).

Efektywność katechezy w dużej mierze zależy od różnorodności zastosowanych w niej metod. Postuluje się ich pluralizm zarówno w całym procesie katechetycznym, jak i w jednostce lekcyjnej. W badaniach przeprowadzonych a w archidiecezji przemyskiej ks. T. Kocór wykazał, że w posoborowej katechezie katecheci Kościoła przemyskiego, stosowali następujące metody w procesie katechetycznym dzieci¹³: pogadanka, dyskusja, wykład, prace w małych grupach, pokaz filmów, obrazów itp., praca z książką, celebrowanie Słowa Bożego (katecheza na wzór liturgii), celebrowanie liturgiczne (katecheza na wzór Mszy Świętej)¹⁴.

Ważnym elementem katechizacji dzieci były konkursy katechetyczne, które regularnie, raz do roku, organizowane były dla starszych dzieci z klas V-VIII szkoły podstawowej. W 1987 r. została wydana i rozesłana do dekanatów szczegółowa instrukcja dotycząca tego zagadnienia. Podkreślono w niej ich wyjątkowy wymiar katechetyczny. Przedmiotem konkursów był materiał katechetyczny zawarty w programie nauczania i *Katechizmie Religii Katolickiej* dla klas: V, VI i VII. Obejmował on: znajomość podstawowych prawd wiary; znajomość i interpretację oraz pamięciowe opanowanie wybranych tekstów biblijnych np. słowa ustanowienia Eucharystii; znajomość podstawowych tekstów liturgicznych oraz modlitw i pieśni religijnych. W skład wymagań konkursowych wchodziła również znajomość życia Kościoła, która obejmowała następujące zagadnienia: wybrane wydarzenia z życia Kościoła

¹² Por. T. Kocór. *Świadomość i realizacja odnowy katechetycznej* s. 193; *Relacja ustna W. Janiga* (28.10.2023). APŁD. *Relacje ustne*.

¹³ Kolejność metod odpowiada częstotliwości ich stosowania przez katechetów.

¹⁴ Por. T. Kocór. *Świadomość i realizacja odnowy katechetycznej* s. 185.

powszechnego i partykularnego; znajomość struktury Kościoła powszechnego; fakty z życia i posługi Ojca św.; działalność misyjna; życie i funkcjonowanie Kościoła partykularnego (zwłaszcza własnej parafii); chrześcijańska kultura narodu; pieśni; zwyczaje i tradycje religijne związane z rokiem liturgicznym¹⁵.

Ich głównym celem było poszerzenie i usystematyzowanie wiedzy religijnej, zdobytej na poszczególnych etapach nauczania. Obok głównego celu istniał również cel poboczny, zainteresowanie bieżącym życiem Kościoła powszechnego i lokalnego i większe w nie zaangażowanie. Jednym z kryteriów konkursu było również wykazanie się zaangażowaniem apostolskim w parafii, co miało być potwierdzone przez biuro parafialne. Konkursy odbywały się w czterech etapach¹⁶: w parafii, w dekanacie, w archidiecezji i w Przemyślu¹⁷. Pierwszy etap konkursu został przez organizatorów uznany za najważniejszy, ze względu na istotne znaczenie duszpasterskie. Zalecano, aby został przeprowadzony w każdej klasie z udziałem rodziców. Kolejne etapy uznane zostały za wynik pierwszego i były traktowane jako jego kontynuacja¹⁸.

Na tym etapie badań należy nadmienić, że troska o katechizację dzieci podejmowana była także w czasie wakacji. Początkiem owej troski były działania duszpasterskie podejmowane na zakończenie roku szkolnego, a więc: przypomnienie i przygotowanie dzieci do spowiedzi i Komunii św. końcowo rocznej oraz uroczyste nabożeństwo/Msza św. dziękczynna w kościołach parafialnych. W zaleceniach Kurii biskupiej na ten czas znalazły się również zalecenia do księży proboszczów o tym, aby w egzortach na koniec roku przypomnieć dzieciom o obowiązkach wynikających z wiary podczas wakacji, zarówno w domu rodzinnym czy na koloniach. Szczególny nacisk położono na codzienną modlitwę, niedzielną Mszę św. oraz skromność obyczajów.

¹⁵ Por. *Diecezjalny konkurs katechetyczny – instrukcja ogólna*. AWNK. *Teczka: Konkursy katechetyczne*.

¹⁶ Sprawozdania z przebiegu poszczególnych etapów wysyłane były do Referatu Katechetycznego. Zob. AWNK *Teczka: Konkursy katechetyczne – sprawozdania*.

¹⁷ W *Instrukcji ogólnej* zawarto również prerogatywy poszczególnych organów zajmujących się organizacją konkursu: 1. Na poziomie dekanalnym za organizację konkursu odpowiedzialny był dziekan, lub kapłan przez niego delegowany. Powinien zawiadomić Referat katechetyczny o terminie i miejscu przeprowadzenia konkursu. Sugerowano także, aby dziekan do jury poprosił 5 osób z poza dekanatu. Dziekan miał zadbać również o anonimowość uczestników, ich przynależność do parafii była przedstawiana dopiero na zakończenie etapu; 2. Archidiecezjalny Referat był też zobowiązany do ustalenia terminu przeprowadzenia konkursu z Referatem Katechetycznym. Pytania konkursowe dostarczane były przez przedstawiciela kurii biskupiej. W skład jury nie mogli wchodzić członkowie należący do tych samych parafii, z których pochodzili uczestnicy; 3. Za przeprowadzenie konkursu na etapie diecezjalnym odpowiedzialny był bezpośrednio Referat katechetyczny. Zob. *Diecezjalny konkurs katechetyczny – instrukcja ogólna*. AWNK. *Teczka: Konkursy katechetyczne*.

¹⁸ Por. *Relatio Quinquennalis. Archidioecesis Premisliensis Latinorum 1987-1992*. AWDO. *Teczka: Sprawozdania Ad limina apostolorum 1987-1992; Diecezjalny konkurs katechetyczny – instrukcja ogólna*. AWNK. *Teczka: Konkursy katechetyczne*.

Duszpasterze mieli również pouczyć rodziców o konieczności utrzymywania ciągłego kontaktu ze swoimi dziećmi przebywającymi na wypoczynku poza domem rodzinnym oraz o czuwaniu nad wypełnianiem ich obowiązków religijnych. Dla duszpasterzy był to też czas na reorganizację sal katechetycznych, aby po powrocie z wakacji nauka religii mogła rozpocząć się już od pierwszych dni nowego roku szkolnego¹⁹.

Nie były to jedyne wskazania dla duszpasterzy na czas wakacji. Godna podziwu wydaje się być troska o możliwość realizowania ww. zaleceń. Na fakt ten wskazuje choćby ankieta wysyłana do poszczególnych dekanatów dotycząca kolonii letnich, w których uczestniczyły dzieci. Ankieta dotyczyła miejsca, liczby i charakteru letniej kolonii organizowanej na terenie konkretnego dekanatu. Dziekan zobowiązany był do jej wypełnienia po zakończonych wakacjach i odesłania do kurii diecezjalnej. W ankiecie znalazły się pytania dotyczące tego, jaka instytucja organizowała kolonię; czy jej uczestnicy mogli uczestniczyć w niedzielnej Mszy świętej, jeśli nie, to z jakiego powodu; czy wypełniały praktyki religijne, jeśli nie, to dlaczego; czy był wyraźny zakaz uczęszczania do kościoła; czy grożono sankcjami za branie udziału w praktykach religijnych²⁰?

Katecheza dzieci stanowi istotną część procesu katechetycznego. Niniejsze badania wskazują, że w archidiecezji przemyskiej w okresie posługi biskupiej Ignacego Tokarczuka była ona prowadzona starannie i z zastosowaniem dostępnych środków. Należy zaznaczyć, że nie była ona wolna od trudności i błędów, co nie zmienia jednak faktu, że dołożono wszelkich starań, aby orędzie zbawcze było przekazane dzieciom w sposób systematyczny i dostosowany do ich rozwoju. Dużą rolę odegrały tu różne formy i metody pracy, stosowane przez katechetów. Na uwagę zasługuje również holistyczne i eklezjalne podejście do katechizacji przez odpowiedzialnych za nią, a także odpowiedzialne podejście rodziców, którzy mimo trudności wynikających z panującego ustroju dbali o religijne wychowanie swoich dzieci.

4.2. Katecheza młodzieży

Katechizacja młodzieży stanowi jeden z priorytetów nauczycielskiej misji Kościoła. Fakt ten został podkreślony w jednym z kluczowych dla katechizacji

¹⁹ Por. *Wskazania Kurii Biskupiej na zakończenie roku katechetycznego 1966*. AWDO. *Teczka: Komunikaty duszpasterskie*.

²⁰ Zob. *Kolonie letnie*. AWDO. *Teczka: Duszpasterstwo dzieci*.

dokumentów z okresu prowadzonych w niniejszej dysertacji badań. Autorzy *Ogólnej instrukcji katechetycznej* z 1971 r. już w pierwszych słowach dotyczących katechizacji młodzieży podkreślili wspomniany fakt. Na uwagę zasługuje stwierdzenie, że młodzi ludzie narażeni są w społeczeństwie na odrzucenie i zmarginalizowanie ze względu na panujące przekonanie, że czas nauki jest bezproduktywny dla społeczeństwa. Należy zauważyć, że ta sama pokusa dotyczy bycia i funkcjonowania młodzieży w Kościele. Stąd może zrodzić się w nich błędne przekonanie, że są Kościołowi niepotrzebni, a to w konsekwencji może prowadzić do apostazji. Dlatego zadaniem katechetów i samej katechezy jest ukazanie młodym ludziom ich wartości dla Kościoła powszechnego i lokalnego, wynikającej z przynależności do niego i głębokiej więzi z Chrystusem. W dokumencie podkreślono również, że katecheza powinna być dostosowana do ich etapu rozwojowego. Jej zasadniczym działaniem powinno być wskazanie chrześcijańskiego sensu życia oraz odkrywanie i porządkowanie autentycznych wartości. Wreszcie katecheza młodzieży powinna prowadzić do osobowego przeżywania wiary (por. DCG 82-89).

W niniejszym paragrafie zostanie zaprezentowana problematyka dotycząca katechizacji młodzieży w archidiecezji przemyskiej w okresie posługi biskupiej Ignacego Tokarczuka. Badania dokumentów archiwalnych i publikacji dotyczących tej tematyki pozwolą na jej przekrojowe ukazanie i umożliwią ocenę opisywanej w dysertacji problematyki.

W jednym z dokumentów bp Ignacy Tokarczuk nakreślił zakres duszpasterstwa i katechizacji młodzieży w diecezji przemyskiej. Dokument rozpoczął się słowami: „Praca duszpasterska z młodzieżą powinna stanowić integralną część działań duszpasterskich obejmujących całą parafię i zmierzać do włączenia młodych ludzi w życie parafii. Duszpasterstwo parafialne powinno objąć ogół młodzieży na terenie parafii”²¹. Wskazuje to na fakt, że tego typu działania duszpasterskie stanowiły priorytet, ponieważ miały charakter długofalowy i perspektywiczny.

W dokumencie znalazły się również wyszczególnione przez biskupa drogi dotarcia z Dobrą Nowiną do młodzieży. Wśród nich zaproponowane zostały: katecheza; liturgia; Mszy Św.; rekolekcje parafialne, adwentowe, wielkopostne, misyjne, zwłaszcza nauki przeznaczone specjalnie dla młodzieży; tridua dla młodzieży, zwłaszcza przed 8

²¹ *Zakres duszpasterstwa młodzieży w Diecezji Przemyskiej L. 2281/84. AAP. Teczka: Duszpasterstwo młodzieży.*

grudnia i 4 marca; pielgrzymki i odpusty parafialne i rejonowe (Leżajsk, Kalwaria Paławska, Stara Wieś, Tarnowiec), diecezjalne (Przemyśl), ogólnopolskie (Częstochowa) oraz spotkania świąteczne. Ponadto ordynariusz wskazał formy pracy duszpastersko-katechetycznej z młodzieżą. Jedną z nich była pogłębiona formacja religijna, która zakładała ubogacenie wiary i wypracowanie postaw apostołskich w Kościele i środowiskach świeckich. Składały się na to: rekolekcje wakacyjne, rekolekcje zamknięte, kurso-rekolekcje dla instruktorów, formacja permanentna w ramach regularnych spotkań w parafii. Kolejną formą było duszpasterstwo różnych religijnych grup młodzieżowych, takich jak: żywy różaniec, rady duszpasterskie, zespoły charytatywne, zespoły teatralne, zespoły muzyczne, wspólnoty modlitewne, zespoły pomocy misjom²². Formy te stanowiły istotne z punktu widzenia katechetycznego sposoby oddziaływania na młodych ludzi²³.

Dane liczbowe dotyczące katechizacji młodzieży w diecezji przemyskiej, znajdujące się w dokumentach archiwalnych, podobnie, jak w przypadku katechizacji dzieci – są dostępne w całości dopiero od lat 80. XX wieku. Można jednak znaleźć dane liczbowe obejmujące lata 1964-1974, z których wynika, że 58 960 młodzieży uczestniczyło w katechezie. Liczba ta stanowiła 93% młodzieży diecezji²⁴. Wynik ten procentowo jest nieznacznie mniejszy od liczby katechizowanych dzieci.

Bogatszym źródłem informacji są dane zawarte w kolejnych sprawozdaniach *Ad limina*. Dotyczą zarówno liczby młodzieży szkół średnich uczestniczących w katechizacji, jak i liczby tych, którzy w niej nie uczestniczyli. Zostaną one zaprezentowane w poniższej tabeli.

²² Por. Tamże.

²³ Zob. H. Wrońska. *Możliwości ewangelizacyjne w szkolnym nauczaniu religii*. W: *Katecheza ewangelizacyjna. Poszukiwania koncepcji*. Red. P. Mąkosa. Lublin 2010 s. 51-61.

²⁴ Zob. *Relatio Quinquennalis. Archidiecesis Premisliensis Latinorum 1965-1973*. AWDO. *Teczka: Sprawozdania Ad limina apostolorum 1965-1973*.

Tabela 4. Liczba młodzieży katechizowanej w diecezji przemyskiej w latach 1983-1988²⁵.

Rok szkolny	Uczestniczący w katechezie	Procent uczestniczących	Nieobecni na katechezie	Procent nieuczestniczących
1983/84	67 698	97,82%	1 475	2,18%
1984/85	69 602	96,16%	2 675	3,84%
1985/86	71 068	96,14%	2 743	3,86%
1986/87	72 748	95,59%	3 207	4,41%
1987/88	75 352	96,51%	2 633	3,49%

Po przeprowadzeniu analizy danych zawartych w tabeli nr 4 należy stwierdzić, że w roku szkolnym 1987/88 odnotowano największą liczbę katechizowanej młodzieży, a wynosiła ona 75 352 uczniów i stanowiła 96,51% młodzieży diecezji. Nie był to jednak rok z największą procentową frekwencją. Taką odnotowano w roku szkolnym 1983/84 i wynosiła 97,82% młodzieży diecezji. Najmniejszy odsetek katechizowanych odnotowano w roku szkolnym 1986/87, wynosił on 95,59%. Można również zauważyć, że tendencja do nieuczestniczenia w katechezie była rosnąca. Porównując graniczne punkty niniejszej tabeli, odsetek nieuczestniczących w katechezie wzrósł o ok. 38%, przy zwiększeniu liczby katechizowanych o ok. 10%. Niemniej jednak stanowiło to wysoki procent uczestniczących w katechizacji, co stwarzało możliwości oddziaływania katechetycznego na znaczącą większość młodych ludzi w diecezji.

Tabela 5. Liczba młodzieży katechizowanej w archidiecezji przemyskiej w latach 1987-1992²⁶.

Rok szkolny	Uczestniczący w katechezie	Procent uczestniczących	Nieobecni na katechezie	Procent nieuczestniczących
1987/88	75 352	96,51%	2 633	3,49%
1988/89	74 855	89,69%	7 721	10,31%
1989/90	76 712	92,19%	5 991	7,81%
1990/91	88 698	98,26%	1 547	1,74%
1991/92	92 317	98,69%	1 212	1,31%

²⁵ Na podstawie danych z: *Relatio Quinquennalis. Archidioecesis Premisliensis Latinorum 1983-1988*. AWDO. *Teczka: Sprawozdania Ad limina apostolorum 1983-1988*.

²⁶ Na podstawie danych z: *Relatio Quinquennalis. Archidioecesis Premisliensis Latinorum 1987-1992*. AWDO. *Teczka: Sprawozdania Ad limina apostolorum 1987-1992*.

Analiza danych zawartych w tabeli nr 5 pozwala na stwierdzenie, że największą liczbę katechizowanej młodzieży odnotowano w roku szkolnym 1991/92, i wynosiła ona wtedy 92 317 uczniów. Najmniejsza liczba katechizowanych została odnotowana w roku szkolnym 1988/89 i wynosiła 74 855 uczniów. Należy również zauważyć, że w tymże roku szkolnym odnotowano największy odsetek młodzieży, która nie uczęszczała na katechezę, wyniósł on 10,31%. Najmniejszy odsetek młodzieży nieuczęszczającej na katechezę odnotowano w roku szkolnym 1991/92 i wyniósł on 1,31%.

Na tym etapie badań należy zatrzymać się nad stosunkowo dużym odsetkiem absencji na katechezie w latach 1988-90. Fakt ten, z jednej strony należy wytłumaczyć tym, że w liczbie katechizowanej młodzieży znajdowała się także młodzież pracująca, a co za tym idzie w wielu przypadkach uniemożliwiało to, albo w dużym stopniu utrudniało uczestnictwo w katechezie. Jako wyjaśnienie tak dużej absencji możliwy jest również błąd statystyczny. Dowodem na to mogą być opinie katechetów uczących w tamtym czasie. Stoją oni na stanowisku, że tak radykalne zjawisko nie było zauważalne. Według opinii ks. T. Gramatyki należy wziąć pod uwagę trzy czynniki, które mogą być odpowiedzią na podejmowaną kwestię. Pierwszy z nich, to wspomniany błąd statystyczny. Kolejny to zróżnicowane warunki lokalowe. Jako trzeci argument podana została specyfika katechezy młodzieży prowadzonej w punktach katechetycznych, która ze względu na niekiedy łączone lekcje czy inne czynniki utrudniające weryfikowanie frekwencji, wpłynęły na liczby podawane w sprawozdaniach katechetycznych²⁷.

W 1969 r. na spotkaniu biskupa ordynariusza z diecezjalnym referatem do spraw katechetycznych na czele z ks. T. Wielobómem oraz przedstawicielami proboszczów²⁸ i katechetów²⁹, podjęto istotne decyzje związane z katechizacją i duszpasterstwem młodzieży. Pierwszą z nich była zmiana terminologii z tradycyjnej nazwy „katecheta” na „duszpasterz młodzieży”³⁰. Postanowiono, że nie będzie on przenoszony z parafii na parafię, jak to miało miejsce w przypadku wikariuszy katechetów, ale powinien on być związany z konkretną parafią i duszpasterstwem młodzieży w niej organizowanym. Na spotkaniu stwierdzono, że w diecezji potrzeba ok. 40 duszpasterzy młodzieży do pracy w miejscowościach na terenie, gdzie znajdowały się szkoły średnie ogólnokształcące i technika. W większych ośrodkach duszpasterskich miało pracować kilku duszpasterzy

²⁷ Por. *Relacja ustna T. Gramatyka (18.11.2023)*. APŁD. *Relacje ustne*.

²⁸ Proboszczów reprezentowali: ks. Kazimierz Pyś, ks. Jan Paja, ks. Adam Sudoł.

²⁹ Katechetów reprezentowali: ks. Władysław Kokoszka, ks. Walenty Bał, ks. Kazimierz Trygar, ks. Stanisław Fejdasz, ks. Władysław Jadam, ks. Stefan Moskwa.

³⁰ Nazwa ta dotyczyła tylko katechetów uczących młodzież szkół średnich i starszą.

młodzieży³¹. Należy dodać, że sześć lat później, w roku szkolnym 1975/76, w szkołach średnich diecezji przemyskiej katechizowało 121 katechetów³².

Kandydaci na duszpasterzy młodzieży mieli zgłaszać się dobrowolnie. Powinni byli wykazać się odpowiednimi kwalifikacjami intelektualnymi i pedagogicznymi. Byli zobowiązani do złożenia egzaminu w kurii biskupiej. O zaakceptowaniu kandydatury decydował Wydział Katechetyczny³³. W dokumencie określono również warunki na jakich duszpasterz młodzieży miał pracować w danej parafii³⁴.

Duszpasterz młodzieży, wg powyższych zarządzeń, na terenie parafii był odpowiedzialny za duszpasterstwo młodzieży szkolnej i pozaszkolnej. Orientacyjna liczba lekcji, do której był zobowiązany, wynosiła: 30 dla młodszych i 24 dla starszych katechetów. Duszpasterz młodzieży musiał również dbać o swoją formację permanentną zarówno pod względem duchowym, jak i naukowym. W dokumencie znalazł się zapis o konieczności posiadania własnej biblioteczki oraz obowiązku merytorycznego doszkalania się. Zobligowany był do zorganizowania dorocznych rekolekcji dla młodzieży na koszt parafii. Duszpasterze mieli także obowiązek uczestniczenia w cyklicznych spotkaniach, w terminie określonym przez Wydział Katechetyczny. Ich celem była wymiana doświadczeń oraz omówienie bieżących spraw związanych z duszpasterstwem młodzieży³⁵.

Istotnym elementem z punktu procesu katechetycznego były rekolekcje zamknięte dla maturzystów. Uczniowie ostatnich klas szkół średnich, oprócz pielgrzymki na Jasną Górę, mogli uczestniczyć w organizowanych wyłącznie dla nich rekolekcjach. Były one prowadzone przez duszpasterzy młodzieży oraz przez innych kapłanów diecezji przemyskiej. Odbywały się w kilku ośrodkach diecezji m.in. w Leżajsku, Jarosławiu, Łańcucie, Żołyni, Niechobrzu, Dębowcu, Starej Wsi, Krośnie. Tematy poruszane na

³¹ Por. *Sprawozdanie ze spotkania (Duszpasterze młodzieży) 30.05.1969 r.* AWNK. *Teczka: Sprawozdania.*

³² Zob. *Katecheci szkół średnich 1975/76.* AWNK. *Teczka: Katecheci.*

³³ Por. Tamże; *Ramowy projekt statutu duszpasterstwa młodzieży.*

³⁴ Stosunek duszpasterza młodzieży do parafii: 1. Duszpasterz młodzieży zostaje ściśle związany z parafią; 2. Otrzymuje wynagrodzenie 1000 zł miesięcznie z kasy parafialnej, partycypując równocześnie we wszystkich dochodach wikariuszowskich w równej części; 3. Otrzymuje 1 miesiąc wakacji. Na ferie świąteczne może wyjechać jedynie za zgodą proboszcza, jeśli warunki pracy parafialnej na to pozwalają; 4. Duszpasterstwo młodzieży trwa tak długo, dopóki potrafi utrzymać kontakt z młodzieżą i znajduje z nią wspólny język. Później może przejść do innej pracy duszpasterskiej np. objąć probostwo; 5. Prawa emerytalne przysługują na równi z innymi duszpasterzami; 6. Ze względu na specjalne wymagania katechizacji młodzieży, gruntowniejsze przygotowanie do lekcji, proboszczowie powinni przydzielić im mniejszą ilość lekcji niż katechetom stopnia podstawowego; 7. W czasie trwania lekcji proboszczowie nie powinni odrywać ich do obowiązków parafialnych. Tamże.

³⁵ Por. Tamże.

rekolekcjach oscylowały głównie wokół tematyki szeroko rozumianego powołania człowieka (sens jego życia), powołania do chrześcijaństwa, do apostołstwa, do zawodu, do życia rodzinnego, do kapłaństwa lub do życia zakonnego³⁶.

W 1972 r. ks. Frankowski w Stalowej Woli przeprowadził ankietę wśród 250 uczniów do osiemnastego roku życia. Na jej podstawie wykazano, że u 22% badanej młodzieży można mówić o należycie ukształtowanej postawie religijnej, u 30% badanych religijność i wiara były zagrożone. Wyniki są o tyle zaskakujące, iż 90% młodych ludzi uznawało się za wierzących w Boga. Swoją religijność definiowali jako wynikającą z zewnętrznych imperatywów posłuszeństwa czy obowiązku, a nie z głębszych, wewnętrznych potrzeb. Zapytani o religijność swoich rodziców, tylko 42% młodych respondentów określiło ich jako przeciętnie religijnych³⁷. Wyniki ankiety, choć nie dawały holistycznego spojrzenia na kondycję religijno-moralną diecezji, ukazywały jednak problem, który jawił się jako wyzwanie dla katechetów i katechetyków odpowiedzialnych za przebieg procesu katechetycznego w diecezji.

Odpowiedzią wynikającą z uzyskanych w ankiecie przesłanek, było stworzenie przez bp. Frankowskiego w rok po ich przeprowadzeniu *Projekt programu duszpasterstwa młodzieży diecezji przemyskiej*³⁸. W dokumencie znalazła się szczegółowa strategia duszpasterska dotycząca duszpasterstwa młodzieży. Autor podzielił swoją pracę na sześć rozdziałów, z czego pierwsze trzy stanowiły część teoretyczną wyjaśniającą motywy, cele i metody duszpasterstwa młodzieży. Dwa ostatnie traktowały o podmiocie realizacji programu duszpasterstwa młodzieży i o formacji duchownych i świeckich do apostołatu wśród młodzieży³⁹. Na szczególną uwagę

³⁶ Zob. *Sprawozdanie – Przemyśl (1989)*. AWDO. *Teczka: Rekolekcje dla maturzystów 1989*; *Sprawozdanie – Leżajsk (1989)*. AWDO. *Teczka: Rekolekcje dla maturzystów 1989*; *Sprawozdanie – Krosno (03.04.1989)*. AWDO. *Teczka: Rekolekcje dla maturzystów 1989*; *Sprawozdanie – Przeworsk (1989)*. AWDO. *Teczka: Rekolekcje dla maturzystów 1989*; *Sprawozdanie – Sokół Małopolski (21.04.1990)*. AWDO. *Teczka: Rekolekcje dla maturzystów 1990*; *Sprawozdanie – Radymno (07.04.1990)*. AWDO. *Teczka: Rekolekcje dla maturzystów 1990*; *Sprawozdanie – Łańcut (19.02.1990)*. Tamże; *Sprawozdanie – Rakszawa (07.04.1990)*. AWDO. *Teczka: Rekolekcje dla maturzystów 1990*; *Sprawozdanie – Wysoka (07.04.1990)*. AWDO. *Teczka: Rekolekcje dla maturzystów 1990*; *Sprawozdanie – Jarosław (18.04.1990)*. AWDO. *Teczka: Rekolekcje dla maturzystów 1990*; *Sprawozdanie – Jasło (16.02.1990)*. AWDO. *Teczka: Rekolekcje dla maturzystów 1990*; *Sprawozdanie – Sanok (26.02.1990)*. AWDO. *Teczka: Rekolekcje dla maturzystów 1990*; *Sprawozdanie – Stara Wieś (15.02.1990)*. AWDO. *Teczka: Rekolekcje dla maturzystów 1990*.

³⁷ Por. S. Nabywaniec. *Sprawa Obiektywna nr 1: Kościół. Kościół przemyski w świetle akt rzeszowskiej bezpieki (1944-1989)*. T. I. Rzeszów 2011 s. 398.

³⁸ Zob. *Projekt programu duszpasterstwa młodzieży diecezji przemyskiej (1973)*. AWDO. *Teczka: Duszpasterstwo młodzieży*.

³⁹ Zob. Tamże.

zasługuje rozdział czwarty, gdzie autor szczegółowo wymienia środki formalne i materialne duszpasterstwa młodzieży w diecezji przemyskiej⁴⁰.

W wypełnienie pierwszego z założeń programu, czyli modlitwy za młodzież, wpisała się inicjatywa nabożeństw parafialnych w intencji zachowania wiary przez młodzież polską z okazji przekazania Milenijnego Aktu Oddania parafiom w Polsce. Wydarzenie to miało szczególne znaczenie z punktu widzenia procesu katechetycznego młodzieży⁴¹, podczas którego szczególnie wartościowe okazały się uroczyste celebracje nabożeństw milenijnych. Decydującym okazał się fakt, że młodzież dzięki temu wydarzeniu mogła poczuć się dostrzeżona, zarówno przez władze Kościoła na najwyższych szczeblach, jak i przez miejscowych duszpasterzy i rodziców⁴². Czynne i żywe uczestnictwo stwarzało okazję do doświadczenia żywego Kościoła we wspólnocie oraz w znakach sakramentalnych. Przez uroczysty akt oddania się młodzieży było to również doświadczenie roli i odpowiedzialności, jaką mają odegrać w Kościele⁴³. W czasie nabożeństw swoje modlitwy oddania i przyrzeczenia składali również rodzice⁴⁴. To z kolei stwarzało możliwość istotnego od strony katechetycznej i pedagogicznej doświadczenia. Polegało ono na tym że Ci, którzy są odpowiedzialni za wychowanie młodzieży, są na tej samej drodze nawrócenia i kroczenia za Chrystusem, co oni.

Katechizację prowadzono w oparciu o różne materiały, na co wskazują badania dokumentów archiwalnych. W komunikacie na rozpoczęcie roku szkolnego 1971/72

⁴⁰ Autor w niniejszym rozdziale wyróżnił cztery główne środki formalne i materialne do realizacji powyższego celu: 1. Powszechna modlitwa za młodzież; 2. Intensyfikacja dotychczasowych form duszpasterstwa młodzieży (niedzielna msza święta dla młodzieży, spowiedź młodzieży, rekolekcje wielkopostne i adwentowe dla młodzieży, tridua młodzieżowe, rekolekcje zamknięte dla młodzieży, pielgrzymki młodzieżowe, konferencje przedmałżeńskie, parafialne dyskusyjne spotkania młodzieży, młodzieżowe schola liturgiczne, służba liturgiczna, żywy różaniec młodzieży, „Oazy” żywego Kościoła); 3. Proponowane formy duszpasterstwa młodzieży (systematyczna i stała parafialna katechizacja młodzieży, parafialne ekipy młodzieży zaangażowanej apostołsko, parafialne i między parafialne młodzieżowe zespoły instrumentalno-wokalne i teatralne, parafialne i rejonowe dni skupienia, religijne programy młodzieżowe z okazji odpustów parafialnych, okazjonalne młodzieżowe imprezy w parafii, duszpasterstwo młodzieży opuszczającej szkołę podstawową, duszpasterstwo młodzieży poborowej do wojska, wakacyjne duszpasterstwo młodzieży, duszpasterstwo zawodowe młodzieży, duszpasterstwo młodzieży z marginesu społecznego, duszpasterstwo indywidualne młodzieży, udział młodzieży w parafialnych radach duszpasterskich, spotkania młodzieży z biskupem podczas wizytacji kanonicznej); 4. Środki materialne duszpasterstwa młodzieży. Tamże.

⁴¹ Zob. *Instrukcja duszpasterska nabożeństw parafialnych w intencji zachowania wiary przez młodzież polską z okazji przekazania Milenijnego Aktu Oddania parafiom*. AWDO. *Teczka duszpasterstwo młodzieży*.

⁴² Tamże.

⁴³ Aneks 9. *Modlitwa, oddanie i przyrzeczenia młodzieży*. AWDO. *Teczka: Duszpasterstwo młodzieży*.

⁴⁴ Zob. *Instrukcja duszpasterska nabożeństw parafialnych w intencji zachowania wiary przez młodzież polską z okazji przekazania Milenijnego Aktu Oddania parafiom*. AWDO. *Teczka duszpasterstwo młodzieży*.

podano wykaz pomocy katechetycznych dostosowanych do wymagań nowego programu katechizacji⁴⁵. W miarę możliwości korzystano z dostępnych podręczników. Najpopularniejszym wśród katechetów szkół ponadpodstawowych był podręcznik pt. *Materiały katechetyczne*, pod redakcją M. Majewskiego. Korzystało z niego ok. 64% katechetów. Drugim najchętniej wybieranym podręcznikiem była pozycja pt. *Katechizm dla dorosłych. Wiem komu zawierzyłem*, pod redakcją S. Grzybka. Korzystało z niego ok. 36% katechetów. Rzadziej wybierane pomoce to, *Materiały do katechezy* opracowane przez W. Kostka oraz *Materiały pomocnicze do katechizacji*, sygnowane przez E. Majcher.

Istotną częścią procesu katechetycznego były rekolekcje młodzieżowe organizowane przez różne środowiska. Jedną ze wspólnot, która organizowała takowe w czasie wakacji była liturgiczna służba ołtarza. Dokumenty archiwalne świadczą o prowadzeniu ćwiczeń duchowych, mających na celu przygotowanie do służby liturgicznej oraz pogłębienie życia religijnego⁴⁶.

W innym dokumencie można znaleźć informację o poszerzeniu grona uczestników o dziewczęta, które mogą być zaangażowane w duszpasterstwo np. w scholi parafialnej. Podobnie jak poprzednie, rekolekcje odbywały się w dwóch ośrodkach, w Dukli i Krasiczynie. Były one zaadresowane do młodzieży szkół średnich. W programie rekolekcji oprócz nauk, zostały zaproponowane wykłady z zakresu Pisma Świętego, ascetyki i liturgiki oraz praktyczne przygotowanie do spełniania funkcji liturgicznych⁴⁷.

Dostępne dane liczbowe z lat 1987-1991 pozwolą na zobrazowanie, jakim zainteresowaniem cieszyły się rekolekcje zamknięte dla młodzieży w diecezji przemyskiej⁴⁸. Zostaną one przedstawione w tabeli nr 6.

⁴⁵ Treść komunikatu: Odnośnie pomocy katechetycznych dla szkół średnich informujemy Wielebnych Księży Katechetów, że w czasopiśmie „Katecheta” rok 1969 znajdują się gotowe katechezy na klasy pierwsze licealne, dostosowane do nowego programu. Jednocześnie zawiadamiamy, że Referat Katechetyczny posiada w maszynopisie katechezy na II klasę licealną opracowane przez Księży Katechetów Diecezji Poznańskiej. Przedkładamy również katechezy na klasy I, II, III, wydane przez Referat Katechetyczny Diecezji Krakowskiej. (...) Dla klas czwartych licealnych mamy w najbliższej przyszłości otrzymać nowe opracowanie, o czym powiadomimy w swoim czasie, organizując przepisywanie dla reflektantów. Wyżej wymienione pomoce katechetyczne dla klas licealnych mają służyć również w katechizacji klas pięcioletnich techników, szkół zawodowych o mniejszej ilości lat nauczania. W związku z tym należy materiał nauczania albo stosownie poszerzyć dla lat pięciu lub uściślić, jeśli nauczanie obejmuje krótszy okres czasu. Jako materiał pomocniczy przedstawimy przykładowo „Katechezy o Kościele w Polsce i w świecie współczesnym” autorstwa ks. Sadusia. *Komunikat w związku z wprowadzeniem Ramowego Programu Katechizacji*. AWNK. *Teczka: Komunikaty*.

⁴⁶ Por. *Komunikat – rekolekcje wakacyjne LSO*. AWDO. *Teczka: Rekolekcje LSO*.

⁴⁷ Por. *Komunikat – rekolekcje wakacyjne*. AWDO. *Teczka: Rekolekcje młodzieżowe*.

⁴⁸ Dane, które zostaną zaprezentowane pochodzą ze sprawozdania *Ad limina apostolorum* z lat 1987-1991. Niestety nie istnieją dane liczbowe zawarte w oficjalnych dokumentach archiwalnych dotyczących liczby uczestników tego typu rekolekcji z lat ubiegłych.

Tabela 6. Liczba uczestników młodzieży uczestniczącej w rekolekcjach zamkniętych w ośrodku w Jarosławiu⁴⁹.

	1987	1988	1989	1990	1991
m. studiująca	240	465	687	830	754
m. licealna	540	896	1000	926	646
m. pracująca	300	250	419	389	200
Razem	1080	1611	2106	2145	1600

Z danych liczbowych zawartych w tabeli nr 6 wynika, że grupą, która najchętniej brała udział w tego typu rekolekcjach była młodzież licealna. W szczytowym momencie w roku 1989, zanotowano liczbę 1000 uczestników w tylko jednym z ośrodków diecezji. Młodzież pracująca stanowiła grupę, spośród której najmniej uczestników brało udział w rekolekcjach zamkniętych. Wynika to przede wszystkim z dużo bardziej napiętego planu dnia w porównaniu z młodzieżą licealną. Największą liczbę uczestników odnotowano w roku 1990, a wynosiła ona 2145 uczestników. Najmniejsza liczba uczestników została odnotowana w roku 1991 i wynosiła 1600 uczestników. Dane zaprezentowane w tabeli 6 dają częściowy obraz zainteresowania młodzieży rekolekcjami zamkniętymi. Są to cenne dane statystyczne, pozwalające na stwierdzenie, że mimo wpływu systemu komunistycznego i szeroko pojętej indoktrynacji, proces katechetyczny prowadzony w diecezji przemyskiej przyczynił się do pogłębienia swojej wiary przez młodzież.

Kolejnym wydarzeniem, obrazującym wpływ katechizacji i pracy duszpasterskiej wśród młodzieży w archidiecezji przemyskiej były organizowane w drugiej połowie lat 80. XX wieku, Światowe Dni Młodzieży, przeżywane w Niedzielę Palmową w diecezjach. Spotkania młodzieży zapoczątkował papież św. Jan Paweł II w Rzymie w 1984 roku. W diecezji przemyskiej realizacja tego dzieła w wymiarze diecezjalnym rozpoczęła się w roku 1988 i były organizowane w następujących miastach: Przemyśl, Rzeszów, Stalowa Wola, Krosno. W poniższej tabeli zostaną zaprezentowane dane liczbowe dotyczące liczby uczestników.

⁴⁹ Na podstawie danych z: *Relatio Quinquennalis. Archidioecesis Premisliensis Latinorum 1987-1992*. AWDO. *Teczka: Sprawozdania Ad limina apostolorum 1987-1992*.

Tabela 7. Liczba młodzieży uczestniczącej w Światowych Dniach Młodzieży w diecezji przemyskiej w latach 1988-1991⁵⁰.

Rok	1988	1989	1990	1991
Liczba uczestników	3000	5000	4000	6000

Na podstawie danych z tabeli 7 można stwierdzić, że największa liczba uczestników opisywanego wydarzenia została odnotowana w roku 1991, wynosiła 6000 osób. Była to dwukrotnie większa liczba w stosunku do danych z 1988 roku, gdzie liczba uczestników wynosiła 3000 młodych ludzi. Wzrost może wskazywać na dojrzewającą świadomość wagi tego wydarzenia dla życia duchowego i doświadczenia żywego Kościoła. Wyjaśnienie tego faktu należy upatrywać w formacji permanentnej młodzieży w czasie katechezy szkolnej i parafialnej⁵¹.

Istotną formą katechezy młodzieżowej w archidiecezji przemyskiej był Ruch Światło-Życie zwany „Oazą”, zapoczątkowany przez ks. Franciszka Blachnickiego⁵². Jak ważną rolę odegrał i jak znamienny wpływ miał na wychowanie w wierze młodych katolików w Polsce paradoksalnie świadczą słowa człowieka, który miał za zadanie walczyć z religią, dyrektora Urzędu ds. Wyznań w Warszawie Aleksandra Merkera⁵³.

W archidiecezji przemyskiej ta forma pracy duszpasterskiej Kościoła, za zgodą i poparciem abp. Ignacego Tokarczuka istnieje od 1970 roku⁵⁴. To wskazuje na szybkie dostrzeżenie i zaaplikowanie jej zasobów treściowych i organizacyjnych do potrzeb

⁵⁰ Na podstawie danych z: *Relatio Quinquennalis. Archidioecesis Premisliensis Latinorum 1987-1992*. AWDO. *Teczka: Sprawozdania Ad limina apostolorum 1987-1992*.

⁵¹ Por. Tamże.

⁵² Ruch powstał w 1969 roku pod nazwą „Ruch Żywego Kościoła”, jako praktyczna odpowiedź na postanowienia Soboru Watykańskiego II. W 1976 roku przyjął nazwę, która funkcjonuje do dziś: „Ruch Światło-Życie”. Por. R. Derewenda. *Działalność społeczna Ks. Franciszka Blachnickiego*. „Roczniki Humanistyczne” 2:2015 s. 223.

⁵³ Urzędnik pisał o „Oazie” w następujący sposób: „Powstał ruch prężny, trafiający do wybranych, elitarnych grup młodzieży, tworzący kadry ideowego świeckiego aktywu kościelnego. Na razie ruch ten sprawia pewne kłopoty hierarchii przez swą niepokorność wobec niej i zbyt demonstracyjne upolitycznienie, ale z tym biskupi uporają się w ciągu kilku najbliższych lat. Podporządkowanie ruchu ordynariuszom osłabi docieranie się ruchu oazowego niczym już niemaskowanego nastawienia Blachnickiego na walkę ideową i organizacyjną z ustrojem socjalistycznym nie tylko PRL, lecz i bratnich krajów. Socjalistyczne organizacje młodzieżowe, zwłaszcza zaś ZHP, będą mogły skutecznie konkurować z ruchem oazowym, jeśli obok uświadczenia politycznego będą stawiać wysokie wymagania ideowe i kształcić charaktery, zarazem zaś działać w sposób atrakcyjny”. J. Durka. *Ks. Franciszek Blachnicki i Ruch Światło-Życie w opinii dyrektora Urzędu do spraw Wyznań w Warszawie Aleksandra Merkera z 1983 roku*. W: „Język. Religia. Tożsamość” 2:2018 s. 71.

⁵⁴ Zob. *Pismo do Moderatora Krajowego Ruchu Światło-Życie*. AWDO. *Teczka: Dokumentacja Służby Liturgicznej i Ruchu Światło-Życie Archidiecezji Przemyskiej (wrzesień-grudzień 1992 r.)*.

diecezji. Na tym etapie badań należy również zwrócić uwagę na odpowiedzialnych za tworzenie struktur diecezjalnych i formowanie młodzieży. Prekursorami i aktywnie włączającymi się w prace formacyjną młodzieży w Ruchu Światło-Życie w archidiecezji przemyskiej było trzech kapłanów: ks. Stanisław Częcdek⁵⁵, ks. January Horwath⁵⁶ i ks. Roman Wawro⁵⁷.

Podstawowym założeniem formacyjnym w Ruchu Światło-Życie jest budowanie wspólnoty-koinonii. Drogą do osiągnięcia tego celu są: spotkania w małych grupach, modlitwa, świadectwo, dzielenie się i życie Słowem Bożym. Kluczowym założeniem formacji oazowej jest deuterokatechumenat, który realizowany w ww. sposób stawał się fundamentem działania i formacji w Ruchu. Formacja odbywa się na różnych płaszczyznach: mała grupa formacyjna, grupa parafialna, oaza diecezjalna, zaangażowanie w Ruch na szczeblu krajowym⁵⁸.

Analiza sprawozdania *Ad limina apostolorum* z lat 1987-1991 pozwala na stwierdzenie, że ruch w ciągu niespełna 20 lat został przyjęty w diecezji z entuzjazmem i wielu księży wykorzystało tzw. Metodę oazową w pracy z młodymi. Jak odnotowano w sprawozdaniu, wspólnoty ruchu były obecne w ponad 200 parafiach diecezji. Autorzy dokumentu odnotowali, że w ciągu okresu sprawozdawczego co roku w rekolekcjach wakacyjnych uczestniczyło ponad 2000 młodych ludzi.

Istotną rolę w procesie katechetycznym i duszpasterstwie młodzieży odegrało również Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży. Bp Ignacy Tokarczuk 22 stycznia 1991 roku erygował je na terenie diecezji przemyskiej⁵⁹. Stowarzyszenie w swoich głównych założeniach miało być pomocne we wzrastaniu młodzieży w myśl przesłania ewangelicznego oraz kształtowaniu systemu wartości chrześcijańskich. Formacja w stowarzyszeniu zakładała m.in. wychowanie dojrzałych osobowościowo chrześcijan,

⁵⁵ Pełnił funkcję Moderatorsa Diecezjalnego Służby Liturgicznej i Ruchu Światło-Życie diecezji przemyskiej w latach 1970-1992. Następnie został mianowany Moderatorsom Diecezjalnym Domowego Kościoła. W czasie swojej posługi przeprowadził niespełna 30 turnusów rekolekcji wakacyjnych, kilkanaście serii rekolekcji Oazy Rekolekcyjnej Animatorów Rodzin i Oazy Rekolekcyjnej Diakonii Wyzwolenia. Por. Tamże.

⁵⁶ Jako moderator był związany z Ruchem Światło-Życie od 1971 roku. Wiele lat pełnił funkcję Moderatorsa Rejonowego. W czasie swojej działalności na rzecz Ruchu przeprowadził kilkanaście serii rekolekcji wakacyjnych. W 1992 roku został mianowany Moderatorsom Diecezjalnym Krucjaty Wyzwolenia Człowieka. Por. Tamże.

⁵⁷ Funkcję moderatora pełnił od roku 1972. Ponad 15 razy prowadził rekolekcje wakacyjne dla dzieci i młodzieży. Specjalizował się w prowadzeniu rekolekcji specjalistycznych, zwłaszcza Oazy Rekolekcyjnej Animatorów Rodzin. W 1992 roku został mianowany Moderatorsom Diecezjalnym Kapłanów-Moderatorów. Por. Tamże.

⁵⁸ Por. Tamże.

⁵⁹ Zob. *Dekret erekcyjny Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży L. 166/91. AAP. Teczka: KSM 1991.*

formację do życia małżeńskiego, wychowanie społeczne, formację patriotyczną, wychowanie do życia wspólnotowego. Cele te realizowano na wiele sposobów. Jednym z nich były regularne spotkania formacyjne. Kolejnym była działalność społeczno-kulturalna, która realizowana była poprzez teatry amatorskie, chóry, wolontariat, obozy turystyczne oraz działalność gospodarczą na rzecz stowarzyszenia⁶⁰.

Celem działań katechetycznych jest proces stopniowego wzrastania w wierze i dojrzałości osobowej człowieka, poprzez wyznawania wiary chrześcijańskiej i realizację powszechnego powołania do świętości⁶¹. Różnorodność i częstotliwość działań o charakterze katechetycznym w archidiecezji przemyskiej, skierowanych do młodzieży wskazuje na troskę o wychowanie młodego pokolenia. Był to również wyraz świadomości i wagi tego, jak ważna jest formacja osób w wieku adolescencji. Katechizację młodzieży w archidiecezji przemyskiej w okresie posługi biskupiej Ignacego Tokarczuka, na podstawie zaprezentowanych badań zdecydowanie należy ocenić pozytywnie.

4.3. Katecheza dorosłych

W jednym z kluczowych dla katechizacji dokumentów św. Jan Paweł II podkreślił, że katecheza dorosłych stanowi dla Kościoła nagłą troskę. Uznał ją za najznakomitszą formę katechezy ze względu na to, że jest skierowana do osób, które w Kościele wykonują najważniejsze funkcje i są zdolne do życia wg orędzia chrześcijańskiego. Papież zaznaczył, że nie można prowadzić skutecznej katechizacji z pominięciem tejże formy katechezy. Podkreślił również, że odbywa się ona w innej formie aniżeli w stosunku do dzieci i młodzieży, niemniej jednak powinna mieć charakter permanentny (por. CT 43).

W jednej ze swoich publikacji E. Alberich, pozostając w duchu papieskiego nauczania, zaznaczył, że katecheza dorosłych jest wielkim wyzwaniem dla Kościoła. Według niego jest wręcz priorytetową opcją duszpasterską, która zasługuje na to, aby stać się centrum działań duszpasterskich⁶². Powinna ona również dotyczyć wszystkich elementów życia człowieka, tak aby troska o nią wyrażała się w konkretnych formach

⁶⁰ Por. J. Gołąb. *Działalność prawodawcza Arcybiskupa Ignacego Tokarczuka w Diecezji Przemyskiej (1965-1993)*. Krosno 2002 s. 144-145.

⁶¹ T. Panuś. *Katecheza jako szansa formowania współczesnej młodzieży*. „Polonia Sacra” 4:2016 s. 26.

⁶² Por. E. Alberich. A. Binz. *Forme e modelli di Catechesi con gli adulti*. Torino [b.r.w.] s. 8.

życia religijnego⁶³. W niniejszym paragrafie zostaną przedstawione wybrane formy katechezy dorosłych w archidiecezji przemyskiej w okresie posługi biskupiej Ignacego Tokarczuka.

Katechizacja dorosłych w tymże Kościele miała w dużej mierze odmienny kształt i charakter, niż opisywane we wcześniejszych paragrafach katechizacja dzieci i młodzieży. Analiza dokumentów archiwalnych, literatury i relacji świadków pozwala stwierdzić, że proces katechetyczny, realizowany w odniesieniu do osób dorosłych przybierał formę duszpasterstwa i katechezy specjalistycznej, skierowanej do konkretnych grup społecznych. Powyższa teza zostanie wyjaśniona i zaprezentowana w niniejszym paragrafie.

Z. Suchy w swoich spostrzeżeniach na temat katechizacji i charakterystyki społeczeństwa diecezji przemyskiej, zwłaszcza regionu tarnobrzeskiego, spisanych na prośbę ordynariusza, zawarł kilka informacji, które mogły stać się kierunkiem pracy duszpasterskiej i katechetycznej. Jednym z problemów ludzi wkraczających w dorosłość były wady i nałogi, jakie nabyli w młodszym wieku. Ci jednak, którzy zauważyli niewystarczalność sfery materialnej i zmysłowej, szukali pogłębionego życia duchowego. Autor odczytuje to jako pozytyw i dobrą prognozę na przyszłość. Tego samego, wg duchownego, nie można powiedzieć o dorosłych powyżej 35. roku życia. Oni, często zaangażowani w pracę zawodową i życie towarzyskie, nie mieli czasu na pogłębianie swojej wiary, w związku z czym często zaprzestawali jej praktykowania. Byli to ci sami chrześcijanie, dla których w młodości dużą trudność stanowiła niechęć do nauki i pogłębiania swojej wiedzy religijnej. W dorosłym życiu skutkowało to brakiem elementarnej orientacji w tematyce religijnej. To z kolei, mimo ugruntowanych przekonań religijnych, prowadziło do niewielkiego oddziaływania społecznego, ze względu na nieumiejętności wyrażania własnych przekonań⁶⁴.

Sobór Watykański II w *Dekrecie o apostołstwie świeckich*, zamieścił następujące stwierdzenie: „Ponieważ Stwórca wszechrzeczy ustanowił związek małżeński początkiem i podstawą społeczności ludzkiej, a przez swoją łaskę uczynił go tajemnicą wielką w odniesieniu do Chrystusa i Kościoła (por. Ef 5,32), dlatego apostołstwo wśród małżonków i rodzin posiada szczególną doniosłość tak dla Kościoła, jak i dla

⁶³ Por. R. Chałupniak. *Jaka katecheza dla dorosłych?* W: *Katecheza dorosłych we wspólnocie Kościoła*. red. K. Misiaszek. Warszawa 2002. s. 96-112.

⁶⁴ Por. Z. Suchy. *Charakterystyka społeczeństwa Diecezji Przemyskiej*. Przemysł [b.r.w.]. (mps.). APIT. *Teczka nr 3*.

społeczeństwa świeckiego. (...) Spośród różnych rodzajów apostołstwa rodzinnego zasługują na wyszczególnienie (...) pomaganie narzeczonemu, by lepiej przysposobili się do małżeństwa” (DA 11). Biorąc pod uwagę powyższe, przy badaniach dotyczących katechizacji dorosłych najpierw należy wziąć pod uwagę duszpasterstwo rodzin i katechezę przedmażeńską.

Na wagę omawianego zagadnienia wskazuje dekret wydany przez bp. Tokarczuka 11 lutego 1978 roku, w którym znalazły się wytyczne dotyczące działalności duszpasterstwa rodzin w diecezji przemyskiej⁶⁵. Zawierał on jeden autonomiczny rozdział poświęcony przygotowaniu do małżeństwa⁶⁶. Obok struktur i ich odpowiednich kompetencji, w dokumencie znalazł się również rozdział poświęcony wytycznym dotyczącym duszpasterstwa małżeństw i rodzin.

Kolejnym istotnym zagadnieniem była kwestia katechezy przedmańskiej. W dokumencie w obszerny i szczegółowy sposób zajęto się tym tematem. Badania nad tym tematem podjęli również ks. Z. Głowacki⁶⁷ oraz ks. J. Gołąb⁶⁸, kapłani archidiecezji przemyskiej. Ostatni z nich w swoim opracowaniu stwierdził, że kwestie związane z przygotowaniem do małżeństwa i rodziny były dla bp. Tokarczuka jednymi ze spraw priorytetowych w jego posłudze. Stąd też wg J. Gołębia, biskup zdecydował się na wydanie przytaczanego dekretu dotyczącego tychże zagadnień. Podobne dokumenty

⁶⁵ Należy również dodać, że rok wcześniej w odpowiedzi na deprawujące działania państwa w związku z wychowaniem do życia w rodzinie, bp Błaszkiwicz wystosował pismo do urzędów dziekańskich ze wskazaniem cd. tej kwestii. W piśmie na wstępie zwrócono uwagę na wagę problemu. Jednym z celów programu „przysposobienia do życia w rodzinie” było kształtowanie poglądów i postaw wg moralności socjalistycznej, kształtowanie naukowego poglądu na świat wg myśli marksistowskiej oraz eliminowanie dotychczasowych poglądów młodzieży na człowieka i jego celu. Można stwierdzić za autorem dokumentu, że wspomniane działanie władz miało na celu wpojenie w młodzież przekonania w podstawy filozofii materializmu dialektycznego, marksizmu i ateizmu, zasady tzw. Moralności socjalistycznej poprzez eliminowanie prawd objawienia Bożego. T. Błaszkiwicz proponował w dokumencie odpowiedź na socjalistyczne propozycje nauczania. Państwowy program zawierał następujące tezy: 1. Filozofia materializmu dialektycznego; 2. Antropocentryzm ateistyczny; 3. Eudajmonizm społeczny; 4. Naturalizm materialistyczny; 5. Moralność socjalistyczna; 6. Humanizm socjalistyczny; 7. Optymizm moralny; 8. Laicyzm; 9. Pajdocentryzm; 10. Totalizm socjalistyczny. Tym tezom zostały przeciwstawione następujące, wynikające z nauki chrześcijańskiej: 1. Objawienie Boże; 2. Teocentryzm chrześcijański; 3. Zjednoczenie przez łaskę i chwałę z Bogiem; 4. Natura i łaska (dynamiczny rozwój dziecięstwa Bożego); 5. Moralność chrześcijańska; 6. Humanizm chrześcijański; 7. Realizm moralny (dobro i zło w człowieku); 8. Sakralizacja świata; 9. Chrystocentryzm; 10. Wolność dzieci Bożych i współodpowiedzialność chrześcijańska. Zob. T. Błaszkiwicz. *Pismo w sprawie wprowadzenia programu dla „Przysposobienia do życia w rodzinie” – analiza i wytyczne*. AWNK. *Teczka: Korespondencja – dekanaty*.

⁶⁶ Zob. I. Tokarczuk. *Wytyczne działalności duszpasterstwa rodzin z dnia 11.02.1978 r.* „Kronika Diecezji Przemyskiej” 2:1978 s. 33-41.

⁶⁷ Z. Głowacki. *Ustawodawstwo biskupa przemyskiego Ignacego Tokarczuka w latach 1965-1992*. (mps.). Przemysł 1992.

⁶⁸ J. Gołąb. *Działalność prawodawcza*.

zostały wydane przez KEP⁶⁹, co tylko potwierdziło intuicję duszpasterską przemyskiego ordynariusza, który chciał dostosowania ogólnopolskich norm do potrzeb Kościoła lokalnego.

Przygotowanie do małżeństwa i życia rodzinnego zostało w dekrete podzielone na trzy etapy: przygotowanie dalsze, przygotowanie bliższe (katechizacja małżeńska) oraz przygotowanie bezpośrednie (katechizacja przedślubna narzeczonych)⁷⁰. Trzy lata później te same trzy etapy znalazły się w adhortacji apostołskiej św. Jana Pawła II o zagadnieniach rodziny chrześcijańskiej w świecie współczesnym *Familiaris consortio* (FC 66).

Przygotowanie dalsze w myśl wcześniejszych wskazań KEP powinno mieć miejsce w wychowaniu rodzinnym, a także we wczesnych latach przedszkolnych i w szkole podstawowej. To z kolei wywołało potrzebę szerszej edukacji rodziców w tej materii. W dokumencie znalazł się również zapis o potrzebie przeprowadzenia przez osobę świecką, odpowiednio do tego przygotowaną, od 1 do 2 jednostek lekcyjnych w klasach V-VIII⁷¹.

Kolejny z etapów, przygotowanie bliższe, miało być realizowane w formie systematycznej katechizacji przedmałżeńskiej. Jej adresatami była młodzież, która ukończyła 17 rok życia i starsi, którzy z różnych powodów nie mogli wcześniej uczestniczyć w tego typu spotkaniach. Przyjęto pięć form w jakich mogła odbywać się katecheza: specjalne kursy przedmałżeńskie⁷², w ostatnim roku realizowania katechezy

⁶⁹ *Druga Instrukcja Episkopatu Polski dotycząca przygotowania do małżeństwa i życia rodzinnego oraz wprowadzenia nowego obrzędu sakramentu małżeństwa (z dnia 11.03.1975)*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 2-3:1975 s. 60-68; *Instrukcja Episkopatu Polski o Przygotowaniu od Zawarcia Małżeństwa w Kościele Katolickim (z dnia 13.12.1989 r.)*. Kraków 1990 s. 4-5.

⁷⁰ Zob. I. Tokarczuk. *Wytyczne działalności duszpasterstwa rodzin* s. 35-39.

⁷¹ Por. tamże; J. Gołąb. *Działalność prawodawcza* s. 190.

⁷² W zakres katechez przedmałżeńskich wchodziło minimum 10 spotkań tematycznych (na jedno spotkanie przypadały dwie katechezy) oraz dwie lub trzy konferencje, które wygłaszane były przez osobę świecką. Po zweryfikowaniu frekwencji na zajęciach, uczestnicy na zakończenie otrzymywali odpowiednie zaświadczenia. Nie traciło ono swojej ważności, jednak ordynariusz zachęcał, aby Ci młodzi, którzy bezpośrednio po ukończeniu kursu nie zawarli małżeństwa, w późniejszym czasie ponowili go w celu pogłębionej formacji duchowej. Dziekani zostali zobowiązani do tego, aby w każdym dekanacie posługiwał kapłan, który w sposób merytoryczny był przygotowany do prowadzenia takich kursów. Wartym podkreślenia jest fakt, że ustawodawca zaznaczył, że katechezy nie mają wymiaru informacyjnego, ale formacyjny. Służyć temu miały elementy, z których składał się kurs: kultyczny – zawierał w sobie modlitwę, lekturę Pisma Świętego, Eucharystię oraz różnego rodzaju nabożeństwa lub paranabożeństwa; konferencyjny – składał się głównie z przekazu nauki katolickiej; dialogowy – stwarzał możliwości dyskusji na podejmowane tematy. Jednym z głównych założeń katechez było doprowadzenie ich uczestników do dojrzałej decyzji odnośnie powołania życiowego. Kurs kończyła uroczysta Msza Święta, poprzedzona spowiedzią. Por. Tamże s. 91-92.

dla młodzieży pozaszkolnej⁷³, szkół średnich i zawodowych⁷⁴, pomaturalnych i roczne studium przedmałżeńskie, do prowadzenia którego zobowiązane były samodzielne ośrodki duszpasterstw akademickich⁷⁵.

Przygotowanie bezpośrednio nazywane inaczej katechezą przedślubną kończyło długi proces formacji do dojrzałego życia małżeńskiego i rodzinnego. Byli do niego zobligowani wszyscy pragnący wstąpić w sakramentalny związek małżeński, niezależnie od wcześniej odbytych kursów i katechez⁷⁶.

W przytaczanym dokumencie znalazły się konkretne wytyczne dotyczące ww. katechezy przedślubnej. Dotyczyły one takich kwestii jak, troska o informowanie zainteresowanych o terminie i miejscu odbywania się spotkań, a każdy dekanat miał zapewnić odpowiedni lokal i kadrę do prowadzenia katechez. Istotnym z punktu widzenia katechetycznego był wymóg, aby w programie każdego z trzech spotkań znalazła się konferencja dotycząca teologii i etyki chrześcijańskiej. Zobligowani do tego byli księża opiekunowie oraz miejscowi księża. Prawodawca podkreślił, że należało to traktować jako obowiązek katechetyczny. Należało również zachęcać uczestników katechez do indywidualnych konsultacji w dekanalnych punktach poradnictwa rodzinnego. W dokumencie znalazł się zapis na temat potrzeby ciągłego doksztalcania i poszerzania kadry prowadzącej katechezę przedślubną⁷⁷.

Przed dopuszczeniem narzeczonych do kursu należało zbadać ich poziom wiedzy religijnej. W tym celu odbywała się rozmowa z proboszczem, który po jej przeprowadzeniu mógł dostosować poziom konkretnego kursu do wiedzy i

⁷³ W tym wypadku zgodnie z zarządzeniami KEP istniała możliwość połączenia ostatniego roku katechizacji z katechezą przedmałżeńską. Podobnie jak i w przypadku normalnego toku kursu przedmałżeńskiego, w toku katechizacji miało odbyć się jednostek lekcyjnych poświęconych tejże tematyce. Por. I. Tokarczuk. *Wytyczne działalności duszpasterstwa rodzin* s. 36.

⁷⁴ W tym wypadku podstawą do prowadzenia katechezy przedmałżeńskiej dla tej grupy osób było wczesne, zwłaszcza wśród dziewcząt, wstępowanie w związki małżeńskie (niejednokrotnie zaraz po zakończeniu edukacji). Adnotacja o ukończeniu kursu przedmałżeńskiego miała znajdować się na świadectwie ukończenia szkoły. Wydział Katechetyczny sugerował jednak, aby w świadomości uczniów kształtować świadomość, że sprawa przygotowania do małżeństwa nie jest zamknięta. Było to związane z tym, że wielu z uczniów liceów i techników kontynuowało swoją naukę na studiach i w związki małżeńskie wstępowali dużo później. Por. Tamże. s. 36-37.

⁷⁵ Dokument upoważniał katechetów szkół pomaturalnych i duszpasterzy akademickich, którzy w rocznym cyklu zrealizowali program przygotowania do małżeństwa, do wystawienia odpowiedniego zaświadczenia. W szczególności sposób, jako na wyjątkowe miejsce do przygotowania do małżeństwa, zwracano uwagę na szkoły pomaturalne. Głównym czynnikiem decydującym o ukończeniu kursu i uzyskaniu zaświadczenia była frekwencja uczestników. Por. Głowacki. *Ustawodawstwo biskupa przemyskiego* s. 105.

⁷⁶ Por. Tamże s. 106.

⁷⁷ Por. I. Tokarczuk. *Wytyczne działalności duszpasterstwa rodzin* s. 38.

zaangażowania religijnego zainteresowanych. Warunkiem dopuszczenia do sakramentu małżeństwa była znajomość prawd wiary i moralności chrześcijańskiej⁷⁸.

Materiały z jakich korzystano oraz te, które miały znajdować się w każdym biurze parafialnym to: *Instrukcja przedślubna dla narzeczonych*, *Katechizm przedmałżeński*⁷⁹, *Wspólna droga ku rodzinnemu szczęściu*⁸⁰.

Naturalną konsekwencją katechezy przedmałżeńskiej było nauczanie skierowane do kolejnej grupy społecznej, którą była rodzina. W 1975 roku bp Tokarczuk powołał do istnienia Radę Duszpasterstwa Rodzin. Aktem prawnym normującym to zagadnienie stały się wykorzystywane w niniejszej dysertacji wytyczne dotyczące duszpasterstwa rodzin wydane przez przemyskiego ordynariusza 11 lutego 1978 roku⁸¹.

W dokumencie wskazano dziesięć sposobów oddziaływania duszpastersko-katechetycznego na rodziny⁸². Mimo iż wszystkie przedstawione wytyczne są wartościowe i potrzebne, to jednak trzy z nich przedstawiają szczególną wartość katechetyczną.

Pierwszą z nich jest posługa w konfesjonale. Sakrament pokuty i pojednania został tu przedstawiony jako szczególne miejsce w kształtowaniu etyki życia małżeńskiego. Przestrzeń sakramentalna stwarza możliwości do poruszenia problemów i wątpliwości życia małżeńskiego. Zaznaczono także, że jest to wymagająca posługa, zobowiązująca spowiedników do rzetelnej znajomości nauczania Kościoła. Posługa sakramentalna w konfesjonale w przypadku małżonków stwarzała okazję ukazania możliwości pomocy i pogłębienia swojej wiedzy np. w poradni rodzinnej czy poprzez uczestnictwo w kurcie poradnictwa rodzinnego⁸³.

Kolejnym ważnym sposobem oddziaływania katechetycznego na rodziny zawartym w opisywanym dokumencie, były parafialne kursy poradnictwa. Pierwszą z zauważalnych wartości tego typu działań było to, że stały się one odpowiedzią na niezbyt wysoką frekwencję w poradniach życia rodzinnego. Spotkania odbywały się co najmniej dwa razy w roku, przy udziale duszpasterza opiekuna i instruktorki świeckiej. Jak

⁷⁸ Por. Tamże.

⁷⁹ T. Ryłko. *Katechizm przedmałżeński*. (mps). Kraków (b.d.w.).

⁸⁰ J. Kłys. *Kurs przygotowawczy do małżeństwa dla młodzieży starszej*. Łódź 1972.

⁸¹ Zob. I. Tokarczuk. *Wytyczne działalności duszpasterstwa rodzin* s. 33-41.

⁸² 1. Konfesjonał; 2. Poradnie życia rodzinnego; 3. Parafialne kursy poradnictwa; 4. Misje i rekolekcje parafialne; 5. Pedagogizacja rodziców; 6. Chrząst w nagłym wypadku; 7. Dzień wynagrodzenia za krzywdę nienarodzonych; 8. Zespoły żywego różańca; 9. Rekolekcje zamknięte; 10. Pomoc matce samotnej. Zob. Tamże s. 39-41.

⁸³ Por. Tamże s. 39.

stwierdzono w dokumencie, ta forma oddziaływania duszpasterskiego przynosiła wymierne wyniki⁸⁴.

Trzecim szczególnie wartościowym z punktu widzenia procesu katechetycznego sposobem oddziaływania na rodziny jest pedagogizacja rodziców. Ordynariusz wskazał ją jako sprawę niezbędną w duszpasterstwie. W dekrete zobowiązano duszpasterzy do wprowadzenia w parafiach regularnych spotkań z rodzicami, mającymi dzieci w wieku przedszkolnym i szkolnym. Do omawiania różnych zagadnień wychowawczych zawartych w materiałach diecezjalnych, należało również wykorzystywać wywiadówki. Istotnym miejscem na spotkanie i katechizowanie rodziców były celebracje liturgiczne o charakterze rodzinnym, np.: uroczyste celebrowanie rocznic ślubu, błogosławieństwo kobiet spodziewających się dziecka, błogosławieństwo dzieci oraz katechezy mistagogiczne przygotowujące rodziców i rodziców chrzestnych do chrztu dziecka⁸⁵.

Kolejną grupą społeczną, która włączona była w proces katechetyczny w archidiecezji przemyskiej byli dorośli, w stosunku do których skierowane było duszpasterstwo charytatywne: ubodzy, terminalnie chorzy, głuchoniemi, upośledzeni czy niewidomi. W tym przypadku katechizacja oraz duszpasterstwo miało dwojaki charakter. Z jednej strony wiązała się ona z formacją do założonej formy apostołstwa, z drugiej przybierała formę pragmatyczną, która była realizacją poznawanej teorii. Zalecenia do tego typu działalności znalazły się w wydanych przez bp. Tokarczuka 06 listopada 1976 roku wytycznych dotyczących duszpasterstwa miłosierdzia⁸⁶.

W dokumencie zawarto szczegółowe wskazania, które według ww. podziału można skategoryzować na teoretyczne i praktyczne. Pierwsze z nich to: pogłębianie wśród duchownych świadomości potrzeby posługi miłosierdzia poprzez osobistą lekturę i pogłębianie przeświadczenia, że posługa miłosierdzia jest gwarantem autentyczności posługi duszpasterskiej; nauczanie wiernych o tejże konieczności posługi miłosierdzia w kazaniach, pouczeniach w konfesjonale oraz rozmowach; doształcanie i formowanie duchowo osób odpowiedzialnych za posługę miłosierdzia w parafii poprzez comiesięczne spotkania, dostarczanie odpowiednich lektur, kierowanie wybranych osób na dekanalne dni skupienia i rekolekcje zamknięte. Wśród praktycznych wskazań znalazły się: prowadzenie wykazu osób najbardziej potrzebujących w parafii, odnotowywanie tego w

⁸⁴ Por. Tamże.

⁸⁵ Por. Tamże s. 40.

⁸⁶ Zob. I. Tokarczuk. *Parafialne duszpasterstwo miłosierdzia. Wytyczne dla duszpasterzy*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 4:1977 s. 74-79.

kartotekach parafialnych; tworzenie zespołu parafialnego odpowiedzialnego za dzieła miłosierdzia; angażowanie do dzieł miłosierdzia wszystkich duchownych w parafii, sióstr zakonnych i członków III Zakonu Świętego Franciszka; angażowanie alumnów przyjeżdżających na ferie letnie czy zimowe do posługi wobec potrzebujących w parafii⁸⁷.

Realizacja tejże katechezy w sposób praktyczny odbywała się na kilku płaszczyznach. Pierwszą z nich była przestrzeń ludzi ubogich, którym pomagano w znalezieniu pracy, w uzyskaniu świadczeń socjalnych, organizowanie dla nich pomocy doraźnej, organizowanie kolekt wśród wiernych z przeznaczeniem na ten cel. Kolejną grupą byli chorzy, a wśród nich szczególnie ciężko chorzy. Pierwszym sposobem praktycznej realizacji katechezy miłosierdzia było wypełnienie jednego z czynów miłosierdzia (zob. Mt 25,36b), które polegało na odwiedzaniu chorych w domach, szpitalach, domach pomocy oraz na świadomym byciu z nimi. Gdy to było niemożliwe korespondowano z chorymi. Wiązało się to również z pomocą w zorganizowaniu potrzebnej opieki, środków, leków czy wskazaniu ludzi, którzy zapewniali pomoc duchową poprzez odczytywanie nauk rekolekcyjnych, odmawianie modlitw, czytanie Pisma Świętego czy prasy katolickiej⁸⁸.

W troskę w sposób szczególny były włączone matki. Duży nacisk kładziono na opiekę nad matkami samotnymi oraz dziećmi nieślubnymi, obok opieki socjalnej troszczono się o to, aby zagubione moralnie kobiety nie przerywały ciąży. Opieką objęte były również te matki, które znalazły się w ciężkiej sytuacji życiowej, ze względu na nałóg alkoholowy męża. Im starano zapewnić się stosowną opiekę. Pomocą zostały objęte także wdowy rodzin wielodzietnych i miała ona ten sam wymiar, co w poprzednich przypadkach.

Kolejną grupą objętą troską miłosierdzia byli ludzie w podeszłym wieku. Wyrażała się ona w sposób szczególny w organizowaniu dla nich pomocy, zwłaszcza wśród ludzi młodych, którzy odpowiedzialni byli za robienie sprawunków, załatwianie spraw urzędowych oraz dbanie o ich gospodarstwa domowe. Wśród grupy, która objęta była praktycznym wymiarem katechezy miłosierdzia znaleźli się również duchowni. W tym wypadku troska o nich wyrażała się w pamięci i opiece nad księżmi emerytami, lub chorymi. Mieli mieć zapewnioną opiekę zarówno zdrowotną, jak i duchową. Troska o

⁸⁷ Por. Tamże s. 74.

⁸⁸ Por. Tamże s. 75-76.

powołanie miała wyrażać się względem wszystkich kapłanów w przypadku, kiedy zauważono, że życie moralne, któregoś z nich odbiega od ogólnie przyjętej normy⁸⁹.

Inną grupą społeczną, do której była skierowana katecheza dorosłych byli ludzie niewidomi. W 1982 roku, w czasie trwania stanu wojennego delegacja niewidomych w Rzeszowie poprosiła ks. T. Mazura o przyjęcie ich do duszpasterstwa. Spotkania duszpasterstwa odbywały się w każdą czwartą niedzielę miesiąca w parafii farniej w Rzeszowie. Punkt centralny stanowiła Msza Święta, po niej uczestnicy gromadzili się w salce parafialnej na prelekcjach, katechezach tematycznych, artystycznym występach i koncertach. Stanowiło to istotny aspekt interdyscyplinarny w katechezie, która łączyła nauczanie religijne z formacją patriotyczną i kulturową. Dzięki temu duszpasterstwo niewidomych stało się ubogaceniem dla lokalnego Kościoła przez aktywne włączenie się laikatu. Niewidomi ubogacali wspólnotę przede wszystkim przez modlitwę, przez cierpienie, którego sami doświadczyli, a – jak sami zaznaczyli – starali się nadać sens, aktywność w życiu społecznym, troskę o dobra duchowe, narodowe oraz świadectwo życia chrześcijańskiego⁹⁰.

Kolejną grupą społeczną, do której skierowane było duszpasterstwo specjalistyczne, a co się z tym wiąże katecheza specjalistyczna dorosłych było duszpasterstwo trzeźwościowe. Wytyczne, w jaki sposób prowadzić duszpasterstwo i jego kształt normował dokument wydany 11 września 1973 roku⁹¹. Należy zauważyć, że instrukcja miała charakter profilaktyczny, nowatorski na owe czasy. Głównym celem procesu katechetycznego skierowanego do dorosłych było wyrobienie poczucia odpowiedzialności za życie własne i bliskich oraz postawy trzeźwości lub abstynencji w życiu społecznym. Służyły temu m.in. obchodzony cyklicznie Tydzień modlitw o Trzeźwość Narodu. Innym środkiem było prowadzenie w parafiach konferencji stanowych dla rodziców o negatywnym wpływie alkoholu na życie rodzinne i wychowanie dzieci. W tym samym duchu prowadzone były także pogadanki nt. wyrabiania w dzieciach cnót wstrzemięźliwości i opanowania. Należało uwzględnić tematykę wstrzemięźliwości i abstynencji w rekolekcjach adwentowych i wielkopostnych. Były one prowadzone przez specjalnie do tego przygotowanych kapłanów, co wiązało się z kursami dla nich we wspomnianej tematyce. Ogólne

⁸⁹ Por. Z. Głowacki. *Ustawodawstwo biskupa przemyskiego* s. 144-146.

⁹⁰ Por. I. Tokarczuk. *Z przemyskiej „twierdzy”*. Oprc. L. Żbikowska. T. 1. Marki-Struga 1999. s. 253-254.

⁹¹ I. Tokarczuk. *Instrukcja o duszpasterskiej pracy trzeźwości w diecezji przemyskiej*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 1:1974 s. 1-9.

przygotowanie duchownych do profilaktyki trzeźwościowej odbywało się w trakcie formacji permanentnej, kongregacji i innych spotkań kapłańskich, a wcześniej w czasie formacji seminaryjnej⁹².

Inną istotną formą katechizacji dorosłych były piesze pielgrzymki, zwłaszcza pielgrzymka na Jasną Górę. Nosi ona w sobie szczególny wymiar katechetyczny, ponieważ w czasie pielgrzymowania wytwarzają się silne więzi międzyludzkie w obrębie grupy, z którą się pielgrzymuje. Podobne więzi rodzą się też w stosunku do gospodarzy, przyjmujących pątników na nocleg. Jest to okazja do apostołskiego świadectwa⁹³.

Po raz pierwszy z terenów diecezji przemyskiej piesza pielgrzymka na Jasną Górę wyruszyła z Rzeszowa 5 sierpnia 1978 roku⁹⁴. Biorąc pod uwagę katechetyczny wymiar przemyskiej pielgrzymki, należy zwrócić uwagę na dwa istotne jej elementy: trasa oraz duchowy wymiar pielgrzymowania.

Pierwszy z nich został starannie przemyślany. Nie jest dziełem przypadku czy pragmatyzmu, który prowadziłby do wybierania najkrótszych czy najbardziej dogodnych odcinków do pielgrzymowania. Została ona zaplanowana w taki sposób, aby pielgrzymi mogli w czasie pątniczego szlaku nawiedzać lokalne sanktuaria, zwłaszcza maryjne⁹⁵. Mimo, że pielgrzymka jest nazywana „rekolekcjami w drodze” i większość konferencji, modlitw i innych praktyk duchowych odbywa się w trakcie marszu, to możliwość odwiedzenia tak wielu miejsc kultu religijnego stwarzało szansę ciągłego obcowania z *sacrum*. Kolejne sanktuaria przypominały o celu do jakiego pielgrzymi zmierzali, a jakim była Jasna Góra. Z punktu widzenia procesu katechetycznego stawało się to szczególnie

⁹² Por. Tamże; Z. Głowacki. *Ustawodawstwo biskupa przemyskiego* s. 120-132

⁹³ Por. W. Piwowarski. *Religijność miejska w rejonie uprzemysłowionym. Studium socjologiczne*. Warszawa 1997 s. 298.

⁹⁴ Jak podaje w swoich wspomnieniach wieloletni pielgrzym i organizator przemyskiej pieszej pielgrzymki na Jasną Górę ks. prof. Kazimierz Bełch, tworzenie i organizowanie pielgrzymki przemyskiej można podzielić na trzy etapy. W pierwszym z nich (1978-1984) przemyska pielgrzymka nie była samodzielna, stanowiła jedynie część większej całości jaką była pielgrzymka rzeszowska. Drugi etap (1985-1993) to okres, w którym przemyska pielgrzymka była już samodzielna, jednak miała charakter lokalny. Całkowita niezależność i rozpowszechnienie na teren całej archidiecezji przemyskiej nastąpił w roku 1993. Dla badań podjętych w niniejszej dysertacji szczególnie cenny jest okres obejmujący dwa pierwsze etapy. Zob. K. Bełch. *Archidiecezjalna Przemyska Piesza Pielgrzymka na Jasną Górę*, W: *Z ludu wzięty, dla ludu postanowiony. Księga pamiątkowa dedykowana Metropoliecie Przemyskiemu Księdzu Arcybiskupowi Józefowi Michalikowi w 50. rocznicę święceń kapłańskich*. Red. A. Szal. Przemysł 2014 s. 599.

⁹⁵ Pierwsze trzy dni trasa prowadziła przez sanktuaria na terenie archidiecezji, w tym: Tuligłowy, Pruchnik, Jodłówka, Hyżne, Borek Stary, Leżajsk. W kolejne dni pielgrzymi mogli nawiedzić sanktuaria i miejsca kultu religijnego w: Tyczynie, Boguchwale, Niechobrz, Nockowej, Sędziszowie, Nagoszynie, Szarwarku, Odporyszowie, Starym Korczynie, Sokolinie, Działoszycach, Książu Wielki, Irządzach, Sokolnikach, Gorzkowie, Zrębicach, Kusiętach oraz na Jasnej Górze. Zob. K. Bełch. *Pielgrzymka Przemyska*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 2:1995 s. 314.

cenne, ponieważ obecność w konkretnym sanktuarium czy miejscu kultu religijnego mogła zostać wykorzystana do odpowiedniej katechezy związanej z przesłaniem miejsca czy osoby w nim czczonej.

Drugim istotnym aspektem przemyskiej pieszej pielgrzymki był jej wymiar duchowy. Jak zostało nadmienione, pielgrzymka nazywana jest przez pątników „rekolekcjami w drodze”, co wprost wskazuje na jej wymiar formacyjny. Są to bowiem rekolekcje, które mają swoją specyfikę, znacząco odbiegającą od powszechnego pojęcia i rozumienia rekolekcji. Pierwszym z elementów, jest czas jej trwania, który wynosił 12 dni. Każdy dzień był odpowiednio zaplanowany i poświęcony konkretnej tematyce, oscylującej wokół głównego tematu pielgrzymki⁹⁶. Każdemu z dni w trakcie trwania pielgrzymki towarzyszyły modlitwy i konferencje. Owoce nawrócenia i wewnętrznej przemiany pątników stanowiły duchowy kapitał, który procentował po ich powrocie do domów rodzinnych i parafii⁹⁷.

Na podstawie przeprowadzonych badań można stwierdzić, że katecheza dorosłych w archidiecezji przemyskiej w okresie posługi biskupiej Ignacego Tokarczuka przybierała różne formy. Wydawane dokumenty i starania duszpasterskie, jakie podejmowano świadczą o jej faktycznym realizowaniu. Nie można stwierdzić, że myśl przytoczonego na początku niniejszego paragrafu stwierdzenia św. Jana Pawła II, zajmowała istotne miejsce w realizowaniu strategii duszpasterskiej i katechetycznej Kościoła przemyskiego.

⁹⁶ Po usamodzielnieniu się przemyskiej pielgrzymki w poszczególnych latach jej tematy były następujące: Zło dobrem zwyciężaj (1985), Eucharystia źródłem miłosierdzia (1986), Do końca ich umiłował (1987), Zwycięstwo przyjdzie przez Maryję (1988), Odnowić śluby nasze chcemy (1989), Odnowić oblicze tej ziemi (1990), Otrzymałście ducha przybrania za synów (1991), Nie lękajcie się świętości (1992), Bądź chrześcijaninem naprawdę (1993). Tamże s. 316.

⁹⁷ Centralnym punktem każdego dnia była Msza Święta. Pątnicy codziennie uczestniczyli we wspólnych modlitwach: różaniec, droga krzyżowa, Anioł Pański (tej modlitwie towarzyszyło również krótkie rozważanie tematyczne), Nowenna do Matki Bożej Częstochowskiej, w czasie której wierni mogli na kartkach wypisywać swoje podziękowania i prośby, odczytywane w trakcie jej trwania. Codziennemu pielgrzymowaniu towarzyszyły również konferencje i medytacje tematyczne prowadzone przez duchownych pielgrzymujących w danych grupach. Por. Tamże s. 316-320.

ROZDZIAŁ V

CAŁOŚCIOWA WIZJA KATECHIZACJI W ARCHIDIECEZJI W OMAWIANYM OKRESIE

Zaprezentowane uprzednio rozdziały były poświęcone ukazaniu całościowej wizji i praktyki katechetycznej w archidiecezji przemyskiej w okresie posługi biskupiej Ignacego Tokarczuka. W pierwszym rozdziale zostały omówione zagadnienia dotyczące historii archidiecezji, jej funkcjonowania w przyjętym przez autora okresie. Kolejny rozdział poświęcony był badaniom dotyczącym organizacji katechezy w warunkach pozaszkolnych oraz katechezie okazjonalnej, w którą wpisała się także pielgrzymka św. Jana Pawła II do diecezji. Trzeci rozdział konstytuują badania dotyczące katechetów pracujących w archidiecezji przemyskiej w trudnych czasach deficytu wolności religijnej. Istotne z punktu widzenia podejmowanej tematyki są również badania dotyczące samego procesu katechetycznego dzieci, młodzieży i dorosłych. Te zostały zaprezentowane w rozdziale czwartym. Niniejszy rozdział będzie stanowił próbę krytycznej oceny katechizacji w archidiecezji w okresie posługi arcybiskupa Tokarczuka. Pierwsze dwa paragrafy będą próbą ukazania wartości, trudności i braków katechizacji diecezjalnej w tym okresie. To natomiast stanie się punktem wyjścia do sformułowania postulatów na przyszłość.

Niniejszy rozdział zostanie podzielony na trzy części. W pierwszym paragrafie zostaną zaprezentowane wartości katechizacji inspirowane inicjatywami abp. Tokarczuka. Kolejny paragraf będzie stanowił prezentację zauważalnych trudności i braków w katechizacji diecezjalnej. Ostatnia część rozdziału będzie próbą sformułowania postulatów na przyszłość, wynikających z zaprezentowanych w dysertacji doświadczeń katechetycznych.

5.1. Wartości katechizacji inspirowane inicjatywami arcybiskupa Tokarczuka

Św. Jan Paweł II w adhortacji apostolskiej *Catechesi tradendae* napisał: „Wielkość Chrystusa nauczającego oraz wewnętrzna spoistość i siła przekonująca Jego nauki płynie stąd, że Jego słowa, przypowieści i rozprawy nie dają się nigdy oddzielić od

Jego życia i osoby. W takim ujęciu życie Chrystusa okaże się nieustannym nauczaniem: Jego milczenie, cuda, modlitwa, miłość do ludzi, szczególnie troska o poniżonych i biednych, całkowite przyjęcie ofiary krzyżowej dla odkupienia ludzi, samo wreszcie zmartwychwstanie – są urzeczywistnieniem Jego słowa i wypełnieniem Objawienia. Dlatego też Ukrzyżowany stał się dla chrześcijan najwspanialszym i najbardziej znanym obrazem Chrystusa – Nauczyciela” (CT 9).

Słowa papieża, odnoszące się do każdego katechety, a zatem w sposób szczególny do tych, którzy nazywani są pierwszymi katechetami w diecezjach – biskupów (por. CT 63), wskazują na to, jak ważna jest osoba przekazującego wiarę i jego osobista relacja z Chrystusem. Kierując się tą intuicją, jako pierwszą z zauważalnych wartości certyfikujących znaczenie opisywanego okresu, należy upatrywać w osobie ówczesnego ordynariusza. Biorąc pod uwagę uwarunkowania historyczne, geopolityczne i socjologiczne archidiecezji przemyskiej¹ można stwierdzić, że choć były to tereny, o których powszechnie wyrażano się jako o bogobojnych i pobożnych, choć były, jak każde miały swoją specyfikę i problemy. Jednym z głównych był fakt, że diecezję przemyską przed podziału diecezji polskich, który miał miejsce w 1992 roku, tworzyły parafie głównie wiejskie². Wymagało to odpowiedniego podejścia duszpastersko-katechetycznego. Biorąc pod uwagę powyższe uwarunkowania należy stwierdzić, że wybór ks. Ignacego Tokarczuka na biskupa przemyskiego był trafny, ze względu na jego wykształcenie oraz zamiłowania duszpasterskie³, które zaowocowały w decyzjach podejmowanych przez niego jako biskupa, arcybiskupa i metropolity przemyskiego.

¹ Zob. W. Sarna. *Dzieje diecezji przemyskiej o. ł. cz. 1: Episkopat przemyski o. ł. Przemysł 1902*; H. Borcz. *Archidiecezja przemyska - zarys dziejów*. W: Rocznik Archidiecezji Przemyskiej 1997. Album. Red. W. Partyka, B. Rajnowski. Przemysł 1997; H. Borcz. *Archidiecezja Przemyska. Zarys dziejów i organizacji*. „Archiwa Biblioteki i Muzea Kościelne” 79:2003; A. Potocki. *Diecezja przemyska w swe 600-lecie*. T. 1 i 2. Przemysł 1986; Z. Suchy. *Charakterystyka społeczeństwa Diecezji Przemyskiej*. Przemysł [b.r.w.]. (mps.). APIT. *Teczka nr 3*.

² Zob. *Mapa: Diecezja Przemyska ob. łac.* „Kronika Archidiecezji Przemyskiej” (Wydanie okolicznościowe) 1993-1994 s. 201.

³ W jednej ze swoich wypowiedzi abp Tokarczuk tak relacjonował tę kwestię: „Wakacje roku 1946 rozpocząłem od przygotowań do studiów na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. O wyborze kierunku studiów przesądziła ostatecznie wiadomość o powstałym przy Uniwersytecie dwuletnim Studium Zagadnień Społecznych i Gospodarczych Wsi. Kierunek ten był zgodny nie tylko z moimi zainteresowaniami, ale wręcz ogromnym zamiłowaniem do przedmiotów będących w programie studiów. Postanowiłem więc marzenia swoje zrealizować, tym bardziej iż zdawałem sobie sprawę w jakim stopniu wiedza ta będzie mi potrzebna w pracy duszpasterskiej. Mój wybór okazał się dla wszystkich ogromnym zaskoczeniem. Nic w tym dziwnego, byłem bowiem jedynym księdzem wybierającym taki właśnie kierunek”. I. Tokarczuk. *Od Zbaraża do Przemysła*. Oprc. L. Żbikowska. Marki-Struga 1998 s. 167.

Jedną z kluczowych inicjatyw abp. Tokarczuka, która miała istotne znaczenie katechetyczne była budowa nowych kościołów na terenie archidiecezji⁴. W roku 1965 jedna trzecia (34%) parafii w diecezji przemyskiej uznana została za zbyt rozległe⁵, co stanowiło jeden z głównych powodów rozbudowy sieci parafialnej⁶. Jego nauczanie katechetyczne dotyczyło także tego tematu⁷. Często podkreślał rolę i znaczenie własnej świątyni i parafii dla konkretnej wspólnoty wierzących w Chrystusa⁸.

Jednym z owoców katechetycznych jego przedsięwzięć była zmiana krajobrazu miast i wsi. Nowe kościoły i kaplice wprowadzały w nie elementy *sacrum*, które swoją obecnością przywoływały na myśl Pana Boga i były odpowiedzią na systemowe *profanum* w przestrzeni publicznej. Kolejną wartością budowy infrastruktury sakralnej był widoczny wzrost ofiarności i solidarności międzyludzkiej. Był on poniekąd niezbędny, ze względu na kosztowność każdego takiego zadania oraz potrzebę współpracy. Udało się to osiągnąć dzięki tym koherentnym postawom wiernych. Proces integracji międzyludzkiej był zauważalny zwłaszcza w przypadku parafii nowopowstałych i budujących kościoły. Budowa świątyni i powstanie nowej wspólnoty były czynnikami, które w szczególny sposób wiązały ludzi między sobą, a także łączyły z duszpasterzami. Dawało im to poczucie przynależności i wzajemnej odpowiedzialności nie tylko za świątynię, ale przede wszystkim za wspólnotę, która miała się w niej gromadzić. Dzięki wielu staraniom w ciągu 26. lat udało się wybudować imponującą ilość ok. 400. miejsc kultu (kaplic i kościołów)⁹.

Istotny od strony katechezy mistagogicznej był również wzrost frekwencji na Mszach świętych, który w parafiach miejskich w niedzielę wzrósł z 53% do 60%, a w

⁴ E. Białogłowski. *Pasterz spraw Bożych i ludzkich*. W: *Arystokrata ducha, wiary i miłości*. Ks. Abp Ignacy Tokarczuk (1918-2012). Red. B. Lipian. Rzeszów 2019 s. 91-92.

⁵ Za kryterium przyjęto odległość 5 km i większą od kościoła parafialnego. Zob. *Rocznik diecezji przemyskiej na rok 1966*. Przemysł 1966 s. 35-157; J. Bar. A. Szal. *Nowe kościoły diecezji przemyskiej w jej dawnych granicach powstałe w latach 1966-1992*. Przemysł 1993 s. 4.

⁶ Abp Tokarczuk kierował się założeniem, że parafie miejskie nie powinny przekraczać 10 000 wiernych, a w parafiach wiejskich odległość do kościoła nie powinna przekraczać 2-3 km. Wychodził z założenia, że lepszym rozwiązaniem jest to, aby duszpasterz dotarł do wiernych, aniżeli oni musieli w trudzie dostać się do kościoła. Por. I. Tokarczuk. *Kochałem tych ludzi całym sercem i oddaniem. Wspomnienia z lat 1918-1976*. Oprc. J. Wołczański. W: „Biblioteka historyczna archiwum metropolii lwowskiej obrządku łacińskiego w Krakowie”. Seria A. *Źródła i materiały*. t. 16. Red. J. Wołczański. Lwów-Kraków 2014 s. 184.

⁷ Zob. I. Tokarczuk. *Kazanie w dniu ingresu i konsekracji na biskupa przemyskiego*. W: I. Tokarczuk. *Kazania pasterskie 1966 – 1992*. Red. J. Twardy. Przemysł 1992.

⁸ Por. J. Bar. A. Szal. *Nowe kościoły diecezji przemyskiej* s. 5.

⁹ Zjawisko to było mocniej zauważalne na wsiach, gdzie poczucie przynależności do własnego kościoła i wspólnoty parafialnej wzrosła o 27%, a w miastach o 11%. Zwiększył się również odsetek uczęszczających w niedzielę do własnego kościoła, w miastach wynosił on z 65% do 73%, a na wsiach z 56% do 84%. Por. Tamże s. 14-15.

parafiach wiejskich z 45% do 74%. Wzrost zaobserwowano również w przypadku frekwencji na Mszach świętych w dzień powszedni, która w miastach wzrosła z 2,3% do 2,8%, a na wsiach z 0,7% do 4,7%. W przypadku ostatnich danych wzrost był ponad sześciokrotny, co należy odczytać, jako potwierdzenie powyższych wniosków. Ostatni ze wskaźników wzrostu frekwencji odnotowano w przypadku praktyk związanych z pierwszymi piątkami miesiąca. W tym wypadku w miastach wskaźniki wzrosły z 6% do 6,6%, a w środowisku wsi skok był znacznie większy, ponieważ z 1,9% wzrósł do 9,4%¹⁰.

Dzięki opisywanym powyżej działaniom jednym z pierwszych osiągnięć katechetycznych było także zapewnienie dzieciom i młodzieży szkolnej odpowiednich warunków lokalowych, ze względu na wyrzucenie lekcji religii z siatki godzin szkolnych. Diecezja nie była dostatecznie przygotowana na szybką odpowiedź na bieżącą sytuację, jednak rozwiązania jakie poczyniono pozwalały na jej kontynuowanie bez znaczących przeszkód. Początkowo oprócz salek katechetycznych, katechizacja odbywała się w kościołach, kaplicach, plebaniach, a także w domach prywatnych¹¹.

Stan ten jednak uległ znaczącej zmianie, ponieważ liczba punktów katechetycznych, w związku z rozbudową infrastruktury sakralnej, w całym okresie posługi biskupiej Ignacego Tokarczuka wzrosła z 881 do 1424¹². Analiza materiałów źródłowych pozwala na stwierdzenie, że w ciągu całego okresu podejmowanego w dysertacji liczba punktów katechetycznych przypadających na parafię wynosiła ok. 2,5¹³.

¹⁰ Por. Tamże.

¹¹ Notatka z zakresu nauczania religii. AWDO. Teczka: Kongregacja księży dziekanów.

¹² Troska o zapewnienie odpowiednich warunków do prowadzenia katechezy leżała głęboko na sercu ówczesnemu ordynariuszowi. W jednej z pierwszych odezwo do kapłanów pisał: *Dobiegają do końca wakacje szkolne. Niedługo staniemy znów do znojnej pracy siania Bożej prawdy w dusze najmłodszych naszych parafian, dziatwy szkolnej. Żmudna to będzie praca w dzisiejszych warunkach zarówno dla Was, Drodzy Bracia, jak i dla tych, którzy po tę prawdę do Was przyjdą. (...) Należy poczynić ostatnie przygotowania sal katechetycznych i pomocy naukowych. Głoszenie prawd wiary maluczkiemu, należy uważać za jedno z najważniejszych zadań pracy kapłańskiej dzisiejszej doby, decydujących o katolickiej przyszłości nie tylko poszczególnych dusz, ale również i Kościoła w Polsce. Apelujemy zatem gorąco do Was, Czcigodni i Drodzy Bracia Kapłani, abyście ten wielki i święty swój obowiązek pełnili sumiennie i wiernie. Ufamy, że tak się stanie i na tę nader żmudną i ciężką pracę nowego roku szkolnego upraszamy Boga o obfite dla Was łaski i przesyłamy Wam Nasze arcybiskupie błogosławieństwo. I. Tokarczuk. Odezwa do kapłanów, rodziców i młodzieży na rok szkolny 1966/67. AWDO. Teczka: Listy pasterskie. Przemyśl 1966; *Relatio Quinquennalis. Archidioecesis Premisliensis Latinorum 1970-1977*. AWDO. Teczka: *Sprawozdania Ad limina apostolorum 1970-1977; Relatio Quinquennalis. Archidioecesis Premisliensis Latinorum 1983-1988*. AWDO. Teczka: *Sprawozdania Ad limina apostolorum 1983-1988; Sprawozdanie katechetyczne za rok 1968/69*. AWDO. Teczka: *Sprawozdania katechetyczne; Rocznik diecezji przemyskiej*. Przemyśl 1979 s. 246-247; *Schematyzm Diecezji Przemyskiej 1990. Terytorium-Duchowieństwo-Instytucje (Stan w dniu 30 VI 1991r.)*.*

¹³ Jest to liczba uśredniona. Należy pamiętać, że wśród tychże parafii były znacznie większe, które posiadały większą liczbę pomieszczeń zaadaptowanych na potrzeby katechezy oraz takie parafie, gdzie był tylko jeden punkt katechetyczny przypadający na kilka wiosek. Por. *Relacja ustna T. Gramatyka (27.12.2023)*. APŁD. *Relacje ustne*.

Kolejnym istotnym elementem, którego źródła w dużej mierze należy upatrywać w realizacji procesu katechetycznego w archidiecezji, a także zaangażowaniu duszpasterzy i władz diecezjalnych, jest znaczący wzrost liczby powołań. Czas przyjęty w niniejszej dysertacji charakteryzował się wspomnianym wzrostem na terenie całej Polski, jednak diecezja odnotowywała najwyższe wskaźniki powołań do kapłaństwa, co skutkowało znaczącym zwiększeniem nowej kadry katechetycznej¹⁴.

W związku z tym istotną kwestią stała się formacja przyszłych kapłanów do roli i posługi katechetów. Jak zaznaczył sam ordynariusz, sprawa ta, zaraz po budowie nowych kościołów, stanowiła dla niego jeden z priorytetów. W tym celu, obok kluczowej formacji duchowej, duży nacisk zaczęto kłaść na formację intelektualną kandydatów do kapłaństwa. Celowi temu miały służyć troska o kompetentną kadrę profesorską, odpowiednie zaplecze naukowe, udoskonalanie formacji pastoralnej. Była to odpowiedź z jednej strony na wzrastającą liczbę alumnów, a z drugiej strony na zmieniającą się dynamicznie sytuację w kraju. Dobrze wykształceni duchowni mieli stanowić gwarancję mądrej, merytorycznej i pogłębionej formacji zarówno duchowej, jak i intelektualnej dzieci i młodzieży. To z kolei było wyzwaniem, które w swoich założeniach wybiegało w przyszłość. Odpowiednia formacja intelektualna duchowieństwa stanowiła również niematerialny oręż w walce z absurdami systemu komunistycznego¹⁵.

Analiza działań prawodawczych i duszpasterskich abp. Tokarczuka prowadzi do istotnych z punktu widzenia katechetycznego dzieł: dwuletniego Studium Katechetycznego w Rzeszowie¹⁶ i Kolegium Teologiczno-Katechetycznego w Przemyślu¹⁷. Pierwsza z instytucji utworzona w 1971 roku skierowana do katechetów, głównie duchownych, była narzędziem pogłębienia kompetencji oraz wykształcenia wyspecjalizowanej grupy zajmującej się duszpasterstwem młodzieży¹⁸. W świetle

¹⁴ Zob. *Kościół Katolicki w Polsce 1918-1990. Rocznik statystyczny*. Red. L. Adamczuk. W. Zdaniewicz. Warszawa 1991 s. 241-242; tamże. s. 29-33; *Rocznik diecezji przemyskiej*. Przemyśl 1979 s. 54-62; *Rocznik diecezji przemyskiej*. Przemyśl 1984 s. 49-62; *Schematyzm Diecezji Przemyskiej 1990* s. 424-432; *Święcenia kapłańskie w diecezji przemyskiej*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 3-6:1989 s. 137; B. Żołnierczyk. S. Potocki. *Sprawozdanie z działalności Wyższego Seminarium duchownego w Przemyślu w roku 1974/75*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 5-6:1975 s. 126; *Inauguracja Roku Akademickiego w Przemyskim Seminarium Duchownym*. „Kronika Archidiecezji Przemyskiej” 1:1994 s. 127; *Kościół Katolicki w Polsce 1918-1990* s. 242.

¹⁵ Por. I. Tokarczuk. *Z przemyskiej „twierdzy”*. Oprc. L. Żbikowska. T. 1. Marki-Struga 1999. s. 103; J. Gołąb. *Działalność prawodawcza Arcybiskupa Ignacego Tokarczuka w Diecezji Przemyskiej (1965-1993)*. Krosno 2002 s. 76-91; Z. Głowacki. *Ustawodawstwo biskupa przemyskiego Ignacego Tokarczuka w latach 1965-1992*. Przemyśl 1992 s. 14-20 (msp).

¹⁶ Zob. *Komunikat „Studium Katechetyczne - Rzeszów”*. AWNK. *Teczka: Studium Katechetyczne*.

¹⁷ Zob. *Komunikat Ordynariusza – Studium Katechetyczne 5.12.1969 r.* AWNK. *Teczka: Studium Katechetyczne*.

¹⁸ Por. *Komunikat „Studium Katechetyczne - Rzeszów”*. AWNK. *Teczka: Studium Katechetyczne*.

wyzwań duszpasterskich i perspektywicznego spojrzenia należy ją ocenić pozytywnie. W swoich założeniach i dalszym oddziaływaniu kształcenie w Studium skierowane było na pracę z adolescentami, co z kolei pozwalało na pozytywne oddziaływanie katechetyczno-duszpasterskie na tę grupę społeczną.

Kolegium Teologiczno-Katechetyczne stanowiło istotną inicjatywę dla owocnego prowadzenia procesu katechetycznego w archidiecezji przemyskiej. Instytucja zajmowała się kształceniem i formowaniem kadry katechetycznej składającej się ze świeckich kobiet. Z jednej strony była to praktyczna odpowiedź na wskazania Soboru Watykańskiego II, z drugiej stanowiło praktyczne rozwiązanie w przypadku potrzeb kadrowych w katechezie diecezjalnej. Studium, mimo to, że było skierowane do kandydatek na wszystkich szczeblach katechizacji, wybierane było najczęściej na poziomie podstawowym. Stąd też jego absolwentki uczyły w znaczącej mierze klasy przedszkolne i młodsze szkół podstawowych¹⁹. Studium stanowiło dobre przygotowanie do pracy z dziećmi i młodzieżą. Dodatkową wartością było katechizacja przez osoby świeckie, a wykształcone w tym trybie kobiety, posiadające osobiste życie rodzinne, w dużym stopniu miały możliwość zrozumienia problemów i potrzeb katechizowanych.

Jedną ze znaczących w skutkach inicjatyw ówczesnego ordynariusza było powołanie na urząd przewodniczącego Wydziału Nauki Chrześcijańskiej Kurii Biskupiej w Przemyślu nowo mianowanego sufragana bp. Tadeusza Błaszkiwicza. Analiza przeprowadzonych w dysertacji badań dokumentów archiwalnych oraz innych materiałów źródłowych pozwala na stwierdzenie, że jego prace i decyzje podejmowane w związku z realizacją procesu katechetycznego w archidiecezji należy ocenić jako bardzo trafne²⁰.

Z pracą Wydziału związane były rozwiązania o charakterze praktycznym, mające na celu udoskonalenie, zmodernizowanie i pomoc w realizowaniu dzieła katechizacji w archidiecezji przemyskiej. Do tychże inicjatyw i działań można zaliczyć: wprowadzenie nowego programu katechetycznego; dbałość o odpowiednie zaplecze dydaktyczne dla nauczycieli; zapewnienie realizacji procesu katechetycznego w systemie klasowym, w

¹⁹ Por. M. Wolicki. *Kolegium (Studium) Teologiczno-Katechetyczne w Archidiecezji Przemyskiej w latach 1975-2002*. W: *Z ludu wzięty, dla ludu postanowiony. Księga pamiątkowa dedykowana Metropolii Przemyskiemu Księdzu Arcybiskupowi Józefowi Michalikowi w 50. rocznicę święceń kapłańskich*. Red. A. Szal. Przemyśl 2014 s. 433; S. Bartmiński. *Przemyscy Księża Rocznik 1959. Wspomnienia z okazji 50-lecia kapłaństwa*. T. 1. Krasieczyn 2012 s. 194; Tamże s. 314.

²⁰ Por. T. Śliwa. *Tadeusz Błaszkiwicz biskup pomocniczy diecezji przemyskiej (1916-1993)*. Przemyśl 2011 s. 18; B. Twardzicki. *Wkład księdza biskupa Tadeusza Błaszkiwicza w odnowę katechezy w Diecezji Przemyskiej*. „Biuletyn Katechetyczny” 13:2011 s. 168-172.

którym uczniowie uczyli się też w szkołach; kontakt z katechetami poprzez regularne komunikaty Wydziału oraz wizytacje katechetyczne; egzekwowanie sprawozdań katechetycznych, troska o zmiany personalne katechetów; dobieranie i kierowanie katechetów wg ich osobistych predyspozycji do konkretnych oddziałów klasowych; piecza nad formacją permanentną katechetów; organizowanie lub kierowanie na dni skupienia i rekolekcje formacyjne dla katechetów²¹.

Inicjatywy mające na celu troskę o katechetów zarówno świeckich, jak i duchownych przyczyniły się do tego, że w ciągu całym opisywanym w dysertacji okresie na jedną parafię w archidiecezji przypadało średnio 2 katechetów. Biorąc pod uwagę wspomniany wzrost liczby parafii badania wykazały niemal symetryczny wzrost liczby katechetów. W ciągu całego przyjętego w pracy okresu dało to wzrost o 37%²². Wyjaśnienia powyższej sytuacji należy upatrywać we właściwym rozeznaniu duszpasterskim zarówno władz diecezjalnych, na czele z bp. Tokarczukiem i odpowiedzialnym za katechizację bp. Błaszkiwiczem, a także duszpasterzy troszczących się o zagwarantowanie najmłodszy możliwości uczestniczenia w katechezie. Na uwagę

²¹ B. Twardziński. *Wkład księdza biskupa Tadeusza Błaszkiwicza* s. 168-172; T. Śliwa. *Tadeusz Błaszkiwicz biskup pomocniczy diecezji przemyskiej* s. 18; *Szczegółowy program spotkania dla katechetów w Seminarium Duchownym* (24.10.1972). AWNK. *Teczka: Formacja Katechetów; Szczegółowy program spotkania dla katechetek* (28-29.12.1972). AWNK. *Teczka: Formacja Katechetów. Harmonogram spotkań katechetycznych 16-19 sierpnia 1977r.* AWNK. *Teczka: Formacja Katechetów; Harmonogram dekanalnych spotkań katechetycznych – podział wizytatorów.* AWNK. *Teczka: Formacja Katechetów. Plan Ogólnopolskiego Kursu Katechetycznego na Górze św. Anny 1-9 czerwca 1978 r.* AWNK. *Teczka: Formacja Katechetów; Komunikat Referatu katechetycznego 1972.* AWNK. *Teczka: Komunikaty 1972; Komunikaty 30.05.1973.* AWNK. *Teczka: Komunikaty 1973; Komunikaty do urzędów dziekańskich 18.04.1973.* AWNK. *Teczka: Komunikaty 1973; Kongregacja księży dziekanów wiosna 1982.* AWNK. *Teczka: Komunikaty.1982; Okólnik.* AWDO. *Teczka: Dni skupienia w pięciu ośrodkach na temat „Kapłan soborowy”;* SDP. *Przemysł 1957* s. 153; *Rocznik Diecezji Przemyskiej na rok 1984.* Przemysł 1984 s. 41; S. Nabywaniec. *Sprawa Obiektywna nr 1: Kościół. Kościół przemyski w świetle akt rzeszowskiej bezpieki (1944-1989).* T. I. Rzeszów 2011 s. 398; *Zarządzenia i wytyczne Kurii Biskupiej dotyczące katechizacji dzieci i młodzieży w roku szkolnym 1970/1971.* AWNK. *Teczka: Zarządzenia, wytyczne, sprawy różne 1970; Podsumowanie katechizacji za rok 1977/78.* AWNK. *Teczka: Wizytacje katechetyczne;* AWNK. *Teczka: Dni skupienia dla katechetek 1969; Program spotkania księży katechetów szkół średnich w Przemysłu.* AWNK. *Teczka: Spotkania katechetyczne; Spotkania katechetyczne diecezji przemyskiej 16-19 sierpnia 1977 r.* AWNK. *Teczka: Spotkania katechetyczne; Program spotkania w dniu 24.10.1972 r. w Seminarium Duchownym.* AWNK. *Teczka: Spotkania katechetyczne; Program spotkania katechetek.* AWNK. *Teczka: Spotkania katechetyczne; Program spotkania katechetów szkół ponadpodstawowych dn. 28.VIII.1975 r.* AWNK. *Teczka: Spotkania katechetyczne; Tematy referatów na spotkania katechetyczne.* AWNK. *Teczka: Spotkania katechetyczne.*

²² *Relatio Quinquennalis. Archidioecesis Premisliensis Latinorum 1965-1973.* AWDO. *Teczka: Sprawozdania Ad limina apostolorum 1965-1973.;* *Relatio Quinquennalis. Archidioecesis Premisliensis Latinorum 1970-1977.* AWDO. *Teczka: Sprawozdania Ad limina apostolorum 1970-1977;* *Relatio Quinquennalis. Archidioecesis Premisliensis Latinorum 1983-1987;* *Relatio Quinquennalis. Archidioecesis Premisliensis Latinorum 1987-1992.* AWDO. *Teczka: Sprawozdania Ad limina apostolorum 1987-1992;* *Relatio Quinquennalis. Archidioecesis Premisliensis Latinorum 1993-1997.* *Sprawozdania Ad limina apostolorum 1993-1997;* AWNK. *Teczka: Stan personalny katechetów [wybrane parafie]. Rocznik diecezji przemyskiej na rok 1966; Rocznik diecezji przemyskiej.* Przemysł 1979; *Rocznik Diecezji Przemyskiej na rok 1984.* Przemysł 1984; *Schematyzm Diecezji Przemyskiej 1990.*

i wyróżnienie zasługuje również postawa świeckich, zwłaszcza kobiet, które podejmowały się tego dzieła, mimo grożących represji ze strony władz państwowych.

Wśród działań o charakterze katechetycznym podejmowanych w niniejszych badaniach, inicjowanych przez abp. Tokarczuka, należy zaliczyć także te, mające charakter katechezy okazjonalnej. Jako pierwsze wydarzenie o takim charakterze miało miejsce w 1966 roku i było związane z obchodami milenijnymi Chrztu Polski. Choć trudno mówić w tym przypadku o wyłącznej inicjatywie ordynariusza, należy docenić wagę tego wydarzenia i jego implikacje katechetyczne, należy zakwalifikować je jako wpisujące się w proces katechetyczny, na czele którego stał ordynariusz²³.

Jednym z największych owoców katechetycznych ww. wydarzeń była wynosząca ok. 40 000 tys. ludzi, frekwencja wiernych uczestniczących w nich²⁴. Nie istnieją badania weryfikujące wpływ tych wydarzeń na wiarę wiernych. Należy jednak przypuszczać, że sam udział wiernych w tychże obchodach w czasie, kiedy Kościół i jego wyznawcy byli represjonowani było wyznaniem wiary. Kolejnym argumentem przemawiającym za pozytywnym wpływem katechetycznym związanym z frekwencją wiernych, jest doświadczenie solidarności, wspólnoty i jedności w zgromadzeniu. Dopełnieniem tego było również pogłębienie relacji z pasterzami, którzy w liczbie 40 również uczestniczyli w obchodach milenijnych. Katecheza ta miała swoje rozwinięcie w 15 parafiach diecezji, gdzie wybrani przedstawiciele Episkopatu Polski udali się w czasie opisywanych wydarzeń²⁵.

Kolejnym wydarzeniem, podobnym w swej wymowie do opisywanego powyżej była peregrynacja wizerunku Matki Bożej Częstochowskiej po diecezjach polskich, w tym także w diecezji przemyskiej. Miała ona miejsce od 8 marca 1970 do 11 lipca 1971 roku. Podobnie jak cztery lata wcześniej wydarzenie to zgromadziło znaczącą liczbę wiernych, szacowaną na ponad 30 000. W tym przypadku było to wydarzenie, zakwalifikowane jako katecheza okazjonalna, która była inicjowana w dużej mierze przez bp. Tokarczuka. Według ordynariusza wydarzenie miało być diecezjalną katechezą, która miała pomóc w walce z wadami narodowymi, zwłaszcza z plagą pijaństwa²⁶.

²³ Por. D. Bialic. *Sprawozdanie z przemyskich obchodów Tysiąclecia chrześcijaństwa w Polsce*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 6:1966 s. 127-142.

²⁴ Zob. Tamże.

²⁵ Por. W. Jedynek. *Rola abp. Ignacego Tokarczuka w generowaniu kapitału społecznego. Partycypacja społeczna i system aksjologiczny*. T. 2. Rzeszów 2023 s. 81; A. Garbarz. *Działalność duszpastersko-społeczna Arcybiskupa Ignacego Tokarczuka*. Rzeszów 2006 s. 163-171; D. Bialic. *Sprawozdanie z przemyskich obchodów* s. 127-142.

²⁶ Por. J. Rogula. *Królowa Polski odwiedza przemyską ziemię. Pierwsze nawiedzenie Obrazu Matki Bożej Częstochowskiej w diecezji przemyskiej w latach 1970-1971 w świetle źródeł kościelnych*.

Trzecim najważniejszym tego typu wydarzeniem związanym z działaniami o charakterze katechetycznym były obchody 600-lecia istnienia diecezji przemyskiej. Zaplanowano je na lata 1975-1976. Katecheza prowadzona w związku z tym wydarzeniem skierowana była do wielu grup społecznych i przyjmowała różne formy. Wydarzenie, które obejmowało sesje naukowe, stało się przyczynkiem do powstania niemal 20 publikacji związanych z diecezją przemyską. Unikalne były także zorganizowane wtedy nabożeństwa, wygłoszone kazania okolicznościowe oraz tematyczne przemowy. Istotna była również obecność przedstawicieli Episkopatu Polski na czele z bł. prymasem kard. Stefanem Wyszyńskim²⁷.

Na tym etapie dysertacji należy dodać, że został z tej okazji zorganizowany konkurs katechetyczny dla dzieci i młodzieży. Konkurs miał swoje implikacje katechetyczne w VII i VIII klasach szkół podstawowych. Do najważniejszych należy zaliczyć: uczczenie jubileuszu powstania diecezji, ożywienie procesu katechetycznego wśród młodzieży, wzmocnienie tożsamości Polaka i katolika wśród młodzieży, aktywne uczestnictwo i znajomość w życiu posoborowego Kościoła, zwłaszcza współczesnego ówczesnej młodzieży, oraz czynne zaangażowanie się w życie parafialne²⁸.

Wśród wydarzeń mających implikacje katechetyczne związanych z działalnością abp. Tokarczuka, należy wymienić pielgrzymkę św. Jana Pawła II do diecezji przemyskiej. W tym przypadku, nie można mówić o wyłącznej inicjatywie ordynariusza, jednak należy stwierdzić, że działania i wydarzenia z nią związane były inspirowane jego działaniami. Do najważniejszych należy zaliczyć beatyfikację sługi Bożego bp. Józefa Sebastiana Pelczara²⁹. Owocem tejże wizyty w Przemyśle było załagodzenie istniejącego

Sandomierz 2010 s. 26.190-197.214-224; I. Tokarczuk. *Odezwa Księdza Biskupa Ordynariusza na rozpoczęcie Nawiedzenia Matki Bożej w diecezji przemyskiej*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 2:1970 s. 71.

²⁷ Por. E. Chrzanowski. *Sprawozdanie z Jubileuszu 600-lecia Diecezji w Przemyśle*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 1-2:1976 s. 87-95; S. Putyra. *Sesja naukowa w Seminarium Duchownym w Przemyśle*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 1-2:1976 s. 29-33; Z. Bielamowicz. *Jubileuszowi Diecezji w hołdzie*. Tamże s. 33-35; *Kazanie Prymasa Polski Stefana Kard. Wyszyńskiego wygłoszone w Przemyśle – 13 czerwca 1976 r.* Tamże s. 76-82; A. Potocki. *Diecezja przemyska w swe 600-lecie*. T. 1-3. Przemyśl 1986.

²⁸ Por. *Komunikat prasowy do Biura Prasowego KEP – Konkurs katechetyczny w Diecezji Przemyskiej*. AWNK. *Teczka: Konkursy katechetyczne*.

²⁹ Por. *Program szczegółowy wizyty papieskiej w Rzeszowie*. AWDO. *Teczka: Pielgrzymka Jana Pawła II 1991 r. – Rzeszów; Program IV wizyty Ojca Świętego Jana Pawła II w Polsce 1991*. „Kronika Archidiecezji Przemyskiej” (Wydanie okolicznościowe) 1993-1994 s. 120.

wówczas konfliktu pomiędzy wiernymi obrządku greckokatolickiego, a wiernymi rzymskokatolickimi³⁰.

Wśród działań, które były inspirowane przez abp. Tokarczuka, należy zaakcentować realizowanie procesu katechetycznego z uwzględnieniem grup wiekowych i specyfiki jego odbiorców. Można tu wymienić katechizację dzieci, młodzieży i dorosłych³¹. Katechizacja dzieci była prowadzona od najmłodszych lat, dlatego już dzieci przedszkolne miały jedną godzinę katechezy tygodniowo³². Na podstawie przeprowadzonych w niniejszej dysertacji badań można stwierdzić, że katecheza dzieci była realizowana w sposób systematyczny i obejmujący ich większość. W kulminacyjnych momentach, katechizowanych było 242 516 dzieci, co stanowiło 99,44%. Był to zarazem najwyższy odsetek uczestniczących w katechezie dzieci w całym opisywanym okresie³³. W przypadku katechezy dzieci, na uwagę zasługuje także inicjatywa ordynariusza dotycząca troski pasterskiej o wypoczywające podczas wakacji letnich dzieci³⁴.

Dbłość abp. Tokarczuka o katechizację i duszpasterstwo młodzieży została wyrażona w jednym z dokumentów, w którym ordynariusz przedstawił strategię działania i pracy duszpastersko-katechetycznej z młodzieżą. Nakreślone zostały szczegółowo działania i metody oddziaływania katechetycznego i duszpasterskiego, które zostały wdrożone na terenie całej diecezji³⁵. W przypadku katechezy młodzieży frekwencja na lekcjach religii również wskazywała na to, że proces katechetyczny prowadzony był w sposób systematyczny. W przypadku katechezy młodzieży obejmowała ona zdecydowaną większość wiernych do ukończenia szkoły średniej. Najwyższy wskaźnik frekwencji, wśród młodzieży wyniósł 98,69%, co oznaczało 92 317 uczęszczających na katechezę. Należy także dodać, że frekwencja nigdy nie spadła poniżej 89,69%, co może

³⁰ Por. P. Kowal. *Kwestia ukraińska podczas IV pielgrzymki Jana Pawła II do Polski*. „Przegląd Religioznawczy” 3(269):2018 s. 119-141; Jan Paweł II. *Przemówienie wygłoszone w czasie nawiedzenia katedry*. W: *Drogowskazy dla Polaków Ojca Świętego Jana Pawła II*. T. 3. Kraków 1999 s. 38-39.

³¹ W przypadku tychże działań, ze względu na ich permanentny charakter, trudno mówić o jednej czy wielu inicjatywach. Działania te jednak w dużym stopniu odbywały się za aprobatą lub wg wyraźnych wskazań ordynariusza, dlatego też autor uznał za zasadne wyartykułowanie tego tematu w niniejszym paragrafie.

³² Por. *Relatio Quinquennalis. Archidioecesis Premisliensis Latinorum 1965-1973*. AWDO. *Teczka: Sprawozdania Ad limina apostolorum 1965-1973*; *Komunikat Wydziału katechetycznego Kurii Metropolitalnej 1972 r.* AWNK. *Teczka: Komunikaty 1972*.

³³ Zob. *Relatio Quinquennalis. Archidioecesis Premisliensis Latinorum 1987-1992*. AWDO. *Teczka: Sprawozdania Ad limina apostolorum 1987-1992*.

³⁴ Zob. *Kolonie letnie*. AWDO. *Teczka: Duszpasterstwo dzieci*.

³⁵ Zob. *Zakres duszpasterstwa młodzieży w Diecezji Przemyskiej L. 2281/84*. AAP. *Teczka: Duszpasterstwo młodzieży*.

wskazywać na świadomość rodziców i młodzieży, zrozumienie wagi i znaczenia katechezy w ich życiu oraz jakości przeprowadzanych jednostek katechetycznych³⁶.

Istotny dla procesu katechetycznego w archidiecezji przemyskiej był powołany z inicjatywy abp. Tokarczuka urząd duszpasterzy młodzieży, którzy po specjalnym przygotowaniu zajmowali się zarówno katechizacją oraz pracą duszpasterską wśród młodzieży³⁷. W duszpasterstwo to oraz katechezę młodzieżową wpisały się również ruchy i stowarzyszenia młodzieżowe, zwłaszcza Ruch Światło-Życie oraz Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży, które z woli i za przyzwoleniem abp. Tokarczuka weszły na stałe w dzieło odnowy soborowej katechezy i duszpasterstwa młodzieżowego archidiecezji³⁸.

Analiza stanu diecezji wykazała, że nagłą stała się katecheza dorosłych, co znalazło odpowiedź w szeregu inicjatyw inspirowanych przez abp. Ignacego Tokarczuka³⁹. Do najważniejszych należy zaliczyć przygotowanie do sakramentu małżeństwa. Starannie przygotowana strategia i plan katechez przedmażeńskich na różnych etapach życia, zwłaszcza dorosłego, pozwoliły na systematyczne i merytoryczne przygotowanie kandydatów do tego sakramentu⁴⁰. Kolejną z inicjatyw było duszpasterstwo rodzin i katecheza prowadzona w jego ramach. Pomocna stała się w tym Rada Duszpasterstwa Rodzin. Przyjęto trzy zasadnicze pola oddziaływania katechetycznego w służbie rodziny: sakrament pokuty i pojednania, parafialne kursy poradnictwa oraz pedagogizacja rodziców w ramach parafialnych spotkań⁴¹. Następną formą katechezy skierowanej do dorosłych było duszpasterstwo miłosierdzia mające szczególnie wymiar praktyczny⁴². Kolejnymi grupami społecznymi, do których skierowano katechezę dorosłych byli niewidomi oraz osoby zmagające się z problemem alkoholowym. Do pracy w tych grupach zostali skierowani przygotowani do tego

³⁶ Por. *Relatio Quinquennalis. Archidioecesis Premisliensis Latinorum 1987-1992*. AWDO. *Teczka: Sprawozdania Ad limina apostolorum 1987-1992*.

³⁷ Zob. *Katecheci szkół średnich 1975/76*. AWNK. *Teczka: Katecheci; Ramowy projekt statutu duszpasterstwa młodzieży*. AWNK. *Teczka: Katecheci*.

³⁸ Zob. *Relatio Quinquennalis. Archidioecesis Premisliensis Latinorum 1987-1992* AWDO. *Teczka: Sprawozdania Ad limina apostolorum 1987-1992*; J. Gołąb. *Działalność prawodawcza* s. 144-145.

³⁹ Zob. Z. Suchy. *Charakterystyka społeczeństwa Diecezji Przemyskiej*. Przemysł [b.r.w.]. (mps.). APIT. *Teczka nr 3*.

⁴⁰ Zob. I. Tokarczuk. *Wytyczne działalności duszpasterstwa rodzin z dnia 11.02.1978 r.* „Kronika Diecezji Przemyskiej” 2:1978 s. 35-39.

⁴¹ Zob. Tamże s. 33-41.

⁴² Zob. I. Tokarczuk. *Parafialne duszpasterstwo miłosierdzia. Wytyczne dla duszpasterzy*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 4:1977 s. 74-79.

kapłani⁴³. Szczególną formą katechezy dorosłych była również piesza pielgrzymka na Jasną Górę⁴⁴.

Nie sposób w ramach jednego paragrafu objąć wszystkich inicjatyw wynikających z bezpośrednich inspiracji abp. Ignacego Tokarczuka. Autor niniejszej dysertacji wybrał te, które uznał za mające szczególne implikacje katechetyczne. Biorąc pod uwagę przeprowadzone badania należy stwierdzić, że troska o szeroko pojęty proces katechetyczny była jednym z priorytetów działań pasterskich wczesnego ordynariusza przemyskiego. Ich zakres i dynamika z całą pewnością miały swoje duchowe konsekwencje w wierze i życiu wiernych archidiecezji przemyskiej.

5.2. Zauważalne trudności katechizacji

Badania, które zostały podjęte we wcześniejszych częściach dysertacji nie stanowią całościowego przedstawienia katechizacji w archidiecezji przemyskiej w okresie posługi biskupiej Ignacego Tokarczuka. Dla ich dopełnienia w niniejszym paragrafie, na podstawie badań źródeł archiwalnych oraz dostępnych publikacji naukowych, zostaną zaprezentowane zauważalne trudności katechizacji w opisywanym czasie. Opisywana tematyka wydaje się zbyt szeroka, aby mogła zostać wyczerpana w jednym paragrafie, dlatego zaprezentowane zostaną tylko wybrane przez autora trudności, wyłaniające się po analizie dokumentów źródłowych.

W sztandarowym dokumencie dotyczącym katechizacji *Catechesi tradendae*, św. Jan Paweł II, w części poświęconej katechezie młodzieży podkreślił, że głoszenie prawdy objawionej w świecie współczesnym jest wyzwaniem ze względu na napotykaną w tymże procesie różnego rodzaju trudności. To jednak sprawia, że jeśli to orędzie zostanie przyjęte, staje się powodem pociechy dla głoszących (por. CT 40). Dlatego na wstępie należy zaznaczyć, że większość trudności w katechizacji wynikało z ustroju i sytuacji politycznej w Polsce w drugiej połowie XX. wieku. Jednym z głównych powodów trudności, jakie można było dostrzec w tamtym okresie w diecezji przemyskiej w katechizacji, a także na innych polach duszpasterstwa, było negatywne nastawienie ówczesnych władz państwowych do abp. Ignacego Tokarczuka.

⁴³ Zob. I. Tokarczuk, *Z przemyskiej „twierdzy”*. T. 1. s. 253-254; I. Tokarczuk, *Instrukcja o duszpasterskiej pracy trzeźwości w diecezji przemyskiej*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 1:1974 s. 1-9.

⁴⁴ Zob. K. Belch, *Pielgrzymka Przemyska*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 2:1995 s. 314.

Fundamentalnym powodem, dla którego władze PRL były wrogo nastawione do ówczesnego ordynariusza przemyskiego, było jego bezkompromisowe nauczanie prawd ewangelicznych. Zwłaszcza kazania i homilie były dla abp. Tokarczuka przestrzenią do wyrażania opinii na temat panującego ustroju. W większości były to opinie piętnujące brak zasad moralnych, które miało swoje źródło w ateistycznym systemie wychowania młodego pokolenia oraz zaplanowanej dyskryminacji duchowieństwa. Hierarcha zwracał również uwagę na łamanie podstawowych praw obywatelskich, w tym ustawy zasadniczej. Takie działania uczyniły do jednym z najbardziej prześladowanych biskupów polskiego Kościoła. Władze komunistyczne doszukiwały się w jego kazaniach treści, które uznawali za wrogie ustrojowi, dlatego od 1966-1971 roku z 653 kazań wygłoszonych przez abp. Tokarczuka, prawie 30% zostało uznanych za antypaństwowe⁴⁵. Dlatego władze usilnie zabiegały, aby nie pozwolić na takie nauczanie, a co za tym idzie - formowanie wiernych w duchu krytycznego myślenia o ateistycznej władzy.

Jak wynika z badań dokumentów archiwalnych i rozmów z duchownymi archidiecezji, katechizującymi w ówczesnych warunkach, podstawową trudnością, na która napotykali było dostosowanie katechizacji w salkach do rozkładu zajęć szkolnych uczniów. Trudność taka wynikała z faktu, że nie było żadnego kontaktu katechety z dyrekcją szkoły. Jakikolwiek porozumienie czy dostosowanie zajęć religii z planem lekcji szkolnych ze strony administracji szkolnej nie było możliwe, albo bardzo utrudnione. Nierzadko zdarzało się tak, że dzieci uczestniczyły w katechezie we wczesnych godzinach porannych, a niekiedy po wszystkich zajęciach szkolnych. Dużą trudnością było logistyczne zarządzanie taką sytuacją ze strony kościelnej. Fakt ten sprawiał, że katecheza rozpoczynała się nieco później niż rok szkolny ze względu na to, że plan lekcji poznawany był przez katechetów dzięki uprzejmości rodziców, którzy dostarczali księżom takie informacje. Zdarzało się też, że znaczna liczba dzieci kończyła zajęcia szkolne o tej samej godzinie, co stanowiło utrudnienie w katechizacji, ponieważ wymagało to łączenia klas i utrudniało przekaz treści⁴⁶.

W momencie, kiedy katecheci zaczęli dostosowywać się do wyżej opisywanej sytuacji, pojawiła się kolejna trudność, a niekiedy uniemożliwianie przez nauczycieli i dyrektorów szkół i ośrodków szkolno-wychowawczych udziału w lekcjach religii

⁴⁵ Por. P. Chmielowiec. *Działania lokalnego aparatu bezpieczeństwa wobec biskupa Ignacego Tokarczuka*. „*Studia Rzeszowskie*” 10:2003 s. 79-80.

⁴⁶ Por. *Relacja ustna T. Gramatyka* (27.02.2024). APŁD. *Relacje ustne*.

dzieciom i młodzieży. Jednym z takich przykładów była sytuacja, która miała miejsce w Ośrodku Szkolno-Wychowawczym dla dzieci Głuchych w Przemyślu. W komunikacie wystosowanym przez Przemyski Komitet Samoobrony Ludzi Wierzących można znaleźć informacje dotyczące zaistniałej tam sytuacji⁴⁷. Dyrektor tegoż ośrodka 4 marca 1979 roku w oficjalnym zakazie zabronił dzieciom uczącym się i zamieszkującym na jego terenie, uczestniczenia w niedzielnej Mszy św. Kiedy doszło do konfrontacji dyrektora p. J. Wołczyka i duszpasterzy głuchoniemych ks. S. Krzywińskiego i ks. J. Stanisza w Wydziale ds. Wyznań, dyrektor stwierdził, że zarzuty stawiane przez stronę kościelną i niektórych rodziców są bezpodstawne. Doszło również do próby oczernienia katechетки s. Honoraty Lasek. Dyrektor stwierdził, że szkoła na mocy Rozporządzenia Ministra Oświaty ma charakter świecki i katechizację dzieci można prowadzić w okresach wolnych od nauki, takich jak ferie zimowe czy letnie w domach rodzinnych dzieci. Niektóre dzieci, mimo istniejącego zakazu, wykorzystując swój wolny czas w niedziele „wymykały się” na Mszę św. Odpowiedzią dyrekcji szkoły na tego typu zachowanie uczniów było zastraszanie, co miało odstręczyć dzieci od wszelkich praktyk religijnych⁴⁸.

Nie był to odosobniony przypadek. W dokumentach archiwalnych można znaleźć obszernie pismo sformułowane przez administratora parafii Nowa Sarzyna ks. A. Turka i wikariusza ks. S. Stęchłego w podobnej sprawie. W dokumencie znalazły się informacje dotyczące prześladowania i dyskryminowania młodzieży Technikum Chemicznego w Nowej Sarzynie, zamieszkałej w internacie przy tejże szkole, ze względu na przekonania religijne. W dokumencie zawarto także relacje uczniów dyskryminowanych ze względu na praktykowanie swojej wiary⁴⁹.

Wychowawcy, wiedząc w których dniach odbywają się lekcje religii, mimo iż był to czas wolny uczniów, utrudniali lub zabraniali im wyjścia z internatu. Wyjście zabronione było tylko uczniom, o których było wiadomo, że uczęszczają na katechezę. Innym przypadkiem dyskryminacji uczniów było to, że musieli ukrywać się nawet z najprostszymi przejawami swojej religijności, jak pacierz czy modlitwa przed posiłkiem. Również przedmioty kultu religijnego (różańce, obrazki, książeczki) nie mogły być trzymane przez uczniów w widocznych miejscach. Uczniom stawiano ultimatum, że będą mogli np. wyjść do kina, pod warunkiem, że pozbędą się ze swoich szafek

⁴⁷ Zob. *Komunikat nr 2*. AWDO. Teczka: *Ośrodek Szkolno-Wychowawczy dla dzieci Głuchych w Przemyślu*; *Pismo do dyrekcji Ośrodka Szkolno-Wychowawczego dla dzieci Głuchych w Przemyślu* (439/79). AWDO. Teczka: *Ośrodek Szkolno-Wychowawczy dla dzieci Głuchych w Przemyślu*.

⁴⁸ Por. Tamże.

⁴⁹ Zob. *Pismo 550/74*. AWDO. Teczka: *Korespondencja 1974 r.*

dewocjonaliów. Sytuację uczniów najlepiej opisuje jedna z przytoczonych w dokumencie relacji: „Idąc na lekcje religii spotykamy się z dużą opozycją ze strony wychowawców. Wychowawcy nie pozwalają nam uczęszczać na lekcje religii, zatrzymują nam dzienniczki wyjścia, sami wyznaczają nam czas powrotu. Mówią, że interna, to obóz socjalistyczny, w którym religia jest niepotrzebna. Mimo, że konstytucja PRL mówi, że jest człowiekowi niepotrzebna, my jednak staramy się w różny sposób przełamywać te trudności⁵⁰. Przytoczone powyżej przykłady, są jedynie wybranymi spośród wielu podobnych.

Inną trudnością, z którą musieli mierzyć się katecheci, zwłaszcza duchowni, było bezpodstawne nakładanie kar administracyjnych za katechizowanie dzieci i młodzież. Podstawą dla wymierzenia kary miało być niezłożenie przez konkretnego duszpasterza sprawozdania z nauki religii, w którym miały znaleźć się dane katechizowanych, katechety oraz godziny i miejsce katechizacji. W odpowiedzi na te szykany zostało sformułowane pismo do Prezydium Powiatowej Rady Narodowej – Wydział Oświaty. Pierwszym z argumentów podważającym zasadność wspomnianych kar było odwołanie się do Konstytucji PRL, gdzie wprost stwierdzano, że PRL zapewnia wszystkim obywatelom wolność wyznania i sumienia, oraz że Kościół może bez przeszkód wypełniać swoje obowiązki religijne wobec wiernych⁵¹.

Władze powoływały się na ustawę z dnia 15 lipca 1961 roku o rozwoju systemu oświaty i wychowania w państwie socjalistycznym⁵². W ustawie tej nie ma jednak wzmianki o wychowaniu religijnym dzieci i młodzieży szkolnej. Autorzy dokumentu zwrócili uwagę na to, że o jakimkolwiek wpływie władz państwowych na wychowanie religijne mogłaby być mowa jedynie w przypadku, kiedy katechizacja odbywałaby się w systemie szkolnym, gdzie państwo jest odpowiedzialne za organizację, wynagrodzenie itp. W przypadku kiedy władza świecka całkowicie odcina się od takiej odpowiedzialności i traktuje kwestię katechizacji, jako całkowicie prywatną sprawę obywateli i Kościoła, nie może być mowy o wspomnianych wyżej karach administracyjnych⁵³.

⁵⁰ Tamże.

⁵¹ Zob. *Wzór pisma do Prezydium Pow. Rady Narodowej – Wydział Oświaty*. AWNK. *Teczka: Dokumenty różne*.

⁵² *Ustawa z 15 lipca 1961 o rozwoju systemu oświaty i wychowania*. Dz. Urz. PRL 1961 nr 32 poz. 159 i 160.

⁵³ Por. *Wzór pisma do Prezydium Pow. Rady Narodowej – Wydział Oświaty*. AWNK. *Teczka: Dokumenty różne*.

Innym argumentem było przywołanie faktu, że w momencie wyrzucenia nauczania religii ze szkoły władza świecka zapewniła, że katechizacja będzie mogła być prowadzona poza państwowym systemem oświatowym w całkowitej swobodzie⁵⁴. Dlatego wszelkie działania, które mają na celu ograniczenie nauczania religii, poprzez groźby czy kary administracyjne stało w sprzeczności z wcześniejszymi ustaleniami i stanowiło jawne naruszanie prawa. Działanie wbrew prawu, stronnictwo, czy wybiórcze traktowanie przepisów przez funkcjonariuszy państwowych w dużej mierze utrudniało pracę katechetyczną. Uwzględniając całość powyższych czynników i biorąc pod uwagę uwarunkowania sytuacji oraz działania wymienione powyżej, Referat Katechetyczny wydał dyspozycje, w których zaznaczono, że nie należy wysyłać żadnych sprawozdań⁵⁵.

Nie tylko sprawozdania z nauki religii stały się powodem do represji względem księży organizujących katechizację w swoich parafiach. Sama organizacja, przygotowanie sałek i zapraszanie na lekcję dzieci było powodem kontroli i grzywien nakładanych na konkretnych kapłanów⁵⁶. Duchowni byli wzywani na przesłuchania w związku z podejmowaniem tych działań⁵⁷.

⁵⁴ Por. Tamże.

⁵⁵ We fragmencie niniejszego pisma można przeczytać: „Wydział Oświaty żąda sprawozdań z działalności katechetycznej powołując się na zarządzenie Ministra Oświaty z dnia 19.08.1971 r. Zarządzenie powyższe dotyczy systemu szkolnictwa państwowego, socjalistycznego i laickiego, co w żadnym wypadku nie może mieć zastosowania do katechizacji, która nie opiera się na zasadach wychowania socjalistycznego, ani tym bardziej laickiego. Osoby prowadzące katechizację, jak i dzieci katechizowane wypełniają obowiązek sumienia o charakterze ściśle religijnym. Poszerzenie przepisów cytowanego zarządzenia Ministra Oświaty o dziedzinę religii i sumienia jest ze strony Wydziału całkowicie dowolne i bezpodstawne. Wydział Oświaty w żądaniu złożenia sprawozdania popełnia również zasadniczy błąd uznając czynności religijne i ich organizowanie, wypływające z obowiązków Kościoła głoszenia Ewangelii, za oświatowe w znaczeniu przepisów zawartych w zarządzeniu Ministra Oświaty z dnia 19.08.1961 r. Powyższe postępowanie Wydziału Oświaty narusza Art. 70 konstytucji PRL, który głosi: *Kościół i inne związki wyznaniowe mogą swobodnie wypełniać swoje funkcje religijne*. Wobec wyraźnego naruszenia Art. 70 Konstytucji PRL ze strony Wydziału Oświaty oraz braku podstaw prawnych nie należy przysyłać żadnych sprawozdań. *Wzór pisma do Urzędów Dziekańskich ws. sprawozdań katechetycznych*. AWNK. Teczka: Pisma różne.

⁵⁶ Zob. Pismo IV/76/118/67. AWNK. Teczka: Pisma-Wydział Oświaty w Rzeszowie; Pismo I-337/1/72. AWNK. Teczka: Pisma-Wydział Oświaty w Rzeszowie; Pismo I/76/56/73. AWNK. Teczka: Pisma-Wydział Oświaty w Rzeszowie; Pismo 11a/1/67. AWNK. Teczka: Pisma-Wydział Oświaty w Przemyślu; Pismo – Urząd Parafialny Giedlarowa. L.23/67. AWNK. Teczka: Grzywny- sprawozdania, punkty katechetyczne i inne; Pismo – Urząd Parafialny Łąka (pismo z dnia 20.04.1967). AWNK. Teczka: Grzywny- sprawozdania, punkty katechetyczne i inne; Pismo – Urząd Parafialny Targowiska (pismo z dnia 30.06.1967). AWNK. Teczka: Grzywny- sprawozdania, punkty katechetyczne i inne; Pismo – Urząd Parafialny Hermanowice (pismo z dnia 4.07.1967). AWNK. Teczka: Grzywny- sprawozdania, punkty katechetyczne i inne; Pismo – Urząd Parafialny Rybotyce (pismo z dnia 22.09.1967). AWNK. Teczka: Grzywny- sprawozdania, punkty katechetyczne i inne; Pismo – Urząd Parafialny Nienadowa (pismo z dnia 21.12.1967). AWNK. Teczka: Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Rzeszowie.

⁵⁷ Zob. Pismo I-18/8/66. AWNK. Teczka: Pisma-Wydział Oświaty w Nisku; Pismo I-337/1/72. AWNK. Teczka: Pisma-Wydział Oświaty w Rzeszowie.

Na tym etapie badań należy podkreślić, że strona kościelna starała się dopełnić wszelkich koniecznych formalności związanych z umożliwieniem dzieciom i młodzieży uczestniczenia w katechezie. W porozumieniu z rodzicami wyrażającymi wolę uczestnictwa ich dzieci w katechezie, kierowano do dyrekcji odpowiednie pismo w tej sprawie. Niejednokrotnie zdarzało się, że dyrekcja je ignorowała i nie odpowiadała na nie. W takich sytuacjach sprawa kierowana była do Kurii Diecezjalnej⁵⁸, a następnie przez Konferencję Episkopatu Polski do Urzędu ds. Wyznań. Jednak i w tym przypadku niejednokrotnie nie podejmowano żadnych interwencji i nie wyciągano konsekwencji z łamania prawa przez nauczycieli i dyrekcję wskazanej w proteście szkoły⁵⁹.

Godną zauważenia była postawa ordynariusza przemyskiego, który bezkompromisowo stawał po stronie katechetów. Podczas spotkania z przewodniczącym Prezydium WRN w Rzeszowie Edwardem Dudą, abp Tokarczuk poproszony o ustosunkowanie się do słów przewodniczącego wyraził się w sposób jasny i stanowczy: „Nacisk administracyjny na księży, to nacisk na Kościół, zniszczenie jego możliwości pracy. My, katolicy, jesteśmy dyskryminowani, nie ma prześladowania krwawego, ale dyskryminacja jest, administracyjne prześladowanie jest. I to jest cały fakt, to jest cały problem i dlatego należy tutaj ustawić sprawę, to wtedy nie będzie żadnych konfliktów. (...) Nie żądajcie od biskupa katolickiego, żeby wam pomagał niszczyć Kościół”⁶⁰.

Kolejną trudnością, z jaką mierzyli się głównie katecheci, była zbyt duża liczba godzin katechezy w tygodniu. Sytuacja ta, z jednej strony była spowodowana wysoką frekwencją uczęszczających na religię, a z drugiej, co poniekąd było wynikiem pierwszej przesłanki brakami kadrowymi. Wielu katechetów było zobligowanych do uczenia powyżej 30 godzin tygodniowo, co często stawało się dydaktycznym wyzwaniem⁶¹. W czasie jednej z wizytacji, po stwierdzeniu takiego stanu rzeczy, władze diecezjalne postanowiły ograniczyć godziny katechezy duchownym w pierwszych latach kapłaństwa. Argumentem za takim zarządzeniem było to, że młodzi kapłani przytłoczeni tak dużą liczbą godzin katechezy nie mogą należycie przygotować się do niej. To z kolei, miało wpływ na jej jakość, a także na spłycenie posługi katechety w oczach samego duszpasterza, co mogło prowadzić do kryzysów w powołaniu⁶².

⁵⁸ Por. *Pismo 78/79*. AWNK. *Teczka: Korespondencja 1979*.

⁵⁹ Por. *Pismo WP-1/A/213/74*. AWNK. *Teczka: Korespondencja 1974*.

⁶⁰ I. Tokarczuk. *W służbie Kościoła i narodu*. Marki-Struga 1997 s. 266.

⁶¹ Por. *Relacja ustna T. Gramatyka (30.12.2023)*. APŁD. *Relacje ustne*.

⁶² Por. *Wskazania dotyczące neoprezbiterów*. AWNK. *Teczka: Informacje dla wizytatorów*.

Zauważalną trudnością, zwłaszcza w formowaniu kadry katechetycznej (duchownych), była służba wojskowa alumnów. Zostały utworzone specjalne jednostki, w których dowodziła starannie dobrana i przygotowana antykościelna kadra. Służba kleryków w wojsku ludowym miała określone cele⁶³. Przy wcielaniu kleryków do wojska ludowego brano pod kilka kryteriów: stosunek ordynariusza lub prowincjała do nadzoru państwowego w seminariach; charakter przebiegu kościelnych obchodów milenijnych w poszczególnych diecezjach; polityczny charakter czytanych listów w sprawie Matki Bożej Częstochowskiej w poszczególnych diecezjach; charakter interwencji poszczególnych biskupów i prowincjałów w sprawie odroczenia służby wojskowej alumnów⁶⁴. Biorąc pod uwagę przytaczany w niniejszych badaniach stosunek abp. Tokarczuka do władzy ludowej oraz powyższe kryteria, oczywistym staje się, iż z diecezji przemyskiej do wojska powoływano znacznie więcej kleryków, aniżeli z innych diecezji.

Pocieszającym stał się fakt, iż spośród powołanych do wojska alumnów tylko 18% zrezygnowało z powrotu do Seminarium Duchownego. Jest to odsetek niemal taki sam, jak w normalnym toku formacji. Jak relacjonował sam abp Tokarczuk, służba wojskowa przyniosła odwrotny od zamierzonego przez komunistów skutek. Trudny czas spędzony w wojsku umocnił w kandydatach do kapłaństwa wiarę, wytrwałość, a także odwagę posuniętą niekiedy do bohaterstwa⁶⁵. W tym kontekście na uwagę zasługuje również fakt, że jednym z alumnów, którzy w opisywanych latach odbył swoją służbę wojskową w jednostce w Bartoszycach, jest obecny metropolita przemyski abp Adam Szal.

Inną z zauważalnych trudności w katechizacji były próby werbowania uczniów w szeregi Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. Jednym z udokumentowanych przykładów jest sytuacja, która miała miejsce w Przemyśle w I Liceum Ogólnokształcącym. Ks. S. Szałankiewicz w piśmie do bp. Błaszkiwicza relacjonował: „Rekrutację nowych członków do partii spośród młodzieży klas IV-tych I Liceum Ogólnokształcącego przeprowadzał prof. Romuald Sobarański, komendant licealnego

⁶³ W wytycznych, które w tej materii przedstawił gen. W. Jaruzelski możemy przeczytać, że: „Skoncentrowany wysiłek w tym zakresie winien zmierzać do: zapobiegania i skutecznego przeciwdziałania wszelkim próbom rozprzestrzeniania i ugruntowywania, poprzez alumnów, przekonań i praktyk religijnych wśród żołnierzy wierzących; trwałego pogłębiania u alumnów krytycyzmu wobec dogmatów kościelnych, osłabienia ich postaw i przekonań światopoglądowych; wpajania im dogłębnego przekonania o nieprzejednanej wrogości Kościoła wobec ludowego Państwa, o społecznym charakterze zawodu księdza, rozbudzając równocześnie patriotyzm, wiarę w ideały socjalizmu oraz dumę z osiągnięć Polski Ludowej; spowodowania u większości wcielonych do wojska alumnów rezygnacji z kontynuowania nauki w seminariach”. I. Tokarczuk. *W służbie Kościoła* s. 226.

⁶⁴ Por. Tamże s. 230.

⁶⁵ Por. Tamże s. 231.

Szczepu Harcerskiego. Odbywało się to w ten sposób, że ww. wyznaczał najlepszych uczniów na rozmowę ze sobą i wtedy proponował wstąpienie do partii. Nie groził żadnymi sankcjami, ale przedstawiał korzyści przynależności do tej organizacji, zwłaszcza ułatwienie dostania się na studia. W ten sposób udało mu się wciągnąć do partii 16 osób. Rekrutacja odbywała się w pierwszych dniach marca 1978 roku”⁶⁶.

Inwigilacja i werbowanie kandydatów w szeregi tajnych współpracowników miało również miejsce w przypadku kleryków. Takie sytuacje nie były odosobnione. TW podszywający się pod kandydatów do stanu duchownego w Seminarium Duchownym w Przemyśle mieli za zadanie inwigilację przełożonych seminaryjnych, jak również współpracowników. Zdarzały się także z ich strony akcje o charakterze dywersyjnym. W 1980 roku przez jednego z nich została podpalona aula w tymże seminarium. Werbowanie TW miało najczęściej dwojaki charakter. Pierwszym sposobem była współpraca z mężczyzną, który zostawał przyjmowany do seminarium, jednak docelowo w zamian za gratyfikacje finansowe lub późniejszy awans społeczny, studia czy urzędniczą funkcją, podejmował działalność inwigilacyjną. Drugą grupę osób stanowili klerycy, którzy zostali zastraszeni i pod presją zgadzali się na współpracę z UB. Zgoda na współpracę, nie była jednak regułą, niemniej jednak z całą pewnością takie incydenty miały miejsce⁶⁷. Sytuacja ta z punktu widzenia katechetycznego była o tyle trudna, a niekiedy niebezpieczna, ponieważ seminarium było miejscem, w którym kształcona była zdecydowana większość kadry katechetycznej. Zatem inwigilacja w tej grupie społecznej stwarzała w dalszej perspektywie zagrożenie dla całego procesu katechetycznego w diecezji.

Nieodosobnione były też przypadki werbowania w swoje szeregi pracujących w parafiach duszpasterzy. Metoda werbowania była w wielu przypadkach analogiczna do tej, która stosowano w przypadku kleryków. Księża byli pod stałą obserwacją służb. Zdarzało się, że sami zainteresowani zgłaszali się do służb w celu nawiązania współpracy, licząc na profity z tym związane. Często sytuacją, podobnie jak w stosunku do kleryków był szantaż np. za wykroczenia drogowe⁶⁸. S. Nabywaniec w jednej z publikacji przytacza przykład duchownego o pseudonimie „Kowalski”. Ciesząc się zaufaniem dzieci i

⁶⁶ Por. *Notatka z dnia 14.04.1978*. AWNK. *Teczka: Korespondencja 1978*.

⁶⁷ W jednym z wywiadów ks. T. Gramatyka opowiedział sytuację, w której podczas jego pobytu w seminarium w 1985 roku klerycy przemyskiego seminarium podczas jednego z wyjazdów mieli wypadek na motocyklu. Służby zainteresowane sytuacją, gwarantując im, że cała sprawa zostanie zatuszowana, zaproponowali współpracę. Ci jednak po stanowczej odmowie, powiedzieli, że o całej sprawie opowiedzą przełożonym seminarium, co też uczynili. Por. *Relacja ustna T. Gramatyka (27.02.2024)*. APŁD. *Relacje ustne*.

⁶⁸ Por. S. Nabywaniec. *Sprawa Obiektywna* T. I s. 159.

młodzieży, a także wielu duszpasterzy, którzy znali go jako działacza prawnicowego, dostarczał bezpiece informacji na temat nastrojów panujących wśród duchowieństwa. W raportach znajdowały się informacje dotyczące nieprzychylnego stosunku księży do panującego ustroju politycznego⁶⁹.

Innym sposobem na walkę z katechetami, zwłaszcza duchownymi były próby oczerniania księży w przestrzeni publicznej. Miało to na celu podważenie, a niekiedy zniszczenie ich autorytetu, zwłaszcza wśród młodzieży, z którą pracowali. Jako przykład może posłużyć osoba ks. J. Michalca, który jako szanowany i cieszący się uznaniem wśród młodzieży katecheta, został posądzony o niemoralne życie prywatne na łamach „Nowin Rzeszowskich”. Sytuacja miała miejsce po tym, jak duchowny odmówił współpracy ze służbą bezpieczeństwa. Mimo wniesienia pozwu wobec redakcji, sprawa zakończyła się uniewinnieniem redaktora naczelnego, przez jednego z komunistycznych sędziów⁷⁰.

Dużym utrudnieniem była inwigilacja i związane z nią działania służb bezpieczeństwa PRL w stosunku do osoby abp. Ignacego Tokarczuka. Jedną z trudności wynikających z powyższej sytuacji, która miała pośredni, a niekiedy bezpośredni wpływ na katechizację w diecezji przemyskiej były próby zahamowania rozwoju budownictwa sakralnego. Dwa lata po objęciu stolicy biskupiej przez Ignacego Tokarczuka działania służb bezpieczeństwa stały się bardziej agresywne. W 1968 roku rozpoczęto akcję podpalania kościołów i kaplic. Nie ma dokumentów, które ujawniałyby bezpośrednich sprawców, jednak istnieją zeznania parafian, którzy zatrzymali podpalaczy w jednej z parafii (Nowej Sarzynie). W całej diecezji w latach 1968-1978 podpalono łącznie dziesięć kościołów. Odpowiedzią na to był apel abp. Tokarczuka do parafian, o wystawienie nocnych parafialnych wart przy kościołach i kaplicach. Akcja przyniosła pozytywny skutek⁷¹.

Trudności pojawiały się również w związku z drukowaniem, powielaniem czy rozpowszechnianiem podręczników i pomocy katechetycznych. Problemy te rozwiązywano na różne sposoby. Jednym z nich było drukowanie podręczników poza

⁶⁹ Por. S. Nabywaniec. *Katechizacja w diecezji przemyskiej pod „specjalnym nadzorem”*. W: *Katecheza w służbie wiary. Księga pamiątkowa dedykowana księdzu prałatowi doktorowi Bronisławowi Twardzickiemu*. Red. W. Janiga, T. Kocur. Przemyśl 2014 s. 323.

⁷⁰ Por. Tamże s. 322.

⁷¹ Por. P. Chmielowiec. *Działania lokalnego aparatu bezpieczeństwa* s. 78.

granicami kraju np. we Francji, a następnie powielanie ich w diecezji. Podręczniki rozdysponowywano w dekanatach⁷².

Wyzwaniem dla odpowiedzialnych za katechizację, jak i samych katechetów, była reorganizacja diecezji polskich w 1992 roku. Wydarzenie to pociągnęło za sobą szereg koniecznych zmian. W nowoutworzonych diecezjach konieczne było stworzenie struktur katechetycznych i wyznaczenie kadry odpowiedzialnej za kształt katechizacji w diecezji. Dla archidiecezji przemyskiej fakt ten stanowił pewną trudność i wyzwanie, ponieważ duża część terenu została odłączona od pierwotnej na rzecz diecezji rzeszowskiej⁷³ oraz sandomierskiej⁷⁴. Należy zauważyć, że sytuacja ta była stosunkowo trudniejsza dla

⁷² Por. *Relacja ustna T. Gramatyka* (27.02.2024). APŁD. *Relacje ustne*.

⁷³ Z archidiecezji przemyskiej do rzeszowskiej zostało odłączonych 157 parafii, które tworzyły 14 dekanatów: Babica, Baryczka, Bączal Dolny, Biała, Bieździedza, Blizianka, Błażowa, Błędowa Tyczyńska, Boguchwała, Bratkowice, stek, Brzyska, Budy Głogowskie, Budziwój, Bzianka, Chmielnik Rzesz., Cieklin, Cmolas, Czeluśnia, Czudec, Dabrowa, Dąbrówka Gamrat, Desznica, Dębowice, Dobrzechów, Fryszak, Glinik Polski, Glinik Zaborowski, Głogów Małopolski, Głojsce, Godowa, Gogolów, Grodzisko Strzyżowskie. Górno. Gwoźnica, Górna Harkłowa, Hermanowa, Januszkowice, Jasionka, Jasło-Brzyszczyki, Jasło-Fara, Jasło-Franciszkanie, Jasło-NSPJ i NSNMP (Wizytki), Jasło-Niegłowice, Jasło-Osiedle Rafineryjne, Jasło-Sobniów, Jasło-św. Stanisława, Jaszczew, Kamień, Kąty, Kołaczyce, Krasna, Krasne, Krempana, Krzywa Wieś-Podlesie, Lubenia, Lubla, Luteza, Lutoryż, Łączki Jagiellońskie, Łaka, Łęki Strzyżowskie, Łężyny, Łowisko, Łukawiec, Maława, Matysówka, Mazury, Medynia Głogowska, Miłocin, Mogielnica, Mrowla, Niebylec, Niechobrz, Nienadówka, Nienaszów, Niewodna, Nowa Wieś Czudecka, Nowa Wieś Zaczerska, Nowy Żmigród, Osiek, Osobnica, Polany, Połomia, Poręby Dymarskie, Przewrotne, Pstrągowa, Pstrągówka, Rudna Wielka, Rzeszów-Bernardyni, Rzeszów-Bożego Ciała, Rzeszów-Christusa Króla, Rzeszów-Dominikanie, Rzeszów-Fara, Rzeszów-MB Królowej Polski, Rzeszów-MB Różańcowej, Rzeszów-NSPJ (Katedra), Rzeszów-Opatrzności Bożej (Salezianie), Rzeszów-Podw. Krzyża Św., Rzeszów-Przybyszówka, Rzeszów-Saletyni, Rzeszów-Słocina, Rzeszów-Staromieście, Rzeszów-Staroniwa. Rzeszów św. Judy Tadeusza, Rzeszów-Św. Krzyża, Rzeszów-Św. Michała, Rzeszów-Św. Rodziny, Rzeszów-Wilkowyja, Rzeszów-Zalesie, Rzeszów-Zwięczyca, Samokłęski, Sędziszów Małopolski, Siedliska k. Rzeszowa, Sieklówka, Skalnik, Skołoszyn, Sławęcín, Sokołów Małopolski, Stary Żmigród, Stępina, Stobierna, Straszydle, Strażów, Strzyżów, Szebnie, Szufnarowa, Święcany, Świlcza, Tarnowiec, Terliczka, Trzciana, Trzcínica, Trzeboś, Trzebowniko, Trzebuska, Tyczyn, Ustrobná, Wawrzyce, Widełka, Wiśniowa, Wola Rafałowska, Wola Zgłobieńska, Wólka Niedźwiedzka, Wólka Podleśna, Wysoka Głogowska, Wysoka Strzyżowska, Wyżne, Zabierzów, Zaborów, Zabratówka, Zaczernie, Załęże k. Jasła, Załęże k. Rzeszowa, Zgłobień, Żarnowa, Żyznów. Zob. I. Tokarczuk, *Z przemyskiej „twierdzy”*. Oprc. L. Żbikowska. T. 2. Marki-Struga 1999 s. 49-50; Jan Paweł II. *Bulla Totus Tuus Poloniae populus*. „Kronika Archidiecezji Przemyskiej” (Wydanie okolicznościowe) 1993-1994 s. 114-117; T. Moskal. *Bulla „Totus tuus Poloniae populus” – geneza i konsekwencje*, „Kościół w Polsce. Dzieje i Kultura” 12:2013, s. 159-165; H. Borcz. *Archidiecezja Przemyska. Zarys dziejów* s. 53; *Schematyzm Diecezji Przemyskiej 1990* s. 492-494

⁷⁴ Z archidiecezji przemyskiej do sandomierskiej zostało odłączonych 77 parafii, które tworzyły 7 dekanatów: Bieliny, Chmielów, Cholewiana Góra, Chwałowice, Cygany, Dąbrówka k. Ulanowa, Domostawa, Dzikowiec, Gorzyce Tarnobrzeskíe, Grębów, Groble, Jadachy, Jarocin, Jastkowice, Jata, Jezowe, Kłyżów, Kopcie, Kopki, Kotowa Wola, Krzaki, Krzątká, Kurzyna, Lipnica, Łętownia k. Niska, Majdan Królewski, Majdan Łętowski Nisko-Fara, Nisko-św. Jana, Nisko-Malce, Nowa Dęba-Podw. Krzyża św., Nowa Dęba MB Królowej Polski, Nowosielec, Nowy Nart, Pniów, Przędzel, Przyszów, Pysznica, Raclawice, Radomyśl, Raniżów, Rudnik n. Sanem, Rudnik-Stróža, Rzeczycá Długa, Sandomierz Nadbrzezie, Sobów, Spie, Stale, Stalowa Wola Trójcy Przenajświętszej, Stalowa Wola Opatrzności Bożej, Stalowa Wola- MB Królowej Polski, Stalowa Wola- MB Różańcowej, Stalowa Wola-w. Floriana, Stalowa Wola- Rozwadów Fara, Stalowa Wola- Rozwadów - Kapucyni, Stany, Ślęzaki, Tarnobrzeg MB Nieust. Pom., Tarnobrzeg- Św. Barbary, Tarnobrzeg Tarnobrzeg-Wielowieś, Tarnobrzeg- Zakrzów, Tarnowska Wola, Dominikanie, Tarnobrzeg-Miechocin, Tarnobrzeg-Mokrzyszów, Trześń, Turbina, Ulanów, Wola

nowopowstałych diecezji, niż dla archidiecezji przemyskiej, ze względu na to, że w tej ostatniej istniały i funkcjonowały już struktury odpowiedzialnych za katechizację.

Powrót nauczania katechezy do siatki godzin szkolnych stanowił dużą szansę dla przekazu katechetycznego, jednak jak wynika z relacji nie był on procesem pozbawionym trudności. Dotyczyły one przede wszystkim samego powrotu katechetów do szkół i zmiany w organizacji katechezy. Pierwszą z nich był fakt, że nauczanie religii powróciło do szkoły po około trzydziestu latach⁷⁵. Nietrudno wyprowadzić wniosek, że zdecydowana większość katechetów albo nigdy nie uczyła w systemie szkolnym, albo robiła to bardzo dawno w zupełnie innych realiach. Mimo, że system nauczania religii poza szkołą był dobrze zorganizowany, to jednak stanowiło to trudność dla kadry katechetycznej.

Kolejnym problemem, jaki pojawił się w reorganizacji życia katechetycznego w diecezji była zmiana stylu nauczania. Dla wielu katechetów, zwłaszcza duchownych, wejście z nauczaniem religii w ramy dyscypliny administracyjnej i logistycznej szkoły stanowiło trudność. Katecheza organizowana przy parafii, mimo iż była prowadzona gorliwie i w większości przypadków sumiennie, w całości zależała od życia parafialnego. Odwołanie, czy przeniesienie katechezy na inny dzień z powodów losowych, czy dostosowania do życia parafii nie stanowiło problemu i leżało wyłącznie w gestii katechety. W przypadku katechezy prowadzonej w szkole należało dostosować się do organizacji pracy szkolnej. Pewną trudność mogły stanowić tu również nawyki przeniesione z katechezy parafialnej⁷⁶.

Innym problemem, który pojawił się w katechezie po powrocie do szkół były braki kadrowe. Nauczanie w szkole wymagało poświadczenia kwalifikacji stosownym dokumentem. Należy zwrócić uwagę na fakt, że problem ten nie był na tyle dotkliwy, iż uniemożliwiałby, czy paraliżował katechizację w diecezji. Wyjaśnienie tejże sytuacji należy upatrywać w perspektywicznym planowaniu duszpasterstwa przez abp. I. Tokarczuka, który od początku swojej posługi w archidiecezji stał za organizacją Studium

Raniżowska, Wola Rusinowska, Wola Rzeczycka, Wrzawy, Wydrza, Zabrze, Zaleszany, Zarzecze k/Niska, Zbydniów. Zob. Tamże.

⁷⁵ Zob. *Ustawa z 15 lipca 1961 o rozwoju systemu oświaty i wychowania*. Dz.Urz. PRL 1961 nr 32 poz. 160.

⁷⁶ W przypadku katechezy prowadzonej przy parafii dużo łatwiej było dostosować ją choćby do życia parafialnego wynikającego z cyklu roku liturgicznego, np. spowiedzi przedświąteczne, wizyta kolędowa, odpusty, rekolekcje itd. Por. *Relacja ustna T. Kocór* (28.02.2024). APŁD. *Relacje ustne*.

Katechetycznego czy obligowaniem przyszłych księży do złożenia pracy magisterskiej, co miało na celu podnoszenie kwalifikacji katechetów⁷⁷.

Mimo rozlicznych trudności w katechizacji, opisywanych w niniejszym paragrafie, Kościół przemyski nieprzerwanie głosił i głosi Dobrą Nowinę o zbawieniu. Jak potwierdzają badania była to zasługa wielu niezłomnych i wybitnych ludzi, zarówno świeckich, jak i duchownych. Na ich czele stał zawsze pasterz niezłomny, którym był abp Ignacy Tokarczuk. Wszystko to można z całą pewnością przypisać działaniu Opatrzności Bożej, co daje nadzieję na kolejne lata.

5.3. Postulaty na przyszłość wynikające z doświadczeń katechetycznych

W zainicjowanym przez papieża Benedykta XVI katechizmie dla młodych *Youcat* jego autorzy posłużyli się cytatem autorstwa Johanna Wolfganga Goethego, który brzmiał: „Dwie rzeczy powinny otrzymać dzieci od swoich rodziców: korzenie i skrzydła”⁷⁸. Z całą pewnością słowa te można odnieść również do dzieła głoszenia Dobrej Nowiny o zbawieniu, jakim jest katechizacja. Ci, którzy czynnie angażowali się, angażują i będą się angażowali w to dzieło bez wątpienia powinni czerpać z dziedzictwa i dorobku poprzednich pokoleń, nie zapominając przy tym o patrzeniu w przyszłość. Myśl ta została podjęta przez autorów nowego *Dyrektorium o katechizacji*, którzy nawiązując do ewangelicznego porównania Pana Jezusa wyrazili się jasno, że katechizacja to czerpanie z tradycji z równoczesnym twórczym patrzeniem w przyszłość (por. DOK s. 10).

Papież Franciszek w adhortacji apostolskiej *Christus vivit* podejmując temat „korzeni” w sposób jednoznaczny zwrócił uwagę na powszechne dziś zagrożenie: „jeśli jakaś osoba składa wam propozycję i mówi, byście pomijali historię, czy nie doceniali doświadczenia osób starszych, pogardzali wszystkim, co minione, a patrzyli jedynie w przyszłość, którą ona wam oferuje, czyż nie jest to łatwy sposób pozyskania was dla jej propozycji, abyście robili tylko to, co ona wam mówi? Ta osoba potrzebuje, byście byli puści, wykorzenieni, nieufni wobec wszystkiego, abyście ufali jedynie jej obietnicom i podporządkowali się jej planom. Tak działają ideologie różnych kolorów, które niszczą (lub dekonstruują) wszystko, co inne, i w ten sposób mogą panować bez oporów.

⁷⁷ Por. Komunikat „*Studium Katechetyczne - Rzeszów*”. AWNK. *Teczka: Studium Katechetyczne*; I. Tokarczuk. *W starciu z totalitaryzmem*. Paryż 1994 s. 30; I. Tokarczuk, *Z przemyskiej „twierdzy”*. T. 1. s. 103; J. Gołąb. *Działalność prawodawcza* s. 76-91;

⁷⁸ Zob. *Youcat polski. Katechizm Kościoła katolickiego dla młodych*. Wyd. II popr. Tłum. M. Szczepaniak. Częstochowa 2011 s. 205.

Potrzebują do tego ludzi młodych, którzy gardzą historią, odrzucają bogactwo duchowe i ludzkie, przekazywane przez pokolenia, którzy pomijają wszystko, co ich poprzedziło” (ChV 181). W świetle tych słów papieża, docenianie i korzystanie z dorobku poprzednich pokoleń, wbrew powszechnym opiniom i trendom, przestaje mieć charakter opcjonalny, a staje się koniecznością.

W tym samym dokumencie papież używając porównania do kotwicy zaznaczył, że korzenie nie są czymś co ma nas ograniczać i wstrzymywać przed działaniem, wprost przeciwnie, mają one stać się dla nas punktem wyjścia, zakorzenia, który umożliwia rozwój i perspektywy odpowiedzi na nowe wyzwania. Ojcowie synodalni posłużyli się również obrazem kajaka, w którym doświadczenie i dorobek poprzednich pokoleń pomaga kolejnym utrzymać kurs. W tym samym czasie współcześni wiosłują z całych sił ze wzrokiem utkwionym w przyszłość (por. ChV 200-201).

Biorąc pod uwagę powyższe stwierdzenia zaczerpnięte z nauczania Kościoła należy stwierdzić, że sposób pośredni potwierdzają one zasadność badań prowadzonych w niniejszej dysertacji. Doświadczenia i rozwiązania, które pozwoliły na głoszenie Ewangelii w katechezie w czasach, które można określić jako niełatwe, mogą stać się inspiracją dla tych, którzy współcześnie odpowiedzialni są za katechizację, zarówno w archidiecezji przemyskiej, jak i w Kościele polskim, a nawet powszechnym. W niniejszej części rozprawy doktorskiej zostaną zaprezentowane postulaty dotyczące działań i rozwiązań katechetycznych wynikające z doświadczeń katechetycznych, które mogą stać się odpowiedzią na dzisiejsze problemy katechetyczne.

Papież Benedykt XVI w swoim nauczaniu wielokrotnie przestrzegał przed zgubnym wpływem różnych ideologii. Jedną z nich trwa w Europie nieprzerwanie od XX wieku, a jest nią ateizm materialistyczny, który podobnie jak komunizm zbudowany jest na myśli marksistowskiej. Według papieża właśnie ta ideologia dokonała w Europie zasadniczej degradacji człowieka. Mentalność materialistyczną cechuje to, że głosi ona pogardę do życia, co staje się jednym z powodów walki o prawo do aborcji, pod przykrywką błędnie rozumianych praw człowieka, w tym przypadku kobiet⁷⁹. Jest to niewątpliwie odarcie antropologii z jej istotnej części. Jedną z odpowiedzi Benedykta jest nazywana przez J. Warzeszaka antropologią integralną. W swoich założeniach uwzględnia zdobycze nauk przyrodniczych. Po drugie, ujęcie to jest o tyle ważne, że

⁷⁹ Por. J. Warzeszak. *Antropologia Benedykta XVI na tle błędnych antropologii współczesnych*. „Studia Teologii Dogmatycznej” 1:2015 s. 259.

zakłada pełną prawdę o człowieku, uwzględniając w nim wymiar, cielesny, duchowy, osobowy, transcendentny i religijny. Stąd też wypływa wniosek, że chrześcijańska formacja do relacji z Bogiem nie jest jedynie teorią, służącą przekazywaniu jakiejś wiedzy, ale przede wszystkim jest formowaniem człowieka do pełni człowieczeństwa⁸⁰.

Na tej podstawie można postawić pierwszy postulat wynikający z nauczania papieża Benedykta XVI, jak i z postaw i strategii opisywanych w niniejszych badaniach. Należy dołożyć wszelkich starań, aby w katechizacji realizowanej w przestrzeni publicznej obecne były elementy nawiązujące i prowadzące człowieka do rzeczywistości transcendentnej. Mimo zauważalnych powszechnie tendencji wszechobecnego materializmu, w żaden sposób nie należy ulegać tymże prądom. Postawy abp. Ignacego Tokarczuka w diecezji przemyskiej wobec totalitaryzmu komunistycznego udowadniają, że głos sprzeciwu zgłaszany w katechizacji, pomimo innego stanowiska władzy państwowej, jest nie tyle możliwością, ale jest prawdziwą koniecznością.

Kolejnym ważnym tematem podjętym w niniejszej dysertacji jest problem nauczania religii poza szkołą. Od kilku lat z mniejszym lub większym natężeniem w opinii publicznej toczy się debata nad zasadnością i sensem nauczania religii w polskich szkołach. P. Mąkosa w jednym ze swoich artykułów stwierdza, że lekcje religii w szkole obok walorów takich jak pogłębianie wiary czy rozwój wiedzy religijnej, mają nieoceniony charakter wychowawczy. Pojawiają się jednak głosy wynikające z postmodernistycznych czy naturalistycznych poglądów, że człowiek nie potrzebuje wychowania, a nauczania religijnego. Nie zmienia to jednak faktu, iż młody człowiek do prawidłowego i integralnego rozwoju powinien kierować się jasnymi normami moralnymi⁸¹.

Mimo, iż w przeprowadzonych badaniach zaprezentowano skuteczną odpowiedź na sytuację, w której nauczanie religii odbywało się poza szkołą, zasadnym postulatem na przyszłość jest to, żeby społeczeństwo, Kościół i władze świeckie dołożyły wszelkich starań, aby taka sytuacja się nie powtórzyła. Choć nie jest ona bez wyjścia, stanowi jednak utrudnienie i odbiera możliwość pełnego dotarcia do uczniów, którzy nie mają jeszcze ugruntowanej deklaracji wiary. Za niniejszym postulatem przemawia kilka argumentów.

⁸⁰ Por. Tamże s. 285-286.

⁸¹ Por. P. Mąkosa. *Szkolna lekcja religii istotnym elementem wychowania w szkole*. W: *Wychowanie w szkole: od bezradności ku możliwościom*. Red. T. Michalewski. E. Smak. Opole 2014 s. 359.

R. Chałupniak wyróżnia wśród nich argumenty: filozoficzno-antropologiczny⁸², społeczno-polityczny⁸³, kulturowo-historyczny⁸⁴, prawny⁸⁵, pedagogiczno-dydaktyczny⁸⁶ oraz teologiczno-pastoralny⁸⁷.

Argumentem przemawiającym za aktualnością powyższego postulatu jest *Stanowisko Dyrektorów Wydziałów Katechetycznych w sprawie medialnych doniesień dotyczących ograniczenia liczby lekcji religii w polskich szkołach i niekorzystnego umieszczania ich w planie zajęć*. Dokument ten był załącznikiem do listu wystosowanego do bp. Wojciecha Osiała, Przewodniczącego Komisji Wychowania Katolickiego KEP. Znalazły się w nim argumenty za utrzymaniem w planie lekcji dwóch godzin religii, a także przeciwne temu, aby były one umieszczane w nim na pierwszej lub ostatniej

⁸² Podstawą tej argumentacji jest postrzeganie człowieka, jako istoty religijnej, szukającej i potrzebującej odniesień transcendentnych, które są stają się wyjaśnieniem doświadczeń codzienności. Religijność w szerokim ujęciu przejawia się w życiu człowieka w różnych formach jego aktywności: przebaczenie, zaufanie, wdzięczność, altruizm, radość, pragnienie przekraczania siebie itd. Człowiek od najmłodszych lat ma styczność z religią, stąd wynika fakt, że ma uzasadnione prawo do jej poznawania i świadomego wyboru, a także do manifestowania swoich poglądów. System edukacji, który w swoich założeniach ma integralny rozwój człowieka powinien zatroszczyć się o jego religijny rozwój zarówno na płaszczyźnie przekazu wiedzy, jak i przeżywania wartości religijnych. Por. R. Chałupniak. *Katecheza w szkole czy poza szkołą?* „*Paedagogia Christiana*” 1/29:2012 s. 166-167.

⁸³ Religia pełni w społeczeństwie rolę motywacyjną do podejmowania w nim istotnych obowiązków. Pełni także rolę przekaziciela wartości i obyczajów zakorzenionych w danym społeczeństwie, nawet wtedy, kiedy nie pokrywają się one z celami różnych grup społecznych. Obecność religii w środowisku szkolnym może być również odczytana jako przejaw neutralności światopoglądowej państwa. Jest również wyrazem wolności respektowania wolności religijnej i podstawowych praw człowieka. Por. tamże s. 168; Jan Paweł II. *Homilia w czasie mszy św. Lubaczów 3.06.1991*. W: Jan Paweł II. *Pielgrzymki do Ojczyzny. Przemówienia i homilie*. Kraków 2005 s. 598.

⁸⁴ Pierwsza przesłanką za tymże argumentem jest fakt, iż chrześcijaństwo było i po części jeszcze jest fundamentem cywilizacji w jakiej żyjemy. Stąd też abstrakcyjny wydaje się być pogląd, że można interpretować historię, politykę, dzieła artystyczne, całą kulturę w oderwaniu od religii chrześcijańskiej. Fakt obecności religii w szkole stwarza możliwość wzajemnego przenikania się Ewangelii i kultury, co w istocie doprowadza do przenikania do niej orędzia ewangelicznego. Por. T. Panuś. „*Dar i zadanie*” – czyli próba bilansu 20 lat nauczania religii w szkole. W: *Dwadzieścia lat katechezy w szkole*. Red. J. Kotowski, S. Dziekoński. Warszawa–Łomża 2010 s. 76.; Chałupniak. *Katecheza w szkole czy poza szkołą* s. 170.

⁸⁵ R. Chałupniak w swoim artykule wymienia akty prawne, w których zawarto przysługujące rodzicom i ich dzieciom w związku z nauczaniem religii, wśród nich znajdują się: Powszechna Deklaracja Praw Człowieka (1948), Protokół nr 1 do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (1952), Deklaracja Praw Dziecka (1959), Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych (1966), Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych (1966), Karta Fundamentalnych Praw Unii Europejskiej (2000). Można zatem z całą pewnością stwierdzić, że religia ma swoje legislacyjne zabezpieczenie. Tamże s. 170-171.

⁸⁶ Głównym tezą tego argumentu jest to, iż wychowanie człowieka zakłada wymiar integralny. Pedagogia religijna uczestniczy w wychowaniu człowieka na każdym etapie jego rozwoju. Dlatego wychowanie religijne nie może być traktowane jedynie jako dodatek. Wskazują na to badania różnych kierunków pedagogicznych, w których wykazany został potencjał wychowawczy wartości religijno-moralnych. Por. tamże s. 174; H. Słotwińska. *Kształtowanie postaw religijnych na katechezie*. Lublin 2004 s. 213.

⁸⁷ Argument ten jest najmniej przemawiającym w zlaicyzowanym świecie, ze względu na to, że u jego podstaw stoją wyłącznie pobudki wynikające z wiary. Argumentacja ta jest ściśle złączona z celami i zadaniami, jakie zostały postawione przed edukacją religijną przez Boga i Kościół. Jej głównym celem jest doprowadzić człowieka do spotkania i zjednoczenia się z Osobowym Bogiem. Por. R. Chałupniak. *Katecheza w szkole czy poza szkołą* s. 177.

godzinie. Pod dokumentami podpisało się 36 dyrektorów wydziałów nauki katolickiej kurii diecezjalnych niemal z całej Polski. Inicjatorami powyższego pisma było trzech dyrektorów Wydziałów Nauki Katolickiej: A. Jasnos – diecezja tarnowska, W. Janiga – archidiecezja przemyska, M. Studenski – diecezja bielsko-żywiecka. Na szczególną uwagę, ze względu na podejmowany w niniejszej dysertacji temat, zasługuje fakt, iż jednym z trzech inicjatorów dokumentu był Dyrektor Wydziału Nauki Katolickiej Kurii Metropolitalnej w Przemyślu, ks. W. Janiga⁸⁸.

Istotnym argumentem przemawiającym za powyższym postulatem są badania przeprowadzone wśród współczesnych licealistów na temat potrzeby lub braku nauczania religii w polskiej szkole. Na początku warto przytoczyć argumenty uczniów, które są przeciwne temu nauczaniu. D. Kurzydło na podstawie swoich badań dokonał następującej hierarchii: 1. Przemęczenie ilością nauki; 2. Brak motywacji religijnej; 3. Ingerencja w życie intymne młodzieży; 4. Przymus narzucony przez szkołę lub rodziców; 5. Hasła polityczne⁸⁹. Argumenty te potwierdzają tezę, że gdyby lekcja religii była prowadzona poza zajęciami szkolnymi istnieje uzasadnione prawdopodobieństwo, że uczęszczała by na nią znacznie mniejsza liczba uczniów.

Wśród argumentów podanych przez młodzież, przemawiających za uczestnictwem w katechezie w ramach lekcji szkolnych, znalazły się następujące:

⁸⁸ W dokumencie podano 11 argumentów przeciw proponowanym zmianom: 1. Ograniczenie liczby godzin i niekorzystne ich usytuowanie w planie zajęć jest dyskryminacją rodziców i uczniów; 2. Nauczanie religii jest standardem w 23 krajach europejskich i jest wyrazem respektowania wolności wyznania i praw obywatelskich; 3. W przypadku zastosowania proponowanych zmian znacznie zmniejszyłaby się liczba uczęszczających na lekcję religii, co skutkowałoby pozbawieniem niektórych uczniów jedynej okazji do rozwoju wiary; 4. W ramach lekcji religii realizowane są najważniejsze zadania i cele wychowania młodego pokolenia; 5. Podstawa nauczania religii rzymskokatolickiej w swoich założeniach ma wszechstronny rozwój człowieka, a co za tym idzie zawiera w sobie korelację z innymi przedmiotami szkolnymi; 6. Lekcje religii umożliwiają rozwój istotnych, zwłaszcza dziś, tzw. „kompetencji miękkich” (np.: organizacja pracy i zarządzania swoim czasem, kreatywność, radzenie sobie z krytyką, uczciwość i prawdomówność, umiejętność pracy zespołowej itd.); 7. Redukcja godzin religii znacznie zubożyłaby szkołę w funkcji kształtowania osobowości dzieci i młodzieży, wychowania do wartości i wspierania rodziny w procesie wychowania; 8. Zapowiedzi medialne o redukcji godzin religii wzbudzają niepokój katechetów w związku z możliwą utratą pracy i utrzymania; 9. Formułowane w opinii publicznej stwierdzenia i opinie dotyczące katechetów są nieprawdziwe i stanowią formę dyskryminacji zawodowej. Nauczyciele religii spełniają wszystkie standardy wyznaczone przez prawo oświatowe, a także uczestniczą w szkoleniach i kursach podnoszących ich kwalifikacje zawodowe; 10. Nauczyciele religii pełnią funkcje doradców metodycznych i ekspertów ds. awansu zawodowego, zajmują kierownicze stanowiska w placówkach oświatowych, nie są członkami partii politycznych, a więc są całkowicie apolityczni, co przeczy kłamliwym doniesieniom medialnym; 11. Planowana w rażący sposób wpłynie na uczelnie wyższe prowadzące kierunki teologiczne. Studia te staną się kierunkiem niszowym. Zob. *Stanowisko Dyrektorów Wydziałów Katechetycznych w sprawie medialnych doniesień dotyczących ograniczenia liczby lekcji religii w polskich szkołach i niekorzystnego umieszczenia ich w planie zajęć*. AWNK. *Teczka: Korespondencja 2024*.

⁸⁹ D. Kurzydło. *Po co (nam) lekcja religii? Stosunek młodzieży do nauczania religii w szkole*. „Edukacja” 1:2023 s. 34. (27-40)

1. Możliwość zgłębiania dziedzictwa kulturowo-religijnego; 2. Możliwość pogłębiania więzi z Bogiem; 3. Możliwość poznawania Boga, własnej religii oraz korygowania błędów na ten temat; 4. Podtrzymywanie więzi z rówieśnikami, kierującymi się w życiu podobnymi wartościami; 5. Możliwość zrozumienia wartości moralnych w obcym aksjologicznie świecie; 6. Możliwość dzielenia się własnymi przemyśleniami i wątpliwościami; 7. Możliwość wytchnienia od kieratu szkolnego oraz pędu życia poza szkołą; 8. Doświadczanie zrozumienia i wsparcia ze strony nauczyciela oraz innych uczniów; 9. Monitorowanie pracy nad własnym charakterem oraz jej uzasadnianie; 10. Możliwość rozmowy o „naszych sprawach”, o których nie ma gdzie rozmawiać; 11. Możliwość rozmowy o tym, co dzieje się na świecie (także w świetle wiary); 12. Konfrontacja własnych poglądów z innymi, nauka uzasadniania wyborów etycznych⁹⁰. Argumenty te świadczą o pogłębionej świadomości religijnej uczestniczących w katechezie.

Przytoczone powyżej badania skłaniają do podania kolejnych postulatów do pracy katechetycznej. Pierwszy z nich dotyczy kształtowania świadomości rodziców i opiekunów prawnych na temat znaczenia wychowawczego dzieła katechizacji. Część ankietowanej grupy podała jako argument przeciwko katechezie szkolnej to, iż są do niej „zmuszani” przez rodziców. Jest to argument przemawiający za zintensyfikowaniem katechezy dorosłych, uruchomieniem procesu modelowania tej rzeczywistości poprzez przykład życia rodziców w celu umocnienia ich wiary, a co za tym idzie głębszego oddziaływania ewangelizacyjnego na dzieci i młodzież.

W przeprowadzonych badaniach wykazano, że problemy wychowawcze i religijne dzieci były m.in. związane z postawami moralnymi rodziców i opiekunów prawnych⁹¹. Wynikały z gorszących postaw czy zaniedbań w wychowaniu religijnym i moralnym. Nie jest to problem wyłącznie historyczny, dlatego uzasadnionym wydaje się postulat zintensyfikowania w archidiecezji przemyskiej działań na gruncie katechezy dorosłych. Powinno się to wiązać z większym zaangażowaniem i aktywizacją rodziców do współodpowiedzialności za wychowanie w wierze ich dzieci. To z kolei kierować powinno do głębszego zaangażowania w duszpasterstwo parafialne.

Powyższe ustalenia prowadzą to do kolejnego istotnego postulatu, jakim jest troska o formację permanentną kapłanów zaangażowanych w katechezę dorosłych. G.

⁹⁰ Tamże s. 36.

⁹¹ Por. M. Zajac. *Dzieci w rodzinie*. W: *Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna*. Red. R. Kamiński. G. Pyżlak, J. Goleń. Lublin-Rzeszów 2013 s. 682.

Czerwonka w badaniach, dotyczących duszpasterstwa rodzin, przeprowadzonych wśród prezbiterów archidiecezji przemyskiej, wskazał, że jest to istotna potrzeba, zwłaszcza jeśli chodzi o młodych stażem kapłanów. Powinna ona przyjąć formę formacji stałej, w której zostaną pogłębione wiedza, umiejętności i kompetencje duchownych w zakresie duszpasterstwa rodzin, zwłaszcza formacji przygotowującej do małżeństwa⁹².

Inny postulat wynika z dziesiątego „argumentu za”⁹³ uczęszczaniem przez uczniów na katechezę. Z punktu widzenia ewangelizacyjnego i pedagogicznego jest on szczególnie merytoryczny, ponieważ stwarza możliwość nawiązania relacji opartej na zaufaniu, która z kolei jest podstawą do głoszenia orędzia ewangelicznego. Znajduje to uzasadnienie również we współczesnym nauczaniu Kościoła. Papież Franciszek w *Evangelii gaudium* stwierdził: „W tym przepowiadaniu, zawsze pełnym szacunku i uprzejmym, pierwszy moment polega na dialogu osobistym, w którym druga osoba się wypowiada i dzieli się swoimi radościami, nadziejami, z troską o swoich najbliższych i tyłoma innymi sprawami leżącymi jej na sercu. Dopiero po takiej rozmowie możliwe jest przedstawienie słowa” (EG 128). Pojawia się zatem potrzeba stworzenia na katechezie jeszcze większej przestrzeni do otwartości i wysłuchania młodych ludzi, ich problemów, trosk i tego, z czym stykają się w codzienności. Pozwoli to także na budowanie żywego i świadomego Kościoła.

Jednym z działań władz diecezji przemyskiej podejmowanych w trosce o zapewnienie kadry katechetycznej było utworzenie Studium Katechetycznego, kształcącego katechetów świeckich⁹⁴. Zważywszy na ilość wydziałów teologicznych istniejących w Polsce, istnienie studium nie wydaje się być odpowiedzią na dzisiejsze czasy. Bardziej zasadnym postulatem jest troska duszpasterzy, zwłaszcza katechetów szkół średnich, o zachęcanie młodzieży do studiów teologicznych. Niniejszy cel można realizować na różnych płaszczyznach. Pierwszą i podstawową jest dbałość o jakość i merytoryczność przygotowywanych katechez, przez co unika się infantylizowania teologii, jako nauki. Należy również przedstawiać wartości humanistyczne wynikające ze studiów teologicznych. Kolejnym, pragmatycznym argumentem może być perspektywa zatrudnienia w szkole na stanowisku katechety. Podobne działania mogą być podejmowane przez duszpasterzy w stosunku do osób świeckich zaangażowanych

⁹² Por. G. Czerwonka. *Posługa duszpasterzy wobec rodzin. Studium z duszpasterstwa rodzin w świetle badań prezbiterów w archidiecezji przemyskiej*. [msp.]. Lublin 2022 s. 187.

⁹³ Tamże.

⁹⁴ M. Wolicki. *Kolegium (Studium) Teologiczno-Katechetyczne* s. 433-448.

czynnie w duszpasterstwo parafialne. Zachęta podjęcia studiów teologicznych z perspektywą pracy na stanowisku katechety mogłaby się wiązać z dofinansowaniem tychże studiów przez właściwy urząd parafialny.

W jednym z kazań, zgłębiającym temat autorytetu papież Franciszek powiedział: „Jaki jest autorytet, który posiadał Jezus? To Jego styl, to w jaki sposób się poruszał, nauczał, uzdrawiał i słuchał. Ten szczególny styl, który pochodzi z wewnątrz i co można zobaczyć. Tym, co można zobaczyć, jest spójność. Jezus cieszył się autorytetem ponieważ zachował spójność pomiędzy tym, czego nauczał, a tym, co czynił i jak żył – podkreślił papież. Ta spójność jest tym, czemu daje wyraz osoba, która posiada autorytet: «Ma autorytet ponieważ jest spójna, tzn. daje świadectwo. Autorytet widać właśnie w spójności i świadectwie»⁹⁵. W tytule niniejszej dysertacji została przywołana postać abp. Ignacego Tokarczuka. Z całą pewnością postać ówczesnego ordynariusza przemyskiego w świetle tychże słów można potraktować, jako autorytet⁹⁶. Dlatego kolejne postulaty będą ściśle związane z osobą i postawą abp. Tokarczuka.

Jedną z istotnych form przepowiadania katechetycznego duchownych są kazania i homilie, a w przypadku biskupów także listy pasterskie. Analiza przepowiadania pasterskiego I. Tokarczuka wśród wielu wątków pozwala na stwierdzenie jednej ponadczasowej cechy, czyli aktualizacji przepowiadanego Słowa Bożego⁹⁷. Zdarza się niekiedy, że przepowiadanie katechetyczne czy homiletyczne, jest realizowane w oderwaniu od rzeczywistości, co utrudnia przyjęcie orędzia zbawczego obecnego w nim, a przy tym tworzy obraz wiary i religii, jako rzeczywistości abstrakcyjnej. Dlatego zasadnym wydaje się być postulat skierowany do katechetów, zwłaszcza duchownych, aby jednostki katechetyczne oraz nauczanie w ramach kazań i homilii zawsze zawierało element aktualizacji Słowa Bożego⁹⁸.

⁹⁵ <https://www.vaticannews.va/pl/papiez/news/2020-01/papiez-franciszek-msza-dom-sw-marty-14-stycznia.html>. (stan z dnia 11.03.2024 r.)

⁹⁶ Por. W. Jedynek. *Rola abp. Ignacego Tokarczuka w generowaniu kapitału społecznego. Więzy społeczne i sieci powiązań*. T. 1. Rzeszów 2023 s. 180.

⁹⁷ Zob. I. Tokarczuk. *Kazania pasterskie*; Tenże. *List Pasterski na 600-lecie Diecezji Przemyskiej*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 4:1976 s. 83-87; Tenże. *List Pasterski Biskupa Ordynariusza z okazji uroczystości milenijnych w Przemyślu*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 4:1966 s. 96-99; Tenże. *List Ordynariusza Diecezji abp. Ignacego Tokarczuka do Młodzieży po spotkaniu z Ojcem Świętym w Częstochowie*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 1990 i 1991 s. 22-25; Tenże. *List Pasterski Księdza biskupa Ordynariusza Przemyskiego z okazji Roku Eucharystycznego diecezji przemyskiej*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 1-2:1988 s. 26-29; Tenże. *List pożegnalny Biskupa Metropolity Przemyskiego Ignacego Tokarczuka do Diecezji w związku z przejściem na emeryturę*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 3:1993 s. 285-286.

⁹⁸ Element ten znajduje się w *Podstawie Programowej i Programie nauczania religii rzymskokatolickiej w przedszkolach i szkołach*. W niniejszym postulatcie chodzi o zwrócenie uwagi katechetów także wymiar katechezy, jako bardzo istotny. Zob. Konferencja Episkopatu Polski. *Podstawa*

Kolejną ważną cechą posługi biskupiej I. Tokarczuka w archidiecezji przemyskiej była umiejętność czytania znaków czasu i odwaga podejmowania w tym kontekście niełatwych decyzji⁹⁹. Można tu przytoczyć fakt budowania infrastruktury sakralnej wraz z salkami katechetycznymi¹⁰⁰, troskę o rzetelne wykształcenie katechetów¹⁰¹ czy kierowanie procesem katechetycznym poprzez wybór odpowiednich ludzi za niego odpowiedzialnych¹⁰².

Kolejnym istotnym postulatem, który w kontekście postaci abp. Tokarczuka i rzeczywistości, w jakiej żyjemy jest według autora zasadny, to wzmożona troska o wychowanie patriotyczne dzieci i młodzieży. Zagadnienie to znajduje swoją podstawę w KKK, jako wynikające z czwartego przykazania Dekalogu (zob. KKK 2199). W. Janiga podkreśla potrzebę wychowania patriotycznego argumentując ją faktem, że doświadczenia przeszłości naszego narodu i historii Kościoła katolickiego w Polsce uczą, że wierność Bogu umacnia również tożsamość narodową. Ta z kolei pomaga w przewyżnianiu trudności, opieraniu się fałszywym ideologiom i postępowaniu w zgodzie z sumieniem, które kreuje właściwe rozumienie patriotyzmu, jako miłości do Ojczyzny i starań o wychowanie w niej przyszłych pokoleń¹⁰³. Troska ta mogłaby znajdować swoje zastosowanie w katechezie szkolnej i parafialnej, poprzez organizowanie i angażowanie się katechetów i uczniów w uroczyste obchody uroczystości państwowych oraz akcentowanie w katechezach zagadnień dotyczących Ojczyzny, jak również wagi i konieczności praktykowania w życiu wartości patriotycznych.

programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce. Częstochowa 2018; Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski. *Program nauczania religii rzymskokatolickiej w przedszkolach i szkołach*. Częstochowa 2019.

⁹⁹ Zob. M. Zając. *Wrażliwość na znaki czasu*. W: *Wyplłyn na głębię. Wprowadzenie do praktyk chrześcijaństwa w świetle listu apostołskiego Jana Pawła II Novo millennio ineunte*. Red. J. Królikowski, J. Stala. Katowice 2001 s. 248-259.

¹⁰⁰ Zob. *Relatio Quinquennalis. Archidioecesis Premisliensis Latinorum 1965-1973*. AWDO. *Teczka: Sprawozdania Ad limina apostolorum 1965-1973; Relatio Quinquennalis. Archidioecesis Premisliensis Latinorum 1983-1987; Sprawozdanie katechetyczne za rok 1968/69*. AWNK. *Teczka: Sprawozdania katechetyczne 1968/69; Rocznik diecezji przemyskiej*. Przemyśl 1979 s. 246-247; *Schematyzm Diecezji Przemyskiej 1990*.

¹⁰¹ Zob. *Komunikat Ordynariusza – Studium Katechetyczne 5.12.1969 r.* AWNK. *Teczka: Studium Katechetyczne*; M. Wolicki. *Kolegium (Studium) Teologiczno-Katechetyczne* s. 433-448.

¹⁰² Zob. T. Śliwa. *Tadeusz Błazkiewicz biskup pomocniczy diecezji przemyskiej* s. 18; *Ks. Tadeusz Błazkiewicz biskupem sufraganem w Przemyślu*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 5:1970 s. 183-184; B. Twardzicki. *Wkład księdza biskupa Tadeusza Błazkiewicza* s. 168-172.

¹⁰³ Por. W. Janiga. *Wychowanie patriotyczne dzieci w świetle „Dyrektorium katechetycznego i podstawy programowej Katechezy Kościoła Katolickiego w Polsce”*. „Resovia Sacra. Studia Teologiczno-Filozoficzne Diecezji Rzeszowskiej” 11:2004 s. 225.

Na etapie formułowania postulatów katechetycznych musi pojawić się jeszcze temat znaczenia wzoru osobowego duchownego w działalności katechetycznej. Łatwo można zauważyć, że spełnia on rolę pośrednika w sprawach indywidualnego albo wspólnotowego kontaktu z Bogiem. W języku łacińskim pojawiło się słowo „capellanus”, które specyfikowało duchownego „związanego z miejscem kultu religijnego”¹⁰⁴. Kapłan, to taka wyjątkowa osoba, która poprzez stosowne desygnacje eklezjalne oraz „na mocy przyjętych święceń spełnia publicznie funkcje sakralne”¹⁰⁵. Taki człowiek w opinii św. Jana Pawła II może być „przewodnikiem dusz ludzkich oraz duchowym przywódcą”¹⁰⁶, jakiego pilnie potrzebuje współczesny człowiek. Dlatego słusznym wydaje się postulat większego implementowania do przekazu katechetycznego ponadczasowych wzorów osobowych, do których zdecydowanie należał abp I. Tokarczuk.

W świetle przeprowadzonych badań, a także w kontekście życia i posługi biskupiej I. Tokarczuka w archidiecezji przemyskiej zasadnym jest również postulat szerszego promowania i akcentowania w czasie katechez, zwłaszcza w starszych klasach katolickiej nauki społecznej¹⁰⁷. Ordynariusz przemyski był kompetentnym znawcą, wychowawcą i propagatorem tejże nauki. Często w swoim nauczaniu akcentował jej wymiar, jako niezbędnej do budowania społeczeństwa opartego na wartościach, nie tylko chrześcijańskich, ale także uniwersalnych¹⁰⁸. Zagadnienie to wpisuje się w zgłoszony postulat wychowania patriotycznego. Kształtowanie świadomości obywatelskiej w świetle nauki Kościoła jest istotnym zadaniem, jakie powinna spełniać katecheza (por. PDK 28).

Niniejsze postulaty można podsumować słowami św. Jana Pawła II, który w adhortacji *Catechesi tradendae* stwierdził, że katecheza wymaga nieustannej odnowy, jaka powinna dokonywać się poprzez pogłębianie samoświadomości i podstaw pedagogicznych. To również wezwanie do odpowiadania na coraz to nowsze wyzwania i wrażliwość katechizowanych poprzez szukanie odpowiedniego języka i środków dla właściwego, rzetelnego i autentycznego przekazu orędzia zbawczego (por. CT 17). Do tego wezwany jest Kościół przemyski, który czerpiąc z bogatej spuścizny pokoleń

¹⁰⁴ R. Krawczyk. *Kapłaństwo Nowego Przymierza*. „Studia Elbląskie” 11:2010 s. 124.

¹⁰⁵ *Słownik nauczania religii*. Red. J. Szpet, B. Walczak. Poznań 2003 s. 74.

¹⁰⁶ Por. A. Dulles. *Blask wiary. Wizja teologiczna Jana Pawła II*. Tłum. A. Nowak. Kraków 2003 s. 152.

¹⁰⁷ Por. A. Rayzacher-Majewska. *Zadania katechezy w dyrektoriatkach z lat 1971-2020*. W: *Studia Katechetyczne*. T. 17/2021 s. 72.

¹⁰⁸ Por. I. Dec. *Obrońca prawdy o Bogu, o Kościele i o człowieku*. W: *Arystokrata ducha, wiary i miłości. Ks. Abp Ignacy Tokarczuk (1918-2012)*. Red. B. Lipian. Rzeszów 2019 s. 81-82.

powinien wciąż na nowo odczytywać wezwanie Chrystusa do głoszenia Ewangelii (zob. Mt 28,19-20).

ZAKOŃCZENIE

Katecheza jako akt natury eklezjalnej, zrodzony z nakazu misyjnego Chrystusa (por. Mt 28,19-20), znajduje się w samym centrum działalności Kościoła. Jako wielowymiarowa rzeczywistość prowadząca do duchowej przemiany ludzkiego życia, pozostaje w służbie słowa Bożego, dzięki któremu otwiera się przestrzeń do wychowywania w wierze oraz wprowadzania ludzi w Misterium Paschalne. Dlatego Kościół nieprzerwanie od dwudziestu wieków realizuje misję zleconą mu przez Chrystusa i poprzez katechezę inicjuje procesy wtajemniczenia oraz towarzyszy wzrastaniu i dojrzewaniu w wierze nowych pokoleń chrześcijan. Jej konieczność i wagę potwierdza Pismo Święte oraz żywa Tradycja Kościoła.

Katecheza wkomponowana w duszpasterską misję Kościoła zakorzeniona jest zawsze w konkretnej rzeczywistości, którą należy odczytywać w świetle Bożego Objawienia. Na tę rzeczywistość składają się uwarunkowania społeczno-kulturowe, sytuacja geopolityczna, co znacząco wpływa na poziom religijno-moralny człowieka. W takim kontekście katecheza przede wszystkim interpretuje ludzkie życie i historię w świetle prawdy Ewangelii. Nie bez znaczenia okazuje się tu doświadczenie poprzednich pokoleń, które może stać się cenną nauką dla chrześcijan żyjących współcześnie w czasie deficytu ideologicznej i moralnej stabilizacji. Refleksja nad dokonaniem tych, którzy nas poprzedzili na drodze wychowywania w wierze dzieci, młodzieży i dorosłych, pozwala na przedłużenie i udoskonalenie metod i strategii katechetycznych, których stosowanie zasłużyło na historyczną certyfikację. Podobnie też krytyczne pochylenie się nad błędami przeszłości, może uchronić przed ponownym ich popełnianiem w przyszłości.

Procesu katechetyczny, wpisujący się w strategię Kościoła powszechnego, z oczywistych względów powinien być ewaluowany oraz aktualizowany w ramach kościołów partykularnych, w których realizowany jest w sposób bezpośredni. Należy zatem wziąć pod uwagę wiele czynników wpływających na możliwość skutecznego realizowania tego zadania w istniejących strukturach diecezjalnych. W przypadku Kościoła przemyskiego, kształt i sposób realizacji procesu katechetycznego, stały się odpowiedzią na niestabilne religijnie czasy i realia, w jakich przyszło i przychodzi żyć jego wiernym.

Celem niniejszej dysertacji było ukazanie katechizacji w archidiecezji przemyskiej w okresie posługi arcybiskupa Ignacego Tokarczuka w latach 1965-1993.

Został on zrealizowany głównie poprzez analizę źródeł archiwalnych zgromadzonych w *Archiwum Duszpasterstwa Ogólnego Archidiecezji Przemyskiej*, *Archiwum Wydziału Nauki Katolickiej Archidiecezji Przemyskiej*, *Archiwum Prywatnego abp. Ignacego Tokarczuka* oraz *Kronikach Archidiecezji Przemyskiej*. Z powyższych zbiorów analizie zostały poddane przemówienia, kazania, homilie, listy pasterskie i dekrety abp. I. Tokarczuka związane bezpośrednio lub pośrednio z katechizacją diecezjalną. Pomocne w rozwiązaniu problemu badawczego okazały się również dzieła oraz stenogramy rozmów z abp. Tokarczukiem, wydane w różnych publikacjach i opracowaniach jego działalności. Merytoryczne i cenne okazały się wywiady przeprowadzone z duchownymi archidiecezji przemyskiej, odpowiedzialnymi za katechizację w opisywanym okresie jej funkcjonowania. Istotnym źródłem informacji były także pochodzące z omawianego okresu dokumenty z oficjalnych wizyt *Ad limina apostolorum*, bilansujące dokonania archidiecezji w obszarze katechetycznym.

Pomocna dla rozwiązania postawionego w dysertacji problemu badawczego okazała się być przejrzysta struktura pracy, przygotowana w czasie zajęć na seminarium naukowym z katechetyki fundamentalnej. Parcelacja kolejnych rozdziałów została skonstruowana tak, aby uwzględniać najważniejsze elementy rozwoju i realizacji procesu katechetycznego wśród głęboko wierzących diecezjan w podkarpackich strukturach Kościoła lokalnego. To z kolei pozwoliło na syntetyczne ujęcie istotnych czynników kształtujących jego obraz w okresie deficytu wolności religijnej.

Według tego, co zostało zapowiedziane we wstępie rozprawy, rozwiązanie problemu badawczego zostało ujęte w pięciu rozdziałach. W pierwszym zostały omówione historyczne uwarunkowania funkcjonowania archidiecezji przemyskiej. Przedstawiono również uwarunkowania życia i funkcjonowania archidiecezji w omawianym okresie, a także zaprezentowano osobę abp. I. Tokarczuka, jako pierwszego katechety i duszpasterza.

W drugim rozdziale został zaprezentowany zakres i zróżnicowanie katechizacji w kontekście deficytu wolności religijnej. Bazą do pogłębionej analizy stały się badania dotyczące organizacji i praktyki katechezy parafialnej, założeń realizacji katechezy okazjonalnej, a także implikacje katechetyczne wynikające z pielgrzymki św. Jana Pawła II do diecezji przemyskiej.

Trzeci rozdział został poświęcony badaniom dotyczącym katechetów w archidiecezji. Przedstawione zostały w nim zagadnienia związane z ich stałą formacją,

instytucjami wspierającymi ich pracę oraz została poddana analizie sytuacja personalna katechetów w archidiecezji.

Czwarty rozdział został poświęcony ukazaniu procesu katechetycznego w odniesieniu do dzieci, młodzieży i dorosłych. W ostatnim rozdziale zaprezentowano całościową wizję katechizacji w archidiecezji przemyskiej w omawianym okresie. Zaprezentowano w nim wartości katechizacji inspirowane inicjatywami abp. Tokarczuka, przedstawiono zauważalne trudności w katechizacji oraz sformułowano postulaty na przyszłość, wynikające z doświadczeń katechetycznych.

Zaprezentowane w pracy zestawienia danych zawartych w tabelach i wykresach ukazały kilka istotnych w tymże procesie faktów. Po pierwsze analiza dokumentów archiwalnych pozwoliła na zobrazowanie wysokiej liczby powołań kapłańskich w archidiecezji, a co za tym idzie solidne ustabilizowanie kadry katechetycznej. Kolejnym istotnym punktem badań zaprezentowanym w tabelach i wykresach była imponująca liczba punktów katechetycznych powstałych w diecezji. Na uwagę zasługuje również fakt, iż ich liczba wzrastała wraz z rozbudową infrastruktury sakralnej oraz z nieustannie wzrastającym zapotrzebowaniem dzieci, młodzieży i dorosłych na pedagogizację religijną. Imponujący był również wynik badań frekwencji dzieci i młodzieży uczęszczającej na katechezę. Ważnym stały się zestawienia dotyczące liczby katechetów świeckich formujących się w diecezjalnym Studium Katechetycznym.

W pracy wykazano również, że w procesie katechetycznym realizowanym w archidiecezji przemyskiej w latach 1965-1993, znalazły swoje zastosowanie główne idee katechetyczne zawarte w nauczaniu Kościoła powszechnego. Ich realizacja opierała się głównie na dokumentach Soboru Watykańskiego II oraz nauczaniu papieży. Na szczególną uwagę zasługuje tu współpraca duszpasterzy z osobami świeckimi w trosce o formowanie kolejnego pokolenia Polaków. Fakt ten jest o tyle istotny, iż współpraca ta dokonywała się w okresie represji ze strony władzy, reagującej agresywnie na każdy przejaw manifestacji wartości religijnych.

Analiza materiałów archiwalnych pozwoliła na wykazanie, że zagrożenia i trudności mające na celu zniszczenie lub osłabienie katechizacji, nie tylko nie odniosły zamierzonego celu, ale poprzez umiejętną strategię duszpasterską wyjątkowego przemyskiego pasterza, stały się przyczynkiem do jej wzmocnienia.

Na tej podstawie można stwierdzić, że podjęte czynności badawcze pozwoliły na rozwiązanie postawionego problemu. W pracy zostały jednak poddane analizie główne zagadnienia związane z katechizacją w archidiecezji przemyskiej, w czasie gdy kierował

jej funkcjonowaniem abp I. Tokarczuk. Dlatego poczynione naukowe ustalenia nie wyczerpują całkowicie problematyki katechizacji w archidiecezji przemyskiej. Stąd też zasadnym jest postulowanie dalszych badań w aspekcie duszpastersko-katechetycznym, szczególnie w obszarze katechezy specjalnej.

W dysertacji została jedynie zaznaczona problematyka katechezy mistagogicznej, dlatego koniecznym wydaje się opracowanie dotyczące tego tematu. Powinno ono odnosić się do każdej grupy wiekowej, nie ograniczając się jedynie do katechezy związanej z wtajemniczeniem chrześcijańskim najmłodszych dzieci.

Ciekawym zagadnieniem do dalszych badań może być także ukazanie działalności zasłużonych katechetów archidiecezji przemyskiej. W tym kontekście wartym zauważenia mógłby być ich wpływ na dynamikę powołań kapłańskich, zakonnych i misyjnych w archidiecezji.

W niniejszej pracy została przedstawiona sytuacja katechetów archidiecezji przemyskiej. W tym kontekście interesujące mogłyby okazać się badania empiryczne przeprowadzone wśród katechetów, dotyczące ich osobistych doświadczeń i przemyśleń, związanych z tymże okresem. Podobne badania mogłyby zostać przeprowadzone także na świeckich, katechizowanych w tamtym okresie. Z pewnością mogłyby stanowić cenne źródło informacji do wykorzystania w planowaniu strategii katechetycznej.

Niniejszą prezentację katechizacji w archidiecezji przemyskiej w latach 1965-1993 należy odczytywać jako nieustanne przenikanie się rzeczywistości świeckiej i sakralnej oraz ich współistnienia w przestrzeni publicznej i prywatnej. Nie można również pominąć oddziaływania na siebie dwóch podmiotów zaangażowanych w procesy edukacyjno-wychowawcze, jakim były rzymskokatolicki Kościół i ateizujące państwo, starające się o przychylność obywateli na polskim podkarpaciu.

Należy mieć nadzieję, że niniejsza dysertacja i zawarte w niej treści będą pomocne dla tych, którzy będą interesowali się i podejmowali dalsze badania na temat katechizacji w archidiecezji przemyskiej. Może także stać się inspiracją dla tych, którzy w przyszłości będą decydowali o kształcie procesu katechetycznego w Kościele lokalnym.

BIBLIOGRAFIA

I. ŹRÓDŁA

1. Dokumenty soborowe

Sobór Watykański II. *Konstytucja o liturgii świętej Sacrosanctum concilium*. W: *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Poznań 2002 s. 48-78.

Sobór Watykański II. *Konstytucja dogmatyczna o Kościele Lumen gentium*. W: *Sobór Watykański II* s. 104-166.

Sobór Watykański II. *Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele „Christus Dominus”*. W: *Sobór Watykański II* s. 236-258.

Sobór Watykański II. *Dekret o formacji kapłańskiej Optatam totius*. W: *Sobór Watykański II* s. 286-300.

Sobór Watykański II. *Dekret o apostołstwie świeckich Apostolicam actuositatem*. W: *Sobór Watykański II* s. 377-401.

Sobór Watykański II. *Dekret o posłudze i życiu kapłanów. Presbyterorum ordinis*. W: *Sobór Watykański II* s. 478-508.

2. Nauczanie papieży

Paweł VI. *Adhortacja apostołska o ewangelizacji w świecie współczesnym Evangelii nuntiandi*. AAS 68:1976 s. 5-76.

Jan Paweł II. *Posynodalna adhortacja apostołska o katechizacji w naszych czasach Catechesi tradendae*. 16 października 1979. W: *Adhortacje Ojca Świętego Jana Pawła II*. Kraków 1996 t. 1 s. 1-64.

Jan Paweł II. *Posynodalna adhortacja apostołska o powołaniu i misji świeckich w Kościele i świecie Christifideles laici*. 30 grudnia 1988. W: *Adhortacje Ojca Świętego* s. 269-377.

Jan Paweł II. *Przemówienie w Bazylice Katedralnej w Przemyślu*. „Kronika Archidiecezji Przemyskiej” (Wydanie okolicznościowe) 1993-1994 s. 126-128.

Jan Paweł II. *Przemówienie wygłoszone w czasie nawiedzenia katedry*. W: *Drogowskazy dla Polaków* s. 30-33.

- Jan Paweł II. *Przemówienie wygłoszone w czasie nawiedzenia prokatedry*. W: *Drogowskazy dla Polaków* s. 40-42.
- Jan Paweł II. *Homilia w czasie Mszy św. beatyfikacyjnej biskupa Sebastiana Józefa Pelczara*. W: *Drogowskazy dla Polaków Ojca Świętego Jana Pawła II*. T. 3. Kraków 1999 s. 24-27.
- Jan Paweł II. *Homilia w czasie mszy św. Lubaczów 3.06.1991*. W: Jan Paweł II. *Pielgrzymki do Ojczyzny. Przemówienia i homilie*. Kraków 2005 s. 598.
- Jan Paweł II. *Bulla Totus Tuus Poloniae populus*. „Kronika Archidiecezji Przemyskiej” (Wydanie okolicznościowe) 1993-1994 s. 114-117.
- Jan Paweł II. *Encyklika o niektórych podstawowych problemach nauczania moralnego Kościoła Veritatis Splendor*. W: *Encykliki ojca Świętego Jana Pawła II*. t. 1, Kraków 1996 s. 453-541.
- Franciszek. *Encyklika Lumen Fidei*. Poznań 2013.
- Franciszek. *Posynodalna adhortacja o głoszeniu Ewangelii w dzisiejszym świecie Evangelii gaudium*. Kraków 2013.
- Franciszek. *Posynodalna adhortacja apostolska Christus Vivit. Do młodych i całego Ludu bożego*. Kraków 2019.

3. Dokumenty Stolicy Apostolskiej

- Święta Kongregacja Soboru. *Dekret o lepszej trosce o nauczanie katechetyczne Provido sane*. AAS 27:1935.
- Kodeks Prawa Kanonicznego. 25 stycznia 1983 (27 listopada 1983). Poznań 1984.
- Kongregacja do spraw duchowieństwa. *Directorium Catechetisticum Generale. Ogólna instrukcja katechetyczna*. W: *Katecheza po Soborze Watykańskim II w świetle dokumentów Kościoła*. Cz. 1. Red. W. Kubik. Warszawa 1985 s. 91-192.
- Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 2002.
- Kongregacja ds. duchowieństwa. *Dyrektorium o posłudze i życiu kapłanów*. Poznań 2003.
- Youcat polski. Katechizm Kościoła katolickiego dla młodych*. Wyd. II popr. Tłum. M. Szczepaniak. Częstochowa 2011
- Papieska Rada DS. Krzewienia Nowej Ewangelizacji. *Dyrektorium o katechizacji*. Kielce 2020.

4. Dokumenty Kościoła w Polsce

Program nauki religii rzymsko-katolickiej w szkole podstawowej (kl. I-VII) zatwierdzony przez Ministerstwo Oświaty pismem z dnia 22 maj 1958 roku (NR P03-630/58), Poznań 1958.

Ramowy program katechizacji w zakresie szkoły podstawowej. Warszawa 1971.

Ramowy program katechizacji w zakresie szkoły średniej. Warszawa 1971.

Druga Instrukcja Episkopatu Polski dotycząca przygotowania do małżeństwa i życia rodzinnego oraz wprowadzenia nowego obrzędu sakramentu małżeństwa (z dnia 11.03.1975). „Kronika Diecezji Przemyskiej” 2-3:1975 s. 60-68.

Instrukcja Episkopatu Polski o Przygotowaniu od Zawarcia Małżeństwa w Kościele Katolickim (z dnia 13.12.1989 r.). Kraków 1990.

Ramowy program katechizacji w zakresie szkoły podstawowej (I-VIII). „Katecheta” 9:1998.

Ramowy program katechizacji w zakresie szkoły średniej (I-IV). „Katecheta” 9:1998.

II Synod Plenarny Polski. Poznań-Warszawa 1991.

Konferencja Episkopatu Polski. Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce. Częstochowa 2018.

Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski. Program nauczania religii rzymskokatolickiej w przedszkolach i szkołach. Częstochowa 2019.

5. Dokumenty państwowe

Zarządzenie ministra oświaty z 8 XII 1956 r. w sprawie nauczania religii w szkołach. Dz. Urz. Ośw. 1956 nr 16 poz. 156.

Zarządzenie ministra oświaty z 4 VIII 1958 r. w sprawie nauczycieli religii. Dz. Urz. M. Ośw. 1958 nr 9 poz. 121.

Ustawa z 15 lipca 1961 o rozwoju systemu oświaty i wychowania. Dz.Urz. PRL 1961 nr 32 poz. 160.

Zarządzenie ministra oświaty z 19 VIII 1961 w sprawie prowadzenia punktów katechetycznych, Dz. Urz. M. Ośw. nr 10 z 20 VIII 1961 poz. 20.

Zarządzenie Ministra Oświaty i Wychowania z dnia 23.10.1981 r. w sprawie umożliwienia dzieciom i młodzieży szkolnej uczestnictwa w katechezie parafialnej. Dz. Urz. MOiW Nr 10, poz. 76.

6. Dokumenty Archidiecezji Przemyskiej

6.1. Pisma biskupa diecezjalnego

6.1.1. Listy pasterskie

Tokarczuk I. *List Pasterski Biskupa Ordynariusza z okazji uroczystości milenijnych w Przemyślu*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 4:1966 s. 96-99.

Tokarczuk I. *List Pasterski Bpa Ordynariusza na I Niedzielę W. Postu*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 2:1969 s. 46-47.

Tokarczuk I. *List Biskupa Ordynariusza do Chorych*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 5-6:1969 s. 172.

Tokarczuk I. *List Pasterski na 600-lecie Diecezji Przemyskiej*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 4:1976 s. 83-87.

Tokarczuk I. *List Pasterski Księdza biskupa Ordynariusza Przemyskiego z okazji Roku Eucharystycznego diecezji przemyskiej*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 1-2:1988 s. 26-29.

Tokarczuk I. *List Ordynariusza Diecezji abp. Ignacego Tokarczuka do Młodzieży po spotkaniu z Ojcem Świętym w Częstochowie*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 1990 i 1991 s. 22-25.

Tokarczuk I. *List Pasterski Ks. Arcybiskupa Ordynariusza na I Niedzielę Wielkiego Postu*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 2:1992 s. 8-12.

Tokarczuk I. *List pożegnalny Biskupa Metropolity Przemyskiego Ignacego Tokarczuka do Diecezji w związku z przejściem na emeryturę*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 3:1993 s. 285-286.

6.1.2. Odezwy

Tokarczuk I. *Odezwa Biskupa Ordynariusza na rozpoczęcie roku szkolnego 1966*. W: AWDO. *Teczka: Listy pasterskie*.

Tokarczuk I. *Odezwa Biskupa Ordynariusza przed nowym rokiem szkolnym do Kapłanów, Rodziców, Młodzieży i Działwy*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 4:1966 s. 99-101.

- Tokarczuk I. *Odezwa Księdza Biskupa Ordynariusza na rozpoczęcie Nawiedzenia Matki Bożej w diecezji przemyskiej*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 2:1970 s. 71.
- Tokarczuk I. *Odezwa Biskupa Ordynariusza na „Tydzień Misyjny”*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 5:1967 s. 148-149.
- Tokarczuk I. *Odezwa Ks. Bpa Ordynariusza na rozpoczęcie Nawiedzenia Matki Bożej w diecezji przemyskiej*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 2:1970 s. 71.
- Tokarczuk I. *Odezwa do Kapłanów*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 6:1970 s. 205.
- Tokarczuk I. *Odezwa w sprawie kursu katechetycznego maturzystek*. AWDO. *Teczka: Kurs katechetyczny dla świeckich*.

6.1.3. Słowo pasterskie

- Tokarczuk I. *Słowo Pasterskie do Duchowieństwa z okazji Nawiedzenia naszej Diecezji przez Matkę Bożą*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 2:1970 s. 72.
- Tokarczuk I. *Słowo Pasterskie Biskupa Ordynariusza na Tydzień Miłosierdzia*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 5:1974 s. 108.
- Tokarczuk I. *Słowo Pasterskie biskupa Ordynariusza z okazji rozpoczęcia Tygodnia Modlitw o Trzeźwość Narodu (12. II. Do 18. II 1975 r.)*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 1:1975 s. 11-12.
- Tokarczuk I. *Słowo Pasterskie Biskupa Ordynariusza na Tydzień Miłosierdzia*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 5-6:1975 s. 120-121.
- Tokarczuk I. *Słowo Pasterskie Biskupa Ordynariusza na Tydzień Miłosierdzia*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 4:1977 s. 73.
- Tokarczuk I. *Słowo Pasterskie biskupa Ordynariusza z okazji rozpoczęcia Tygodnia Modlitw o Trzeźwość Narodu (28. II. do 6. III 1979 r.)*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 3:1979 s. 51-53.
- Tokarczuk I. *Słowo Arcypasterskie na W. Post*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 1-2:1986 s. 4.
- Tokarczuk I. *Słowo Pasterskie Biskupa Ordynariusza z okazji 44 Tygodnia Miłosierdzia*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 3-6:1988 s. 114-115.
- Tokarczuk I. *Słowo Pasterskie Biskupa Ordynariusza z okazji 45 Tygodnia Miłosierdzia*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 3-6:1989 s. 126-127.

- Tokarczuk I. *Słowo Pasterskie biskupa Ordynariusza z okazji rozpoczęcia XXIV Tygodnia Modłów o Trzeźwość Narodu*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 1990 i 1991 s. 20.
- Tokarczuk I. *Słowo Pasterskie Ordynariusza Przemyskiego Arcybiskupa Ignacego Tokarczuka po wizycie Ojca Św. Jana Pawła II w Diecezji*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 1990 i 1991 s. 21.
- Tokarczuk I. *Słowo Pasterskie Arcbpa Ignacego Tokarczuka do Wiernych Diecezji Przemyskiej z okazji XLVII Tygodnia Miłosierdzia (6-12 październik 1991)*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 1990 i 1991 s. 25.
- Tokarczuk I. *Słowo Pasterskie Arcybiskupa Ordynariusza z okazji rozpoczęcia XXV Tygodnia Modłów o Trzeźwość Narodu*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 1:1992 s. 10-11.
- Tokarczuk I. *Słowo Pasterskie Arcybiskupa Metropolity Przemyskiego z okazji rozpoczęcia XXVI Tygodnia Modłów o Trzeźwość Narodu 24 II – 2 III 1993*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 2:1993 s. 144-145.

6.1.4. Inne

- Tokarczuk I. *Orędzie Ks. Biskupa Ordynariusza na W. Post*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 2:1966 s. 48-50.
- Tokarczuk I. *Instrukcja o duszpasterskiej pracy trzeźwości w diecezji przemyskiej*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 1:1974 s. 1-9.
- Tokarczuk I. *Parafialne duszpasterstwo miłosierdzia. Wytyczne dla duszpasterzy*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 4:1977 s. 74-79.
- Tokarczuk I. *Wytyczne działalności duszpasterstwa rodzin z dnia 11.02.1978 r.* „Kronika Diecezji Przemyskiej” 2:1978 s. 33-41.
- Tokarczuk I. *Zachęta do udziału w rekolekcjach zamkniętych*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 3:1979 s. 53-54.
- Tokarczuk I. *Komunikat Arcybiskupa Metropolity Przemyskiego na miesiąc sierpień*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 4:1992 s. 33.

6.2. Roczniki diecezjalne

Schematismus universi cleri saecularis et regularis dioecesis premisliensis rit. lat. pro anno 1937. Przemyśl 1937.

Rocznik Diecezji Przemyskiej Obrządku Łac. Przemyśl 1938.

Rocznik diecezji przemyskiej na rok 1966. Przemyśl 1966.

Rocznik diecezji przemyskiej. Przemyśl 1979.

Rocznik Diecezji Przemyskiej na rok 1984. Przemyśl 1984.

Schematyzm Diecezji Przemyskiej 1990. Terytorium-Duchowieństwo-Instytucje (Stan w dniu 30 VI 1991r.). Przemyśl 1991.

Rocznik Archidiecezji Przemyskiej na rok 1997. Przemyśl 1997.

6.3. Kronika Diecezji

A. Klisko. *Archidiecezjalne Seminarium Duchowne w Przemyślu.* „Kronika Archidiecezji Przemyskiej” (Wydanie okolicznościowe) 1993-1994 s. 145-147.

Bełch K. *Pielgrzymka Przemyska.* „Kronika Diecezji Przemyskiej” 2:1995 s. 313-320.

Bielamowicz Z. *Jubileuszowi Diecezji w hołdzie.* „Kronika Diecezji Przemyskiej” 1-2:1976 s. 33-35.

Chrzanowski E. *Sprawozdanie z Jubileuszu 600-lecia Diecezji w Przemyślu.* „Kronika Diecezji Przemyskiej” 4:1976 s. 87-95.

Inauguracja Roku Akademickiego w Przemyskim Seminarium Duchownym. „Kronika Archidiecezji Przemyskiej” 1:1994 s. 127-128.

Kardynałowie, arcybiskupi i Biskupi Polscy obecni na Jubileuszu 600-lecia w Przemyślu. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 4:1976 s. 95.

Kazanie Prymasa Polski S. Kard. Wyszyńskiego. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 4:1976 s. 76-82.

Kazanie Prymasa Polski Stefana Kard. Wyszyńskiego wygłoszone w Przemyślu – 13 czerwca 1976 r. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 1-2:1976 s. 76-82.

Komunikat ze 153 Konferencji Plenarnej Episkopatu Polski. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 4:1976 s. 74-75.

Kongregacja księży dziekanów Diecezji Przemyskiej. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 2-3:1975 s. 68-69.

- Kongregacja księży dziekanów Diecezji Przemyskiej. „Kronika Diecezji Przemyskiej”* 4:1975 s. 87-88.
- Koronacja Obrazu Matki Bożej Pocieszenia w Jodłówce początkiem jubileuszu 600-lecia Diecezji Przemyskiej. „Kronika Diecezji Przemyskiej”* 5-6:1975 s. 121-122.
- Ks. Tadeusz Błaszkiwicz biskupem sufraganem w Przemyślu. „Kronika Diecezji Przemyskiej”* 5:1970 s. 183-184.
- Mapa: Diecezja Przemyska ob. łac. „Kronika Archidiecezji Przemyskiej”* (Wydanie okolicznościowe) 1993-1994 s. 201.
- Martyniak J. Fragment przemówienia bp. obrządku bizantyjsko-ukraińskiego J. Martyniaka. „Kronika Archidiecezji Przemyskiej”* (Wydanie okolicznościowe) 1993-1994 s. 132.
- Paweł VI. List Ojca św. Pawła VI do Bpa Przemyskiego. „Kronika Diecezji Przemyskiej”* 4:1976 s. 73.
- Początek nawiedzenia Matki Bożej w Diecezji Przemyskiej. „Kronika Diecezji Przemyskiej”* 2:1970 s. 72-74.
- Program IV wizyty Ojca Świętego Jana Pawła II w Polsce 1991. „Kronika Archidiecezji Przemyskiej”* (Wydanie okolicznościowe) 1993-1994 s. 120.
- Putyra S. Sesja naukowa w Seminarium Duchownym w Przemyślu. „Kronika Diecezji Przemyskiej”* 1-2:1976 s. 29-33.
- Sprawozdanie z przemyskich obchodów Tysiąclecia chrześcijaństwa w Polsce. „Kronika Diecezji Przemyskiej”* 6:1966 s. 127-142.
- Śliwa T. Rozwój protestanckiej reformacji w diecezji przemyskiej w XVI wieku. „Kronika Diecezji Przemyskiej”* 1:1972 s. 16-31.
- Święcenia kapłańskie w diecezji przemyskiej. „Kronika Diecezji Przemyskiej”* 3-6:1989 s. 137.
- Villot I. Pismo przewodnie Kard. Villot z Listem Ojca św. „Kronika Diecezji Przemyskiej”* 4:1976 s. 74.
- Wizyta Ojca św. Jana Pawła II w diecezji przemyskiej. „Kronika Archidiecezji Przemyskiej”* (Wydanie okolicznościowe) 1993-1994 s. 119-133.
- Żołnierczyk B. Potocki S. Sprawozdanie z działalności Wyższego Seminarium duchownego w Przemyślu w roku 1974/75. „Kronika Diecezji Przemyskiej”* 5-6:1975 s. 126-130.

6.4. Inne

Korczyński M. *Katechizm dla dzieci wiejskich, ku parochów wygodzie spisany przez księdza Michała Korczyńskiego, Teologii Doktora, Dziekana Katedralnego Przemyskiego, Examinatora Dyecezalnego*. Lwów 1822.

Synod Diecezji Przemyskiej odprawiony w dniach 13 i 14 kwietnia 1955 roku w Przemyślu pod przewodnictwem dra Franciszka Bardy biskupa przemyskiego ob. łac. Przemyśl 1957.

Załoski A. *Katechizm obyczajowości chrześcijańskiej*. Sanok 1858.

7. Źródła archiwalne

7.1. Archiwum Prywatne Ignacego Tokarczuka

APIT. *Teczka nr 9*.

Z. Suchy. *Charakterystyka społeczeństwa Diecezji Przemyskiej*. Przemyśl [b.r.w.]. (mps.). APIT. *Teczka nr 3*.

7.2. Archiwum Archidiecezji Przemyskiej

Dekret erekcyjny Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży L. 166/91. AAP. *Teczka: KSM 1991*.

Indeks ks. Ignacego Tokarczuka, studentka KUL, Wydział Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych. AAP. *Teczka: Zbiory Arcybiskupa Ignacego Tokarczuka*.

Sprawozdanie z Parafii MB Wniebowziętej w Jaśle za rok 1970. AAP. *Teczka Jasło Fara*. sygn. 94 a. s. 3.

Świadectwo ks. Ignacego Tokarczuka ukończenia Studium Zagadnień Społecznych i Gospodarczych. AAP. *Teczka: Zbiory Arcybiskupa Ignacego Tokarczuka*.

Zakres duszpasterstwa młodzieży w Diecezji Przemyskiej L. 2281/84. AAP. *Teczka: Duszpasterstwo młodzieży*.

7.3. Archiwum Wydziału Nauki Katolickiej

7.3.1. Komunikaty

Komunikat „Studium Katechetyczne - Rzeszów”. AWNK. Teczka: Studium Katechetyczne.

Komunikat prasowy do Biura Prasowego KEP – Konkurs katechetyczny w Diecezji Przemyskiej. AWNK. Teczka: Konkursy katechetyczne.

Komunikat Referatu katechetycznego 1972. AWNK. Teczka: Komunikaty 1972.

Komunikat Referatu Katechetycznego do księży katechetów 1967. AWNK. Teczka: Komunikaty 1967.

Komunikat w związku z wprowadzeniem Ramowego Programu Katechizacji. AWNK. Teczka: Komunikaty.

Komunikat Wydziału katechetycznego Kurii Metropolitalnej 1972 r. AWNK. Teczka: Komunikaty 1972.

Komunikat Ordynariusza – Studium Katechetyczne 5.12.1969 r. AWNK. Teczka: Studium Katechetyczne.

Komunikaty do urzędów dziekańskich 18.04.1973. AWNK. Teczka: Komunikaty 1973.

Komunikat 4.06.1974 r. AWNK. Teczka: Studium Katechetyczne.

Komunikaty 06.05.1982.

7.3.2. Pisma

Pismo – Urząd Parafialny Giedlarowa. L.23/67. AWNK. Teczka: Grzywny-sprawozdania, punkty katechetyczne i inne.

Pismo (17.XII.1979) – par. Święcany. AWNK. Teczka: Konkursy katechetyczne.

Pismo 78/79. AWNK. Teczka: Korespondencja 1979.

Pismo I/76/56/73. AWNK. Teczka: Pisma-Wydział Oświaty w Rzeszowie.

Pismo I-337/1/72. AWNK. Teczka: Pisma-Wydział Oświaty w Rzeszowie.

Pismo I-337/1/72. Teczka: Pisma-Wydział Oświaty w Rzeszowie.

Pismo IV/76/118/67. AWNK. Teczka: Pisma-Wydział Oświaty w Rzeszowie.

Pismo w sprawie zatrudnienia siostry zakonnej na terenie parafii w charakterze katechetki. AWNK. Teczka: Korespondencja 1968.

Pismo WP-1/A/213/74. AWNK. Teczka: Korespondencja 1974.

Pismo I-18/8/66. AWNK. Teczka: Pisma-Wydział Oświaty w Nisku.

Pismo 11a/1/67. AWNK. Teczka: Pisma-Wydział Oświaty w Przemyślu.

*Pismo – Urząd Parafialny Łąka (pismo z dnia 20.04.1967). AWNK.
Teczka: Grzywny- sprawozdania, punkty katechetyczne i inne.*

*Pismo – Urząd Parafialny Targowiska (pismo z dnia 30.06.1967). AWNK.
Teczka: Grzywny- sprawozdania, punkty katechetyczne i inne.*

*Pismo – Urząd Parafialny Hermanowice (pismo z dnia 4.07.1967). AWNK.
Teczka: Grzywny- sprawozdania, punkty katechetyczne i inne.*

*Pismo – Urząd Parafialny Rybotycze (pismo z dnia 22.09.1967). AWNK.
Teczka: Grzywny- sprawozdania, punkty katechetyczne i inne.*

*Pismo – Urząd Parafialny Nienadowa (pismo z dnia 21.12.1967). AWNK.
Teczka: Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Rzeszowie.*

*Plan Ogólnopolskiego Kursu Katechetycznego na Górze św. Anny 1-9 czerwca 1978 r.
AWNK. Teczka: Formacja Katechetów.*

7.3.3. Spotkania formacyjne

Plan spotkania katechetycznego – Dekanat Raniżów. AWNK. Teczka: Dekanalne spotkania katechetyczne – Raniżów.

Podsumowanie katechizacji za rok 1977/78. AWNK. Teczka: Wizytacje katechetyczne.

Program dnia skupienia dla katechetek (2-3.01.1969). AWNK. Teczka: Dni skupienia dla katechetek 1969.

Program spotkania katechetek. AWNK. Teczka: Spotkania katechetyczne.

*Program spotkania katechetów szkół ponadpodstawowych dn. 28.VIII.1975 r. AWNK.
Teczka: Spotkania katechetyczne.*

*Program spotkania księży katechetów szkół średnich w Przemyślu. AWNK.
Teczka: Spotkania katechetyczne.*

*Program spotkania w dniu 24.10.1972 r. w Seminarium Duchownym. AWNK.
Teczka: Spotkania katechetyczne.*

Ramowy projekt statutu duszpasterstwa młodzieży. AWNK. Teczka: Katecheci.

*Spotkania katechetyczne diecezji przemyskiej 16-19 sierpnia 1977 r. AWNK.
Teczka: Spotkania katechetyczne.*

*Spotkanie katechetyczne 1973 r. AWNK. Teczka: Spotkania katechetyczne.
Teczka: Dni skupienia dla katechetek 1969.*

*Zawiadomienie o spotkaniu katechetycznym – dekanat Bircza. AWNK.
Teczka: Spotkania katechetyczne.*

*Zawiadomienie o spotkaniu katechetycznym – dekanat Dynów. AWNK.
Teczka: Dekanalne spotkania katechetyczne – Dynów.*

*Zawiadomienie o spotkaniu katechetycznym – dekanat Jarosław Wschód i Sieniawa.
AWNK. Teczka: Dekanalne spotkania katechetyczne – Jarosław.*

*Zawiadomienie o spotkaniu katechetycznym – dekanat Krosno-Południe. AWNK.
Teczka: Dekanalne spotkania katechetyczne – Krosno.*

*Zawiadomienie o spotkaniu katechetycznym – dekanat Lesko. Teczka: Dekanalne
spotkania katechetyczne – Lesko.*

*Zawiadomienie o spotkaniu katechetycznym – dekanat Leżajsk. AWNK.
Teczka: Dekanalne spotkania katechetyczne – Leżajsk.*

*Zawiadomienie o spotkaniu katechetycznym – dekanat Rzeszów. AWNK.
Teczka: Dekanalne spotkania katechetyczne – Rzeszów.*

7.3.4. Sprawozdania

AWNK. Teczka: Sprawozdania 2.

AWNK. Teczka: Sprawozdania katechetyczne.

AWNK. Teczka: Stan personalny katechetów [wybrane parafie].

*Błaszkiwicz T. Pismo w sprawie wprowadzenia programu dla „Przysposobienia do
życia w rodzinie” – analiza i wytyczne. AWNK. Teczka: Korespondencja –
dekanaty.*

*Sprawozdanie katechetyczne za rok 1968/69. AWNK. Teczka: Sprawozdania
katechetyczne 1968/69.*

*Sprawozdanie z nauczania religii w dekanacie Fryszak. AWNK. Teczka: Sprawozdania
katechetyczne za rok 1971.*

*Sprawozdanie z nauczania religii w dekanacie Głogów. AWNK. Teczka: Sprawozdania
katechetyczne za rok 1971.*

*Sprawozdanie z nauczania religii w dekanacie Jarosław. AWNK. Teczka: Sprawozdania
katechetyczne za rok 1971.*

*Sprawozdanie z nauczania religii w dekanacie Kańczuga. AWNK.
Teczka: Sprawozdania katechetyczne za rok 1971.*

Sprawozdanie z nauczania religii w dekanacie Leżajsk. AWNK. Teczka: Sprawozdania katechetyczne za rok 1971.

Sprawozdanie z nauczania religii w dekanacie Przemyśl I. AWNK. Teczka: Sprawozdania katechetyczne za rok 1971.

Sprawozdanie z nauczania religii w dekanacie Rzeszów I. AWNK. Teczka: Sprawozdania katechetyczne za rok 1971.

Sprawozdanie z nauczania religii w dekanacie Rzeszów II. AWNK. Teczka: Sprawozdania katechetyczne za rok 1971.

Sprawozdanie z nauczania religii w dekanacie Sieniawa. AWNK. Teczka: Sprawozdania katechetyczne za rok 1971.

Sprawozdanie z nauczania religii w dekanacie tarnobrzescim. AWNK. Teczka: Sprawozdania katechetyczne za rok 1971.

Sprawozdanie z nauczania religii w parafii Bolestraszyce. AWNK. Teczka: Sprawozdania katechetyczne za rok 1971.

Sprawozdanie z nauczania religii w parafii Hadle Szklarskie. AWNK. Teczka: Sprawozdania katechetyczne za rok 1971.

Sprawozdanie z nauczania religii w parafii Jawornik Polski. AWNK. Teczka: Sprawozdania katechetyczne za rok 1971.

Sprawozdanie z nauczania religii w parafii Pantalowice. AWNK. Teczka: Sprawozdania katechetyczne za rok 1971.

Sprawozdanie z nauczania religii w parafii Sietesz. AWNK. Teczka: Sprawozdania katechetyczne za rok 1971.

Sprawozdanie z przygotowania dzieci na terenie parafii Hyżne do konkursu wiedzy religijnej z racji 600-lecia Diecezji Przemyskiej. AWNK. Teczka: Konkursy katechetyczne.

Sprawozdanie z przygotowania dzieci na terenie parafii Święcany k. Biecha do konkursu wiedzy religijnej z racji 600-lecia Diecezji Przemyskiej. AWNK. Teczka: Konkursy katechetyczne.

Sprawozdanie ze spotkania (Duszpasterze młodzieży) 30.05.1969 r. AWNK. Teczka: Sprawozdania.

Stanowisko Dyrektorów Wydziałów Katechetycznych w sprawie medialnych doniesień dotyczących ograniczenia liczby lekcji religii w polskich szkołach i niekorzystnego umieszczania ich w planie zajęć. AWNK. Teczka: Korespondencja 2024.

*Szczegółowy program spotkania dla katechetek (28-29.12.1972). AWNK.
Teczka: Formacja Katechetów.*

*Szczegółowy program spotkania dla katechetów w Seminarium Duchownym
(24.10.1972). AWNK. Teczka: Formacja Katechetów.*

7.3.5. Inne

Ankieta 65/71. AWNK. Teczka: Sprawozdania 2.

*Ankieta wizytacyjna dla Księży Wizytatorów Dekanalnych. AWNK. Teczka: Wizytacje
katechetyczne.*

AWNK. Teczka: Konkursy katechetyczne – sprawozdania.

*Dekanalne spotkania katechetyczne – lista. AWNK. Teczka: Dekanalne spotkania
katechetyczne.*

*Diecezjalny konkurs katechetyczny – instrukcja ogólna. AWNK.
Teczka: Konkursy katechetyczne.*

*Harmonogram dekanalnych spotkań katechetycznych – podział wizytatorów. AWNK.
Teczka: Formacja Katechetów.*

*Harmonogram spotkań katechetycznych 16-19 sierpnia 1977r. AWNK.
Teczka: Formacja Katechetów.*

Katecheci szkół średnich 1975/76. AWNK. Teczka: Katecheci.

Kongregacja księży dziekanów wiosna 1982. AWNK. Teczka: Komunikaty 1982.

Kongregacje katechetyczne. AWNK. Teczka: Spotkania katechetyczne.

*Konkurs z okazji 600-lecia Diecezji – instrukcja dla katechetów. AWNK.
Teczka: Konkursy katechetyczne.*

Nominacja ks. dra Stanisława Jackowskiego. AWNK. Teczka: Wizytatorzy diecezjalni.

Notatka z dnia 14.04.1978. AWNK. Teczka: Korespondencja 1978.

Tematy referatów na spotkania katechetyczne. AWNK. Teczka: Spotkania katechetyczne.

Wskazania dotyczące neoprezbiterów. AWNK. Teczka: Informacje dla wizytatorów.

*Wzór pisma do Prezydium Pow. Rady Narodowej – Wydział Oświaty. AWNK.
Teczka: Dokumenty różne.*

*Wzór pisma do Urzędów Dziekańskich ws. sprawozdań katechetycznych. AWNK.
Teczka: Pisma różne.*

*Zadania na konkurs katechetyczny z okazji 600-lecia Diecezji Przemyskiej. AWNK.
Teczka: Konkursy katechetyczne.*

Zarządzenia i wytyczne Kurii Biskupiej dotyczące katechizacji dzieci i młodzieży w roku szkolnym 1970/1971. AWNK. Teczka: Zarządzenia, wytyczne, sprawy różne 1970.

7.4. Archiwum Wydziału Duszpasterstwa Ogólnego

7.4.1. Teczki

AWDO. Teczka: Duszpasterskie nauczania dziatwy i młodzieży.

AWDO. Teczka: Instrukcje w sprawie nauczania katechetycznego

AWDO. Teczka: Instrukcje w sprawie nauczania katechetycznego.

AWDO. Teczka: Instrukcje w sprawie Tygodnia Modlitw o chrześcijańskie wychowanie dzieci i młodzieży.

7.4.2. Komunikaty

Komunikat – rekolekcje wakacyjne LSO. AWDO. Teczka: Rekolekcje LSO.

Komunikat – rekolekcje wakacyjne. AWDO. Teczka: Rekolekcje młodzieżowe.

Komunikat nr 2. AWDO. Teczka: Ośrodek Szkolno-Wychowawczy dla dzieci Głuchych w Przemyślu.

Komunikaty 30.05.1973. AWDO. Teczka: Komunikaty 1973.

Komunikaty do urzędów dziekańskich 24.11.1972. AWDO. Teczka: Komunikaty 1972.

Kwestionariusz dotyczący księdza wikariusza. AWDO. Teczka: Wikariusze.

7.4.3. Pisma

Pismo 1919/66. AWDO. Teczka: Instrukcje dla duchowieństwa – katecheza.

Pismo 200/69. AWDO. Teczka: Instrukcje dla duchowieństwa – katecheza.

Pismo 4222/66. AWDO. Teczka: Instrukcje dla duchowieństwa – katecheza.

Pismo 550/74. AWDO. Teczka: Korespondencja 1974 r.

Pismo do dyrekcji Ośrodka Szkolno-Wychowawczego dla dzieci Głuchych w Przemyślu (439/79). AWDO. Teczka: Ośrodek Szkolno-Wychowawczy dla dzieci Głuchych w Przemyślu

Pismo do Moderadora Krajowego Ruchu Światło-Życie. AWDO. Teczka: Dokumentacja Służby Liturgicznej i Ruchu Światło-Życie Archidiecezji Przemyskiej (wrzesień-grudzień 1992 r.).

7.4.4. Sprawozdania *Ad limina apostolorum*

Relatio Quinquennalis. Archidioecesis Premisliensis Latinorum 1965-1973. AWDO. Teczka: Sprawozdania Ad limina apostolorum 1965-1973.

Relatio Quinquennalis. Archidioecesis Premisliensis Latinorum 1970-1977. AWDO. Teczka: Sprawozdania Ad limina apostolorum 1970-1977.

Relatio Quinquennalis. Archidioecesis Premisliensis Latinorum 1983-1988. AWDO. Teczka: Sprawozdania Ad limina apostolorum 1983-1988.

Relatio Quinquennalis. Archidioecesis Premisliensis Latinorum 1987-1992. AWDO. Teczka: Sprawozdania Ad limina apostolorum 1987-1992.

Relatio Quinquennalis. Archidioecesis Premisliensis Latinorum 1993-1997. AWDO. Teczka: Sprawozdania Ad limina apostolorum 1993-1997.

7.4.5. Sprawozdania

Sprawozdanie – Jarosław (18.04.1990). AWDO. Teczka: Rekolekcje dla maturzystów 1990.

Sprawozdanie – Jasło (16.02.1990). AWDO. Teczka: Rekolekcje dla maturzystów 1990.

Sprawozdanie – Krosno (03.04.1989). AWDO. Teczka: Rekolekcje dla maturzystów 1989.

Sprawozdanie – Leżajsk (1989). AWDO. Teczka: Rekolekcje dla maturzystów 1989.

Sprawozdanie – Łańcut (19.02.1990). AWDO. Teczka: Rekolekcje dla maturzystów 1990.

Sprawozdanie – Przemysł (1989). AWDO. Teczka: Rekolekcje dla maturzystów 1989.

Sprawozdanie – Przeworsk (1989). AWDO. Teczka: Rekolekcje dla maturzystów 1989.

Sprawozdanie – Radymno (07.04.1990). AWDO. Teczka: Rekolekcje dla maturzystów 1990.

Sprawozdanie – Rakszawa (07.04.1990). AWDO. Teczka: Rekolekcje dla maturzystów 1990.

Sprawozdanie – Sanok (26.02.1990). AWDO. Teczka: Rekolekcje dla maturzystów 1990.

Sprawozdanie – Sokółów Małopolski (21.04.1990). AWDO. Teczka: Rekolekcje dla maturzystów 1990.

Sprawozdanie – Stara Wieś (15.02.1990). AWDO. Teczka: Rekolekcje dla maturzystów 1990.

Sprawozdanie – Wysoka (07.04.1990). AWDO. Teczka: Rekolekcje dla maturzystów 1990.

Sprawozdanie z katechizacji, wskazania ogólne. AWDO. Teczka: Kongregacje dziekańskie.

7.4.6. Wnioski

Wniosek 1/89. AWDO. Teczka: Wnioski do Kuratorium – punkty katechetyczne (wynajem).

Wniosek 12/89. AWDO. Teczka: Wnioski parafialne – punkty katechetyczne.

Wniosek 17/89. AWDO. Teczka: Wnioski parafialne – punkty katechetyczne.

Wniosek 2/89. AWDO. Teczka: Wnioski do Kuratorium – punkty katechetyczne (wynajem).

Wniosek 22/89. AWDO. Teczka: Wnioski parafialne – punkty katechetyczne.

Wniosek 23/89. AWDO. Teczka: Wnioski parafialne – punkty katechetyczne.

Wniosek 24/89. AWDO. Teczka: Wnioski parafialne – punkty katechetyczne.

Wniosek 25/89. AWDO. Teczka: Wnioski parafialne – punkty katechetyczne.

Wniosek 27/89. AWDO. Teczka: Wnioski parafialne – punkty katechetyczne.

Wniosek 3/89. AWDO. Teczka: Wnioski do Kuratorium – punkty katechetyczne (wynajem).

Wniosek 31/89. AWDO. Teczka: Wnioski parafialne – punkty katechetyczne.

Wniosek 33/89. AWDO. Teczka: Wnioski parafialne – punkty katechetyczne.

Wniosek 35/89. AWDO. Teczka: Wnioski parafialne – punkty katechetyczne.

Wniosek 4/89. AWDO. Teczka: Wnioski do Kuratorium – punkty katechetyczne (wynajem).

Wniosek 41/89. AWDO. Teczka: Wnioski parafialne – punkty katechetyczne.

Wniosek 42/89. AWDO. Teczka: Wnioski parafialne – punkty katechetyczne.

Wniosek 64/89. AWDO. Teczka: Wnioski parafialne – punkty katechetyczne.

Wniosek 67/89. AWDO. Teczka: Wnioski parafialne – punkty katechetyczne.

Wniosek 85/89. AWDO. Teczka: Wnioski parafialne – punkty katechetyczne.

7.4.7. Zezwolenia

- Zezwolenie nr 1/89. AWDO. Teczka: Urząd Wojewódzki w Krośnie – punkty katechetyczne.*
- Zezwolenie nr 1/89. AWDO. Teczka: Urząd Wojewódzki w Przemyślu – punkty katechetyczne.*
- Zezwolenie nr 1/89. AWDO. Teczka: Urząd Wojewódzki w Rzeszowie – punkty katechetyczne.*
- Zezwolenie nr 10/89. AWDO. Teczka: Urząd Wojewódzki w Rzeszowie – punkty katechetyczne.*
- Zezwolenie nr 11/89. AWDO. Teczka: Urząd Wojewódzki w Rzeszowie – punkty katechetyczne.*
- Zezwolenie nr 12/89. AWDO. Teczka: Urząd Wojewódzki w Rzeszowie – punkty katechetyczne.*
- Zezwolenie nr 13/89. AWDO. Teczka: Urząd Wojewódzki w Rzeszowie – punkty katechetyczne.*
- Zezwolenie nr 14/89. AWDO. Teczka: Urząd Wojewódzki w Rzeszowie – punkty katechetyczne.*
- Zezwolenie nr 15/89. AWDO. Teczka: Urząd Wojewódzki w Rzeszowie – punkty katechetyczne.*
- Zezwolenie nr 16/89. AWDO. Teczka: Urząd Wojewódzki w Rzeszowie – punkty katechetyczne.*
- Zezwolenie nr 17/89. AWDO. Teczka: Urząd Wojewódzki w Rzeszowie – punkty katechetyczne.*
- Zezwolenie nr 18/89. AWDO. Teczka: Urząd Wojewódzki w Rzeszowie – punkty katechetyczne.*
- Zezwolenie nr 19/89. AWDO. Teczka: Urząd Wojewódzki w Rzeszowie – punkty katechetyczne.*
- Zezwolenie nr 2/89. AWDO. Teczka: Urząd Wojewódzki w Krośnie – punkty katechetyczne.*
- Zezwolenie nr 2/89. AWDO. Teczka: Urząd Wojewódzki w Przemyślu – punkty katechetyczne.*
- Zezwolenie nr 2/89. AWDO. Teczka: Urząd Wojewódzki w Rzeszowie – punkty katechetyczne.*

Zezwolenie nr 20/89. AWDO. Teczka: Urząd Wojewódzki w Rzeszowie – punkty katechetyczne.

Zezwolenie nr 21/89. AWDO. Teczka: Urząd Wojewódzki w Rzeszowie – punkty katechetyczne.

Zezwolenie nr 22/89. AWDO. Teczka: Urząd Wojewódzki w Rzeszowie – punkty katechetyczne.

Zezwolenie nr 26/89. AWDO. Teczka: Urząd Wojewódzki w Rzeszowie – punkty katechetyczne.

Zezwolenie nr 27/89. AWDO. Teczka: Urząd Wojewódzki w Rzeszowie – punkty katechetyczne.

Zezwolenie nr 28/89. AWDO. Teczka: Urząd Wojewódzki w Rzeszowie – punkty katechetyczne.

Zezwolenie nr 3/89. AWDO. Teczka: Urząd Wojewódzki w Krośnie – punkty katechetyczne.

Zezwolenie nr 3/89. AWDO. Teczka: Urząd Wojewódzki w Przemyślu – punkty katechetyczne.

Zezwolenie nr 5/89. AWDO. Teczka: Urząd Wojewódzki w Rzeszowie – punkty katechetyczne.

Zezwolenie nr 6/89. AWDO. Teczka: Urząd Wojewódzki w Rzeszowie – punkty katechetyczne.

Zezwolenie nr 7/89. AWDO. Teczka: Urząd Wojewódzki w Rzeszowie – punkty katechetyczne.

Zezwolenie nr 8/89. AWDO. Teczka: Urząd Wojewódzki w Rzeszowie – punkty katechetyczne.

Zezwolenie nr 9/89. AWDO. Teczka: Urząd Wojewódzki w Rzeszowie – punkty katechetyczne.

7.4.8. Inne

Instrukcja „Nauczanie religii w parafii”. AWDO. Teczka: Katecheza parafialna

Instrukcja duszpasterska nabożeństw parafialnych w intencji zachowania wiary przez młodzież polską z okazji przekazania Milenijnego Aktu Oddania parafiom.

AWDO. Teczka duszpasterstwo młodzieży.

Kolonie letnie. AWDO. Teczka: Duszpasterstwo dzieci.

Modlitwa, oddanie i przyrzeczenia młodzieży. AWDO. Teczka: Duszpasterstwo młodzieży.

Notatka z zakresu nauczania religii. AWDO. Teczka: Kongregacja księży dziekanów.

Obowiązki dziekana wobec katechezy duszpasterskiej dzieci i młodzieży. AWDO. Teczka: Kongregacje dziekańskie.

Okólnik. AWDO. Teczka: Dni skupienia w pięciu ośrodkach na temat „Kapłan soborowy”.

Program szczegółowy wizyty papieskiej w Rzeszowie. AWDO. Teczka: Pielgrzymka Jana Pawła II 1991 r. – Rzeszów.

Przypomnienie powakacyjne. AWDO. Teczka: Kongregacja księży dziekanów.

Umowa 1/89. AWDO. Teczka: Parafialne umowy – punkty katechetyczne.

Umowa dzierżawy. AWDO. Teczka: Parafialne umowy – punkty katechetyczne.

Uwagi dotyczące wprowadzenia w diecezji Przemyskiej obowiązującego programu katechizacji. AWDO. Teczka: Sprawozdania 1.

Wskazania Kurii Biskupiej na zakończenie roku katechetycznego 1966. AWDO. Teczka: Komunikaty duszpasterskie.

Załącznik do zarządzenia Ministra Oświaty i Wychowania. Zgłoszenie o utworzeniu punktu katechetycznego. AWDO. Teczka: Parafialne umowy – punkty katechetyczne.

Zgoda na przedłużenie umowy 56/89. AWDO. Teczka: Parafialne umowy – punkty katechetyczne.

8. Źródła audio

Relacja ustna T. Kocór (16.03.2023). APŁD. Relacje ustne.

Relacja ustna W. Janiga (28.10.2023). APŁD. Relacje ustne.

Relacja ustna T. Gramatyka (18.11.2023). APŁD. Relacje ustne.

Relacja ustna T. Gramatyka (27.12.2023). APŁD. Relacje ustne.

Relacja ustna T. Gramatyka (30.12.2023). APŁD. Relacje ustne.

Relacja ustna T. Gramatyka (25.02.2024). APŁD. Relacje ustne.

Relacja ustna T. Gramatyka (27.02.2024). APŁD. Relacje ustne.

Relacja ustna T. Kocór (28.02.2024). APŁD. Relacje ustne.

9. Strony internetowe

<https://www.vaticannews.va/pl/papiez/news/2020-01/papiez-franciszek-msza-dom-sw-marty-14-stycznia.html>. (stan z dnia 11.03.2024 r.)

10. Inne

Indeks ks. Ignacego Tokarczuka. Katolicki Uniwersytet Lubelski. Studium Zagadnień Społecznych i Gospodarczych wsi. W: Od Zbaraża do Przemysła s. 178-182.

Zaświadczenie wydziału Filozofii Chrześcijańskiej KUL z dnia 30 czerwca 1951 r. o uzyskaniu stopnia doktora filozofii przez ks. Ignacego Tokarczuka. W: W. Wierzbieniec. Duszpasterz, naukowiec, rządca diecezji. W: Księga pamiątkowa w 100. Rocznicę urodzin śp. Arcybiskupa Ignacego Tokarczuka zawierająca reprint książki pt. „Księga jubileuszowa 25 lat posługiwania ks. Biskupa Ignacego Tokarczuka”. Rzeszów 2018 s. 51-90.

II. LITERATURA PRZEDMIOTU

Alberich E. Binz A. *Forme e modelli di Catechesi con gli adulti*. Torino [b.r.w.].

Ataman J. *Zarys dziejów diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego*. Przemysł 1985.

Bar J. Szal A. *Nowe kościoły diecezji przemyskiej w jej dawnych granicach powstałe w latach 1966-1992*. Przemysł 1993.

Bartmiński S. *Przemyscy Księża Rocznik 1959. Wspomnienia z okazji 50-lecia kapłaństwa*. T. 1. Krasieczyn 2012.

Bednarz T. *Obchody Milenium Chrztu Polski w diecezji przemyskiej i tysiąclecia Polskiej państwowości w województwie rzeszowskim*. Rzeszów 2019 (mps BURZ).

Bełch K. *Archidiecezjalna Przemyska Piesza Pielgrzymka na Jasną Górę*, W: *Z ludu wzięty* s. 599-615.

Bełch K. *Program rekolekcji pielgrzymkowych. W: W duchu dziękczynienia 25 lat Przemyskiej Pieszej Pielgrzymki na Jasną Górę 1981-2005*. Przemysł 2005 s. 131-144.

Białogłowski E. *Pasterz spraw Bożych i ludzkich*. W: *Arystokrata ducha, wiary i miłości. Ks. Abp Ignacy Tokarczuk (1918-2012)*. Red. B. Lipian. Rzeszów 2019 s. 90-93.

- Biały T. „*To, że żyję zawdzięczam Tej*” – lekcja geografii. „Biuletyn katechetyczny” 21:2019 s. 80-82.
- Biały T. *Duszpasterstwo młodzieży Archidiecezji Przemyskiej*. W: *Z ludu wzięty, dla ludu postanowiony. Księga pamiątkowa dedykowana Metropolicie Przemyskiemu Księdzu Arcybiskupowi Józefowi Michalikowi w 50. rocznicę święceń kapłańskich*. Red. A. Szal. Przemyśl 2014 s. 449-458.
- Biały T. *Małe kroki w Roku Wiary. W kierunku liturgicznego wtajemniczenia. Msza święta – dynamiczna przestrzeń ewangelizacyjna*. „Biuletyn katechetyczny” 14:2012 s. 108-110.
- Biały T. *Pielgrzymkowe zapiski. „Królowo Polski przed Twym tronem odnowić śluby nasze chcemy!”*. „Biuletyn katechetyczny” 19:2017 s. 194-196.
- Biały T. *Wielkopostne rekolekcje szkolne*. „Biuletyn katechetyczny” 22:2020 s. 54-56.
- Biały T. *Wzajemny stosunek katechezy i ruchów odnowy religijnej. Próba oceny i postulaty*. „Biuletyn katechetyczny” 8:2006 s. 72-76.
- Błażkiewicz H. *Szkolnictwo parafialne w diecezji przemyskiej w latach 1636-1757 w świetle wizytacji biskupich*. „Nasza przeszłość” 44:1976 s. 154-206.
- Bober S. *Persona non grata. Biskup Ignacy Tokarczuk i władze PRL*. Lublin 2005.
- Borcz H. *Archidiecezja przemyska - zarys dziejów*. Rocznik Archidiecezji Przemyskiej 1997. Album. Red. W. Partyka, B. Rajnowski. Przemyśl 1997 s. 5-19.
- Borcz H. *Archidiecezja Przemyska ob. łac. w latach 1993-2013. Jej stan i organizacja*. W: *Z ludu wzięty* s. 295-328.
- Borcz H. *Archidiecezja Przemyska. Zarys dziejów i organizacji*. „Archiwa Biblioteki i Muzea Kościelne” 79:2003 s. 33-119.
- Borcz H. *Kościelno-diecezjalne tło życia i działalności sługi Bożego ks. Jana Balickiego (1868-1948)*. W: *Pasterz według Serca Bożego. Materiały sympozjum naukowego poświęconego słudze Bożemu ks. Janowi Balickiemu (10-11 marca 1993)*. Red. S. Harężga. Przemyśl 1993 s. 32-46.
- Chałupniak R. *Jaka katecheza dla dorosłych?* W: *Katecheza dorosłych we wspólnocie Kościoła*. Red. K. Misiaszek. Warszawa 2002 s. 87-96.
- Chałupniak R. *Katecheza w szkole czy poza szkołą?* „*Paedagogia Christiana*” 1/29:2012 s. 163-178.
- Chałupniak R. *Szkolne nauczanie religii w Polsce w kontekście europejskim. W: XXV lat nauczania religii w polskiej szkole*. Red. M. Zając. Lublin 2015 s. 13-35.

- Charytański J. *Seria katechetycznych podręczników „Bóg z nami”*. W: *W kierunku prawdy*. Red. B. Bejze. Warszawa 1976 s. 342-358.
- Chmielowiec P. *Działania lokalnego aparatu bezpieczeństwa wobec biskupa Ignacego Tokarczuka*. „Studia Rzeszowskie” 10:2003 s. 75-91.
- Czerwonka G. *Posługa duszpasterzy wobec rodzin. Studium z duszpasterstwa rodzin w świetle badań prezbiterów w archidiecezji przemyskiej*. [msp.]. Lublin 2022.
- Dec I. *Obrońca prawdy o Bogu, o Kościele i o człowieku*. W: *Arystokrata ducha* s. 75-84.
- Dobrucka M. *Nauka religii poza szkołą na terenie diecezji kieleckiej w latach 1961-1973*. „Archiwa Biblioteki i Muzea Kościelne” 92:2009 s. 53-70.
- Doppke J. *Katechizacja w Polsce*. Pelplin 1998.
- Draus J. Musiał J. *Diecezja przemyska w latach 1966-1991*. W: „*Księga jubileuszowa 25 lat pasterskiego posługiwania ks. biskupa Ignacego Tokarczuka*”. Red. J. F. Adamski. M. Rudnicka. Brzozów-Stalowa Wola. 1991 s. 235-285.
- Dyrda K. *Modlitewna formacja katechetów*. Tarnów 2008
- Dziadosz D. *Wyższe Seminarium Duchowne w Przemyślu w dwudziestoletniej pasterskiej posłudze ks. abpa Józefa Michalika (1993-2013)*. W: *Z ludu wzięty* s. 329-349.
- Fastnacht A. *Pochodzenie społeczne studentów Uniwersytetu Jagiellońskiego z diecezji przemyskiej w latach 1400-1642*. „Rocznik Zakładu Narodowego im. Ossolińskich”. t. 5. Wrocław 1957.
- Gałązka J. *Fundacja Dzieło Nowego Tysiąclecia w Archidiecezji Przemyskiej*. „Biuletyn katechetyczny” 16:2014 s. 198-202.
- Gałązka J. *Katecheza przedmałżeńska dla narzeczonych*. „Biuletyn katechetyczny” 11:2009 s. 81-88.
- Garbarz A. *Działalność duszpasterska biskupa Ignacego Tokarczuka*. „Studia Rzeszowskie”. 10:2003 s. 29-47.
- Garbarz A. *Działalność duszpastersko-społeczna Arcybiskupa Ignacego Tokarczuka*. Rzeszów 2006.
- Głowacki Z. *Ustawodawstwo biskupa przemyskiego Ignacego Tokarczuka w latach 1965-1992*. Przemyśl 1992 s. 14-20 (msp).
- Godlewski J. *Obywatel a religia*. Warszawa 1977.
- Goliszek P. *Osoby życia konsekrowanego w służbie katechezy*. „Roczniki teologiczne” 11:2015 s. 119-134.

- Grendus M. Janiga W. Podlaszczak J. Wszolek R. *Szkolenie nauczycieli religii*. Rzeszów 2010.
- Grendus M. *Nowe dokumenty katechezy w Polsce*. „Biuletyn katechetyczny” 14:2012 s. 49-60.
- Hajda D. *Kształtowanie tożsamości regionalnej mieszkańców Podkarpacia – zarys problematyki*. „Dydaktyka Polonistyczna” 4:2018 s. 162-170.
- Hareźga S. *Z niwy Dzieła Biblijnego im. Jana Pawła II w Archidiecezji Przemyskiej*. Red. P. Łabuda, A. Paciorek. A. Tronina. W: *Zmartwychwstał prawdziwie*. Tarnów 2010 s. 616-619.
- Janiga W. „*Jeden drugiego brzemiona noście...*” *Refleksja o wspólnotowym wymiarze patriotyzmu*. W: *Wychowanie do patriotyzmu*. Red. W. Janiga. Rzeszów-Przemysł 2006 s. 399-407.
- Janiga W. *Abp I. Tokarczuk: Pasterz zatroskany o katechezę*. „Biuletyn katechetyczny” 19:2017 s. 116-120.
- Janiga W. *Aktualny stan katechizacji w Archidiecezji Przemyskiej*. „Biuletyn katechetyczny”. 8:2006 s. 51-68.
- Janiga W. *Curriculum vitae księdza prałata Bronisława Twardzickiego*. W: *Katecheza w służbie wiary. Księga pamiątkowa dedykowana księdzu prałatowi doktorowi Bronisławowi Twardzickiemu*. Red. W. Janiga, T. Kocur, Przemysł 2014 s. 20-21.
- Janiga W. *Formy ewangelizacji środowiska szkolnego*. W: *Miejsca katechezy. Rodzina, Parafia, Szkoła*. Red. S. Kulpaczyński. Lublin 2005 s. 313-333.
- Janiga W. Grendus M. *Dla kogo perły? W poszukiwaniu rekolekcji szkolnych*. Przemysł 2003.
- Janiga W. Grendus M. *Innowacyjne środki dydaktyczne w pracy katechetycznej*. „Świat i Słowo” 2:2013 s. 197-212.
- Janiga W. Grendus M. *Rekolekcje szkolne – ocena doświadczenia katechetycznego*. W: *Katechizować dzisiaj. Problemy i wyzwania*. Red. J. Skala. Kielce 2004 s. 357-388.
- Janiga W. *Katecheza szkolna: kryzys i... nadzieja*. „Biuletyn katechetyczny” 13:2011 s. 100-132.
- Janiga W. *Katecheza szkolna: kryzysy i... nadzieja*. W: *Współczesna katecheza: kryzysy i nadzieja*. Red. R. Chałupniak. Opole 2011 s. 87-116.

- Janiga W. *Katecheza w służbie obrony wiary*. W: *Matka Boża Murkowa Obrończyni Wiary. Ku głębszemu rozumieniu tytułu*. Red. W. Siwak. W. Janiga. Krosno-Przemyśl 2011 s. 139-166.
- Janiga W. *Katechizm katolicki w służbie Kościoła i wiary*. „Premislia Christiana” 15:2012/2013 s. 53-60.
- Janiga W. *Krótką historia Olimpiady Wiedzy o Wielkich Polakach*. „Biuletyn katechetyczny” 6:2004 s. 195-196.
- Janiga W. Mezglewski A. *Nauczanie religii w szkołach publicznych*. „Rocznik Nauk Prawnych” 9:2001 z. 1 s. 131-160.
- Janiga W. *Model katechezy komplementarnej*. „Premislia Christiana” 9:2001 s. 283-301.
- Janiga W. *O potrzebie patriotycznego wychowania*. „Premislia Christiana”. 2010/2011. T. 14 s. 287-297.
- Janiga W. *Panorama działań Wydziału Nauki Katolickiej Kurii Metropolitalnej w Przemyślu w latach 1993-2013*. W: *Z ludu wzięty* s. 411-431.
- Janiga W. *Patriotyzm w katechezie*. W: *Wychowanie patriotyczne*. Red. W. Janiga. M. Grendus. Przemyśl 2005 s. 45-57.
- Janiga W. *Programowanie duszpasterskie w Archidiecezji Przemyskiej w latach 1993-2013*. W: *Z ludu wzięty* s. 137-146.
- Janiga W. *Przesłanie patriotyczne Jana Pawła II. Wybrane aspekty*. W: *„Obejmując sercem tę ziemię...”. Pamięci Ojca Świętego Jana Pawła II*. Red. J. S. Gruchała. Krosno 2005 s. 29-46.
- Janiga W. *Rekolekcje szkolne jako wydarzenie duszpastersko-wychowawcze*. W: *Katecheza w szkole współczesnej*. Red. M. Zając. Lublin 2010 s. 65-90.
- Janiga W. *Rekolekcje szkolne w wymiarze duszpastersko – wychowawczym*. „Zeszyty Formacji Katechetów”. 1:2011 s. 71-85.
- Janiga W. *Rekolekcje szkolne, a program katechezy*. „Biuletyn Edukacji Medialnej”. 1:2013 s. 48-61.
- Janiga W. *Wartości podstawowe w środowisku młodzieży, a proces katechizacji*. W: *Wychowanie ...* s. 385-397.
- Janiga W. *Wychowanie patriotyczne dzieci w świetle „Dyrektorium katechetycznego i podstawy programowej Katechezy Kościoła Katolickiego w Polsce”*. „Resovia Sacra. Studia Teologiczno-Filozoficzne Diecezji Rzeszowskiej” 11:2004 s. 213-225.

- Jedynak W. *Rola abp. Ignacego Tokarczuka w generowaniu kapitału społecznego. Więzi społeczne i sieci powiązań*. T. 1. Rzeszów 2023.
- Jedynak W. *Rola abp. Ignacego Tokarczuka w generowaniu kapitału społecznego. Partycypacja społeczna i system aksjologiczny*. T. 2. Rzeszów 2023.
- Kandefer P. *Wyzwania pastoralno-duszpasterskie w kontekście Świętego Roku Miłosierdzia oraz Jubileuszu 1050 chrztu Polski*. „Biuletyn katechetyczny” 17:2015 s. 57-71.
- Kapłon M. „*Złudzenie na normalność*” – *nauczanie religii w Polsce w latach 1956-1963*. „Biuletyn katechetyczny” 20:2018 s. 123-143.
- Kapłon M. *Diecezja przemyska w latach 1944-1964*. Rzeszów-Przemyśl 2015.
- Kapłon M. *Dobrze, sługo dobry i wierny! ...wejdź do radości twójego Pana (Mt 25,21) – wspomnienie o ks. Tadeuszu Białym*. „Biuletyn katechetyczny” 23:2021 s. 173-179.
- Kapłon M. *Działalność charytatywna rzymskokatolickiego duchowieństwa diecezjalnego i zakonników na obszarze dekanatów przemyskich (miejskiego i ziemskiego) w czasie II wojny światowej*. W: Super omnia veritas. Księga dedykowana księdzu profesorowi Tadeuszowi Śliwie w 90 rocznicę urodzin i 50-lecie pracy naukowej. Red. J. Wołczański. Lwów-Kraków 2015 s. s. 347-372.
- Kapłon M. *Epizod z pracy duszpasterskiej Ks. inf. Juliana Pudło – przyczynek do biografii*. „Biuletyn katechetyczny” 22:2020 s. 134- 142.
- Kapłon M. *Represje administracji komunistycznej wobec katechetów zakonnych – na przykładzie s. Elizy Malczyk z Komańczy*. „Biuletyn katechetyczny” 21:2019 s. 149-164.
- Kapłon M. *Zarys historii katechezy w Polsce po II wojnie światowej na przykładzie Parafii pw. Bożego Ciała w Jarosławiu*. „Biuletyn katechetyczny” 18:2016 s. 101-124.
- Kiciński A. *Źródła formacji katechetów w świetle Dyrektorium o katechizacji. Cz. I. Słowo Boże w Piśmie Świętym i w Tradycji*. „Zeszyty formacji katechetów” 1:2021 s. 67-78.
- Kłys J. *Kurs przygotowawczy do małżeństwa dla młodzieży starszej*. Łódź 1972.
- Kochel J. *Katechetyka*. W: *Leksykon katechetyczny*. Red. J. Kochel. J. Kostorz. Kielce 2022 s. 224-229.
- Kocór T. *Cele i zadania wizytacji katechetycznej*. W: *aktywizowanie katechizowanych*. Red. S. Kulpaczyński. Lublin 1977 s. 159-167.

- Kocór T. *Model parafialnych spotkań przygotowujących do małżeństwa i rodziny w Archidiecezji Przemyskiej*. „Biuletyn katechetyczny” 7:2005 s. 88-98.
- Kocór T. *Realizacja programu katechezy parafialnej dla młodzieży szkół ponadgimnazjalnych w Archidiecezji Przemyskiej*. „Biuletyn katechetyczny” 7:2005 s. 99-104.
- Kocór T. *Świadomość i realizacja odnowy katechetycznej w diecezji przemyskiej po soborze Watykańskim II*. Lublin 1993. (mps BKUL).
- Konopka H. *Nauczanie religii w szkołach Polski ludowej (1944-1950)*. „Studia Podlaskie” 10:2000 s. 89-106.
- Koperski A. *Początki chrześcijaństwa w Przemyśle w świetle źródeł archeologicznych*. „Premisla Christiana” 10:2003 s. 229-256.
- Kostorz J. *Ramowy i szczegółowy program katechizacji z 1971 roku*. W: *Programy nauczania religii i katechetyczne (1920-2020)*. Red. R. Ceglarek. K. Misiaszek. A. Wołkiewicz. Częstochowa 2021 s. 243-270.
- Krzysztofiński M. *Arcybiskup Ignacy Tokarczuk (1918-2012). Metropolita przemyski obrządku łacińskiego*. Rzeszów 2019.
- Kumor B. *Historia Kościoła*. t. 8. *Czasy współczesne 1914-1992*. Lublin 1995.
- Kumor B. *Organizacja terytorialna diecezji przemyskiej 1772-1850*. „Nasza przeszłość” 43:1975 s. 135-150.
- Kunysz A. *Przemysł w pradziejach i wczesnym średniowieczu*. Przemysł 1981.
- Kunysz A. *Wyniki badań archeologicznych na terenie Przemyśla w rejonie starego miasta*. „Rocznik Przemyski” 2:1961 s. 352-363.
- Kurzydło D. *Po co (nam) lekcja religii? Stosunek młodzieży do nauczania religii w szkole*. „Edukacja” 1:2023 s. 27-40.
- Kusz G. *Zakres i hierarchia treści katechezy*. W: *O katechezie w naszych czasach*. Red. M. Majewski. Kraków 1980 s. 50-57.
- Kwolek J. *Początki biskupstwa przemyskiego*. „Nasza przeszłość” 43:1975 s. 8-11.
- Lichoń A. *Formacja duchowa i dydaktyczna nauczycieli i katechetów w Archidiecezji Przemyskiej*. „Biuletyn katechetyczny” 20:2018 s. 119-122.
- Lipian B. *Życie zbudowane na skale. O Annie Jenke (1921-1976). Szkic biograficzny*. „Biuletyn katechetyczny” 23:2021 s. 121-142.
- Majewski M. *Katecheza permanentna*. Kraków 1989.
- Mazurek J. *Ruch Apostolstwa Młodzieży Archidiecezji Przemyskiej*. W: *Z ludu wzięty* s. 475-495.

- Mąkosa P. *Szkolna lekcja religii istotnym elementem wychowania w szkole*. W: *Wychowanie w szkole: od bezradności ku możliwościom*. Red. T. Michalewski, E. Smak. Opole 2014 s. 351-361.
- Mielnicki K. *Katecheta współtwórcą katechezy*. W: *Leksykon katechetyczny*. Red. J. Kochel, J. Kostorz. Kielce 2022 s. 214.
- Moskal T. *Bulla „Totus tuus Poloniae populus” – geneza i konsekwencje*, „Kościół w Polsce. Dzieje i Kultura” 12:2013, s. 159-165.
- Müller W. *Organizacja terytorialna diecezji przemyskiej w okresie przedrozbiorowym*. „Nasza przeszłość” 44:1976 s. 30-31.
- Murawski R. *Program katechezy w szkołach podstawowych*. W: *Katecheza w szkole*. Red. J. Krucina. Wrocław 1992 s. 93-106.
- Nabywaniec S. *Działania biskupa Ignacego Tokarczuka na rzecz ratowania cerkwi greckokatolickich*. „Studia Rzeszowskie”. 10:2003 s. 129-139.
- Nabywaniec S. *Katechizacja w diecezji przemyskiej pod „specjalnym nadzorem”*. W: *Katecheza w służbie wiary. Księga pamiątkowa dedykowana księdzu prałatowi doktorowi Bronisławowi Twardzickiemu*. Red. W. Janiga, T. Kocur. Przemyśl 2014 s. 305-324.
- Nabywaniec S. *Sprawa Obiektywna nr 1: Kościół. Kościół przemyski w świetle akt rzeszowskiej bezpieki (1944-1989)*. T. I. Rzeszów 2011.
- Nabywaniec S. *Sprawa Obiektywna nr 1: Kościół. Kościół przemyski w świetle akt rzeszowskiej bezpieki (1944-1989)*. T. II. Rzeszów 2011.
- Narecki Z. *Katecheza dorosłych formą socjalizacji religijnej. Koncepcja ewangelizacji parafialnej*. W: *Kościół w służbie człowiekowi*. Red. W. Turek, J. Mariański, Olsztyn 1990.
- Nowa karta w dziejach Archidiecezji*. „Kronika Archidiecezji Przemyskiej” (Wydanie okolicznościowe) 1993-1994 s. 108-110.
- Nycz Ł. *Katechizacja w Archidiecezji Przemyskiej w latach 1990-2015. Studium Katechetyczne*. Lublin 2018 (mps BKUL).
- Nycz Ł. *Nowa Ewangelizacja – wciąż niedoceniana*. „Biuletyn katechetyczny” 16:2014 s. 52-60.
- Nycz Ł. *Religijność uczestników rekolekcji RAM. Prezentacja wybranych wyników ankiety dotyczącej religijności uczestników rekolekcji organizowanych przez Ruch Apostolstwa Młodzieży Archidiecezji Przemyskiej*. „Biuletyn katechetyczny” 18:2016 s. 136-148.

- Nycz Ł. *Sakrament pokuty i pojednania w odbiorze młodzieży. Omówienie wybranych wyników badań empirycznych członków RAM Archidiecezji Przemyskiej*. „Biuletyn katechetyczny” 19:2017 s. 160-180.
- Palkus S. *Teresa Szczepkowska (1930-2020). Pionierka posługi katechetów świeckich w Archidiecezji Przemyskiej*. „Biuletyn katechetyczny” 22:2020 s. 143-147.
- Panuś T. „*Dar i zadanie*” – czyli próba bilansu 20 lat nauczania religii w szkole. W: *Dwadzieścia lat katechezy w szkole*. Red. J. Kotowski, S. Dziekoński. Warszawa–Łomża 2010 s. 73–81.
- Panuś T. *Katecheza jako szansa formowania współczesnej młodzieży*. „Polonia Sacra” 4:2016 s. 25-40.
- Potocki A. *Diecezja przemyska w swe 600-lecie*. T. 1. Przemyśl 1986.
- Potocki A. *Diecezja przemyska w swe 600-lecie*. T. 2. Przemyśl 1986.
- Potocki A. *Diecezja przemyska w swe 600-lecie*. T. 3. Przemyśl 1986.
- Potocki A. *Posoborowa organizacja Kościoła lokalnego*. W: *Księga jubileuszowa 25 lat pasterskiego posługiwania* s. 80.
- Rayzacher-Majewska A. *Zadania katechezy w dyrektoriach z lat 1971-2020*. W: *Studia Katechetyczne*. T. 17/2021 s. 59-80.
- Rogula J. *Królowa Polski odwiedza przemyską ziemię. Pierwsze nawiedzenie Obrazu Matki Bożej Częstochowskiej w diecezji przemyskiej w latach 1970-1971 w świetle źródeł kościelnych*. Sandomierz 2010.
- Ryłko T. *Katechizm przedmałżeński*. (mps). Kraków (b.d.w.).
- Sarna W. *Dzieje diecezji przemyskiej o. ł. cz. 1: Episkopat przemyski o. ł.* Przemyśl 1902.
- Sawicki J. *Z dziejów ustawodawstwa synodalnego diecezji przemyskiej o. ł.* „Nasza przeszłość” 3:1947 s. 3-36.
- Słotwińska H. *Ewangelizacyjna działalność parafii*. W: *Katecheza ewangelizacyjna. Poszukiwania koncepcji*. Red. P. Mąkosa. Lublin 2010 s. 199. 195-212.
- Słotwińska H. *Kształtowanie postaw religijnych na katechezie*. Lublin 2004.
- Sułkowski Z. *Diecezja przemyska w średniowieczu*. „Nasza Przeszłość” 46:1976 s. 20-25.
- Synowiec D. M. *Życie religijno-moralne w diecezji przemyskiej w XVII-XVIII wieku*. „Nasza przeszłość” 43:1975 s. 86-89.
- Szał A. *Duchowieństwo diecezji przemyskiej o. ł. w latach 1918-1939*. Przemyśl 2005.

- Szal A. *Katechizujemy z rodziną i w rodzinie. List pasterski Metropolity Przemyskiego z okazji rozpoczęcia roku szkolnego 2022/2023*. „Biuletyn katechetyczny” 24:2022 s. 11- 17.
- Szal A. *List Metropolity Przemyskiego na zakończenie wakacji i na rozpoczęcie roku szkolnego 2020/2021*. „Biuletyn katechetyczny” 22:2020 s. 15-20.
- Szal A. *List pasterski Metropolity przemyskiego z okazji rozpoczęcia roku szkolnego 2019/2020*. „Biuletyn katechetyczny” 21:2019 s. 9-17.
- Szal A. *List pasterski po Świątowych Dniach Młodzieży i na początek roku szkolnego 2016/2017*. „Biuletyn katechetyczny” 18:2016 s. 13-18.
- Szal A. *Udział duchowieństwa diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego w katechizacji dzieci i młodzieży w okresie międzywojennym*. W: *Katecheza w służbie* s. 285-304.
- Szeląg J. *O komunii świętej osób niepełnosprawnych*. „Biuletyn katechetyczny” 14:2012 s. 123-128.
- Śliwa T. *Diecezja przemyska w połowie XVI wieku*. Przemysł 2015.
- Śliwa T. *Pelczar Józef Sebastian (1842-1924)*. W: *Przemyski słownik biograficzny*. t. 2. Red. L. Faca. T. Pudłocki. A. Siciak. Przemysł 2011 s. 92-103.
- Śliwa T. *Stan religijno-moralny wiernych w diecezji przemyskiej w połowie XVI wieku*. „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 11:1956 z. 4 s. 136-137.
- Śliwa T. *Tadeusz Błaszkiwicz biskup pomocniczy diecezji przemyskiej (1916-1993)*. Przemysł 2011.
- Tokarczuk I. *Kazania pasterskie 1966 – 1992*. Red. J. Twardy. Przemysł 1992.
- Tokarczuk I. *Kazania pod specjalnym nadzorem*. oprc. L. Żbikowska. Marki-Struga 1996.
- Tokarczuk I. *Kazanie w czasie obchodów Milenijnych w przemyskiej Katedrze*. W: I. Tokarczuk. *Kazania pasterskie* s. 233-234.
- Tokarczuk I. *Kazanie w dniu ingresu i konsekracji na biskupa przemyskiego*. W: I. Tokarczuk. *Kazania pasterskie* s. 14-16.
- Tokarczuk I. *Kazanie wygłoszone 23 XI 1980 r. podczas uroczystości odsłonięcia w katedrze przemyskiej tablicy ku czci żołnierzy 38 pułku piechoty Strzelców Lwowskich, poległych w obronie Ojczyzny*. W: I. Tokarczuk. *Moc i wytrwałość* s. 159-163.
- Tokarczuk I. *Kazanie wygłoszone 28 V 1978 r. podczas uroczystości poświęcenia kościoła w Kraczkowej*. W: I. Tokarczuk. *Moc i wytrwałość*. Kraków 1988 s. 75-79.

- Tokarczuk I. *Kochałem tych ludzi całym sercem i oddaniem. Wspomnienia z lat 1918-1976*. Oprc. J. Wołczański. W: *Biblioteka historyczna archiwum metropolii lwowskiej obrządku łacińskiego w Krakowie. Seria A. Źródła i materiały*. t. 16. Red. J. Wołczański. Lwów-Kraków 2014.
- Tokarczuk I. *Moc i wytrwałość*. Kraków 1988.
- Tokarczuk I. *Od Zbaraża do Przemyśla*. oprc. L. Żbikowska. Marki-Struga 1998.
- Tokarczuk I. *Osobiste zaproszenie księdza biskupa Ordynariusza*. W: I. Tokarczuk, *Z przemyskiej „twierdzy”*. T. 2 s. 4.
- Tokarczuk I. *W służbie Kościoła i narodu*. Marki-Struga 1997.
- Tokarczuk I. *W starciu z totalitaryzmem*. Paryż 1994.
- Tokarczuk I. *Z przemyskiej „twierdzy”*. Oprc. L. Żbikowska. T. 1. Marki-Struga 1999.
- Tokarczuk I. *Z przemyskiej „twierdzy”*. Oprc. L. Żbikowska. T. 2. Marki-Struga 1999.
- Twardzicki B. *Katechetyka formalna w służbie wiary*. Przemyśl 2001.
- Twardzicki B. *U źródeł katechezy. Podstawowe zagadnienia z katechetyki fundamentalnej i materialnej*. Przemyśl 2011.
- Twardzicki B. *Wkład księdza biskupa Tadeusza Błaszczewicza w odnowę katechezy w diecezji przemyskiej*. „Biuletyn Katechetyczny” 13:2011 s. 168-172.
- Wierzbieniec W. *Duszpasterz, naukowiec, rządcą diecezji*. W: „*Księga jubileuszowa 25 lat pasterskiego posługiwania* s. 29-60.
- Wolicki M. *Kolegium (Studium) Teologiczno-Katechetyczne w Archidiecezji Przemyskiej w latach 1975-2002*. W: *Z ludu wzięty* s. 433-448.
- Wołkiewicz A. *Główne idee polskich programów katechetycznych*. Kraków 2018.
- Wójcik Z. K. *Młodość i pierwsze lata kapłaństwa*. W: *Księga jubileuszowa 25 lat pasterskiego posługiwania* s. 17-26.
- Wrońska H. *Możliwości ewangelizacyjne w szkolnym nauczaniu religii*. W: *Katecheza ewangelizacyjna. Poszukiwania koncepcji*. Red. P. Mąkosa. Lublin 2010 s. 51-61.
- Wyczawski D. H. *Diecezja Przemyśka w 600 rocznicę bulli Grzegorza IX Debitum pastoralis officii z 13 II 1375 r.* „*Studia Theologica Varsaviensia*” 2:1974 s. 161-208.
- Wyczawski D. H. *Problem początków diecezji przemyskiej*. „*Studia Theologica Varsaviensia*” 1:1976 s. 133-144.
- Z Arcybiskupem w nowe tysiąclecie*. oprc. L. Żbikowska. cz. 1. Marki 2001.
- Z Arcybiskupem w nowe tysiąclecie*. oprc. L. Żbikowska. cz. 2. Marki 2001.

- Zajac M. *Duchowa formacja katechetów świeckich w zlaicyzowanym srodowisku*. „Roczniki Teologiczne”. T. 62 11:2015 s. 51-64.
- Zajac M. *Jak towarzyszyć wzrastaniu w okresie mlodości*. W: *Wychowanie i szkola pelne nadziei*. Red. J. Kotowski. Łomza 2009 s. 37-49.
- Zajac M. *Katecheza maryjna w Polsce w latach 1905-2005*. Lublin 2006
- Zajac M. *Katechizacja w diecezji tarnowskiej w okresie poslugi biskupiej Jerzego Ablewicza (1962-1989)*. Tarnów 2000.
- Zajac M. *Tozsamosc katechety dzis – zagrodzenia i wyzwania*. W: *Misja Swietego Pawla trwa*. Red. A. E. Klich. Kraków 2010 s. 69-79.
- Zajac M. *Wrazliwosc na znaki czasu*. W: *Wyplyn na glębie. Wprowadzenie do praktyk chrześcijaństwa w swietle listu apostolskiego Jana Pawla II Novo millennio ineunte*. Red. J. Królikowski, J. Stala. Katowice 2001 s. 248-259.
- Zajac M. *Wspolnotowe priorytety w dziedzinie edukacji religijnej doroslych*. „Roczniki Pastoralno-Katechetyczne” 1:2009 s. 79-89.
- Zellma A. *Formacja katechetów – inspiracje Dyrektorium o katechizacji*. „Studia Warminskie” 58:2021 s. 285-299.
- Zych S. *Diecezja przemyska obrzadku łacińskiego w warunkach okupacji niemieckiej i sowieckiej 1939-1944/1945*. Przemyśl 2011.

III. LITERATURA POMOCNICZA

- Abraham W. *Organizacja Kościoła w Polsce w polowie XII wieku*. Poznań 1962.
- Abraham W. *Powstanie i organizacja Kościoła łacińskiego na Rusi*. Lwów 1904.
- Derewenda R. *Dzialalnosc spoleczna Ks. Franciszka Blachnickiego*. „Roczniki Humanistyczne” 2:2015 s. 219-235.
- Dudek A. Gryz R. *Komuniści i Kościół w Polsce (1945-1989)*. Kraków 2006.
- Dulles A. *Blask wiary. Wizja teologiczna Jana Pawla II*. Tłum. A. Nowak. Kraków 2003.
- Durka J. *Ks. Franciszek Blachnicki i Ruch Światło-Życie w opinii dyrektora Urzędu do spraw Wyznań w Warszawie Aleksandra Merkera z 1983 roku*. W: „Język. Religia. Tozsamosc” 2:2018 s. 59-75.
- Gieysztor A. *Poczatki misji ruskiej biskupa lubuskiego*. „Nasza przeszlosc” 4:1948 s. 83-102.
- Grabowski. J. *Dynastia Piastów mazowieckich*, Kraków 2012.

- Jan Paweł II. *To jest moja Matka, moja Ojczyzna. Antologia tekstów*. Red. K. Cymanow-Sasin. K. Drag. M. Drożdż. Kraków 2018.
- Kończowski J. *Dzieje chrześcijaństwa polskiego*. Warszawa 2000.
- Kościół Katolicki w Polsce 1918-1990. Rocznik statystyczny*. Red. L. Adamczuk. W. Zdaniewicz. Warszawa 1991.
- Kościół Katolicki w Polsce 1991-2011. Rocznik statystyczny*. Red. P. Ciecieląg. P. Łysoń. W. Sadłoń. W. Zdaniewicz. Warszawa 2014.
- Kowal P. *Kwestia ukraińska podczas IV pielgrzymki Jana Pawła II do Polski*. „Przegląd Religioznawczy” 3:2018 s. 119-141.
- Krawczyk R. *Kapłaństwo Nowego Przymierza*. „Studia Elbląskie” 11:2010 s. 123-124.
- Kuźniar B. *Dowody zbrodni nacjonalistów ukraińskich na ludności polskiej w latach 1939-1947 oraz ich ocena w świetle prawa krajowego i międzynarodowego*. „Przegląd Geopolityczny” 12:2015 s. 59-71.
- Leksykon drewnianej architektury sakralnej województwa podkarpackiego*. Red. K. Zieliński. Rzeszów 2015.
- Michniewscy M. i A. [i in.]. *Kościół drewniane Karpat i Podkarpacia: przewodnik*. Pruszków 2001.
- Mróz F. *Sanktuaria i kaplice Bożego Grobu w Polsce*. „Peregrinus Cracoviensis” 8:2000 s. 79-114.
- Musiał J. *Starania o unicką katedrę w Przemyślu*. „Studia Rzeszowskie”. 10:2003 s. 166-168.
- Nabywaniec S. *Korzenie i dziedzictwo chrześcijaństwa na Podkarpaciu*. „Resovia Sacra. Studia Teologiczno-Filozoficzne Diecezji Rzeszowskiej” 7:2000 s. 291-300.
- Nałęcz A. *Cerkwie greckokatolickie w Diecezji Przemyskiej po roku 1945. Zarys problematyki*. Przemyśl 1988.
- Piwowarski W. *Religijność miejska w rejonie uprzemysłowionym. Studium socjologiczne*. Warszawa 1997.
- Roszkowski W. *Przekształcenia społeczne i gospodarcze w Polsce w latach 1944-1989*. W: *Polski Wiek XX*. Red. K. Persak. P. Machcewicz. Warszawa 2010 t. 3. s. 81-106.
- Rudnicka M. *Cerkwie unickie własnością Kościoła*. W: *Księga jubileuszowa 25 lat pasterskiego posługiwania* s. 99-103.
- Słownik nauczania religii*. Red. J. Szpet, B. Walczak. Poznań 2003.

- Stachowiak P. *Uroczystości Milenium Chrztu Polski jako przejaw „kościelnej polityki pamięci”*. „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne” 3:2014 s. 129-144.
- Strycharz-Bogacz K. *Obrzędy, zwyczaje i śpiewy wielkanocne w życiu i pobożności ludowej mieszkańców Podkarpacia*. „Roczniki Teologiczne” 13:2017 s. 97-114.
- Szymański J. *Kanonicy opatowscy w planach polityki ruskiej z przełomu XII i XIII w.* „Przegląd Historyczny” 56:1965 s. 388-396.
- Warzeszak J. *Antropologia Benedykta XVI na tle błędnych antropologii współczesnych*. „Studia Teologii Dogmatycznej” 1:2015 s. 257-286.
- Weiss A. *Organizacja diecezji lubuskiej w średniowieczu*. „Studia Kościelno-Historyczne”. T. 1. Lublin 1977.
- Zajac M. *Dzieci w rodzinie*. W: *Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna*. Red. R. Kamiński. G. Pyżlak, J. Goleń. Lublin-Rzeszów 2013 s. 682-694.
- Zapałowski. A. *Bezpieczeństwo ludności cywilnej na terenie byłego województwa rzeszowskiego w latach 1944-1947 w odniesieniu do działań OUN – UPA*. W: *Czas i przestrzeń. Czynniki geograficzne w badaniu przeszłości*. Red. L. Sykulski. Częstochowa 2013. s. 55-95.
- Zbiór dokumentów Kolegiaty i Kapituły Zamojskiej (c.d.)*. Oprc. B. Kumor. „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”. 28:1974 s. 343-416.
- Zdaniewicz W. *Instytuty życia konsekrowanego i stowarzyszenia życia apostołskiego*. W: *Kościół Katolicki w Polsce 1918-1990. Rocznik statystyczny*. Red. L. Adamczuk. W. Zdaniewicz. Warszawa 1991 s. 154.
- Zieliński Z. *Kościół w Polsce w latach 1939-2003*. „Sympozjum” 1:2004. t. 8 s. 49-58.
- Żaki A. *Najstarsze relikty archiwalne na zamku w Przemyślu*. *Sprawozdanie z posiedzenia Komisji Naukowych PAN Oddział w Krakowie w 1960*. Kraków 1960.
- Żaryn J. *Dzieje Kościoła Katolickiego w Polsce (1944-1989)*. Warszawa 2003.
- Żaryn J. *Państwo-Kościół katolicki w Polsce 1956-1989 (wybrane zagadnienia)*. W: *Polski Wiek XX*. red. K. Persak. P. Machcewicz. Warszawa 2010 t. 4 s. 35-122.

SPIS TABEL I WYKRESÓW

Tabele

Rozdział I

Tabela 1. Alumni WSD Przemyśl w latach 1966-1993.

Rozdział II

Tabela 1. Punkty katechetyczne w diecezji przemyskiej według lat i lokalizacji.

Tabela 2. Ilość punktów katechetycznych w stosunku do ilości parafii w diecezji przemyskiej.

Rozdział III

Tabela 1. Liczba uczestniczek Studium Katechetycznego w Przemyślu wg lat.

Tabela 2. Stan personalny kapłanów diecezjalnych – katechetów w archidiecezji przemyskiej w latach 1966-1993.

Tabela 3. Stan personalny zakonników – katechetów w archidiecezji przemyskiej w latach 1966-1993.

Tabela 4. Stan personalny siostr zakonnych – katechetek w archidiecezji przemyskiej w latach 1966-1993.

Tabela 5. Stan personalny katechetów świeckich w archidiecezji przemyskiej w latach 1966-1993.

Tabela 6. Liczba katechetów przypadających na parafię w archidiecezji przemyskiej w latach 1966-1993.

Rozdział IV

Tabela 1. Liczba dzieci katechizowanych w diecezji przemyskiej w latach 1983-1988.

Tabela 2. Liczba dzieci katechizowanych w archidiecezji przemyskiej w latach 1987-1992.

Tabela 3. Liczba uczniów przypadająca na punkt katechetyczny.

Tabela 4. Liczba młodzieży katechizowanej w diecezji przemyskiej w latach 1983-1988.

Tabela 5. Liczba młodzieży katechizowanej w archidiecezji przemyskiej w latach 1987-1992.

Tabela 6. Liczba uczestników młodzieży uczestniczącej w rekolekcjach zamkniętych w ośrodku w Jarosławiu.

Tabela 7. Liczba młodzieży uczestniczącej w Świątowych Dniach Młodzieży w diecezji przemyskiej w latach 1988-1991.

Wykresy

Rozdział III

Wykres 1. Stan personalny kapłanów diecezjalnych – katechetów w archidiecezji przemyskiej w latach 1966-1993.

Wykres 2. Stan personalny zakonników – katechetów w archidiecezji przemyskiej w latach 1966-1993.

Wykres 3. Stan personalny sióstr zakonnych – katechetek w archidiecezji przemyskiej w latach 1966-1993.

Wykres 4. Stan personalny katechetów świeckich w archidiecezji przemyskiej w latach 1966-1993.

Wykres 5. Liczba katechetów przypadających na parafię w archidiecezji przemyskiej w latach 1966-1993.

ANEKSY

Aneks 1. *Umowa dzierżawy. AWDO. Teczka: Parafialne umowy – punkty katechetyczne.*

Aneks 2. *Załącznik do zarządzenia Ministra Oświaty i Wychowania. Zgłoszenie o utworzeniu punktu katechetycznego. AWDO. Teczka: Parafialne umowy – punkty katechetyczne.*

Aneks 3. *Ankieta 65/71. AWNK. Teczka: Sprawozdania 2.*

Aneks 4. *Zadania na konkurs katechetyczny z okazji 600-lecia Diecezji Przemyskiej. AWNK. Teczka: Konkursy katechetyczne.*

Aneks 5. *Diecezjalne Studium Katechetyczne przy Instytucie Teologicznym w Przemyślu Kurs podstawowy – wykaz wykładowców, przedmiotów i godzin w roku akademickim 1990/91. M. Wolicki. Kolegium (Studium) Teologiczno-Katechetyczne w Archidiecezji Przemyskiej s. 436.*

Aneks 6. *Diecezjalne Studium Katechetyczne przy Instytucie Teologicznym w Przemyślu Kurs wyższy – wykaz wykładowców, przedmiotów i godzin w roku akademickim 1990/91. M. Wolicki. Kolegium (Studium) Teologiczno-Katechetyczne s. 437-438.*

Aneks 7. *Wzór ankiety wizytacyjnej dla Księży Wizytatorów Diecezjalnych. AWNK. Teczka: Wizytacje katechetyczne.*

Aneks 8. *Kwestionariusz dotyczący Księdza Wikariusza. AWDO. Teczka: Wikariusze.*

Aneks 9. *Modlitwa, oddanie i przyrzeczenia młodzieży. AWDO. Teczka: Duszpasterstwo młodzieży.*

ANEKS 1.

Umowa dzierżawy

Miejscowość i data

L. dz.

Umowa dzierżawy

Zawarta w dniu pomiędzy administratorem parafii w, reprezentowanej przez, zwanym dalej dzierżawcą, a Inspektorem Oświaty i Wychowania Urzędu Gminy w – zwanym dalej wydzierżawiającym w sprawie wynajęcia Sali lekcyjnej w budynku szkoły w

§ 1.

Na podstawie § 2 pkt. 3. Zarządzenia Ministra Oświaty i Wychowania z dnia 23.10.1981 r. w sprawie umożliwienia dzieciom i młodzieży szkolnej uczestniczenia katechezie parafialnej /Dz. Urz. N. O. iW. Nr 10 poz. 76/ na wniosek Kurii Biskupiej w Przemyślu z dnia Nr pisma w oparciu o zezwolenie nr z dnia Nr pisma Kuratorium Oświaty i Wychowania w Rzeszowie

wynajmuję

w roku szkolnym salę lekcyjną do celów katechezy w budynku

§ 2.

Z pomieszczenia szkolnego dzierżawca korzystać będzie w dniach i godzinach uzgodnionych z przez okres Katecheza będzie się odbywała po zrealizowaniu zajęć dydaktycznych w szkole z uwzględnieniem pracy kółek i zajęć pozalekcyjnych. W salach lekcyjnych wyznaczonych do nauczania religii nie należy dokonywać żadnych zmian w wyposażeniu oraz wystroju wnętrza.

§ 3.

W oparciu o Zarządzenie Ministra Oświaty i Wychowania z dnia 13.05.1976 r. Dz. Urz. N. O. iW. Nr 6 poz. 41 pkt 3 zwalnia się Dzierżawcę od odpłatności za wynajmowany lokal.

§ 4.

W sprawach nie uregulowanych niniejszą umową mają zastosowanie Przepisy Kodeksu Cywilnego.

Umowę sporządzono w sześciu jednobrzmiących egzemplarzach.

Otrzymują:

1 x Kura Biskupia w Przemyślu

1 x Wydział d/s Wyznań

1 x Administrator parafii

1 x Szkoła

1 x Urząd Gminy

1 x a/a

Dzierżawca:

Wydzierżawiający:

ANEKS 2.

Załącznik do zarządzenia Ministra Oświaty i Wychowania

Załącznik do zarządzenia
Ministra Oświaty i Wychowania
z dnia.....1981 r. /poz./

Zgłoszenie o utworzeniu punktu katechetycznego

1. Nazwa parafii /gminy wyznaniowej/
2. Imię i nazwisko administratora parafii /gminy wyznaniowej/ ponoszącego odpowiedzialność za działalność punktu katechetycznego
3. Siedziba punktu katechetycznego:
 - właściciel obiektu, w którym znajduje się pomieszczenie
 - adres

Podpis administratora
parafii /gminy wyznaniowej/

ANEKS 3.

Ankieta 65/71

Do Urzędu Dziekańskiego

W

W związku z planowaniem katechizacji na rok przyszły Referat Katechetyczny zwraca się do Księdza Dziekana z prośbą o współpracę i udzielenie następujących informacji:

1. Czy i które szkoły w dekanacie mają ulec likwidacji lub obniżeniu ze stopnia 8-klasowej na 4-klasową w przyszłym roku szkolnym?
2. Czy przy wszystkich szkołach w pobliżu są punkty katechetyczne? /Jeśli nie ma w pobliżu prosimy o podanie odległości punktu katechetycznego od szkoły/
3. Czy Ksiądz Dziekan nie uważa, że ze względu na dobro katechizacji nie należałoby pewnych wiosek czy przysiółków odłączyć od dotychczasowych parafii i przyłączyć do innych?
4. W których parafiach i dlaczego nie ma katechizacji w wymiarze 2 godzin tygodniowo? Jakie Ksiądz Dziekan widzi możliwości rozwiązania, aby wszystkie dzieci korzystały z katechizacji w wymiarze 2 godzin tygodniowo /np. zaangażowanie SS. zakonnych czy katechetek świeckich/?
5. Czy na kongregacjach dekanalnych Księdza Proboszczowie i Księdza Katecheci szkół średnich porozumiewali się co do młodzieży uczęszczającej i nieuczęszczającej na katechizację?

Prosimy o podanie odpowiedzi do końca maja, ale nie pocztą.

ANEKS 4.

Zadania na konkurs katechetyczny z okazji 600-lecia Diecezji Przemyskiej

1. W jaki sposób Bóg przemawia do człowieka?
2. W jakim celu Pan Bóg objawia się ludziom?
3. Co otrzymałeś i otrzymujesz od Boga poprzez wspólnotę Kościoła?
4. Do czego Pan Bóg wzywa ciebie i wszystkich członków Kościoła?
5. Przez kogo Pan Bóg wypełnia dzisiaj swój plan zbawienia?
6. Do czego Pan Bóg wzywa i zobowiązuje na Chrzcie św.?
7. Kim stałeś się na Chrzcie św. i co z tego wynika?
8. W jaki sposób człowiek odpowiada na wezwanie Boże?
9. Jakie obietnice dał Pan Bóg Abrahamowi?
10. Od kiedy nasz naród uczestniczy w obietnicy zbawienia danej Abrahamowi?
11. Co możemy podziwiać w postawie Abrahama?
12. Do czego wzywa nas Pan Bóg w opowiadaniu o wierze Abrahama?
13. Dlaczego wierzymy słowom Pisma św. i otaczamy je szacunkiem?
14. O czym poucza nas Pan Bóg w poemacie biblijnym o stworzeniu świata?
15. Co mówi nam Pismo św. o człowieku stworzonym przez Boga?
16. Co o Bogu – Stwórcy mówi nam wspaniały i tajemniczy świat?
17. W jaki sposób dziś Pan Bóg rządzi i kieruje światem?
18. W jaki sposób człowiek współdziała z Bogiem – Stwórcą?
19. Czym Pan Bóg obdarował pierwszych ludzi – jak należy rozumieć opowiadanie o raju?
20. Co mówi Pismo św. o Aniołach?
21. Próbuj wytłumaczyć tajemnicę grzechu w świecie, w człowieku.
22. Czego Pan Bóg dokonał za pośrednictwem Mojżesza?
23. Do czego zobowiązał się Pan Bóg, a do czego Naród Wybrany w Przymierzu pod Górą Synaj?
24. Jakich znasz pośredników w historii zbawienia?
25. Znaki obecności Boga w Starym i Nowym Przymierzu.
26. W Jaki sposób objawiał się Pan Bóg w Narodzie Wybranym jako Sprawiedliwy i Miłosierny.

27. Wymień kilku proroków Starego Testamentu, co przez nich Pan Bóg objawiał?
28. Co wiesz o Janie Chrzcicielu?
29. Jakie dokumenty historyczne mówią o życiu Jezusa z Nazaretu?
30. Jak powstały Ewangelie?
31. Co Pan Bóg nam objawia w opowiadaniu o kuszeniu Pana Jezusa na pustyni.
32. Co objawił nam Jezus o Bogu jako naszym Ojcu?
33. Kim jest Jezus Chrystus, co o Sobie mówił i dlaczego możemy Mu wierzyć?
34. Kim jest Duch św., co o Nim poucza nas Pan Jezus?
35. Kim jest Maryja Matka Jezusa, w jaki sposób Lud Boży oddaje Jej cześć?
36. Czym jest modlitwa chrześcijanina?
37. Co to jest Msza św.?
38. Co to znaczy: „Pan Jezus zbawił nas”?
39. W jaki sposób Matka Boża współpracowała z Jezusem w dziele zbawienia?
40. Dlaczego Zmartwychwstanie Jezusa jest najważniejszym wydarzeniem zbawczym?
41. Jakimi darami obdarza Duch św. ludzi?
42. Wyjaśnij przypowieść o winnym krzewie.
43. Do czego św. Paweł porównuje Kościół – wyjaśnij to porównanie?
44. Jaką rolę odgrywa słowo Boże w Kościele, kto może czytać i głosić Słowo Boże?
45. W jaki sposób dziś Kościół wypełnia polecenie: „Idźcie i nauczajcie wszystkie narody”?
46. Czego Chrystus dokonuje w Liturgii Kościoła?
47. W jaki sposób Biskup i cały Lud Boży troszczą się o nowych kapłanów?
48. W jaki sposób Chrystus jest obecny podczas Mszy św. wśród swojego Ludu?
49. Co składa się na Liturgię Słowa Mszy św.?
50. W jakich potrzebach modli się Kościół w modlitwie powszechnej – ułóż kilka wezwań.
51. Gdzie dzisiaj dokonuje się zbawienie świata, jak ty możesz włączyć się w to dzieło?
52. Jak powinno wyglądać czynne, pełne i owocne uczestniczenie we Mszy św.?
53. Jakie są główne okresy Roku Liturgicznego?
54. Jakie zadania Pan Jezus powierzył Piotrowi i jego następcom?
55. Czego dokonuje Chrystus w Sakramencie Chrztu?
56. Jakie czynności i jakie słowa są konieczne do udzielenia Sakramentu Chrztu?
57. Jak wygląda obrzęd Chrztu dzieci?
58. Jakie znaczenie ma wiara w życiu człowieka?

59. W jaki sposób możesz pogłębiać swoją wiarę?
60. Co sprawia Duch św. przez Sakrament Bierzmowania?
61. Gdzie i w jaki sposób chrześcijanin bierzmowany może być apostołem?
62. Czym jest sumienie i jakie obowiązki ma człowiek wobec własnego sumienia?
63. Dlaczego chrześcijanie świętują niedzielę?
64. Co powinno być treścią modlitwy chrześcijanina?
65. Jakimi znakami zewnętrznymi chrześcijanie wyrażają swoją wiarę i cześć oddawaną Bogu?
66. Wymień kilka świąt Maryjnych w Roku Liturgicznym
67. Zaśpiewaj jakąś pieśń o Matce Bożej – wyjaśnij jej treść.
68. Opowiedz życiorys jakiegoś świętego Patrona – dlaczego oddajemy cześć świętym?
69. W jaki sposób w rodzinie, w szkole, w pracy budujemy Królestwo Boże?
70. W jaki sposób kapłani, zakonnicy i zakonnice budują Królestwo Boże?
71. Opowiedz przypowieść o talentach – do czego wzywa w niej Pan Jezus?
72. Dlaczego chrześcijanin powinien być człowiekiem radosnym?
73. Dlaczego nie można być uczniem Chrystusa bez wyrzeczenia i ofiary?
74. Jak chrześcijanin patrzy na chorych, chorobę i cierpienie?
75. Czego dokonuje Chrystus w Sakramencie Chorych, jak wygląda udzielenie tego Sakramentu?
76. Dlaczego dla chrześcijanina śmierć choć jest bolesna, nie jest czymś tragicznym i beznadziejnym?
77. Niebo – co to jest, w jaki sposób jest osiągalne?
78. Czym jest grzech, na czym polega zło grzechu śmiertelnego, a na czym zło grzechu raniącego czyli powszedniego?
79. Czym jest piekło, czy można wyobrazić sobie wieczność bez wiecznej kary i wiecznej nagrody?
80. Opowiedz przypowieść o faryzeuszu i celniku, wyjaśnij jej treść.

ANEKS 5.

Diecezjalne Studium Katechetyczne przy Instytucie Teologicznym w Przemyślu Kurs podstawowy – wykaz wykładowców, przedmiotów i godzin w roku akademickim 1990/91

I termin – 1.10-30.11

Wykładowca	Przedmiot	Ilość godzin
Ks. dr Franciszek Rząsa	Wstęp do filozofii i zagadnienia wybrane	25
Ks. dr Stanisław Harężga	Wstęp do Biblii	10
Ks. dr Edward Chmura	Pentateuch i Księgi Proroków	20
Ks. dr Edward Chmura	Księga Psalmów	15
Ks. dr Adam Szal	Historia Kościoła	40
Ks. mgr Wacław Partyka	Wybrane zagadnienia kultury chrześcijańskiej	15
Ks. dr Władysław Głowa	Historia liturgii	10
Ks. dr Władysław Głowa	Rok liturgiczny	10
Ks. mgr Andrzej Skiba	Teologia duchowości	15
Ks. dr Marek Kowalik	Teologia fundamentalna	20
Ks. mgr Mieczysław Gniady	Śpiew kościelny	10
Ks. dr Marian Rojek	Teologia dogmatyczna	30
Ks. dr Jan Jakubczyk	Etyka	14
Ks. mgr Andrzej Garbarz	Teologia moralna	30
Ks. dr Marian Wolicki	Psychologia ogólna	15
Ks. mgr Bronisław Twardzicki	Katechetyka fundamentalna i formalna	25

Semestr II – 14.01.1991 – 28.02.1991

Wykładowca	Przedmiot	Ilość godzin
Ks. mgr Bronisław Żołnierczyk	Pismo święte NT (Ewangelie)	25
Ks. dr Stanisław Haręzga	Pismo Śiwete NT (Dz. Apostolskie)	10
Ks. dr Józef Sroka	Teologia liturgii	30
Ks. mgr Mieczysław Gniady	Śpiew kościelny	10
Ks. dr Marian Rojek	Teologia dogmatyczna	30
Ks. dr Marian Wolicki	Psychologia rozwojowa	20
Ks. mgr Bronisław Twardzicki	Katechetyka	25
Ks. mgr Tadeusz Biały	Ćwiczenia katechetyczne	70

06.05-25.05

Wykładowca	Przedmiot	Ilość godzin
Ks. mgr Andrzej Skiba	Teologia duchowości	5
Ks. dr St. Jackowski	Pedagogika	20
Ks. mgr Bronisław Twardzicki	Katechetyka	5
Ks. mgr Bronisław Twardzicki	Ćwiczenia katechetyczne	35
Ks. mgr Bronisław Żołnierczyk	Historia zbawienia	10
Ks. mgr Tadeusz Biały	Ćwiczenia z katechetyki	35

ANEKS 6.

Diecezjalne Studium Katechetyczne przy Instytucie Teologicznym w Przemyślu Kurs wyższy – wykaz wykładowców, przedmiotów i godzin w roku akademickim 1990/91

Rok II

Wykładowca	Przedmiot	Ilość godzin
Ks. mgr Bronisław Żołnierczyk	Pismo Święte (Dzieje Apostolskie)	10
Ks. dr Adam Szal	Historia Kościoła (najnowsza)	10
Ks. dr Edward Chmura	Pismo Święte (Księgi mądr. i dydakt.)	15
Ks. dr Andrzej Skiba	Teologia duchowości	10
Ks. dr Marek Kowalik	Teologia fundamentalna	10
Ks. dr Marian Rojek	Teologia dogmatyczna	10
Ks. mgr Bronisław Twardzicki	Katechetyka	10
Ks. dr Stanisław Janusz	Teologia laikatu	15
Ks. Roman Wawro	Wybrane zagadnienia z prawa	10
Ks. mgr Tadeusz Biały	Ćwiczenia z katechetyki	30

Rok III

Wykładowca	Przedmiot	Ilość godzin
Ks. dr Andrzej Skiba	Teologia duchowości	10
Ks. mgr Bronisław Żołnierczyk	Pismo Święte (Listy apost. i Apokalipsa)	20
Ks. dr Stanisław Zarych	Dogmatyka (łaska)	10
Ks. mgr Bronisław Twardzicki	Katechetyka	10
Ks. dr St. Jackowski	Pedagogika	10
Ks. mgr Tadeusz Biały	Ćwiczenia z Katechetyki	40

Rok IV

Wykładowca	Przedmiot	Ilość godzin
Ks. dr Andrzej Skiba	Teologia duchowości	10
Ks. dr Marian Rojek	Teologia dogmatyczna	10
Ks. mgr Bronisław Twardzicki	Katechetyka	10
Ks. mgr Andrzej Garbarz	Teologia moralna	15
Kr. dr Jan Koc	Teologia rodziny	15
Ks. dr Kazimierz Bełch	Teologia pastoralna	20
Ks. dr Franciszek Rząsa	Współczesne kierunki filozoficzne	15
Ks. mgr Bronisław Twardzicki	Ćwiczenia katechetyczne	40
Ks. dr Tadeusz Śliwa	Metodologia pracy naukowej	10

d/ z „Domu Dziecka”

e/ ze szkół specjalnych

- Ogólny wzrost lub spadek frekwencji:
 - a/ dzieci
 - b/ młodzież
- Czy jest Msza Św. dla dzieci, godzina
- Dla młodzieży, godzina
- Czy w miejscowościach wczasowych i kuracyjnych jest Msza św. dla dzieci i młodzieży także i podczas wakacji, godzina
- Jaki jest udział we Mszy św. niedzielnej
 - a/ dzieci
 - b/ młodzieży
- Jak realizuje się posoborową odnowę liturgii wśród dzieci i młodzieży (schola, lektorzy)
- Jak często przystępują do sakramentów św.
 - a/ dzieci
 - b/ młodzież
- Ilość przystępujących do Komunii św. w pierwsze piątki miesiąca:
 - a/ dzieci
 - b/ młodzież
- Czy katecheci informują młodzież przedmaturalną o rekolekcjach urządzanych dla nich w okresie ferii świąt Bożego Narodzenia przez Wydział Katechetyczny, jakie jest zainteresowanie młodzieży tą sprawą
- Ile wzięło w nich udział:
 - a/ chłopców
 - b/ dziewcząt
- Czy prowadzi się wśród dzieci i młodzieży naukę śpiewu, kto prowadzi
- Czy jest kółko ministrantów, ilu, kto prowadzi
- Czy prowadzi się pedagogizację rodziców
- W jakiej formie (pogadanki pedagogiczno- katechetyczne, konferencje, wywiadówki)
- Jak często

II. Część szczegółowa

- Wizytowana klasa, nazwisko uczącego
- Ile dzieci zapisanych w klasie
- W dniu wizytacji obecnych
- nieobecnych
- na naukę religii
- nie chodzi, z powodu
- Ogólny wzrost lub spadek frekwencji w klasie
- Od początku roku w wizytowanej klasie było lekcji
- Czy katecheta trzyma się przepisane programu nauczania
- Czy katecheta prowadzi konspekty lekcyjne
- W jaki sposób prowadzi dziennik
- Jak realizuje program nauczania:
 - a/ czynności wstępne
 - b/ sposób odpytywania
- W jaki sposób dzieci przyswoiły sobie treść lekcji powtarzanej
- Czy wykonali postanowienia lekcji poprzedniej
- Czy prowadzą zeszyty do nauki religii
- Jakimi mają podręczniki
 - c/ temat lekcji bieżącej
- Nawiązanie
- Metoda prowadzenia katechezy
- Sposób mówienia i posługiwanie się pomocami katechetycznymi
- Jak dzieci reagują (uwaga, zainteresowanie, karność)
- Cel dydaktyczny osiągnął
 - d/ czy przez zastosowanie praktyczne i postanowienia konkretne, wynikające z lekcji osiągnął cel wychowawczy
 - e/ czy utrwała w pamięci przerobioną lekcją (jak powtórzenie, zadanie do domu)
- Czy katecheta był przygotowany do lekcji
- Czy ma zainteresowanie pedagogiczne
- Czy lubi dzieci
- Czy kontaktuje się z rodzicami dzieci
- Czy przygotowuje wywieszki, plakaty, obrazki, fotografie itp.

- Czy potrafi zainteresować młodzież i dzieci i przez to zachęcić je do nauki religii
- Ogólna ocena pracy katechetycznej wizytowanego katechety
- Uwagi i wskazówki, jakich udzielono
- Wizytację przeprowadził
- Dnia

ANEKS 8.

Kwestionariusz dotyczący Księdza Wikariusza

Kwestionariusz ten ma służyć jak najlepszemu poznaniu osobowości młodego kapłana, aby można mu było w przyszłości przydzielić taki rodzaj pracy w Diecezji, w której czułby się sam jak najlepiej i był jak najbardziej pożyteczny dla chwały Bożej i dobra powierzonych sobie ludzi.

Prosi się o solidne, obiektywne i pełne, nie zdawkowe odpowiedzi na poniższe pytania. Stopień rzetelności odpowiedzi będzie świadectwem stopnia poczucia odpowiedzialności nie tylko za parafię czy danego kapłana, ale i za dobro całego Kościoła.

1. Imię i Nazwisko Ks. Wikariusza
2. Rok Świąceń, od kiedy w parafii
- I. Osobowość kapłańska
 1. Życie modlitwy:
 - a. rozmyślanie
 - b. czytanie duchowne
 - c. nawiedzenia Najświętszego Sakramentu
 - d. przygotowanie do Mszy św. i dziękczynienie po Mszy św.
 - e. brewiarz
 - f. różaniec
 - g. rekolekcje
 - h. dni skupienia

2. Studium:

- a. biblioteka osobista
- b. lektura czasopism
- c. udział w konkursach
- d. zamięrowanie do nauki

3. Stosunek do dóbr materialnych

4. Celibat

II. Praca duszpasterska

- 1. Podejście do katechizacji/ konspekty/ sumienność
- 2. Kaznodziejstwo/ szkice kazań

ANEKS 9.

Modlitwa, oddanie i przyrzeczenia młodzieży

Maryjo, Królowo Polski, Strażniczko Wiary naszej i Matko umiłowania!

W chwili trudnej, gdy grozi nam niebezpieczeństwo oderwania od Chrystusa i Jego Kościoła przez wychowanie przez Boga – my młodzież polska – przychodzimy do Ciebie, by błagać o ratunek i pomoc.

Pragniemy nadal wytrwać przy Synu Twoim i przy Tobie, Maryjo, mężnie broniąc wiary i ceniąc ją ponad wszystkie skarby tej ziemi. Ale sami nie poradzimy. Dlatego w głębi naszych młodych serc, wołamy z ufnością do Ciebie!

Wszyscy: Królowo Polski, przybądź nam z pomocą!

Wesprzyj nas, abyśmy przezwyciężali wszystkie pokusy przeciwko wierze i nigdy nie ulegli chęci łatwiejszego życia, czy lepszych warunków materialnych, za cenę naszej wiary. Daj nam moc abyśmy zdołali zachować światło Prawdy Bożej, strzegąc jednego jej płomienia wśród licznych ludzi współczesnych przeciwności. Świadomi jesteśmy jak wielkim skarbem jest wiara, która czyni nas pełnymi ludźmi, pomaga zrozumieć prawdziwy sens i cel życia. Dlatego za cenę największych nawet ofiar pragniemy uratować tę najświętszą dla nas wartość.

Wszyscy: Królowo Polski, przybądź nam z pomocą!

Nie chcemy wychowania przez Boga, bez Chrystusa i Jego Kościoła, bez Ciebie, Maryjo, bez ewangelicznych zasad moralnych, bez wpływu humanistycznej kultury chrześcijańskiej! Nie wystarczą nam mgliste wizje nowej moralności, bez poszanowania trwałych zasad Bożego prawa. Nasze pokolenie chce dobra, chce innego, lepszego życia, chce szacunku dla człowieka i braterskiej miłości, w duchu służby wzajemnej, której uczy nas Chrystus. On jeden jest naszą Drogą, Prawdą i Życiem. Spraw, Matko Chrystusowa i Matko nasza, abyśmy byli prawdziwymi uczniami Twojego Syna.

Wszyscy: Królowo Polski, przybądź nam z pomocą!

Bogurodzico Dziewico! Zwycięska Pani Jasnogórska! Daj nam takie umiłowanie Bożej prawdy, abyśmy bronili jej z gorliwością pierwszych chrześcijan, gotowi raczej życie oddać, aniżeli zaprzeczyć się Chrystusa. Umocnij nas, abyśmy byli pokoleniem mężnym i bohaterskim. Mogła młodzież polska ginąć tak niedawno w Powstaniu Warszawskim w obronie Ojczyzny, możemy i my stanąć do obrony wiary w Chrystusa, który od wieków jednoczy i umacnia nasz Naród.

Wszyscy: Królowo Polski, przybądź nam z pomocą!

Śpiew: „My chcemy Boga”.

Matko Kościoła i Matko nasza! Widzisz naszą najlepszą wolę i szlachetne porywy serca, ale znasz także naszą chwiejność i słabość. Świadomi jej oddajemy się Tobie w Twą macierzyńską niewolę miłości, abyś Ty była naszą siłą i mocą. Ponawiamy nasze przymierze z Tobą zawarte w Milenijnym Akcie Oddania Polski. Chcemy być Twoją nieodwołalną własnością, abyś nas strzegła dla Chrystusa, pomogła wytrwać przy Nim i uczyniła narzędziem ratowania wiary innych!

Oddajemy Ci naszą wolę, abyśmy nigdy nie odstępili od Chrystusa i żyli zgodnie z Jego nauką.

Wszyscy: Oddajemy się Tobie, Matko nasza!

Oddajemy Ci nasze umysły – wyjednaj nam światło wiary, abyśmy poznawali prawdy Boże i umieli je przekazywać innym.

Wszyscy: Oddajemy się Tobie, Matko nasza!

Oddajemy Ci nasze serca – spraw, abyśmy żyli prawdziwie po chrześcijańsku, „miłując się wzajemnie” – jak nam przykazał Twój Syn, Jezus Chrystus.

Wszyscy: Oddajemy się Tobie, Matko nasza!

Dziewico Wspomożycielko! Odpowiedzialni za Kościół i wiarę naszych rówieśników, świadomi, że od nas, młodych, zależy katolickie oblicze przyszłej Polski, oddajemy Ci nie tylko siebie samych, ale całą młodzież polską. Spraw, aby wytrwała przy Twoim Synu! Ratuj ją przed demoralizacją, pijaństwem i narkomanią.

Wspomagaj tych spośród nas, którzy ulegli pokusie zła. Opiekuj się tymi, którzy chwieją się, wątpią, szukają. Daj im, Matko, światło żywej wiary!

Możesz nas odtąd używać według Twojej woli dla ich dobra. Składamy Ci nasze modlitwy, ofiary, prace i cierpienie w intencji wiary młodej Polski. Posłuszni wezwaniu Soboru, aby młodzi byli apostołami młodych, zgłaszamy się do szeregów Twoich pomocników w pozyskiwaniu naszych kolegów i koleżanek dla Chrystusa.

Śpiew: „O Maryjo, przyjm w ofierze”.

Matko Chrystusowa! Oddając i zgłaszając Tobie do pomocy, aby ratować innych dla Chrystusa, pragniemy wiernie wypełniać w codziennym życiu wolę Twojego Syna.

Przyrzekamy – strzec wiary całym sercem, chodzić na katechizację i sumiennie uczyć się religii.

Wszyscy: Matko Chrystusowa – przyrzekamy!

Przyrzekamy mężnie przyznawać się do wiary, odważnie stawać w obronie Chrystusa, Jego Kościoła i Twojej czci, Najświętsza Maryjo Panno.

Wszyscy: Matko Chrystusowa – przyrzekamy!

Przyrzekamy dawać świadectwo Chrystusowi, troszczyć się o wiarę kolegów i koleżanek, być apostołami w swoim środowisku.

Wszyscy: Matko Chrystusowa – przyrzekamy!

Przyjmij, Jasnogórska Królowo Polski, Matko i Patronko polskiej młodzieży, nasze oddanie, przyrzeczenie i ufność modlitwę, aby okazało się Twoje zwycięstwo na ziemi ojczyźnej, Amen.